

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIIY VA O'RTA MAXSUS TA'LIM
VAZIRLIGI
O'ZBEKISTON MILLIY
UNIVERSITETI**

**M.Abdurahmanova, D.Fattoxova,
U.Xalmuxamedova,
N.Inogamova, N.Egamberdiyeva**

**O'ZBEK TILI
O'quv qo'llanma**

**Toshkent
«MUMTOZ SO'Z»
2018**

493 340952

0-16

O'zbek tili.

Og'ur go'llarima

2018

60.000 -

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY VA O‘RTA MAXSUS TA‘LIM VAZIRLIGI**

O‘ZBEKISTON MILLIY UNIVERSITETI

**M.Abdurahmanova, D.Fattoxova, U.Xalmuxamedova,
N.Inogamova, N.Egamberdiyeva**

O‘ZBEK TILI

O‘quv qo‘llanma

**Toshkent
«MUMTOZ SO‘Z»
2018**

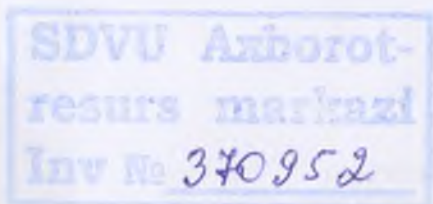
O'zbek tili". O'quv qo'llanma (M.Abdurahmanova, D.Fattoxova, muxamedova, N.Inogamova, N.Egamberdiyeva). O'zbekiston universiteti, 2017-yil. 290 bet.

"O'zbek tili" o'quv qo'llanmasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim gi tavsiya etgan namunaviy dastur asosida yaratildi. Qo'llanma yili davomida rejada belgilangan mavzularni o'z ichiga olgan. Bir dars turli sohalarga oid matnlar, grammatik materiallar, ini mustahkamlash uchun mashq va topshiriqlar, talabalar og'zaki i o'stirishga qaratilgan nutqiy mavzularga oid matnlar, nutq ari ustida ishlashga qaratilgan topshiriqlar, glossariy va lug'atlar joyitilgan. Mazkur qo'llanma OTM bakalavriat bosqichining 1 - us guruhi talabalari va o'zbek tilini mustaqil o'rganuvchilarga llangan.

Mas'ul muharrir:
f.f.d., prof. R.Sayfullayeva

Taqrizchilar:

- nanova** – Alisher Navoiy nomidagi TDO'TAU O'zbek tili o'qitish metodikasi kafedrası mudiri, f.f.d.,prof.
medova – Muhammad Al-Xorazmiy nomidagi TATU dotsenti, p.f.n.

Mamlakatimizda Oliy va o'rta maxsus ta'lim tizimida amalga oshirilayotgan islohotlar demokratik ta'lim tizimiga asoslangan bo'lib, unda olg'a surilayotgan g'oyalar shaxsning ma'naviy, huquqiy madaniyatini insoniyat erishgan barcha yutuqlar asosida qurish, ta'lim tizimini shakllantirishda milliy va umuminsoniy qadriyatlarining ustuvorligiga erishish, jamiyat uchun har tomonlama yetuk kadrlar tayyorlashdek muhim ishga qaratilgan. Ana shu vazifalarni ijobiy hal etish natijasida aqlan yetuk, axloqan barkamol, jismonan sog'lom, dunyoqarashi keng, teran fikrlaydigan inson shakllanadi.

Oliy ta'lim muassasalarida amalga oshirilayotgan o'quv jarayoni, xususan, til o'qitish bilan bog'liq fanlar bo'lajak mutaxassislarning shaxs sifatida shakllanishi, intellektual, axloqiy jihatdan rivojlanishlari uchun qulay sharoitlarni yaratmoqda.

Til – millatning ruhi, uning ulkan boyligi, shu bois tilni umumbashariy qadriyatlar sirasiga kiritadilar. Til – aloqa vositasi. Uning kommunikativ belgilari insonlar o'rtasidagi turli munosabatlarda, nutqiy vaziyatlarda namoyon bo'ladi. Dunyoda millatning borligini namoyon qiladigan asosiy belgi ham tildir. Shunday ekan, yurtimizda mustaqillik sharofati bilan turli sohalarida erishilayotgan yutuqlarni tahlil va targ'ib etishda o'zbek tilining qudratidan foydalanish o'rinli. Sababi ta'lim o'zga tillarda olib boriladigan guruh talabalariga o'zbek tilining boy merosini o'rgatish, ilm-fan, san'at, madaniyat, tarix, sport sohasidagi yutuqlarimizni ko'rsatish, til o'rgatish asosida milliy-ma'naviy merosimiz va qadriyatlarimizga hurmat hissini shakllantirish – dolzarb masalalardan biri. Bu masalalarni tahlil etishda "O'zbek tili" faniga doimo ehtiyoj seziladi. Mazkur qo'llanma shu ehtiyojdan kelib chiqib Oliy ta'lim bakalavriatura bosqichining ta'lim o'zga tillarda olib boriladigan guruh talabalari uchun mo'ljallandi.

"O'zbek tili" o'quv qo'llanmasi 2017- yil Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi tomonidan tasdiqlangan Namunaviy dastur asosida tayyorlandi. O'quv qo'llanma dasturdagi 45ta mavzuni o'z ichiga oladi. Mavzular ijtimoiy hayotning barcha sohalarini qamrab olgan. Mavzularni yoritishda turkigo'y shoir, mutaffakir, davlat arbobi Yusuf Xos Hojibning "Qutadg'u bilig" asaridan parchalar olinib, ulardan har bir mavzu uchun epigraf sifatida foydalanildi.

ishga qaratilgan yangi qiziqarli matnlar, suhbat matnlari, matik mashqlar, orfoepik va imlo qoidalari, vaziyatli topshiriqlar, ziy hujjatlarni tayyorlash va rasmiylashtirish masalalari, har ikki tarjima matnlari, izohli va ikki tilli lugʻat, test topshiriqlari hamda ariyga oʻrin berildi.

Oʻzbek tili” oʻquv qoʻllanmasi taʼlim oʻzga tillarda olib digan guruh talabalariga til malakalarini oshirishga aklashuvchi, ularning nutq faoliyatini rivojlantirishga asos vchi manba boʻlib xizmat qiladi, deb oʻylaymiz.

qoʻllanmada berilgan shartli belgilar:

berilgan soʻz va iboralarning maʼnosini bilib oling

Oʻqish uchun material

Tarjima mashqi

Maqollarni yod oling

Suhbat matni

Grammatik maʼlumot

Sheʼrni yod oling

Test topshiriqlari

Lugʻat

Hujjat namunalari bilan ishlash

Avzuni mustahkamlash uchun savollar

Diqqatingizni jamlang!

Abdulla Oripov she'ri
Mutal Burhonov musiqasi

Serquyosh, hur o'lkam, elga baxt, najot,
Sen o'zing do'stlarga yo'ldosh, mehribon!
Yashnagay to abad ilm-u fan, ijod,
Shuhrating porlasin toki bor jahon!

Naqarot:

Oltin bu vodiylar – jon O'zbekiston,
Ajdodlar mardona ruhi senga yor!
Ulug' xalq qudrati jo'sh urgan zamon
Olamni mahliyo aylagan diyor!

Bag'ri keng o'zbekning o'chmas iymoni,
Erkin, yosh avlodlar senga zo'r qanot!
Istiqlol mash'ali, tinchlik posboni,
Haqsevar ona yurt, mangu bo'l obod!

Naqarot:

Oltin bu vodiylar – jon O'zbekiston,
Ajdodlar mardona ruhi senga yor!
Ulug' xalq qudrati jo'sh urgan zamon
Olamni mahliyo aylagan diyor.

*Odil bo'l, elingni asragil faqat
Elga bosh bo'layin desang toabad.*

O'qish uchun material

O'zbekiston – yagona Vatan

O'zbekiston– dunyodagi eng qadimiy va betakror o'lkalardan biri. Bu betakror zamin bag'rida yashaymiz, uning musaffo havosidan, suvidan, beqiyos ne'matlaridan bahramand bo'lamiz. Diyorimiz shahar betakrorki, O'zbekiston deganda, ko'z o'ngimizda Farg'ona sining so'lim shahar va qishloqlari, Samarqand, Buxoro va ularning ko'hna me'moriy obidalari, Qoraqalpog'iston zaminidagi qadimiy qal'a-qo'rg'onlar, Ustyurt kengliklari, Toshkentning go'zal va qiyofasi, Qashqadaryoning bepoyon qirlari, Surxon tog'lari, har bir mintaq va viloyat xalqining o'ziga xos fe'l-atvori va udumlari yon bo'ladi.

Hugun yurtimiz ozod, erkin, mustaqil. O'zbekiston o'z qat'ini qilligini qo'lga kiritganiga chorak asrdan oshdi. Mana shu davr boy tarixiy merosimizga, milliy qadriyatlarimiz va ularimizga munosabat butunlay o'zgardi. Milliy bayramlarimiz va latlarimiz qaytadan tiklandi. Mustaqillik yillarida Respublikamiz q va shaharlarining qiyofasi o'zgacha tus oldi. Zamonaviy dagi ilm dargohlari, madaniy-maishiy obyektlar, mehmonxonalar, niyat va sport koshonalari yangidan qurildi.

Vatanimiz mustaqillikka erishgandan so'ng o'zining yer osti va yer yuliyklariga to'la egalik qilib, ulardan samarali foydalana boshladi. a uning iqtisodiy qudratini oshirishga xizmat qilmoqda.

Mustaqillik O'zbekistonning siyosiy tizimida ham jiddiy ishlariga olib keldi. Mamlakatimiz tarixida birinchi bor millik asosida Prezident saylandi. O'zbekiston Respublikasining demokratik talablariga monand asosiy qonuni - birinchi konstitutsiyasi va shu asosda ko'pdan-ko'p qonunlar qabul qilindi. O'zbekiston parlamenti – ikki palatali.

O'zbekiston jahon sahnasiga chiqdi. O'zbekiston Birlashgan Millatlar Tashkiloti, Yevropada Xavfsizlik va hamkorlik tashkiloti kabi nufuzli xalqaro tashkilotlarga a'zo bo'ldi. Uning mustaqilligini ta'minlaydigan ortiq davlat tan oldi, o'nlab mamlakatlar bilan diplomatik aloqalar o'rnatildi.

O'zbekiston o'z davlat ramzlari – bayrog'i, gerbi, madhiyasiga ega. Endilikda O'zbekiston jadal rivojlanayotgan, siyosiy va iqtisodiy mustaqilligi barqaror, demokratik respublikadir.

Kim vazir bo'ladi?

Vazir el boshlig'ining o'ng qo'lidir. U, shubhasiz, juda kerakli kishidir. Vazir tufayli og'ir yuklar yengillashadi, ishlar pishiq-puxta bo'ladi.

Vazirlik – ulug' ish. Bu ishga ishonchli, yetuk va sara, idrokli, dono va yumshoq ko'ngil, ayni paytda dadil va jur'atli kishilar kerak. Vazir ko'zining to'q bo'lishi uni har xil mol - mulk oldida suqlanishdan asraydi. Ko'zi och odam bor olamni yesa ham to'ymaydi. Vazirning ko'rinishi yoqimli, ishlari to'g'ri, fe'l-atvori ishlariga mos bo'lsa, el-yurt ham undan doimo bahra topadi.

Kishining tashqi ko'rinishi uning ichki olamidan, ya'ni ma'naviy boyligidan xabardor qilishi mumkin. Bulardan tashqari, vazir dono, o'ktam, hisob-kitobni juda puxta biladigan, tetik hamda turli-tuman yozuvlarni biladigan bo'lishi ham talab etiladi. Vazir ochiq dil, ko'nglida kir saqlamaydigan bo'lmog'i kerak. Vazirlikka butun, rostgo'y, yozuv-chizuv ishlaridan to'la xabardor bo'lgan kishi kerak. Uning qilig'i, xulq-atvori ko'pchilikka manzur, tili bilan dili bir bo'lishi lozim. Uyat-andisha egasi, dili tozalar bu amalga munosibdir. Ko'zi to'q, bilag'on, sezgir, yaxshi-yomonning farqiga boruvchilar vazirlikka kengashchi bo'ladi. Kengashchilar har bir ishni teng qiluvchilardir. Yaxshi vazir – yurtga boylik, elga rohat.

(Yusuf Xos Hojib)

Ona yurt sog'inchi

Vatan nima o'zi? Vatan – ona allasi taralgan, beshiging izlari chizilgan zamin. Ajdodlaring ko'milgan qabriston, ota-onangning izlari qolgan ko'chalar, sening lahjangda so'zlashadigan, qosh-u ko'zi xuddi sening kabilar yashaydigan qadrdon yer – Vatandir!

Birinchi bor bahorni tanigan, ilk bor varrak uchirgan, birinchi marta hayitlik olgan joying, birinchi o'qituvchi, birinchi muhabbatingni tanitgan makon – Vatandir!

Osmoni ko'rpang, maysasi dimog'ingni bosib yotadigan muattar bolishingdir. Vatan mung'aygan tandirli, pastakkina tomli kulbangdan boshlanadi. Unga bo'lgan muhabbating ham shu ostonada tug'iladi.

(T.Sodiqova)

berilgan soʻz va iboralarning maʼnosini bilib oling
viy boylik, mol - mulk oldida suqlanish, tarixiy meros, milliy
vat, anʼana, maftun etmoq, ajdodlaring koʻmilgan qabriston,
ik, mungʻaygan tandir, muattar bolish.

Sheʼrni ifodali oʻqing

Sendek yurtni yana qaydan topsa boʻlar?

yapman tuprogʻingning taftin sezib,
iechaklar terib yurdim, qiring kezib,
kiston, yurtlararo ketding oʻzib,
k yurtni yana qaydan topsa boʻlar?
sarmi oʻzga yurtlar, togʻlarida?
I honish qiladimi, bogʻlarida?
kularmi ular bola chogʻlarida?
k yurtni yana qaydan topsa boʻlar?
gim gulday kechgan ona diyor,
on soʻzlar sening uchun hozir ham or,
oring bugun senga bitdi ashʻor,
k yurtni yana qaydan topsa boʻlar?
yapman tuprogʻingning taftin sezib,
iechaklar terib yurdim qiring kezib,
kiston, yurtlararo ketding oʻzib,
k yurtni yana qaydan topsa boʻlar?

iriq. Sheʼrni ifodali oʻqing, mazmunini oʻz soʻzingiz bilan
ang.

Vatan istagi

tanda bir Vatan qurmoqni istaydir koʻngil,
as qushdek oʻzin koʻrmoqni istaydir koʻngil.
tan timsoli boʻlsa, teng quyoshi shuʻlavor,
lar qoʻynida charx urmoqni istaydir koʻngil.
anga bayroq - insof, tugʻi - sarhad, muhri - mehr,
I uzra soqchidek turmoqni istaydi koʻngil.
tan boʻyniga zanjir solmoq istar kimki boz,
ga nafrat oʻqin urmoqni istaydir koʻngil.
an yelkanlarini maʼrifat ummonida
ri iymon sari burmoqni istaydir koʻngil.
etar, yolgʻon saodat, yolgʻon erk, yolgʻon Vatan,

Hurriyat zavqini chin surmoqni istaydir ko'ngil.
Qutlug' istiqlool kunida, ey Vatan, bag'ringda shod,
Erkin o'g'loning bo'lib yurmoqni istaydir ko'ngil. (E. Vohidov)

Lug'at

tug' – bayroq
sarhad – chegara, hudud
boz – yana
hurriyat – erkinlik, ozodlik, istiqlool, mustaqillik

Topshiriq. Savollarga javob bering:

1. Shoir o'zini qanday ko'rmoqni istaydi?
2. Insof, mehr-oqibat tuyg'ulari she'rda qanday tasvirlangan?
3. Mustaqillikka qarshi chiquvchilarga shoir qanday munosabatda bo'ladi?
4. "Yolg'on saodat, yolg'on erk, yolg'on Vatan" kabi jumllarni qanday tushunasiz?

Topshiriq. "Vatan istagi" she'ridagi notanish so'zlarning ma'nosini bilib oling va yozib qo'ying.

Tarjima mashqi

Узбекистан

Республика Узбекистан расположена в центре Центральной Азии. На территории современного Узбекистана цивилизация развивалась с древних времён. Этот край имеет богатую историю, уходящую своими корнями в глубь тысячелетий.

Народы Узбекистана дали миру крупных учёных, знаменитых поэтов и писателей, которые оставили великое наследие человечеству. В мире нет человека, который бы не слышал о великом писателе, поэте и учёном Алишере Навои. Огромно наследие великого философа, врача и поэта Абу Али Ибн Сины, получившего широкую известность в Европе под именем Авиценны.

Узбекистан с самым большим населением среди стран Центральной Азии обладает богатыми природными ресурсами. Страна находится на третьем месте в мире по экспорту хлопка, добывает большое количество газа и золота, а также является

...производителем химической
ышленности и машиностроения.

Узбекистан — моя Родина

Узбекистан — многонациональная страна. Здесь проживает 100 наций. Все народности Узбекистана живут в мире, ссии и дружбе. На нашей земле уважают народные традиции и ение к каждой нации особенное. А ведь всем хорошо гно, что когда возражаются национальные ценности, стает роль культурного наследия народа. Уважать культуру, традиции народа — это значит уважение к каждому тавителю этой нации. В многонациональном Узбекистане ют именно этим принципам.

rammatik ma'lumot. Orfoepiya qoidalari. O'zbek tilida tovushlar izi.

Orfoepiya — adabiy tilning to'g'ri talaffuz qoidalari haqidagi i. U adabiy tilda to'g'ri talaffuz etish me'yorlarini belgilaydi. iya me'yorlari tilning fonemalar tizimi, fonemalarning ma'lum ishlari bilan bog'liq. Orfoepik talaffuz me'yorlari adabiy til birgalikda shakllanadi. Jonli so'zlashuv va mahaliy shevalar ik me'yorning buzilishi hisoblanadi. Talaffuzda sheva yatlariga yo'l qo'ymay adabiy tilda so'zlash muhim ahamiyatga lka, apa emas, aka, opa; kelutti, kelopti, kevotti emas, kelyapti Masalan aql, qism, ism, fikr, vaqt, ilm, uzr, xalq, naql, nasl, hukm arabcha so'zlarning barchasida urg'u birinchi bo'g'inga tushadi. i, mudir, muqim, muhit, mumkin, munis kabi arabcha so'zlarning i bo'g'ini urg'u oladi va juda aniq talaffuz qilinadi. Bahor, savol, savob, avval, shamol kabi so'zlarning birinchi ida a tovushi o tovushiga yaqin talaffuz qilinadi, lekin a li. Orfoepiya radio va televideniye eshittirishlarini olib borishda, yurtlarida ta'lim berishda, nutq madaniyatining boshqa ida adabiy tilning talaffuz me'yorlariga rioya qilishni talab

itq tovushlari talaffuz paytida ba'zi o'zgarishlarga uchraydi. isosan ikki xil bo'ladi:

Tovush almashishi		Tovush tushishi	
Unlilar	Undoshlar	Unlilar	Undoshlar
son-sana ong-angla sayla-saylov o'qi-o'quv yosh-yasha	yutuq-yutug'i kurak -kuragi bilak-bilagi tilak-tilagi tanbur-tambur	shahar-shahri qorin-qorni burun-burni o'g'il-o'g'li ocha oladi- ocholadi	men - mening past -pasay sust -susay ulg'ay-ulg'ay

Topshiriq. Orfoepik me'yorlar va urg'uga rioya qilib, she'rni yod oling.

Qaro qoshing, qalam qoshing

Qiyiq qayrilma qoshing qiz.

Qilur qatlimga qasd qayrab,

Qilich qotil qaroshing qiz.

Qafasda qalb qushin qiynab

Qanot qoqmoqqa qo'ymaysan,

Qarab qo'ygil qiyo, qalbmni

Qizdirsin quyoshing qiz. (E. Vohidov)

Topshiriq. Matnlarni o'qing, matndagi fikrlarga o'z munosabatingizni bildiring. Talaffuz bilan bog'liq 2 ta mantiqiy va 7 ta imlo xatoni tuzating.

Orol va qit'a

Insoniyat Orol emas, qit'a bo'lib yashashni o'rgansa, ko'p balolarning oldi olingan bo'lardi.

So'z mas'uliyati

Maktab o'qituvchisining so'zi o'ttiz bolaga yetib boradi. Universitet domlasining so'zi yuz talabaga yetib boradi. Notiqning so'zi ming tinglovchiga yetib boradi. Qalamkashning so'zi bir yo'la o'n ming, yuz ming kitobxonga yetib boradi. Demak, uning so'z mas'uliyati ham boshqalarnikidan ming marta ortiqroqdir.

(O'. Hoshimov)

☒ Test topshiriqlari

1. *Singlimning ancha ulg'ayib qolgan o'g'li yig'lab o'rnidan turdi-da, yana onasining bag'rida uxlab qoldi.* Ushbu gapdagi necha so'z tarkibida tovush tushishi kuzatiladi?

a) 2 ta soʻzda b) 4 ta soʻzda s) 5 ta soʻzda d) 6 ta soʻzda
rilgan qaysi soʻzlarda *n* harfi *m* tarzida talaffuz qilinadi?
may; 2) oʻn besh; 3) qamchin; 4) qantarmoq; 5) manmanlik;
bul

a) 2, 5, 6 b) 1, 3, 4, 5 s) 2, 4, 6 d) 3, 5, 6
anab sanogʻiga yetolmadi. Ushbu gapdagi soʻzlar tarkibida jami
a) 1 ta tovush oʻzgarishi yuz bergan?

a) 3 ta b) 3 ta s) 4 ta d) 5 ta
rilgan qaysi soʻzlar talaffuzida tovush oʻzgarishi yuz beradi?
inba; 2) yonma-yon; 3) tandir; 4) qalampir; 5) tanbal; 6)
osh

a) 2, 5, 6 b) 1, 3, 4, 6 s) 2, 3, 4, 5 d) 3, 4, 5, 6
ysi soʻzlarda *q* tovushi *x* tarzida talaffuz etilsa ham *q*
idi?

a) roq, oqibat, sogʻliq b) taqsimot, maqsad, oqsil
m, bosqich, choʻziq d) oʻqlov, iqtisod, oqish.

Mavzuni mustahkamlash uchun savollar:

tan deganda nimani tushunasiz? Fikrlaringizni asoslab bering.
‘zbekistonning jahon hamjamiyatining to‘laonli subyektiga
ishi qaysi jarayonlarda o‘z aksini topgan? Dalillar asosida
ntiring.

na yurtim - oltin beshigim” degan hikmatli soʻzning maʼnosini
ing.

oepik talaffuz meʼyorlari qanday shakllanadi?

oepik meʼyorning buzilishiga nimalar sabab boʻladi?

vazifa. “O‘zbekiston – yagona uyimiz” mavzusida matn tuzing.

*Tili bilan aziz, baxt topar kishi,
Tili bois ba'zan yorilar boshi.*

O'qish uchun material

O'zbek tili – davlat tili

Ona tilimiz – o'zbek tiliga 1989-yil 21-oktabrda Davlat tili maqomi berildi. Bu mamlakatimiz, yurtdoshlarimiz hayotidagi unutilmas tarixiy voqega aylandi. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida davlat tilining maqomi huquqiy jihatdan mustahkamlab qo'yildi. Shu tariqa o'zbek tili mustaqil davlatimizning bayrog'i, gerbi, madhiyasi qatorida turadigan, qonun yo'li bilan himoya qilinadigan muqaddas davlat ramziga aylandi. Har yili 21-oktabr yurtimizda o'zbek tiliga davlat tili maqomi berilgan kun sifatida keng nishonlanadi. Ushbu sanaga bag'ishlangan tadbirlarda “Davlat tili haqida”gi Qonunning ijrosi yuzasidan amalga oshirilayotgan ishlar atroflicha tahlil etilib, galdagi vazifalar belgilanishi yaxshi an'anaga aylangan.

O'zbek tili turkiy tillar guruhiga mansub bo'lib, u mustaqil til sifatida XI asrdan boshlab shakllana boshladi va to hozirgi kunimizgacha bu tilda ko'plab ilmiy va badiiy asarlar yaratildi. Xususan, Mahmud Koshg'ariyning “Devonu lug'otit-turk”, Yusuf Xos Hojibning “Qutadg'u bilig”, Xorazmiyning “Muhabbatnoma”, shuningdek, Atoiy, Sakkokiy, Mavlono Lutfiy, Bobur, Alisher Navoiylarning yaratgan boy ilmiy-adabiy meroslarini tilga olish mumkin.

Til – millatimiz faxri, g'ururi. Shunday ekan, ona tilimizga doimo hurmat va e'tiborda bo'lib, uning jamiyatimizdagi mavqecini yuksaltirishga har birimiz o'z hissamizni qo'shaylik. Zero, til bor ekan, millat barhayot, uning istiqboli nurli va charog'ondir.

She'rni yod oling

Ona tilim

Oh, ona tilginam, muqaddas tilim,
Bir og'iz so'zingga jonim tasadduq.
Bunchalar shirinsan, bunchalar so'lim,
Bormikin ajib til sendan ham ortiq!
Sen onam tilisan, otam tilisan,
Sen bobom tilisan asrlar oshgan.
Mehrda beqiyos nozik gulsan,

abda quturib Amuday toshgan.
yorim tilisan, bolam tilisan,
ram-chevaram tili bo'lib qol.
mag'rur quvonsang, o'ssang haqlisan,
a kutadi yorqin istiqbol. (Shuhrat)

Lug'at

- анализ
- aqil — самостоятельный, независимый
- je — статус,
- iddas — священный, святой

Suhbat matni

Men o'zbek tilini o'rganyapman

r: Nastya, salom!

a: Salom, Anvar! Seni ko'rganimdan juda xursandman.

r: Nastya, sen o'zbek tilida juda to'g'ri va ravon so'zlayapsan, qoyilman, barakalla!

a: Chunki men o'zbek tilini mukammal o'rganishga harakat qilyapman. Ustozim Surayyo opa menga bunda ko'maklashyaptilar. Ular tilni o'rganishda badiiy adabiyotning o'rni kattaligini doim ta'kidlaydilar. Shuning uchun bugun kutubxonaga yo'l oldim.

r: Juda yaxshi-da, men ham sen bilan borsam bo'ladimi? Yo'l-yo'lakay suhbatlashib ketardik?

a: Juda yaxshi. Menga kitob tanlashda yordam berib yuborasan.

r: Qanday mavzudagi kitoblarni yoqtirasan?

a: Men tarixiy shaxslar, yozuvchilar haqidagi asarlarni sevib o'qiyman.

r: Unda men senga Oybekning "Alisher Navoiy" nomli asarini o'qishni maslahat bergan bo'lardim. Bu mening eng sevimli kitoblarimdan biri.....

iriq. Dialogni davom ettiring.

Diqqatingizni jamlang!

Mutafakkirlarning til va nutq haqidagi fikrlari miki ezgu fazilatlar inson qalbiga, avvalo, ona allasi, ona g betakror jozibasi bilan singadi. Ona tili – bu millatning ruhidir. tilini yo'qotgan har qanday millat o'zligidan judo bo'lishi trar. (I.Karimov).

2. Ko'ngil maxzanining qulfi til va ul maxzanning kalitin so'z bil. (*A. Navoiy*)
3. Har bir millatning dunyoda borlig'ini ko'rsatadurg'on oyinayi hayoti til va adabiyotidir. Milliy tilni yo'qotmak, millatning ruhini yo'qotmakdur. (*A. Avloniy*)
4. O'z Vatanninga bo'lgan muhabbatini o'z tilingga muhabbatsiz tasavvur qilib bo'lmaydi. (*K. Paustovski*).
5. Din, tibbiyot, tarix, huquq va astronomiya sohalarida Amir Temur o'ta biluvchan edi. Ko'p o'qigan, Osiyoning eng unumli uch (turkiy, arabiy, forsiy) tilini juda mukammal bilgan hukmdor edi. (*Alfons de Lamartin*)
6. Tildagi har bir so'z, uning har bir shakli inson tafakkuri va tuyg'usining natijasidir, o'sha tafakkur va tuyg'ular orqali so'z yordamida mamlakat tabiati va xalq tarixi ifoda etilgan. (*K. D. Ushinskiy*).

Tarjima mashqi

В деятельности человека язык – величайшее средство осознания действительности, способствующее обмену мыслями и взаимопониманию в обществе.

Язык – созданное человечеством общественное явление, развивающееся соответственно общественно-культурному прогрессу каждой нации.

Maqollarni yod oling

Ovqatni tuz mazali qiladi, odamni – so'z.

Til – aql o'lchovi.

Tilingda bo'lsa boling, kulib turar iqboling.

Qunt bilan ilm o'rganish – igna bilan quduq qazish.

Grammatik ma'lumot. O'zbek tilining asosiy imlo qoidolari.

“O‘ZBEK TILINING ASOSIY IMLO QOIDALARI”dan

2 – tutuq belgisi:

1. *A'lo, ba'zan, ma'yus, ta'zim; ra'y, ta'b; e'lon, e'tibor, e'tiqod, me'mor, ne'mat, she'r, fe'l; Nu'mon, shu'la* kabi o'zlashma so'zlarda unliidan keyin shu unli tovushning cho'ziqroq aytilishini ifodalash uchun qo'yiladi;

jiza, mo'tadil, mo'tabar kabi so'zlarda o' unlisi cho'ziqroq aytilsa tutuq belgisi qo'yilmaydi;

'om, san'at, qat'iy, mas'ul kabi o'zlashma so'zlarda unlidan oldin inli oldingi undosh tovushdan ajratib aytilishini ifodalash uchun ladi.

yidagi qo'shimchalarning bosh tovushi ikki yoki uch xil aytiladi unday yoziladi:

1) taqlid so'zlardan fe'l yasovchi *-illa (chirilla, taqilla)* imchasi so'z tarkibida *v* yoki *u* tovushi bo'lganda *-ulla* tarzida di va shunday yoziladi: *shovulla, lovulla, gurulla* kabi;

2) nisbat shaklini yasovchi *-dir* qo'shimchasi jarangli undosh tugagan bir bo'g'inli so'zlarda (*kel* so'zidan boshqa), shuningdek, oshi bilan tugagan orttirma nisbat yasovchisidan keyin qo'shiladi: *r, egdir, kuldir, yondir; o'tkazdir, tomizdir* kabi. Qolgan barcha da bu qo'shimcha *-tir* aytiladi va shunday yoziladi: *tiktir, kestir, r, chaqirtir* kabi;

) jo'nalish kelishigi qo'shimchasi *-ga*, chegara bildiruvchi *-r*, ravishdosh shaklini yasovchi *-gach, -guncha, -gani, -gudek*, osh shaklini yasovchi *-gan*, buyruq maylining II shaxs atkichi *-gin*, shuningdek, *-gina* qo'shimchasi uch xil aytiladi va lay yoziladi:

) *k* undoshi bilan tugagan so'zlarga qo'shilganda bu imchalarning bosh tovushi *k* aytiladi va shunday yoziladi: *tokka, kkacha, ko'nikkach, zerikkuncha, to'kkani, kechikkudek, bukkani, kichikkina* kabi;

) *q* undoshi bilan tugagan so'zlarga qo'shilganda bu imchalarning bosh tovushi *q* aytiladi va shunday yoziladi: *qqa, qishloqqacha, yoqqach, chiqquncha, chiniqqani, qo'rqqudek, iqqina* kabi;

) qolgan barcha hollarda, so'z qanday tovush bilan tugashidan va 'shimchalarning bosh tovushi *k* yoki *q* aytilishidan qat'iy nazar, g idi: *bargga, pedagogga, bug'ga, sog'ga, og'gan, sig'guncha* kabi. Ikkinchi qismi turdosh ot bilan yoki *obod* so'zi bilan ifodalangan nomlari qo'shib yoziladi: *Yangiyo'l, To'rtko'l, Mirzaobod, obod* kabi. Lekin ikkinchi qismi atoqli ot bo'lgan joy nomlari o yoziladi: *O'rta Osiyo, Ko'hna Urganch, O'rta Chirchiq* kabi.

us tilidan aynan o'zlashtirilgan yoki so'zma-so'z tarjima qilish bilan hosil qilingan qo'shma so'zlar qo'shib yoziladi: *kinoteatr, stansiya, fotoapparat, elektrotexnika, teleko'rsatuv, yarimavtomat,*

bayramoldi, suvosti kabi. Qisqartmalarning barcha turlari va ularga qo'shiladigan qos'himchalar qo'shib yoziladi: *SamDU, ToshDUningkabi.* Lekin yonma-yon kelgan ikki qisqartma ajratib yoziladi: *O'zXDP MK (O'zbekiston Xalq demokratik partiyasi markaziy kengashi).*

Tartib son arab raqamlari bilan yozilsa, -nchi, -inchi qo'shimchasi o'rniga chiziqcha (-) qo'yiladi: *7-sinf, 5-"A" sinfi, 3-, 7-, 8-sinf o'quvchilari, 60-yillar, 1991-yilning 1-sentabri* kabi. Tartib sonni ko'rsatuvchi rim raqamlaridan keyin chiziqcha yozilmaydi: *XX asr, X sinf* kabi.

Muhim tarixiy sana va bayramlarning nomlari tarkibidagi birinchi so'z bosh harf bilan boshlanadi: *Mustaqillik kuni, Xotira kuni, Ramazon hayiti, Navro'z bayrami* kabi.

Davlatlarning, davlat oliy tashkilotlari va mansablarining, xalqaro tashkilotlarning nomidagi har bir so'z bosh harf bilan boshlanadi: *O'zbekiston Respublikasi, Rossiya Federatsiyasi, Misr Arab Respublikasi, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti, O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Raisi, O'zbekiston Respublikasi Oliy Sudining Raisi, Birlashgan Millatlar Tashkiloti, Jahon Tinchlik Kengashi* kabi. Boshqa tarkibli nomlarda oliy mansabni bildiruvchi birinchi so'zgina bosh harf bilan boshlanadi: *Bosh vazirning o'rinbosari, Mudofaa vaziri, Yozuvchilar uyushmasi, O'zbekiston Milliy tiklanish demokratik partiyasi.* Vazirliklar va idoralar, korxonalar va tashkilotlar nomi tarkibidagi birinchi so'z bosh harf bilan boshlanadi: *Sog'liqni saqlash vazirligi, Fan va texnika davlat qo'mitasi, Fanlar akademiyasi, Tilshunoslik instituti* kabi.

Davlatning oliy darajali mukofoti nomi tarkibidagi har bir so'z bosh harf bilan boshlanadi: *"O'zbekiston Qahramoni" (unvon), "Oltin Yulduz" (medal).* Boshqa mukofotlar, faxriy unvonlar, nishonlar nomidagi birinchi so'zgina bosh harf bilan boshlanadi: *"Sog'lom avlod uchun" (orden), "O'zbekistonda xizmat ko'rsatgan fan arbobi" (faxriy unvon), "Matbaa a'lochisi" (nishon)* kabi.

Bir tovushni ko'rsatuvchi harflar birikmasi (*sh, ch, ng*) birgalikda ko'chiriladi: *pe-shayvon, pe-shona, mai-shat, pi-choq, bi-chiq-chi, si-ngil, de-ngiz* kabi.

Bosh harflardan yoki bo'g'inga teng qism va bosh harflardan iborat qisqartmalar, shuningdek, ko'p xonali raqamlar satrdan satrga bo'lib ko'chirilmaydi: *AQSH, BMT, ToshDU, 16, 245, 1994, XIX* kabi.

chirilmaydi: 5-“A” sinf, V “B” guruhi, 110 gr, 15 ga, 105 m, 250 mm kabi.

Atoqli ot tarkibiga kiradigan raqam nomdan ajratilgan holda ngi satrga ko‘chirilmaydi: “Navro‘z – 92” (festival), “O‘qituvchi – (ko‘rik tanlov), “Andijon – 9”, “Termiz – 16” (g‘o‘za navlari), ng – 767” (samolyot), “Foton – 774” (televizor) kabi.

4.J.Jabborov, A.D.Abduvaliyev kabilarda ismning va ota ismining chi harfiga teng qisqartmalar familiyadan ajratib ko‘chirilmaydi. ingdek, v.b. (va boshqalar), sh.k. (shu kabilar) singari harfiy artmalar ham oldingi so‘zdan ajratib ko‘chirilmaydi.

hiriq. Quyidagi so‘z va so‘z birikmalari ishtirokida gaplar tuzing. Davlat tili, maqom, ramz, nishonlandi, an‘ana, tillar guruhi, ilmiy-iy meros, hurmat va e‘tibor.

hiriq. Berilgan so‘zlarning yozilishiga e‘tibor qarating va ular amida gaplar tuzing.

Qal‘a, ma‘rifat, ta‘rif, ba‘zan, she‘r, ta‘m, e‘lon, ta‘sir, mas‘ul, ut, ta‘minot, ne‘mat, ma‘no, ta‘na, ta‘zim.

Test topshiriqlari

lar bir millatning dunyoda borlig‘ini ko‘rsatadurg‘on oyinayi ti til va adabiyotidir. Milliy tilni yo‘qotmak, millatning ruhini ttmakdir. Ushbu fikr muallifini toping.

Avloniy b) A.Cho‘lpon s) A.Qodiriy d) A.Navoiy
‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining nechanchi moddasida bekiston Respublikasining davlat tili o‘zbek tilidir”, deb aytilgan? moddasida b) 2-moddasida s) 3-moddasida d) 4-moddasida
‘zbek tili asosiy imlo qoidalarining so‘nggi tahriri qachon qabul di?

89-yil 21-oktabr b) 1998-yil 31-avgust

95-yil 24-avgust d) 1995-yil 21-dekabr

metik yozuv tamoyili asosida yozilgan so‘zlarni aniqlang?

zsiz, o‘qibdi, menga b) angla, sana, buloqqa

l, stul, komanda d) buloqqa, menning, Dilduzapa

o‘g‘ri yozilgan so‘zlar qatorini toping.

f, suverenitet b) gram, kilogramm

tsiya, shprints d) qayiqqa, bog‘ga

1. O'zbek adabiy tilining rivojiga, taraqqiyotiga beqiyos hissa qo'shgan mutafakkirlardan kimlarni bilasiz?
2. O'zbek adabiy tili mustaqil til sifatida nechanchi asrlardan boshlab shakllangan?
3. Bugungi kundagi yoshlarning savodxonlik darajasini qanday baholaysiz?
4. Alisher Navoiyning turkiy tilning imkoniyatlarini ochib berishga bag'ishlangan mashhur asarini bilasizmi?
5. O'zbek tiliga davlat tili maqomi berilgandan keyingi o'zgarishlar natijasini tahlil qiling.

Uyga vazifa. "Til – millatning faxri" mavzusida referat tayyorlang.

*Otalar so'zidir biz uchun meros,
Otalar so'zining nafi beqiyos.*

O'qish uchun material

O'lmas qadriyatlar

Har bir taraqqiy etgan, madaniyatli xalqning o'z tili, urf-odati, diy va ma'naviy boyliklari bor. O'zbek xalqi ham dunyodagi eng miy madaniyatga ega bo'lgan xalqlardan biri sifatida o'zining naviy va moddiy xazinasiga ega. O'tmish ajdodlarimizdan bizga miy urf-odatlar, an'analar xalqona meros bo'lib avlod-dan-avlodga kelgan. Bu bilan biz xaqli ravishda faxrlansak arziydi. e-kiston mustaqillikka erishgandan so'ng milliy urf-odatlarimizning nishi istiqbolimizning buyuk ne'matidir, chunki milliy urf-larimiz qadriyatlarimiz negizidir.

Urf-odatlarda insonning chin inson bo'lib yashamog'i uchun ha narsalar keng qamrab olinganki, unda turmush tarzi, yashash oi, muomala madaniyati, insonlarga munosabat, ota-onaga hurmat lar o'z aksini topgan. Urf-odatlar to yaqingacha o'z davrining ini vazifasini bajargan. Biz ota - bobolarimiz amal qilib kelgan y, ma'rifiy, madaniy, diniy urf -odatlarini avaylab-asrab, kelajak dga mukammal ravishda in'om etmog'imiz lozim.

Milliy qadriyat – ma'naviy boylik

Qadriyat atamasi keng bo'lib, voqelikdagi hodisalarning ijtimoiy madaniy ahamiyatini ifodalash uchun ishlatiladi. U inson yatidagi rang-barang narsalar, tabiat hodisalari, qadriy osabatlar uchun manba sifatida namoyon bo'lishi mumkin. U ning kundalik hayotida, ongingning shakllanishida muhim riyatga egadir. Qadriyatlar mazmuni xilma-xil turga bo'linib, ushning barcha tomonlarini qamrab olgan. Bir guruh olimlarning ga ko'ra, ular "hayot qadriyatlari" va "madaniyat qadriyatlari"dan it.

Ikkinchi guruhdagilar esa madaniyatning an'anaviy bo'linishiga anib, qadriyatiarni ham "moddiy" va "ma'naviy" tarzda tasnif lar. Uchinchi guruh olimlar qadriyatlarni "moddiy" va "ma'naviy" "ijtimoiy-siyosiy" turlarga ajratishadi. Yochlarni ma'naviy llantirishda ikkinchi guruh tasnifiga asoslanish maqsadga muvofiq, ki hozirgi jamiyat talabiga javob beruvchi yoshlarda har ikkala hga xos qadriy sifatlar mujassam bo'lmog'i lozim.

Topshiriq. Guruhlarga bo‘linib “Assesment” texnologiyasi bo‘yicha topshiriqlarni bajaring.

“ASSESSMENT” TEXNOLIGIYASI

TEST Qadriyat nima? a) milliy urf-odatlar b) milliy bayramlar d) xalq dostonlari e) barcha javoblar to‘g‘ri	MUAMMOLI VAZIYAT Siz oilangiz bilan orziqib kutilgan tadbirga otlanyapsiz. Kutilmaganda eshik qo‘ng‘irog‘i chalindi. Eshik ortida chaqirilmagan mehmonlar turibdi. Sizning harakatingiz?
SIMPTOM Milliy urf-odatlarimizni ifodalovchi yasama so‘zlarga misollar keltiring	AMALIY KO‘NIKMA “Mehmon otangdek ulug‘” xalq maqolini izohlang

Topshiriq. Berilgan so‘zlar va so‘z birikmalari asosida “Mehmon kutish qoidalari” mavzusida matn yarating.

Yakshanba, dasturxon bezamoq, saramjon-sarishtalik, shirinliklar, yaxshi kayfiyat, mehr bermoq, tansiq taomlar, maslahatlashmoq, mevalar, samimiylik, xushmuomalalik, yoqimli musiqa.

Suhbat matni

Bayramlar

Bayram – muhim tarixiy voqea, hodisa sifatida shodlik, rasmiy tantana o‘tkazish uchun belgilangan muborak kun. Bunday muborak kunlar xalq tomonidan quvonch, shodlik, tantana, o‘yin-kulgi bilan tantanavor nishonlanadi.

Bayramlarda xalqning qadimiy udumlari, tarixi, madaniyati o‘zining yorqin ifodasini topadi va kishilarning diniy, ijtimoiy, madaniy, ma‘naviy yutuqlari namoyish etiladi. Bu quvonchli kunlarda kishilar bir-birlarini tabriklaydilar, yaxshi niyatlar izhor etadilar, muvaffaqiyatlar tilaydilar.

Bayramlar ichida Navro'z va Yangi yilni bolalar ham, kattalar ham orlik bilan kutadilar. Bu bayramlarga imkon qadar jiddiy orgarlik ko'riladi.

Bayramlar kishilar o'rtasida mehr-muhabbat, oqibat, bir-biriga xoh'lik, o'zaro hurmat-e'tiborni kuchaytirishda muhim niyatga egadir.

Lug'at

- n — обычай, обряд унаследованный от предков
- обычай, правило, обыкновение
- orak — благославенный
- r-muhabbat — любовь, милосердие
- orlik — томительное ожидание

Tarjima mashqi

Гостеприимство

Гостеприимство — одна из характерных черт народа Узбекистана. Умение принять гостя ценится у узбеков выше атства самого стола или достатка семьи. Не принять гостя — чит опозорить семью, род, махаллю, селение.

Уважаемых гостей хозяева встречают у ворот, здороваются. роваются за руку, как правило, только с мужчинами. Женщин нято приветствовать легким поклоном, прижав правую руку к дуу.

Затем гостей приглашают в дом, сажают на самое почетное то за стол — дастархан. Глава семьи сам усаживает гостей, чем для самых уважаемых людей отводятся места вдали от да.

Вначале на стол подают сладости, выпечку, сухофрукты и шки, фрукты и овощи, затем идут закуски, и лишь в конце — зательный плов или другое праздничное блюдо. Чай гостям ливает хозяин дома. Традиционным элементом гостеприимства сь является малое количество наливаемого чая — чем почетнее ть, тем меньше в его чашке напитка.

Maqollarni yod oling

ehmon kelar eshikdan, rizqi kelar teshikdan.

ehmon izzatda, mezbон xizmatda.

purilmagan uyga mehmon kelar.

Kelish izmi mehmonda, ketish izmi mezbonda.
Uying keng bo'lguncha, ko'ngling keng bo'lsin.
Mehmonning ketishini so'rama, kelishini so'ra.

❧ *Grammatik ma'lumot.* O'zbek tilida so'z yasalishi.

O'zbek tilida so'zlar bir necha usul bilan yasaladi:

1. Affiksatsiya usuli (morfologik, sintetik usul) mustaqil ma'noli morfemaga, so'zning o'zak-negiziga so'z yasovchi qo'shimchalarni (affikslarni) qo'shish orqali yangi so'z yasashdir. So'zning o'zak-negiziga yasovchi qo'shimchalar qo'shish bilan hosil bo'lgan yangi so'z *yasama* so'z deyiladi. Ot, sifat, fe'l, ravish yasovchi qo'shimchalar so'z yasovchi hisoblanadi. Affiksatsiya so'z yasashda umumli usuldur: *chiroy+li* – *chiroyli*; *mulk+dor* – *mulkdor*; *qahramon+ona* – *qahramonona*;

Gulchi, gulla, guldon so'zlarining yasalish asosi bir xil. Bir asosdan hosil bo'lgan so'zlar so'z yasalish uyasini tashkil etadi.

O'zbek tilida so'z yasulish jarayonida so'z yasalish asosiga yasovchi qismning qo'shilishi natijasida yasashga asos qismning tovush tarkibida ba'zan o'zgarish ro'y beradi. Ularni quyidagicha guruhlash mumkin:

= *susi, past* singari so'zlarga *-ay* yasovchi vositasi qo'shilganda yasashga asos qismda mavjud bo'lgan oxirgi *t* undoshi tushib qoladi: *susay, pasay*;

= *qizil, sariq* kabi ikki bo'g'inli so'zlardan *-ar, -ay* yasovchi vositalari yordamida yangi so'z yasalganda, yasashga asos qism bo'lgan *qizilning -il* qismi va *sariqning* ikkinchi bo'g'inidagi *i* unlisi tushib qoladi: *qizil+ar-qizar, sariq+ay-sarg'ay*;

= *so'ra, sayla, quvna, to'qi, o'qi* kabi ikkinchi bo'g'ini *a* bilan tugagan so'zlarga *-k, -v* yasovchi qo'shimchalari qo'shilganda yasashga asos qism oxiridagi *a* – *o* unlisiga, *i* unlisi *u* unlisiga aylanadi: *so'ra+q-so'raq, sayla+v-saylov, quvna+q-quvnoq, to'qi+v-to'quv, o'qi+v-oq'uv*;

= *o'yin, qiyin* kabi ikki bo'g'inli so'zlarga *-a* yasovchi qo'shimchasi qo'shilganda, yasashga asos qismning ikkinchi bo'ginidagi *i* unlisi tushib qoladi: *o'yin+a-o'yina, qiyin+a-qiyna*;

= *san, yosh, ong* kabi so'zlarga fe'l yasovchi – *a* yoki – *la* qo'shimchasi qo'shilganda, asos qismda tovushda o'zgarishi ro'y beradi: *sana, yasha, angla*.

ompozitsiya usuli - soʻzlarni qoʻshish usuli. Bunda sintaktik usuli qoʻshma soʻzlar hosil qilinadi. Birdan ortiq mustaqil maʼnoli *ʻemaning* (mustaqil soʻzning) birikib, yaxlit bir lugʻaviy maʼnoni ilashi qoʻshma soʻz deyiladi: *oqqush, btshiktervatar, atirgul, ʻri, oshqozon, tomorqa, qizilishton, boʻrikalla, karnaygul.*

Semantik usul - soʻz maʼnosining oʻzgarishi asosida yangi soʻz l boʻlishi: *toʻgarak-aylana, toʻgarak-mashgʻulot, uloq(hayvon) - (sport turi), koʻk(rang)- koʻk(osmon), kun(sutkaning yarim qismi) - (quyosh).*

Oʻzbek tilida affiksial morfemalar oʻzak morfemadan keyin hilish xususiyatiga ega. Shu jihatdan, old qoʻshimchalar oʻzbek tili itiga xos emas. Oʻzbek tili asrlar davomida arab, fors-tojik hamda illari bilan oʻzaro aloqada yashab keldi. Buning natijasida tilimizga a tillarga xos boʻlgan grammatik qoidalar ham oʻzlashdi. Baʼzi bir arda soʻz yasovchi qoʻshimcha oʻzakka old tomondan kelib hilishi mumkun (*nooʻrin*). Tilimizdagi *ser-(sersuv), no-(nomard), begunoh), ba-(badavlat)* kabi old qoʻshimchalar fors-tojik tiliga xos ib, ijtimoiy-siyosiy, madaniy-maʼrifiy omillar taʼsirida oʻzbek tiliga ashib ketgan.

shiriq. Soʻz yasovchi qoʻshimchalar ishtirok etgan soʻzlarni ajratib ing.

Gulla, boshla, savala, tortqila, bukla, gulchi, tovlamachi, yozishdi, urgi, kuzgi, kuzatmoq, mehmonxona, sharshara, tushunmoq, lamoq, quvnoq, kurak, terak, yumshoq, kundalik, issiq, qorin, lov, uyum, tilak, bayroq, oshxona, onamga, tushunmoq, kapalak, gul.

shiriq. Yasama feʼllarni toping, ularni asos va qoʻshimchalarga iting. Asosda sodir boʻlayotgan tovush oʻzgarishlarini belgilang.

Hovlining yarmigacha ariq tortib ekilgan qulupnay pushtalar sida suv yaltiraydi. Ichkarida chaqaloq yigʻladi. Beshikning chirlagani eshitildi. Bola xuddi shuni kutib turganday, battar yigʻlay shladi. Shokarim uxladimi, yoʻqmi, bilolmadi. Bir mahal bola gʻladimi yo tashqarida shamolning guvillashi aralash dahshatli bir yod qulogʻiga kirdimi, anglay olmay qoldi. (Oʻ. Hoshimov)

pshiriq. “Oʻzbek milliy taomlari” kalit soʻziga klaster tuzing.

67 Test topshiriqlari

1. Qaysi soʻz maʼnoli qismlarga ajratiladi?
a) pirpirak b) koʻkrak s) kapalak d) malak
2. Qaysi qatorda yasama soʻz berilgan?
a) bayroq b) qalpoq s) soʻroq d) saboq
3. Oʻzak morfemaga toʻgʻri taʼrif berilgan qatorni toping?
a) soʻzning tub, lugʻaviy maʼno anglatuvchi qismi
b) soʻzning grammatik maʼno anglatuvchi qismi
g) soʻzning maʼnoli qismlari
d) a va b
4. Qaysi qatordagi soʻzda soʻz yasovchi qoʻshimcha mavjud?
a) yigʻish b) suvsamoq s) sargʻish d) koʻrsatmoq
5. I.A.Karimov oʻzining “Yuksak maʼnaviyat – yengilmas kuch” asarida milliy qadriyat sifatida nimalarni sanab oʻtadi?
a) milliy urf-odatlar, milliy qoʻshiqlar, milliy oʻyinlar
b) xalq dostonlari, qadimiy yodgorliklar, milliy urf - odatlar
g) xalq dostonlari, milliy oʻyinlar, milliy liboslar
d) milliy liboslar, milliy urf-odatlar, xalq dostonlari

7 Mavzuni mustahkamlash uchun savollar:

1. Milliy qadriyat tushunchasi asosida nimalar yotadi?
2. Oʻzbekistonda istiqlol davrida maʼnaviy merosimizni tiklash borasida qilingan ishlar natijalarini tahlil qiling.
3. Oʻzbek va rus xalqlarining milliy qadriyatlari oʻrtasida qanday oʻxshashliklar mavjud?
4. Oʻzbek tilida soʻzlar qanday usullar bilan yasaladi?
5. Soʻz yasashida qaysi usul serunum hisoblanadi?

Uyga vazifa. “Dayram taassurotlari” mavzusida insho yozing.

*Ikki xil nom qolar tilda begumon,
Biri yaxshiligu, biri - yomon.*

O'qish uchun material

Tarix va zamonamiz

Ko'hna va navqiron zaminimiz qadimiy va boy tarixga ega. inimiz tarixini chuqur o'rganish, unga to'g'ri baho berish, ingi kunimiz qadrini to'laqonli anglash har birimizning addas burchimizdir.

Biz xalqimiz tomonidan istiqlool yillarida bosib o'tilgan tarixiy yo'l, ulgan ulkan yutuqlar, ularning mazmun va mohiyatini har onlama bilishimiz va chuqur anglashimiz lozim. Mustaqil bekiston davlatining paydo bo'lishi xalqimizning tarixiy g'alabasi ib, o'tgan chorak asr mobaynida davlatimiz rahbari, birinchi identimiz I.A.Karimov rahbarligida mamlakatimiz hayotining siy, ijtimoiy-iqtisodiy va madaniy sohalarida ulkan ishlar amalga rildi.

Birinchi Prezidentimiz Islom Karimovning tashabbusi bilan xotin-arga doimiy e'tibor va g'amxo'rlik ko'rsatish, ularning huquq va ifaatlarini ta'minlash, oila va jamiyatda mavqeini yuksaltirish, hiyatini to'liq ro'yobga chiqarish, onalik va bolalikni muhofaza sh, reproduktiv salomatlikni ta'minlash davlat siyosati darajasiga arildi.

Xalqimiz ma'naviy merosini mustahkamlash va rivojlantirish asida olib borilgan siyosat va amalga oshirilgan ishlar insonning o'z hiyatini erkin namoyon qilishi uchun zarur muhitni shakllantirdi.

Istiqlool davrida ma'naviy merosimizni tiklash borasida amalga irilgan ulug'vor ishlar, tariximizni o'rganish, ulug' allomalarimiz atgan adabiy-ilmiy asarlarining tarjima va nashr qilinishi, muqaddas amjolarni obodonlashtirish, diniy qadriyatlarning, xalq ularining yangidan tiklanishi, adabiyot, san'at sohasidagi yutuqlar - arning barchasi jamiyatda ma'naviy-ruhiy ko'tarilishga olib keldi islohotlarga qo'shimcha kuch bag'ishladi. Mustaqillik yillarida bekiston erishgan yutuqlardan eng asosiysi yurtdagi tinchlik va qarorlikdir. Bugun biz erishgan yuksak marralar, ozod va obod tanimiz manzaralari, avvalo, istiqlool sharofatidandir.

O'rta asrning buyuk qomusiy olimi Abu Rayhon Muhammad ibn Ahmad al-Beruniy zamonasining qator fanlari: astronomiya, fizika, matematika, geodeziya, geologiya, mineralogiya, tarix kabi fanlarni chuqur o'rgangan.

Beruniy shoh Ma'mun akademiyasida eng taniqli maslahatchi sifatida faoliyat ko'rsatgan.

Beruniy avlodlarga katta meros qoldirdi. Uning turli ilm-fan sohalariga oid 160 dan ortiq tarjimalari, asarlari bizgacha yetib kelgan. Bulardan tashqari, olim astronomiya, astrologiya, matematika, geodeziya, geologiya, mineralogiya, geografiya, arifmetika, tibbiyot, farmakologiya, tarix, filologiya masalalariga oid qator risolalar yaratdi va sanskrit tilidan arabchaga, arab tilidan sanskrit tiliga tarjimalar qildi, badiiy ijod bilan shug'ullanib, she'rlar yozdi.

Beruniy qomusiy olim sifatida dunyo madaniyati tarixida muhim o'rin egallaydi.

Suhbat matni

Amir Temur – dunyo nigohida

Fransuz temurshunoslar yozgan asarlar javonida professor Marsel Brionning kitoblari alohida o'rin tutadi. Jumladan, uning biz aziz kutubxonlarga taqdim etgan "Menkim, sohibqiron – jahongir Temur" kitobi Amir Temur haqida yozilgan asarlar orasida mukammalligi bilan ajralib turadi. Mazkur kitob Sohibqironning dunyoga kelishidan to vafotiga qadar bo'lgan davrni qamrab olib, voqealar Amir Temur nomidan hikoya qilinadi. Ushbu asarning dovrug'i, dunyoga yoyilishining boisi, Jahongir bobomiz shaxsi, uning hayoti, faoliyati, siyosiy va harbiy sohalarida tutgan yo'liga oid boy, xima-xil ma'lumotlarni o'z ichiga olganidir.

Marsel Brion Yevropada dovuqli insonlar hayoti va faoliyatiga oid ko'plab tarixiy asarlari bilan mashhur olimlardan. "Tamerlan" asarining birinchi tahririni M.Brion 1942-yili, to'ldirilgan va qayta ishlangan ushbu romanini 1963-yili Parijdagi Albin Mishelga qarashli "Wraitten in French" bosmaxonasida chop etirdi. Shuni alohida ta'ridlash joizki, M.Brionning mazkur asari kitob holida chop etilgandan so'ng, ilmiy idoralarda uning martabasi ancha oshgan.

Mazkur asarni fors tiliga o'giran Zabiullohxon Mansuriyning ta'kidlashicha, Sohibqironning esdaliklar tarzidagi qo'lyozmasi ("Temur tuzuklari") 1610-yilga qadar Yaman hurmdori Ja'far poshsho

ostida saqlangan. Uning valotidan keyin noma iuri bu xatol
n nusxa olish uchun Hindistonga olib ketadi. Bir ozdan so'ng bu
yozma ingliz zobitining qo'liga o'tgan va Angliyaga olib ketilgan.
b Devid ismli kishi orqali u Oksford univetsiteti professori Uayt
onidan ingliz tiliga o'g'irilgan va 1783-yili nashr qilingan. Asar fors
an Abdurashid Abd-ul-Jalil tomonidan rus tiliga o'g'irilgan va «Я,
ур – властитель вселенной» degan nom bilan Nyu-Yorkda 700
ada chop etilgan.

Jahon tarixida buyuk o'rinni egallagan bir qator shaxslar qatorida
r Temurning ham qo'yilishi jahon tarixshunoslik ilmida rasm
gani aniq. Bugungi kunga qadar O'zbekistonda ham Temuriylar
i tarixshunosligiga atab o'nga yaqin doktorlik va nomzodlik ishlari
andi, ilmiy va badiiy adabiyotlar chop etildi va chop etilmoqda.

Amir Temur

Amir Temur ibn Amir Tarag'ay 1336-yil Kesh (hozirgi
hrizabz) shahri yaqinidagi Xoja Ilg'or qishlog'i (hozirgi
kabog' tumani)da tavallud topgan. U – o'rta asrning yirik davlat
bi, buyuk sarkarda, markazlashgan davlat asoschisi, ilm-fan va
laniyat homiysi.

Amir Temurning onasi Takina xotun buxorolik. Otasi amir
ag'ay esa barlos urug'ining oqsoqollaridan hamda Chig'atoy
sining beklaridan bo'lgan.

Amir Temurning yoshligi Keshda o'tgan. Yetti yoshga
gach, otasi uni o'qishga bergan. Amir Temur yoshlik
g'laridanoq maxsus murabbiylar nazorati ostida chavandozlik,
hilik, kamondan nishonga o'q uzish, boshqa turli mashq va
biy o'yinlar bilan mashg'ul bo'lgan. U mohir chavandoz va
yurak bahodir bo'lib voyaga yetgan.

Amir Temur tabiatan og'ir, bosiq, teran fikrli, idrokli hamda
oyatda ziyrak, kishilardagi qobiliyat, fazilat, ayniqsa, samimiyatni
da fahmlab oladigan inson bo'lgan. Amir Temur "ko'ragon",
ni "xonning kuyovi" unvonini Qozonxonning qizi
oymulkxonimga uylangandan so'ng oladi.

Sohibqironning bunyodkorlik sohasidagi tarixiy xizmatlari
n beqiyosdir. Tarixiy jahongirlar shahar va qishloqlarni vayronaga
antirgan bo'lsa, Amir Temur umr bo'yi bunyodkorlik ishlari
an mashg'ul bo'lgan. "Qay bir joydan bir g'isht olsam, o'rniga o'n

g'isht qo'ydirdim, bir daraxt kestirsam, o'rniga o'nta ko'chat
ektirdim", - degan ekan Amir Temur.

Topshiriq. Matnni o'qing, matndagi fikrlarga munosabatingizni
bildiring, qo'shimchalar qiling.

Topshiriq. Buyuk sahibqiron Amir Temur haqidagi hujjatli kadrlar
asosida suratga olingan filmni tomosha qiling. Film yuzasidan
fikrlaringizni bildiring.

Maqollarni yod oling

Ona yurtning omon bo'lsa, rangi ro'ying somon bo'lmas.

Vatanning vayronasi, umrning g'amxonasi.

Hulbul chamanni sevar, odam - Vatanni.

Vatan gadosi - kafan gadosi.

She'rni yod oling

Men nechun sevaman O'zbekistonni?

Men nechun sevaman O'zbekistonni,

Tuproq'in ko'zimga aylab to'tiyo?

Nechun Vatan deya yeru osmonni,

Muqaddas atayman, atayman tanho.

Aslida, dunyoda tanho nima bor,

Paxta o'smaydimi o'zga elda yo?

Yoki quyoshimi sevgimga sabab?

Axir quyoshli-ku butun Osiyo.

Men nechun sevaman O'zbekistonni?

Hog'larin jannat deb ko'z-ko'z etaman,

Nechun ardoqlarkan tuprog'ini man,

O'paman: "Tuproq'ing bebaho, Vatan"

Aslida tuproqni odil tabiat

Taqsim aylagan-ku yer yuziga teng.

Nechun bu tuproq deb yig'ladi Furqat,

O, Qashqar tuprog'i, qashshoqmiding sen?

Xo'sh, nechun sevasan O'zbekistonni,

Sababini aytgin, desalar menga,

Rohirona, go'zal so'zlardan oldin

Men ta'zim qilaman ona xalqimga. (A. Oripov)

Самарканд – жемчужина Востока

Самарканд является одним из древнейших городов мира. За 0 лет своего существования он испытал многое: бурный рост и хийный упадок, расцвет науки и культуры, полное разрушение постепенное возрождение. Его история насыщена событиями, же как истории Рима, Вавилона, Александрии и истантинополя.

Сегодня город с полумиллионным населением является министра тивным центром Самаркандской области. Но в нании глобального сообщества Самарканд стал одним из ятников мировой истории, – в 2001 году город был включен в иск Всемирного наследия ЮНЕСКО.

Город расположен на высоте 702 метра над уровнем моря. имат здесь мягкий, относительно других регионов Узбекистана рохладный. А большое количество естественных источников ы, которое и послужило появлению города, создает мфортные условия жизни в жаркие летние дни.

Древняя Бухара

Возраст Бухары превышает 4000 лет. Возникновение города изано с различными легендами. В одной из легенд сказывается, что сын царя Сиявуш прибыл в Бухару, женился дочери царя Афрасиаба и построил там крепость Арк. В евности Бухара входила в состав одной из областей Средней ии – Согда, где уже во времена Александра Македонского была вита градостроительная структура. Существуют различные юсии происхождения названия города: по одной версии, слово ухара» означает «монастырь», по другой – «обитель знания». далеко от города располагалось античное поселение Варахша, вестное своими настенными росписями, представлявшими ены охоты на гепардов. Через Бухару пролегал Великий лковый путь. Здесь было более 60 каравансараев, где вмещались купцы из Индии, Китая, Ирана и других стран. В евности Бухара и её округа была окружена большой оронительной стеной.

➤ *Grammatik ma'lumot.* Tilning leksik qatlami.

O'zbek tili leksikasi bir qancha manbalar asosida boyib boradi. arni, eng avvalo, ikki katta guruhga ajratish mumkin:

1) o'z ichki imkoniyatlari asosida;

2) boshqa tillardan so'z olish asosida.

Bular ichki manba va tashqi manba sanaladi. Boshqa tillardan so'z olish natijasida o'z qatlam va o'zlashgan qatlam farqlanadi. O'zbekcha, turkiycha so'zlar *o'z qatlam*, boshqa tildan olingan so'zlar *o'zlashgan qatlam* atamasi bilan yuritiladi.

O'z qatlamga o'zbek tiliga oid bo'lgan, shuningdek, turkiy tillar uchun umumiy bo'lgan so'zlar kiradi. O'zbek tili lug'at tarkibining asosiy qismini turkiy tillar uchun umumiy bo'lgan so'zlar tashkil etadi: *tosh, bosh, hola, qora, yaxshi, olti*

O'zbek tilining bevosita o'ziniki bo'lgan qatlam tilning ichki imkoniyatlari asosida hosil bo'lgan so'zlardan iborat:

1) asli o'zbekcha so'zlarga shu tildagi so'z yasovchi affiksalar qo'shilishi yordamida yasalgan so'zlar: *terimchi, boshla, birlashma*;

2) boshqa tildan o'zlashgan so'zlarga o'zbekcha qo'shimcha qo'shilishi natijasida hosil bo'lgan so'zlar:

a) arabcha so'zlardan: *odillik, nurli*;

b) tojikcha so'zlardan: *mardlik, go'shtli*;

g) ruscha so'zlardan: *limonli, sportchi*;

3) boshqa tildan o'zlashgan so'zga o'zlashgan qo'shimchani qo'shish natijasida hosil bo'lgan va ichki imkoniyat asosida hosil qilingan so'z hisoblanadi: *kitobxon, doimiy, adabiyotshunos*.

O'z qatlam so'zlari quyidagi xususiyatlarga ega:

– turkiy so'zlar omonim xarakterda bo'ladi: *soch-soch, tut-tut*;

– turkiy so'zlarda tarixiy tovush o'zgarishlari sezilib turadi: *yig'och-og'och, jil-yil, jilon-yilon-ilon*;

– tana a'zolari nomlari, tub fe'llar, son, olmoshlar o'z qatlamga mansub bo'ladi.

Boshqa tillardan o'zbek tiliga kirib o'zlashib qolgan so'zlarga olinma so'zlar deyiladi. Masalan: *radio, televizor, tramvay, kollej, sirk*.

So'zlar bir tildan ikkinchi tilga xalqlar o'rtasidagi siyosiy, ijtimoiy, madaniy aloqalar natijasida o'zlashadi. Arabcha, forsha - tojikcha, kitoycha, mo'g'ulcha, grekcha, ruscha so'zlar o'zlashgan qatlamni tashkil qiladi.

O'zlashgan qatlam:

1. *l, z, l, g* tovushlari bilan boshlanadigan so'zlar o'zlashgan so'zlar hisoblanadi: *lab, zar, gul, lola*;

2. *l, h, ' (tutuq belgisi)* ishtirok etgan so'zlar o'zlashgan qatlamga mansub: *bahor, fikr*;

- a) arab tilidan b) fors tilidan s) turk tilidan d) rus tilidan
5. Maorif, muallim, muammo, saodat so'zlari qaysi tildan o'zlashgan?
- a) arab tilidan b) fors tilidan s) turk tilidan d) rus tilidan

? Mavzuni mustahkamlash uchun savollar:

1. O'zbekistonda istiqlol davrida ma'naviy merosimizni tiklash borasida qanday ishlar qilindi?
2. Buyuk sohibqiron Amir Temur shaxsini o'rgangan olimlardan kimlarni bilasiz?
3. O'zbekistonning qadimiy shaharlarini ziyorat qilganmisiz? Taassurotlaringiz haqida so'zlab bering.
4. O'z va o'zlashgan qatlamning o'ziga xos jihatlari haqida gapiring.
5. O'zbek tiliga boshqa tillardan o'zlashgan so'zlarga misollar keltiring.

Uyga vazifa. "Qadimiy shaharlarga ziyorat" mavzusida dialog tuzing.

O'qish uchun material

Abu Ali ibn Sino

Ibn Sino (asl ismi Husayn, otasining ismi Abdulloh) Buxoroning shona qishlog'ida hijriy 370 (980)-yilning safar oyida, amaldor asida tug'ildi. Ibn Sino iste'dodli, xotirasi kuchli, zehni o'tkir 'lganligi sababli o'z davrining ilmlarini tezda egallaydi. 13 yoshidan shlang'ich matematika, mantiq, falsafa ilmlari bilan shug'ullana shladi. Tibbiyot ilmini o'rganish bilan birgalikda u tabiblik qila shladi. Sharq mutafakkirlarining asarlarini chuqur o'rganish bilan ga, qadimgi yunon tabiiy-ilmiy, falsafiy merosini, xususan Aristotel, olomey, Gippokrat, Pifagorlarning asarlarini ham qunt bilan o'rgandi. -17 yoshida u mashhur tabib-hakim bo'lib tanildi. 1000 - yilda n Sino Buxorodan chiqib ketdi va madaniyat markazlaridan biri orazmga boradi. U yerda Ma'mun saroyidagi olimlar safiga o'shildi. Ya'ni o'z davrining akademiyasiga qabul qilindi.

Uning "Kitob al-qonun fit-tibb" ("Tib qonunlari"), "Kitob i-najot" ("Najot kitobi"), "Kitob ul-insof" ("Insof kitobi") bi asarlari, geometriya, astronomiya, o'simlik, mantiq, hayvonot amiga oid risolalari so'nggi yillarda yozilgan. U 1037-yil 18-iyunda faxon shahrida 57 yoshida vafot etdi.

Ibn Sinoning asarlari 460dan oshgan, lekin bizgacha faqat 160ta sari yetib kelgan.

Muso al-Xorazmiy

Buyuk matematik, astronom va geograf Muhammad al-Xorazmiy III asrning oxiri va IX asrning birinchi yarmida yashab ijod gan.

Xorazmiy dunyo faniga katta hissa qo'shdi. U – algebra fanining soschisi. "Algebra" so'zi uning "Al-kitob al-muxtasar fi hisob al-ibr va al-muqobala" nomli risolasidan olingan. Uning bu arifmetikaga id risolasi hind raqamlariga asoslangan. Hozirgi kunda biz oydalanadigan o'nlik pozitsion hisoblash sistemasi va shu sistemadagi mallar Yevropada keng tarqalgan. Olimning "al-Xorazmiy" nomi esa algoritim" shaklida fanda abadiy o'rtnashib, Xorazmiy asos solgan ang fanning nomi bo'lib qoldi.

Xorazmiyning eng yirik astronomik asari uning "Zij"idir. Unda haharlar, tog'lar, dengizlar, orollar va daryolardagi 2402 ta geografik

joyning aniq koordinatalari keltirilgan. Uning bu asari o'rta asrdagi eng birinchi geografik asar bo'lib, keyingi davrlarda geografiya fanining rivojlanishida katta ahamiyat kasb etdi. Xorazmiy asarlari dunyoning turli kutubxonalarida saqlanib, g'arb va sharq tillariga tarjima qilingan. Hozirda uning nomiga turli mamlakatlarda (O'zbekiston, Turkmaniston, Eron va boshq.) mukofot va medallar ta'sis etilgan.

Lug'at

- hijriy — год по мусульманскому летосчислению
iste'dod — способность, талант, дарование, дар
tabib — лекарь
mutafakkir — мыслитель
qunt — прилежно, усердно

Tarjima mashqi

Абу Райхан Беруни

Абу Райхан Беруни вошел в историю науки как ученый-энциклопедист. Ему принадлежит более 150 произведений, посвященных почти всем отраслям науки того времени.

В научном наследии Беруни большое место занимает выработанный им научный метод изучения и познания природы.

Кроме этого, почти в каждом его произведении содержатся мысли о воспитании, обучении, морали и нравственности. Огромное место в своих трудах уделял Беруни таким проблемам нравственности как честь и достоинство, добро и зло, справедливость и совесть.

Беруни горячо любил свой народ, его культуру, с большим уважением относился ко всем народам, независимо от их национальностей и религиозных убеждений. Он был великим гуманистом своего времени, призывал к мирной жизни, дружеским отношениям между людьми, что он считал «драгоценнейшим даром жизни». В дружбе народов Беруни видел основу человеческого счастья и общественного прогресса.

Абу Наср Фараби

Известный среднеазиатский философ, внесший большой вклад в мировую культуру, ученый-энциклопедист Абу Наср Фараби родился в 873 г. в семье военнослужащего из тюркских племен в городе Фараб на берегу Сырдарьи. Там он получил начальное образование. Затем обучался в Шаше (Ташкенте), Бухаре,

марканде. Позже для продолжения своего образования он направляется в Багдад – культурный центр Арабского халифата.

С именем Фараби связан целый ряд научных достижений едних веков и развитие прогрессивной общественно-философской мысли Ближнего и Среднего Востока. Он знал 70 языков, изучил и комментировал труды древнегреческих философов и широко представил их восточному миру. В странах Востока его называли “Аристотелем Востока”.

➤ *Grammatik ma'lumot.* Atamalar va ularning vujudga kelishi

Tilda shunday soʻzlar borki, ular ma'lum bir fan (masalan, shunoslikka oid tovush, fonema, ega, kesim, aniqlovchi, toʻldiruvchi, qisqartiruvchi, gap va h.), texnika (kalit, koʻtargich, qisqich, gayka, shayba, bolt va h.), sport (toʻp, toʻr, darvoza, himoya, hujum, kurash, yonbosh, halol va h.), madaniyat (sahna, musiqa, qoʻshiq, lapar, raqs, soʻz, soz, nutq va h.)ga oid tushunchalarni ifodalash uchun xizmat qiladi. Bunday soʻzlar atamalar (terminlar) deb yuritiladi. Ularni tashkil etuvchi soha esa atamashunoslik (terminologiya) deb ataladi.

Termin – bilim yoki faoliyatning maxsus sohasiga doir tushunchani ifodalovchi soʻz yoki soʻz birikmasi. Sistem xarakterga egalik, oʻz terminologik maydonida bir maʼnolilikka moyillik, his-tuygʻuni ifodalamaslik, uslubiy betaraflik kabilar terminga xos xususiyatlardir.

Hozirgi kunda “termin” soʻzi bilan bir qatorda “atama”, “istiloh” oʻzlari ham ayni maʼnoda qoʻllanmoqda. Lekin ular termin soʻzining hozirgi maʼnosini toʻliq ifoda eta olmaydi. Atama soʻzi keng maʼnoda joriy boʻlib, geografik obyektlar, atoqli nomlarga nisbatan qoʻllanadi.

“Istiloh” soʻzini esa “termin” maʼnosida tarixiy mavzulardagi faktlar (mas., adabiyot tarixi, Sharq falsafasi va b.)da bimalol qoʻllash mumkin.

Topshiriq. Matnni oʻqing, unda ishlatilgan atamalarga diqqat qiling.

Mikrobiologiyaning rivojlanishi tufayli sanoatda turli antibiotiklar, aminokislotalar, stearid garmonlar va enzimlar ishlab chiqarish imkoniyati tugʻildi.

Hozirgi vaqtda sintetik yuvuvchi vositalarda gidromentlar ishlatilmoqda. Ular suvda erimaydigan murakkab organik moddalarni katalizator sifatida parchalaydi, natijada hosil boʻlgan «mayda» molekulalar suvda yaxshi eriydi.

Mamlakatimizda yaqindan beri tarkibiga enzim qoʻshilgan yuvuvchi vositalarning yangi xillari ishlab chiqarilmoqda. «Sino»

pastasi va «Oka» kir yuvish kukuni turli xil gazlamalar va sun'iy-sintetik tolalardan to'qilgan kiyimlarni yuvish uchun mo'ljallangan.

Topshiriq. Uch guruhga bo'lining: 1-guruh biologiya, 2-guruh matematika, 3-guruh tilshunoslik faniga oid atamalarni yozib izohlang.

☒ *Test topshiriqlari*

1. Termin deb...

- a) oilada, ko'cha-ko'ya kishilarning fikr almashish jarayonida qo'llaniladigan nutq uslubiga aytiladi
- b) fikrni, maqsadni yaqqol, aniq qilib berishda ma'nosi aniqlashgan so'zlarga aytiladi
- c) ishlatilish doirasi nihoyatda cheklangan, aynan bir tushunchanigina ifodalab kelgan so'zlarga aytiladi
- d) b va c

2. O'zbek tilida terminlar necha yo'l bilan hosil bo'ladi?

- a) 2 b) 3 c) 4 d) 5

3. Termin so'zi qanday ma'noni anglatadi?

- a) chegara belgisi b) tinish belgisi c) imlo qoidasi d) talaffuz qoidasi

4. O'zbekistonda fan va texnika sohasidagi eng yaxshi asarlar uchun beriladigan Davlat mukofoti qanday nom bilan ataladi?

- a) Mirzo Ulug'bek b) Amir Temur c) Beruniy d) Navoiy

5. Qomusiy olimlarning jamiyat taraqqiyotiga qo'shgan hissasi nimalardan iborat?

- a) bir necha fanlarni mukammal o'rganib, ular rivojiga qo'shgan hissalarida
- b) ma'lum bir sohani mukammal egallab, uning rivojiga qo'shgan hissalarida
- c) dunyo madaniyati rivojiga qo'shgan hissalarida
- d) ma'lum bir xalq tarixini o'rganishga qo'shgan hissalarida

☒ *Mavzuni mustahkamlash uchun savollar:*

1. Terminlarning muhim xususiyati nimadan iborat?

2. O'zbek tilida terminlar qanday yo'llar bilan hosil qilinadi?

3. Terminologiya so'zining keng va tor ma'noda qo'llanilishini qanday an olasaysiz?

4. Norazmiyning eng yirik astronomik asarining nomini ayting

5. Biz yana qaysi qomusiy olimlarni bilasiz?

Uyga vazifa. "Ajodlar sabog'i" mavzusida referat tayyorlang.

*Yolg'izlik – odamzod nasliga balo,
Yolg'izlikda dard ham ozaymas aslo.*

10'qish uchun material

*“Agar biz ahil bo'lsak, el-yurt manfaati yo'lida bir tanu
bir jon bo'lib yashasak, o'zimizdan sotqin chiqmasa,
zbek xalqini hech kim hech qachon yenga olmaydi”.*

Islom Karimov

Vatan tuyg'usi

Tinchlik qaror topgan yurtida xotirjamlik hukm suradi, jamiyatda ar tomonlama yuksalish va rivojlanish ro'y beradi. Odamlarning zaro bir-birlariga bo'lgan ishonch va sadoqatlari, mehr-uruvvatlarining samimiy bo'lishi ham asosan yurt tinchligining marasidir. Yurtimizdagi xotirjamlik va barqarorlik tufayli madonlarda to'yu tomoshalar, bayramu shodiyonalar bir-biriga ulanib bormoqda. Bu ne'matlarga chin ma'noda shukrona qilish va ularning adriga yetish kerak.

Agar notinchlik hukm surayotgan yurtlarga nazar tashlasak, yurtimizdagi tinchlik va osoyishtalikka ming bora shukur qilamiz. fa'lumotlarga ko'ra, bugungi kunda dunyoda 600 ga yaqin terrorchi tashkilotlar mavjud bo'lib, ularning ko'pchiligi islom niqobi ostida faoliyat olib bormoqda.

Aslida mazkur terrorchilik harakatlarining islom diniga hech anday aloqasi yo'q. Chunki tinchlik, insonparvarlik va rahm-shafqat ini bo'lgan islom hech qachon zo'ravonlikni, birovlar joniga qasd qilishni, adolatsizlikni targ'ib qilmaydi.

Islom dini kishilarni tinchlikni asrash va barqarorlikni ta'minlash o'lida iymon, insof, adolat, hamjihatlik va birdamlik bilan harakat qilishga, fitna va o'zaro adovatga barham berishga chaqiradi. Bu bejiz mas, albatta. Zero, vatanparvarlik islom dinining mohiyatini tashkil etadi.

“Vatanparvar – o'z vatani kamoloti yo'lida, o'z xalqiga muhabbati tufayli moli, kuch-g'ayrati tugul, jonini ham ayamaydigan, xalqi va vatanning ozodligi, farovonligi uchun borini fido qiluvchi insondir”, – degan ekan mutafakkirlardan biri.

Vatanni sevish, vatanparvar bo'lish, undagi bor narsalarni qardog'lab, sog'inib yashash insoniyat tabiatida mavjud bo'lgan nozik his-tuyg'udir.

Vatan himoyasi barchamizning muqaddas burchimiz!

Shiroq

O'rta Osiyo xalqlari qadim zamonlardan o'zlari tug'ilib o'sgan yurtni tashqi dushmanlardan mardonavor himoya qilganlar. Bu janglarda qo'shni qabilalar: skiflar, massagetlar, so'g'dlar, saklarning qo'rqmas yigitlari mardlik va jasorat ko'rsatganlar. Tarixda ba'zan bir kishining butun qo'shinga bas kelgan hollari ham bo'lgan. Bunga oddiy cho'pon yigit Shiroqning ko'rsatgan qahramonligi misoldir. Shiroq o'z podshohi huzuriga kelib, Eron qo'shinini bir o'zi hiyla bilan halok etishini aytadi. Buning evaziga o'zining oilasi, bolalari, avlodiga g'amxo'rlik qilishlari to'g'risida va'dalarini oladi...

Shiroq o'zining quloq, burunlarini kesib, butun a'zoyi badaniga ozor yetkazadi. O'zini rosa qiynab, azoblangan holatga keltirgach, Eron qo'shinlari joylashgan tomonga ketadi. Hamma yog'i qonga belangan Shiroq Eron shohi Doroga arz qilib, uni qabiladoshlari shunday ahvolga solganliklarini aytadi. U saklardan o'ch olish maqsadida Doro qo'shinini saklar yashiringan joyga boshlab borishga ahul qilganligini ma'lum qiladi. Unga ishongan Doro qo'shini bir haftalik oziq-ovqat, suv olib yo'lga tushadi. Uzoq yo'l yurilgach, Doro qo'shinining oziq-ovqatlari, suv va otlarga beradigan yemishlari tugaydi. Atrof esa suvsiz quruq, qum va hech narsa o'smagan sahro edi.

Shunday qilib, cho'pon Shiroqning bir o'zi vatandoshlarini saqlab qoladi va bosqinchi Eron qo'shinining ochlik, suvsizlikdan qirilib ketishiga sababchi bo'ladi.

❧ *Tarjima mashqi*

Mardlik

Mardlik – bu insonning oliy fazilati bo'lib, unda botirlik, qahramonlik, sadoqat, vafo mujassamdir. Mardlik fazilatiga ega bo'lgan insonlar har qanday vaziyatda ham odamlar uchun jonini berishdan toymaydilar. Ular vafoli va sadoqatli bo'ladilar. Odamlarga hamkorlik qiladilar.

Mard kishi bir so'zli, jasoratli, o'ktam bo'ladi. O'z orzu-oyatlarini amalga oshirishda faqat iqtidoriga, bilim, kuch-g'ayratiga tayanadi. Mard kishi o'z obro'-e'tiborini, nomini va sha'nini hamisha ulug' qo'yadi.

Mard kishi yurtning qalqoni va xalqning suyanchig'i bo'ladi. O'g'itqichlarini voyaga yetkazadi, ularning o'zi yetolmagan

immonlari, amalga oshmagan ishlarini ro'yobga chiqarishini orzu qiladi.

Mardlik kishi burchida, vijdonida, qadr-qimmatida, farzand arbiyasida, insonparvarlikda, sevgi-sadoqatda, yaxshi ishlarda namoyon bo'ladi.

✧ *Berilgan so'z va iboralarning ma'nosini bilib oling nardlik, botirlik, sadoqat, vafo, hamkorlik, vijdon, qadr-qimmat, insonparvarlik, mehnatsevarlik*

Topshiriq. Jadvalni namunadagidek davom ettiring.

"Qahramon" so'ziga tuzilgan kategoriyali jadval

Shaxs tushunchalari	O'rin-joy tushunchalari	Mavhum tushunchalar	Fazilat-xislat tushunchalari	Harakat-holat tushunchalari
askar ajdod xalq farzand	jang maydoni Vatan Yurt	abadiy ayriliq vijdon ibrat	jasoratli jonkuyar zabardast botir	ardoqlash bag'ishlamoq himoya qilmoq

📖 *Maqollarni o'qing va ularning ma'nosini izohlang*

Uyiga sig'magan eliga sig'mas.

Podsho zolim bo'lsa, yurt to'zar,

Podsho odil bo'lsa, yurt o'zar.

Vatan gadosi — kafan gadosi.

Vatanning vayronasi,

Umrning g'amxonasi.

Xalqqa suyansang, to'lasan,

Xalqdan chiqsang, so'lasan.

✧ *Grammatik ma'lumot. Ijtimoiy-siyosiy leksika.*

Ijtimoiy-siyosiy leksika ijtimoiy hayotimizning barcha tomonlarini qamrab olib, jamiyatdagi ijtimoiy-siyosiy jarayonlarni yoritishga xizmat qiladi. *Taraqqiyot, siyosat, jamiyat, nizo, mustaqillik, demokratiya, shaxs* kabi ko'plab so'zlar ijtimoiy-siyosiy leksikani tashkil etadi. Bunday leksika o'zlashgan so'zlarni o'z ichiga oladi. Ijtimoiy-siyosiy leksika asosan, ommabop uslubdagi matnlarda uchraydi. Ommabop uslub - matbuot, radio, televideniyega xos bo'lgan tildir. Bu uslub rasmiy va dolzarb xabarlar, axborotlar, e'lonlar, reportaj, bosh maqolalardan iborat bo'ladi. Ularda fikr kichik hajmdagi ommabop jumlar orqali ifodalanadi. Har bir xabarga ta'sirli,

badiiy uslubni
ommabop uslubni

b) ilmiy uslubni
d) rasmiy-idoraviy uslubni

Ijtimoiy-siyosiy leksikaga xos so'zlarni toping?

badiiy, ilmiy, ommaviy
tovush, fonema, allofon

b) go'zallik, tabassum, muhabbat
d) siyosat, jamiyat, mafkura

"O'zbekiston Qahramoni" unvoni qachon ta'sis etilgan?

1994 –yil b) 1995 – yil s) 1996 – yil d) 2001 – yil

"O'zbekiston Qahramoni" unvoniga birinchi bo'lib sazovor bo'lgan

oir kim?

) Erkin Vohidov

b) Muhammad Yusuf

) Ozod Sharafiddinov

d) Abdulla Oripov

? Mavzuni mustahkamlash uchun savollar:

. Vatanparvar inson qanday bo'lishi kerak?

. Siz o'zingizni vatanparvar deb hisoblaysizmi?

. O'zbek milliy qahramonlaridan yana kimlarni bilasiz?

. Vatan sarhadlari himoyasi deganda nimani tushunasiz?

i. Ijtimoiy-siyosiy leksikaga oid so'zlardan ko'proq qaysi uslubda
oydalaniladi?

Uyga vazifa. "Vatan sarhadlari himoyasi" mavzusida insho yozing.

1.1 O'qish uchun material

Muzeylar – o'tmish va kelajak orasidagi ko'prik

Yurtimiz tarixi, xalqimizning boy ma'naviy merosi haqida tushunchaga ega bo'lish, undan bugungi avlodni xabardor etishda muzeylarning o'rni katta.

Toshkentda 29 ta muzey bo'lib, ularda 113127 eksponat saqlanadi; har yili muzeylarga o'rtacha 1,5 mln.ga yaqin kishi kiradi. Toshkentdagi yirik davlat muzeylari: O'zbekiston Davlat san'at muzeyi, O'zbekiston tarixi Davlat muzeyi, Temuriylar tarixi Davlat muzeyi, O'zbekiston amaliy san'ati muzeyi, O'zbekiston Respublikasi Qirolli kuchlari markaziy muzeyi, O'zbekiston tasviriy san'at galereyasi, O'zbek liboslari galereyasi va boshqalar.

Muzeylarda ilmiy asarlar, qo'llanmalar va kataloglar nashr etiladi. O'zbekiston xalq xo'jaligi yutuqlari ko'rgazmasi, planetariy muzey tipidagi muassasalar qatoriga kiradi. Toshkent korxonalari, muassasalari va o'quv yurtlarida tashkil qilingan muzeylar davlat muzeyi tarmoqlarini to'ldiradi. Muzeylar yo'nalishiga mos tarixiy eksponatlarni to'plash, ularni o'rganish va saqlanishini ta'minlash, ilmiy tekshirish ishlarini olib borish, ekspozitsiyalar tayyorlash va ko'rgazmalar tashkil etish, noshirdlik ishlari, xorijiy va xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlik muzeylar faoliyatining asosini tashkil etadi.

Ahu bois, mamlakatimizda mazkur muassasalar faoliyatini takomillashtirish, ularning zamon talablari darajasida ish olib borishi uchun zarur sharoit va imkoniyatlar yaratilmoqda.

Soha muzeylari

Alisher Navoiy nomidagi Davlat adabiyot muzeyi

O'zbekiston Fanlar akademiyasining Alisher Navoiy nomidagi Davlat adabiyot muzeyi ko'p asrlik o'zbek adabiyoti bilan bog'liq bo'lgan nodir qo'lyozmalar, turli hujjatlar, rasmlar, xotiralar, fotosuratlarni to'plovchi, saqlovchi va ko'rgazmali materiallar tarzida namoyish etuvchi noyob madaniy-ma'rifiy va ilmiy maskandir. Muzey dastlab 1939-yil buyuk Alisher Navoiyning 500 yillik yubileyini o'rnatish bo'yicha tuzilgan Davlat qo'mitasi qoshidagi ko'rgazma shaklida barpo etilgan, 1947-yili ko'rgazma zaminida adabiyot muzeyi tashkil topgan. Adabiyot muzeyi ko'rgazma zallarida 17000dan ortiq

...yodgorliklar, xalq amaliy san'ati namunalari naoyish qilinmoqda. Tabiiyot muzeyi binosining o'zi ham (1933-1936- yillar) noyob me'morlik xarakteriga ega bo'lgan. Muzei Xalqaro Muzeilar Kengashi tomonidan tashkil etilgan.

Geologiya muzeyi

Geologiya muzeyining ko'rgazmalar zallarida dunyo ahamiyatiga ega bo'lgan Respublikamizning noyob geologik merosi namoyish etiladi. Muzei geologik obyektlarda qimmatli ilmiy axborotni imkon qadar eng yuqori darajada taqdim etish va yoritib berish vazifasini bajaradi.

Geologiya muzeyi nafaqat fanning dalili sifatida, balki bilim olish uchun talabalarga oshirish dargohi sifatida ham faoliyat ko'rsatadi. Bu yerda Respublikamizning barcha geologik bilim yurtlaridan, oliy o'quv yurtlaridan, kollej va maktablardan asosiy bilim bazasini o'rganib o'tiriladi, hamda mineralogiya, petrologiya, paleontologiya va boshqa geologik yo'nalishlarda ma'ruzalar o'tkaziladi. Mamlakat geologiya fanining yutuqlarini va geologiyaga doir bilimlarini aholi orasida targ'ib qilishda faol ishtirok etadi.

Bundan tashqari, muzei turli chet el tashkilotlaridan, Respublikamizdan kelgan chet ellik olimlarga muzeyni tanishtirish kursiyalarini tashkil etadi.

Muzei zallaridan eksponatlar va boshqa ko'rgazma jihozlari ko'rsatadigan ma'lumotlar o'rin olgan. Ko'rgazma materiallarining namoyish etilishi 3 tilda, ya'ni davlat tili, rus va ingliz tillarida olib boriladi. Muzeiga keluvchilarning har biri muzeydagi tarixiy dalilni, tabiiy boyliklarning noyob turlarini ko'rib, o'zida yana bir qadam yurtimizga nisbatan g'urur tuyg'usini his etadi.

O'zbekiston Davlat san'at muzeyi

O'zbekiston Davlat san'at muzeyi 1938-yil 19-aprelda tashkil etilgan. Muzeining asosiy vazifasi O'zbekistonning tasviriy san'ati namoyish etish hisoblanadi. Bu yerda tasviriy san'atning tan olingan asarlari ijodi bilan bir qatorda, zamonaviy ijodkorlarning ishlari ham namoyish etilgan. Eksponatlar tez-tez yangilanib turiladi.

"Qatag'on qurbonlari xotirasi" muzeyi

"Qatag'on qurbonlari xotirasi" muzeyi O'zbekiston Respublikasi Prezidenti I.A.Karimovning 2001-yil 1-may sanasi "Qatag'on qurbonlarini yod etish kunini belgilash" to'g'risidagi Farmoni asosida tashkil etilgan.

“shahidlar xotirasi” yodgorlik majmuida barpo etilgan. Muzey 2002-yil 31-avgustda mamlakatda ilk bor nishonlangan “Qatag‘on qurbonlarini yod etish kuni”da tantanali ravishda ochilgan.

Yodgorlik majmui va muzey barpo etilgan joy XX asrning 20-yillaridan to ikkinchi jahon urushi boshlanguniga qadar sovet davlatining jazo organlari uchun qatlgox vazifasini o‘tagan. Toshkent shahrida otilgan qatag‘on qurbonlari shu yerdagi uchta qatlgoxga dafn etilganlar. Yodgorlik majmui ana shu sobiq uch qatlgox hududlarini o‘zaro birlashtirib turadi. Agar ramziy sag‘ana yodgorlik majmuining memorial markazi hisoblansa, muzey binosi uning ma’rifiy markazi bo‘lib xizmat qiladi.

Tarjima mashqi

Музеи – мост между прошлым и будущим

Музеи играют большую роль в получении знаний об истории нашей страны, ознакомлении молодого поколения с богатым духовным наследием народа.

В Узбекистане созданы и создаются все необходимые условия и возможности для совершенствования деятельности этих учреждений и их работы на уровне современных требований. Важным руководством к действию в этом направлении служат Закон Республики Узбекистан “О музеях” и Указ Первого Президента нашей страны “О коренном улучшении и совершенствовании деятельности музеев” от 12 января 1998 года.

В Самаркандской области в настоящее время действуют восемь музеев, в которых хранятся более 211 тысяч предметов и исторических документов – свидетельствующие о многовековой истории, культуры, богатого наследия наших предков. Объединяет все эти музеи, а также находящиеся на территории области, шесть исторических памятников и два святых места поклонения. В последние годы для Государственного музея истории культуры Узбекистана в Самарканде выделены 3 новых здания, оснащенных на современном уровне. Проведены ремонтные работы и оснащены в соответствии с современными требованиями областной красноречивый музей, музей “Афрасиаб”, музейный комплекс Мирзо - Улугбека. В музее “Афрасиаб” в котором собраны редкие экспонаты, в 2014 году была проведена презентация реставрации настенных рисунков Афрасиаба при

истиини послов зарубежных государств в нашей стране. дготовлен видеофильм в формате 3D о настенных рисунках расибаба.Три года назад была разработана виртуальная форма зейного комплекса Мирзо-Улутбека и размещена на его веб-ite.

Suhbat matni

Dunyoning mashhur muzeylariga sayohat

Luvr muzeyi

Parijdagi Luvr muzeyi dunyoning eng katta va ko'p tashrif yuriladigan san'at muzeylaridan biridir. Muzey 1793-yilda ochilgan lib, Luvr qasri qirol saroyida joylashgan. Luvr qasrining asosiy mida 1989-yilda mashhur shisha piramida qurilgan va hozirda zeyga asosiy kirish zali hisoblanadi. Undagi eksponatlar turli xil /latlar — qadimiy Misr, Yunoniston va Rim, O'rta asr Yevropasi, poleon Fransiyaasidan keltirilgan. Eng mashhur eksponatlardan biri, 'pchilikning e'tiborini tortgan Leonardo da Vinchining Mona Lisa ridir.

Misr muzeyi

Qadimgi Misr davriga oid 120 mingdan ortiq noyob dgorliklarni o'zida mujassamlashtirgan, Qohiradagi Misr izeyi dunyoning eng yaxshi muzeylaridan biri sanaladi. Muzey ikkita m — yer osti va birinchi qavatdan tashkil topgan. yer osti qismida dimiy misrliklar foydalangan papirus va tangalarning ko'plab plamlari saqlanadi. Birinchi qavatda esa qadimgi Misming oxirgi ita sulolasiga oid eksponatlar va Qirollar vodiysidan olingan yumlarni ko'rish mumkin. Eng noyob yodgorliklar sirasiga tanxamon qabridan olingan buyumlar va saroy mumiyolari xonasida lashgan Firavnlr davridagi 27 ta qirolning mumiyolari kiradi.

Vatikan muzeylari

VI asrda Rim Papasi Yuliy II tomonidan tashkil qilingan, Rimdagi atikan shahri ichida joylashgan Vatikan muzeylarini dunyoning eng yob muzeylari qatoriga kiritish mumkin. Muzeylar asosan diniy apoyalar, Rafael xonalari va nafis bezatilgan ibodatxonadan iborat. m Papasi Yuliy II homiyligida 1508-1512-yillarda Mikelanjelo odatxona shiftlarini bezatgan. Bugungi kunda uzoq muhokamalardan yin, ushbu shift Mikelanjeloning rassomchilikdagi eng katta yutug'i anligi tan olindi.

Metropoliten san'at muzeyi

Metropoliten(poytaxt) san'at muzeyi Nyu York shahridagi Markaziy parkning sharqiy qismida joylashgan bo'lib, Met nomi bilan ham mashhurdir. Ikkita qavatda joylashgan yuzlab xonalar o'z ichiga butun dunyo bo'ylab san'atning mavjud sohalaridagi 2 mln.dan ortiq eksponatlarni jamlagan. Muzeydagi doimiy ko'rgazmalardan tashqari, u yerda yil davomida katta sayohat tomoshalari ham o'tkaziladi.

Britaniya muzeyi

1753-yilda asos solingan Londondagi Britaniya muzeyi insoniyat tarixi va madaniyatini aks ettiradi. Muzeyda saqlanayotgan eksponatlar soni 7 mln.dan ortiq bo'lib, unda dunyoning ko'plab mintaqalari madaniyati boshlanishidan hozirgi kungacha bo'lgan davrni aks ettiruvchi manbalar saqlanib kelinmoqda. Eng sara buyumlar qatoriga Rosetta toshi, ieroglifning shartli belgilarini o'qish uchun kalit va Misr tashqarisidagi katta mumiyolar kolleksiyasi kiradi. Britaniya muzeyi Londondagi eng diqqatga sazovor joylardan biridir.

Ermitaj

Dunyodagi eng mashhur muzeylar deganda, barchaning ko'z o'ngiga Ermitaj muzeyi kelsa, ajab emas. Buyuk Yekaterina tomonidan 1764-yilda tashkil etilgan Sankt Peterburgdagi Ermitaj muzeyida dunyoning ko'plab mintaqalaridan yig'ilgan 3 mln.dan ortiq san'at va madaniyatga doir noyob buyumlar saqlanadi. Sayyohlarning diqqat e'tiborini qozongan ushbu muzeyni mashhur rassomlarning san'at asarlari bilan dunyoning eng yaxshi muzeylari ro'yxatiga kiritish mumkin. Kolleksiya dan sobiq Rossiya imperatorlarining saroyi hisoblangan Qishgi saroydagi oltita tarixiy bino ham o'rin egallagan.

Ug'at

o'tmish – прошлое

kelajak – будущее, грядущее

amaliy – практический, действенный

mumiyo – мумия

Taqshiriq. Toshkentning mashhur muzeylaridan biriga tashrif buyuring va taassurotlaringizni yozma bayon qiling.

Grammatik ma'lumot. Sohaviy terminlar va ularning qo'llanishi

Har bir sohada o'zining ishlatilishi doirasiga ko'ra cheklangan, birgina tushunchani ifodalaydigan so'zlar bo'ladi. Bunday

ziar, xususan fan-texnika, san'at, siyosat, til va adabiyot, tibbiyot
bi turli sohalarda uchraydi.

Masalan, tibbiyot sohasida *operatsiya, tanometr, termometr;*
shunoslikda *fonema, morfologiya, kesim, kelishik; musiqa san'atida*
iqom, kuy, gamma, major va h.k.

Terminologiya umumxalq tilining leksikasi negizida vujudga
ladi, boyiydi. Ma'lum bir soha yoki fan yuqori darajada taraqqiy
gandagina o'sha tilda maxsus terminlar vujudga keladi.

Terminologiyasi ma'lum darajada barqarorlashgan barcha tillarda
minlar tartibga solib turiladi. Tartibga solish ma'lum terminologik
yoylar asosida amalga oshiriladi. Terminologiya rivojida fan
malariga oid maxsus lug'atlarni nashr qilib turish ham muhim
amiyatga ega.

pshiriq. O'z sohangizga oid terminlarni yozing va ularning
nosini izohlang.

pshiriq. Quyidagi so'z va so'z birikmalaridan gap tuzing va rus tiliga
jima qiling.

Hamkorlik, noshirlik ishlari, ko'rgazma, xalqaro tashkilotlar,
inetariy, eksponatlar, ko'rgazmalar, o'tmish va kelajak.

pshiriq. Berilgan matndagi sohaviy terminlarga xos so'zlarni
iqlang.

Istalgan qo'shiluvchining, tengsizlikning bir qismidan ikkinchi
smiga shu qo'shiluvchining ishorasini qarama-qarshiga
nashtirgan holda ko'chiriladi.

Agar tengsizlikning ikkala qismi ayni bir musbat songa
'paytirilsa, u holda tengsizlik ishorasi o'zgarmaydi. Agar
gsizlikning ikkala qismi ayni bir manfiy songa ko'paytirilsa, u
lda tengsizlik ishorasi qarama-qarshisiga o'zgaradi.

'Test topshiriqlari

Sistem xarakterga egalik, bir ma'nolilikka moyillik, his-tuyg'uni
dalamaslik qanday so'zlarga xos?

parafrazalarga b) polisemantik so'zlar

monosemantik so'zlarga d) terminlarga

Atama so'zi qanday so'zlarga nisbatan qo'llanadi?

geografik obyektlar, atoqli nomlarga b) tarixiy mavzudagi so'zlarga

- a) so'zlashuv uslubiga xos so'zlarga d) badiiy uslubga xos so'zlarga
3. Toshkentda nechta muzey mavjud?
- a) 29 ta b) 39 ta s) 16 ta d) 33 ta
4. O'zbekiston Respublikasi Birinchi Prezidenti I.A.Karimovning "Muzeylar faoliyatini takomillashtirish va tubdan yangilash" haqidagi qarori qachon qabul qilindi?
- a) 1993-yilda b) 1999-yilda s) 1991-yilda d) 1992-yilda
5. Shahrimizdagi "Qatag'on qurbonlari xotirasi" muzeyi qachon ochilgan?
- a) 2002-yil 31-avgustda b) 2005-yil 9-mayda
- c) 1996-yil 1-mayda d) 1991-yil 31-avgustda

Y Mavzuni mustahkamlash uchun savollar:

1. O'tmish, kelajak, tarix, ma'naviy meros tushunchalarining ma'nosini izohlab bera olasizmi?
2. Turli soha muzeylarini birlashtirib turuvchi jihatlari nimalardan iborat?
3. Millatning ma'naviy-ma'rifiy taraqqiyotida muzeylarning roli qanday?
4. Sohaviy terminlarning o'ziga xos tomonlarini sanab bering.
5. Davlatimiz tomonidan muzeylar faoliyatini takomillashtirish borasida qanday qaror qabul qilingan?

Uyga vazifa. "Muzey taassurotlari" mavzusida insho yozing.

uchun.

1 O'qish uchun material

Kelajak bilimli yoshlar qo'lida

Bugungi kunning yoshlari har tamonlama barkamol, salohiyatli, odlarga munosib avlod bo'lib kamol topishlari uchun chuqur bilimga ega bo'lishlari, jismonan sog'lom, ruhan tetik bo'lishlari lozim. Chunki kelajak yoshlar qo'lida. Yoshlarni Vatanga muhabbat, xalqiga sadoqat bilan tarbiyalash muhim vazifalarimizdan biri.

Agar inson ma'naviyatli, ma'rifatli bo'lsa, demak u oq va qorani, to'g'ri-yomonni, haq va nohaqni, halolu haromni ajrata oladi. O'zi ham to'g'ri yo'ldan yurib, o'zgalarni ham shu yo'lga chorlaydi. Insonning bilimligi, qanday muhitda tarbiya ko'rgani odobida aks etadi. Shuning uchun, avvalo, ularning odobiga e'tibor qarataylik. Bolalarimiz yoshlarini turli xil klublarda, ko'ngilochar barlarda o'tkazmay, kutubxonalarda, sport mashg'ulotlarida, kutubxonalarda mashg'ul bo'lsalar, kelajakda komil inson bo'lib kamol topadilar. Ular bizning zimimiz, mehnatimiz samarasidir.

30-iyun – O'zbekistonda Yoshlar kuni

“Kamolot” YIHning IV qurultoyida ishtirok etgan O'zbekiston Prezidenti Shavkat Mirziyoyev mamlakatda O'zbekiston yoshlar ittifoqini tashkil etish taklifini bildirdi. Shu bilan bir qatorda, davlat tomonidan ibari ittifoq faoliyati bilan bog'liq bir qator takliflarni ham aytib o'tildi. Jumladan, O'zbekiston yoshlar ittifoqi tashkil etilgan kun – 30-iyun sanasini O'zbekistonda *Yoshlar kuni* deb e'lon qilish taklifi davlat tomonidan bildirildi.

Prezident o'z nutqida yana bir muhim loyiha – 2020-yil 1-iyul kungacha har bir tuman va shaharda O'zbekiston yoshlar ittifoqiga a'zo bo'lishi, barcha qulayliklarga ega bo'lgan kutubxona va kitob xonalari ham o'z ichiga olgan kichik Yoshlar markazlarini barpo etish haqida so'zlad. Bundan tashqari, Shavkat Mirziyoyev mamlakatda yoshlarga harbiy ta'lim-tarbiya beradigan kursantlar maktablariga “Temurbeklar maktabi” deb nom berish, turli soha va faoliyatlarda katta natijalarga erishib kelayotgan yigitlar uchun “Mard yigitlar” degan nom bilan Davlat mukofotini ta'sis etish, yoshlarga davlat siyosatini amalga oshirishda, o'qishda, mehnatda, jamoat faoliyatlarida har tamonlama faol bo'lgan yigit-qizlarni taqdirlash

maqsadida Kerajak buniyodkori medaniy ta'sis etish takliflarini bildirdi.

“Yoshlarga oid davlat siyosati to‘g‘risida”gi O‘zbekiston Respublikasining Qonunidan

(O‘zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to‘plami, 2016 y., 37-son, 426-modda; 2017 y., 24-son, 487-modda)

Qonunchilik palatasi tomonidan 2016 -yil 12- avgustda qabul qilingan
Senat tomonidan 2016- yil 24- avgustda ma‘qullangan

4-modda. Yoshlarga oid davlat siyosatining asosiy prinsiplari

Yoshlarga oid davlat siyosatining asosiy prinsiplari quyidagilardan iborat:

ochiqlik va shaffoflik;

yoshlarga oid davlat siyosatini ro‘yobga chiqarishda yoshlarning ulitirok etishi;

yoshlar tashabbuslarini qo‘llab-quvvatlash va rag‘batlantirish;

ma‘naviy, axloqiy va madaniy qadriyatlarning ustuvorligi;

yoshlarning kamsitilishiga yo‘l qo‘yilmasligi.

5-modda. Yoshlarga oid davlat siyosatining asosiy yo‘nalishlari

Yoshlarga oid davlat siyosatining asosiy yo‘nalishlari quyidagilardan iborat:

yoshlarning huquqlari, erkinliklari va qonuniy manfaatlarini ta‘minlash;

yoshlarning hayoti va sog‘ligini saqlash;

yoshlarning ma‘naviy, intellektual, jismoniy va axloqiy jihatdan kamol topishiga ko‘maklashish;

yoshlar uchun ochiq va sifatli ta‘limni ta‘minlash;

yoshlarni ishga joylashtirish va ularning bandligi uchun shart-sharoitlar yaratish;

yoshlarni vatanparvarlik, fuqarolik tuyg‘usi, bag‘rikenglik, qonunlarga, milliy va umuminsoniy qadriyatlarga hurmat ruhida, zararli ta‘sirilar va oqimlarga qarshi tura oladigan, hayotga bo‘lgan qat‘iy ishonch va qarashlarga ega qilib tarbiyalash;

yoshlarni axloqiy negizlarni buzishga olib keladigan xatti-harakatlardan, terrorizm va diniy ekstremizm, separatizm, fundamentalizm, zo‘ravonlik va shafqatsizlik g‘oyalaridan himoya qilish;

yoshlarning huquqiy ongi va huquqiy madaniyati darajasini rukkaltirish;

shodli va iste'dodli yoshlarni qo'llab-quvvatlash hamda
'batlantirish;

shlar tadbirkorligini rivojlantirish uchun shart-sharoitlar yaratish;
shlarda sog'lom turmush tarziga intilishni shakllantirish, shuningdek
shlarning bo'sh vaqtlarini mazmunli tashkil etish va yoshlar sportini
maviy rivojlantirish uchun shart-sharoitlar yaratish;
sh oilalarni ma'naviy va moddiy jihatdan qo'llab-quvvatlash, ular
munosib uy-joy va ijtimoiy-maishiy sharoitlarni yaratish
yicha kompleks chora-tadbirlar tizimini amalga oshirish;
shlarning huquqlari va erkinliklarini ro'yobga chiqarish sohasida
oliyatni amalga oshiruvchi xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlikni
oqlantirish.

pshiriq. Matnni o'qing, matn yuzasidan o'z fikrlaringizni bayon
ing.

Yoshlarga o'n besh nasihat

Yaxshi vatanparvar bo'lish, hayotda muvaffaqiyat qozonish, jisman
ruhan mukammal bo'lish uchun mehnatni sev, ish odami bo'l.

Yalqovlikdan uzoqlash, g'ayratli bo'l, vujudingni harakatga
g'ishla, tinma olg'a bos!

Ehtiyot bo'l, hamma ishingda tartib va intizomga rioya qil.

Senga jamiyat tomonidan topshirilgan vazifani bekamu ko'st ado
l.

Sharafing, nomusing va hayotingni qo'riqla, boshqalarning ham
araf va nomuslarini hurmat qil.

Haqiqatni sev, yurish-turshingda sodda va tabiiy yo'lni tut.

Samimiy, pok qalbli va haqiqatgo'y bo'l.

Muloyim, lutfli, marhamatli va do'stparvar bo'l.

Qanoatli, hammaga mehribon bo'l. Hurmatga sazovor bo'lgan
shilar va narsalarga ehtirom qilishni unutma.

Mardlik, jasorat va shijoatni o'zingga shior qilib ol.

Sharaf va nomusingga dog' tushirish ehtimoli bo'lgan turli kayf-
fodan kech.

Ў Lug'at

dodlar – предки

htirom – уважение, почтение, почет, честь

hijoat – храбрость, смелость, отвага

utara – плод, результат

jdon – совесть

Do'stlik haqida

Men do'stlik haqida juda ko'p eshitganman. Mening do'stlarim hammadan yaxshi, hammaning do'stlaridan ko'ra mehribonroq. O'ylaymanki, do'stlik bu bebaho ne'mat. Do'stlarimni yaxshi va yomon kunimda yonimda turuvchi eng yaqin sirdoshlarim bo'lganlari uchun ham hurmat qilaman va shu bilan bir qatorda ularning do'stligimiz yo'lida qilgan mehnatlarini qadrlayman. Biz do'stlarimiz bilan tez-tez ko'rishib turamiz va ularning yutuqlari haqida suhbatlashamiz. Men ular bilan faxrlanaman.

Mening eng quvnoq, qiziqarli davrlarim maktab davrlarida bo'lib o'tgan. Esimda, har kuni dugonalarim bilan turli-tuman sho'xliklar qilar edik. Lekin Dilnozaning Hamid otadan xafa bo'lgani esimdand chiqmaydi. Bir kuni Dilnoza, Feruza, Nilufar va men ko'chamiz yonidagi anhor yoqasida quvlashmachoq o'ynayotgan edik. O'shanda Hamid otaning sharpasi uzoqdan ko'rindi. Dilnoza odatdagidek uning qo'lidagi og'ir yukni ko'tarish uchun yugurgilab ketdi. U doim Hamid otaga yordamlashar, keyin esa uning og'irini yengil qilgani va doim Hamid ota unga "barakallo" deb aytgani haqida to'lib, toshib gapirar edi. Bugun ham shu hol takrorlansa kerak deb o'ylagan edik, lekin Dilnoza xafa bo'lib, ko'zida to'la yosh bilan keldi. Uning aytishicha, Hamid ota unga "qilgan ishing savob, lekin boshqalarga aytib g'ururlansang, minnat bo'ladi", debdi. Biz uning so'zlarini eshitib, himmaga uning yuziga termuldik.

Maqollarni yod oling

Savolni javobsiz qoldirma,

Do'stni — e'tiborsiz.

Ulug'lik yoshda emas, boshda.

Do'stlik - barcha boylikdan afzal.

Do'stsiz kishi bor, dushmansiz kishi yo'q.

Ilmni mehnatsiz egallab bo'lmas.

Yaxshilarga yondashsang, maqsadingga yetarsan.

Grammatik ma'lumot. O'zbek tilida sinonimiya.

Tilimizda bir ma'noni bir necha so'zlar yoki affikslar yordamida ifodalash mumkin. Masalan, inson bosh qismining old tomoni *oraz*, *muq*, *ruxsor*, *chehra*, *yuz*, *bet*, *aft*, *bashara*, *nusxa*, *turq* singari sozlar orqali ifodalanadi. Shuningdek, tilimizda *tilchi* - *tilshunos*, *dardchil* - *dardmand*, *o'rinsiz* - *noo'rin* kabi qo'shimchalar yordamida bir

ma'noni ikki xil shaklda yuzaga chiqarish imkoniyati ham uchraydi.

Bir umumiy ma'noni ifodalovchi so'z yoki qo'shimchalarga inonimlar deyiladi. O'zaro sinonimik munosabatda bo'lgan so'z va o'shimchalar sinonimlar uyasi yoki sinonimlar qatori deyiladi.

So'z maqomidagi sinonimlar lug'aviy (leksik) sinonimlar, o'shimcha maqomidagi sinonimlar esa affiks sinonimlar sanaladi.

Lug'aviy sinonimlar bir umumiy ma'noni bildirsa ham, lekin larning ma'no darajasi, ijobiy yoki salbiy bahoga egaligi, ma'lum slubga xoslanishi bilan bir-biridan farqlanadi. Nutqiy jarayonda o'zlovchi maqsadiga muvofiq ravishda sinonimlar qatoridagi o'zlardan birini tanlaydi. Masalan, yuqorida keltirilgan sinonimlar qatorida yuz so'zidan chap tomondagi to'rtta so'zda (*oraz, uzor, uxzor, chehra*) ijobiy baho va uchtasida (*oraz, uzor, ruxsor*) badiiy slubga xoslanish belgisi bo'lsa, o'ng tomonidan beshta so'zda (*bet, qift, bashara, nusxa, turq*) salbiy baho munosabati mavjud va bu salbiy baho ularda darajalanib, kuchayib boradi (*bet* ga nisbatan *qift* la salbiy baho kuchliroq, *turq* da esa hammasidan kuchliroqdir. Demak, bu beshta so'zda salbiy baho kuchayib boradi).

Har qanday uslubiy xoslanish va so'zlovchining bahosidan xoli bo'lgan sinonimlar qatori a'zosi dominanta (uslubiy xoslanish va baho bildirishga ko'ra neytral) sanaladi. Demak, yuqoridagi sinonimlar qatorida yuz dominanta sanaladi.

Sinonimlar qatoridan nutq jarayonida o'rinli foydalanish so'zlovchining maqsadini aniq, ravon va ta'sirchan ifodalashda katta ahamiyatga ega.

Sinonimlar asosan boshqa tillardan so'z o'zlashtirish natijasida yuzaga keladi. *sevgi*(o'zb.) - *muhabbat*(arab.); *kuch*(o'zb.) - *qudrat*(arab); *buyruq*(o'zb.) - *amr*(arab).

Topshiriq. Berilgan so'zlarning sinonimlarini toping.

Sabr, chehra, kasal, baxt, kuldi, quvondi, do'st, ozod, ko'rkam, o'smoq

yurt, taom

Topshiriq. Quyidagi so'zlar ishtirokida so'z birikmalari tuzing va rus tiliga tarjima qiling.

Iqtidor, yoshlar, tetik, ma'naviyatli, halol, odob, ma'rifat

 O'qish uchun material

Oliy ta'lim

“Oliy ta'lim” atamasi zaminida iqtisod, fan, texnika va madaniyat sohasida faoliyat olib boruvchi, ish mobaynida ilm-fan, madaniyat, texnika yangiliklarini qo'llagan va o'z ustida ishlagan holda nazariy va amaliy muammolarni bartaraf etuvchi yuqori malakali mutaxassislarni tayyorlash tushuniladi. Oliy ta'lim oliy o'quv yurtlari tomonidan xalqaro talimning o'xshash sharoitida, fan va madaniyatning turli sohalarini bo'yicha oliy malakali mutaxassis bo'lishni istagan va tegishli talablarni bajaragan o'rta maxsus yoki kasb-hunar ta'limini olgan kishilarga ilmiy-nazariy bilim berish hamda muayyan ko'nikmalarni shakllantirish yo'li bilan amalga oshiriladi. Oliy ta'lim jarayonida talabalarga oliy ma'lumot beriladi. Oliy ta'lim tushunchasi muayyan ixtisoslik bo'yicha mutaxassis oldida o'qigan nazariy va amaliy muammolarni mustaqil darajada hal qilish imkonini beruvchi bilim va malakalar yig'indisini anglatadi. Oliy ta'lim muassasalari yuridik maqomga ega. Respublikamizda oliy ta'lim muassasalarining quyidagi ko'inishlari bor:

universitet — oliy ta'lim dasturini bajarishda talabalarga o'qitayotgan sohasi bo'yicha yoki keyinchalik o'qishlarini davom ettirishlari uchun keng qamrovli bilim berishga e'tibor qaratiladi;

akademiya — oliy ta'lim dasturini bajarishda oliy ta'lim berish bilan bir qatorda keyinchalik o'qishlarini davom ettirishlari uchun aniq bir yo'nalishga tayyorlaydi;

institut — barcha oliy ta'lim muassasalari kabi oliy ta'lim dasturini bajaradi, bilim berishda bir yo'nalishga qaratilgan bilim beriladi.

Zamonaviy dunyoda ta'lim

Hozirgi kunda ta'lim tizimida jahon tajribasini o'rganish va tatbiqlash bizdagi ta'lim tizimini jahon standartlari darajasiga olib chiqish uchun zarur. Ta'lim sohasi global dunyoning tarkibiy qismi sifatida amaliyotda bo'layotgan barcha o'zgarishlarni hisobga olishi, ana shu asosda o'z tuzilishi va faoliyat mazmunini o'zgartirishi zaruriyatdir. Shu borada dunyoning yetakchi davlatlari ta'lim tizimi tajribasini o'rganish, ularni tahlil qilish va tatbiqlash lozim.

Harvard Universiteti – AQSHdagi eng qadimiy universitetlardan biri, dunyodagi eng yirik moliyaviy imkoniyatlarga va rivojlanish fondiga ega ta'lim muassasasi. Bu oily dargohda 40 dan ziyod Nobel mukofoti sohiblari, shuningdek, ko'plab siyosatchilar (masalan, Teodor Ruzvelt va Barak Obama) va omadli ishbilarmonlar (masalan, Bill Geyts va Mark Sukerberg) bilim olganlar.

Massachusetts Texnologiya Institut i– aniq fanlar va texnologiyalar sohasida jahonda yetakchi mavqega ega bo'lgan bilim yurti. Institutda tabiiy fanlar va muhandislik ishi bo'yicha eng zamonaviy ilmiy tadqiqotlar o'tkazib kelinadi. Ushbu ilm dargohi siz va bizning hayotimizni o'zgartira olgan kashfiyotlarga mualliflik qilgan 80 nafar Nobel mukofoti sohiblarini, shuningdek, ko'plab olimlar, muhandislar va jamoat arboblari yetishtira olgan.

Kembridj Universiteti – Yevropadagi eng qadimiy ilm maskanlaridan biri. Ushbu universitetga 1209 -yilda asos solingan bo'lib, ko'plab fan yo'nalishlarida mutaxassislar tayyorlash bo'yicha ulkan tajriba to'plagan. Jahonda eng ko'p, ya'ni 88 nafar Nobel mukofoti sohiblari aynan shu ta'lim maskanida bilim olgan.

Oksford Universiteti – Yevropaning eng qadimiy universitetlaridan biri hamda Britaniya ta'lim tizimining haqiqiy faxri. Bu yerda o'qishni dunyodagi minglab yoshlar xohlashadi. Uning bitiruvchilari safida Lyus Kerrol, Djon Tolkin, Margaret Tetcher va Toni Bleyerni ko'rish mumkin. Bu o'quv dargohi o'zining ming yillik an'analarini asrab-avaylaydi hamda ta'lim berishning yuksak mavqeyini egallab keladi.

London Universiteti – Londonda ochilgan dastlabki o'quv muassasasi. Ko'plab fan sohalaridagi eng zamonaviy ilmiy tadqiqotlar aynan shu universitetda o'tkaziladi. Ushbu bilim yurtida o'z vaqtida Aleksandr Bell (telefon ixtirochisi), Djon Fleming (elektron lampa ixtirochisi), Frensis Krik (DNK molekulasi tuzilishi tadqiqotchisi)lar ta'lim olganlar.

Topshiriq. Dunyoning mashhur universitetlaridan biri haqida taqdimot tayyorlang.

O'zbekistonda oliy ta'lim

O'zbekiston mustaqillika erishgandan keyin oliy ta'lim tez sur'atlar bilan rivojlana boshladi. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi qonuni (1997) ga muvofiq, oliy ta'lim o'rta maxsus yoki kasb-hunar ta'limi negiziga asoslanadi hamda ikki: bakalavriat va magistratura bosqichiga ega.

Oliy o'quv yurtlarida talabalarga qatnashishi majburiy. O'quv yili akademik baholash bilan tamomlanadigan 2 semestrda iborat. O'zbekistondagi oliy o'quv yurtlarida ta'lim 2 bosqichli bo'lib, kamida yillik bakalavriat va kamida 2 yillik magistraturadan iborat. Bakalavriat bosqichida talaba o'qigan asosiy kurslardan davlat attestatsiyasidan o'tadi va malakaviy bitiruv ishi yozadi. Magistratura bosqichida esa magistrlik dissertatsiyasini tayyorlab, himoya qiladi. Huningdek, mamlakatimizda ekstern (mashg'ulotlarga qatnamay, individual tayyorgarlik asosida) yo'l bilan o'qish ham ko'zda tutilgan.

Oliy o'quv yurtlarining bakalavriat bosqichini bitirganlarga mutaxassislik, magistratura bosqichini tugallaganlarga ixtisoslik beriladi. Oliy o'quv yurtlari bitiruvchilariga (kunduzgi, kechki, qitiligidan qat'iy nazar) ixtisosligi bo'yicha bir xil kuchga ega yagona amunadagi diplom beriladi. Asosiy fanlarning 75% dan ortig'ini "a"lo baholarga o'qigan talabalar imtiyozli diplomga ega bo'ladilar.

📖 *Lug'at*

- Ta'lim sohasi — сфера образования
- Hamkorlik — сотрудничество, сотрудничество
- Utdiqot — исследование
- Mutaxassislik — специальность
- Oliy ta'lim — высшее образование

📌 *Diqqatingizni jamlang!*

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018 - yil 5 - iyunda Oliy ta'lim muassasalarida ta'lim sifatini oshirish va ularning amlatatda amalga oshirilayotgan keng qamrovli islohotlarda faol htirokini ta'minlash bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar 'g'risida»gi № PQ-3775 sonli qarori qabul qilindi. Prezidentimizning azkur qarorida Respublikamiz hududida yangi ta'lim uassasalarining ochilishi, kadrlar tayyorlash bo'yicha yangi monaviy yo'nalishlar va mutaxassisliklarning, sirtqi va kechki o'limlarning ochilishi; oliy ta'lim muassasalariga qabul kvotalarining o'payishi haqidagi masalalar aytilgan. Qarorda ta'lim sifatining sayib ketganligiga alohida urg'u berilgan bo'lib, OTMda ta'lim fatini oshirish, OTMning mamlakatda ro'y berayotgan tub islohotlar rayonidagi ishtirokini ta'minlash, 2017/2021-yillarda O'zR vojlanishining beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha harakatlar

strategiyasida belgilangan vazifalarni izchil amalga oshirish maqsadida qator vazifalar belgilandi.

Suhbat matni

Ilm tantanasi

Odamzod paydo bo'libdiki, dunyoni bilishga harakat qiladi. Momaqaldir oq chaqmoqlari-yu, yer tebranishlari, fasllar aylanishi-yu, jamiyat taraqqiyoti qonuniyatlari uzoq asrlardan buyon insoniyat ongini band etib keldi. Tabiat sirlarining ochilishi insonga bitmas-tuganmas qudrat va kuch baxsh etdi, yangi jumboqlar sari ilhomlantirdi.

Odamzod ahli ikki karra ikki to'rt ekanligini bilishdan, kosmik kemalarni kashf etishgacha bo'lgan uzoq va mashaqqatli yo'lni bosib o'tdi. Bunday aql karvoni yo'lida qanchadan-qancha ilm shaydolari azob chekmadilar, qanchadan-qancha insoniyatning asl farzandlari qurbon bo'lmadilar. Ammo ularning umri, hayoti va kashfiyotlari kelajak avlodlarning yo'lini yoritib turgan abadiy so'nmas mash'al bo'lib qoldi. Haqiqat uchun qurbon bo'lish, ilm tantanasi uchun jon fido etish kishilik jamiyati erishgan buyuk ma'naviy qudratning zavol bilmas haykali, buyuklik timsolidir.

Aqlning o'lchovi, ilmning poyoni yo'q. Ammo insoniyat ilmi, dunyo haqidagi haqiqatlar katta ijtimoiy kurashlar, to'qnashuvlar asosida qo'lga kiritiladi.

 Berilgan so'z va iboralarining ma'nosini bilib oling
kishilik jamiyati, ma'naviy qudrat, so'nmas mash'al, aql karvoni, ilm shaydolari, taraqqiyot qonuniyatlari, tabiat sirlari, jumboq

Tarjima mashqi

ЮНЕСКО

ЮНЕСКО – это Организация Объединенных Наций по вопросам образования, науки и культуры (UNESCO, United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization). Это международная организация, специализированное учреждение ООН. Устав ЮНЕСКО был принят на Лондонской конференции в ноябре 1946 года после сдачи на хранение актов о нем принятыми двадцатью подписавшими его государствами. В настоящее время членами Организации является 191 государство. Место пребывания – Париж. Основная цель ЮНЕСКО — содействие укреплению мира и безопасности путём расширения

в интересах обеспечения всеобщего уважения, справедливости, соблюдения законности и прав человека, а также основных свобод, провозглашённых в Уставе Организации Объединённых Наций, для всех народов без различия расы, пола, языка или религии.

✎ *Grammatik ma'lumot. Til va terminologiya*

Terminologiya keng ma'noda birinchidan, leksikaning bir sohasi — muayyan, fan, texnika, ishlab chiqarish tarmog'ining san'at, ijtimoiy faoliyat sohasining tegishli tushunchalar tizimi bilan bog'liq terminlari majmuidir; ikkinchidan, tilshunoslikning terminlarni o'rganuvchi sohasidir.

Terminologiya tor ma'noda ma'lum bir sohaga oid maxsus leksika. Masalan, fizika terminologiyasi, mashinasozlik terminologiyasi kabi.

Terminologiyaning rivojlanishi, boyish yo'llari har xil: boshqa tillardan so'z olish, yangi so'z yasash va boshqalar. Bugungi kunda o'zbek terminologiyasining boyishi, asosan, boshqa tillardan so'z olish va ichki so'z yasash hisobiga ro'y bermoqda. U yoki bu soha terminologik tizimining barqarorligini belgilovchi asosiy omil uning tartibga solinganligi va muntazamliligidir. Terminologiyaning o'ziga xos xususiyatlari mavjud. Masalan, umumadabiy tilda sinonimiya, omonimiya va ko'p ma'nolilik tilning boyligi bo'lsa terminologiyada bular salbiy hodisa hisoblanadi. Masalan, birgina tushunchani ifodalash uchun o'zbek tilida *yarimo'tkazgich - chalo'tkazgich - nimo'tkazgich* terminlari qo'llanmoqda. Bu, o'z navbatida, o'qish-o'qitish va axborot almashish jarayonini qiyinlashtiradi.

Terminlarni mumkin qadar milliyalashtirish, tilimizning ichki imkoniyatlaridan atamalar yaratishda unumli foydalanish, shu bilan birga, ijtimoiy-siyosiy, ilmiy-texnik taraqqiyotimizga doir yangi tushunchalarni ifodalovchi chet tilidan kirib kelgan atamalarni ham zarur hollarda qabul qilish hozirgi atamashunosligimizning bosh tamoyili sanaladi. Shuning uchun ham xalq orasida keng iste'molda bo'lgan *radio, aeroport, institut, avtobus, telefon, samolyot* kabi atamalar tilimizda saqlab qo'indi. Shuningdek, iqtisodiy hayotimizda buyuk burilishlar bo'lganligi sababli, ana shu reallikni ifodalovchi qator chet tilidan kirgan atamalar tayyor holda qabul qilindi: *birja, diler, aksiya, audit, auditor* kabi. Ana shu yo'llar bilan atamalar izga solinmoqda.

Topshiriq. Turli sohaga oid atamalardan misollar keltiring va ularni guruhlarga ajrating.

Topshiriq. O'z sohangizga oid terminlarni yozing va ularning ma'nosini izohlang.

67 Test topshiriqlari

1. Qaysi javobda atamalar ta'rifi berilgan?

- a) aytilishi va yozilishi bir xil, ammo ma'nosi har xil so'zlar
- b) shakli har xil, ammo ma'nosi bir-biriga yaqin bo'lgan so'zlar
- a) qarama-qarshi ma'noli so'zlar
- d) ilm-fan, texnika, san'at, kasb-hunarga oid so'zlar

2. Atamalar berilgan qatorni toping

- a) narvon, shoti, sarlavha
- b) o'lpon, botmon
- c) jarida, firqa, ulus
- d) kub, kvadrat, integral

3. Qaysi gapda *achchiq* so'zi o'z ma'nosida qo'llangan?

- a) Bu achchiq haqiqat edi
- b) Achchiq-chuchuk tayyorlang, qizim
- c) Achchig'ing chiqmasin, bolam
- d) Qalampir taomni achchiq qilib yubordi

4. Ilmiy atamalar berilgan qatorni toping

- a) grammatika, maxraj, nizom
- b) dehqon, ishchi, kamqonlik, osh
- c) xodim, parda, ketmon, kitob
- d) hayvon, yirtqich, ot, qalam

5. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «Oliy ta'lim muassasalarida ta'lim sifatini oshirish va ularning mamlakatda amalga oshirilayotgan keng qamrovli islohotlarda faol ishtirokini ta'minlash bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida»gi № PQ-3775 sonli qarori qachon qabul qilindi?

- a) 2018 -yil 5-iyunda
- b) 2018-yil 4-iyunda
- c) 2017-yil 27-martda
- d) 2017-yil 22-yanvarda

7. mavzuni mustahkamlash uchun savollar:

1. Jahondagi yetakchi oliy ta'lim muassasalari haqida nimalarni bilasiz?

2. Hozirgi kunda ta'lim tizimida jahon tajribasini o'rganish biz uchun nimaga kerak?

3. Atama qanday hosil qilinadi?

4. Atamalarning umumxalq so'zidan qanday farqi bor?

5. Mutaxassisligingizga oid qanday atamalarni bilasiz?

Uyga vazifa. O'zbekistondagi oliy ta'lim muassasalarining nomlarini qisqartma otlar shaklida yozing.

O'qish uchun material

Kitob – bilimlar xazinas

Kitob! Undan qudratliroq bilim va hayot maktabi yo'q. U insonni ulug'laydi, buyuk kashfiyotlarga yo'l ochadi. Kitob o'qib-irganmagan, bu bebaho xazinadan foydalanmagan kishini topish qiyin. Ammo bu imkoniyatdan to'g'ri foydalanmayotganlar ham bor. Ko'p kitob o'qish, o'qiganda ham uni tushunib o'qishda hikmat katta. Ayni kunda kitob mutolaasi kerakmi, yo'qmi, degan savolni qo'yish xuddi tashna odamga suv ichasanmi, degan savolni berishga o'xshaydi. Zero, o'qish, ilm olishga intilish azal-azaldan xalqimiz fitratida mavjud. Bugun kitob mutolaasi, kitoblarni chop etish, ularni tarqatish tizimini takomillashtirish va eng muhimi, kitob chiqarish va kitobxonlikning davlat siyosati darajasiga ko'tarilganligi quvonarli hol.

Kitob – bilim manbai, undan yaxshi do'st yo'q. Shuning uchun kitobni asrab-avaylaylik, uning ziyosidan boshqalarni ham bahramand etaylik.

Kitob tarixi haqida

Kitob bir necha ming yillar avval paydo bo'lgan, bu davrda u turli xil ko'rishishlarni olgan. Bobilliklar, ossuriyaliklar va boshqa qadimgi xalqlar kitobni loydan tayyorlashgan. Buning uchun yumshoq loydan tayyorlangan plitalarga uchli yog'och bilan maxsus belgilar tushirilgan. So'ngra uni oftobda quritishgan yoki olovda pishirishgan. Kitoblar, hatto, kutubxonalar mana shunday maxsus loy plitalardan tashkil topgan.

Xitoyda esa, dastlab kitobni yupqa bambuk plastinkalarga yozishgan, keyinchalik esa o'z kitoblarini mo'yqalam (cho'tkacha) va tush bilan ipakka, milodiy II asrdan boshlab qog'ozga yozishgan.

Qadimgi Misrda kitob matnlarini tosh plitalarga o'yib yozishgan. Keyinroq papirus ixtiro qilindi. Jips qilib bostirilgan qamish plastinkalarni bir necha o'n metrgacha uzunlikdagi lenta shaklida yelimganlar. Ularni o'rog'liq holda saqlaganlar. Misr papiruslaridan deyarli ikki ming yil davomida Yunoniston va qadimgi Rimda yozish uchun yaxshi material sifatida foydalanishgan.

Mitoddan avvalgi II asrda Pergan podsholigidagi ustalar yozuv uchun hayvon terisidan yangi material - pergament tayyorladilar. Yunoniston va qadimgi Rimda papirus va pergament juda qimmatbaho material bo'lganligi uchun xomaki matn va xatlarni uchi o'tkir tayog'cha bilan ustiga mum surtilgan taxtachaga yozganlar.

XIII asrdan boshlab Yevropada qog'oz asosiy yozuv materialiga aylandi.

❖ *Berilgan so'z va iboralarning ma'nosini bilib oling*
bambuk plastinkalar, yozuv materiali, papirus, pergament,
ma'yqalam, kitob tarixi, xomaki matn

III *Maqollarni yod oling*

Kitob – bilim manbai.

Kitobdan yaxshi do'st yo'q.

Kitob – aql qayrog'i.

Ko'p o'qigan ko'p bilar.

Bilagi zo'r bimi yiqar,

Bilimi zo'r mingni.

❖ *Suhbat matni*

Men Abdulla Qodiriya qayin ini bo'laman, ya'ni u kishining avjajari Rahbarniso mening opam bo'ladilar.

"O'tkan kunlar" nashr etilishi bilan men uni darrov o'qib chiqdim. Bir kuni Abdulla pochchamiz uyimizga mehmonga keldilar. Ziyofat chog'ida so'radilar:

— Xo'sh, mulla Asomiddin, "O'tkan kunlar"ni o'qidingizmi?

— Ha, o'qidim, – dedim g'ururlanib.

— Necha marta o'qidingiz?

— Bir marta.

— Hm-m. Bu kitobni bir marta emas, besh marta o'qish kerak. Shunda siz muomalani, odobni, hayotni, tarixni, tilni o'rganasiz, – degandilar.
(Asomiddin Rasulmuhammad o'g'li)

O'qishlar har xil bo'ladi: birov ermak uchun o'qiydi, birov hordiq chiqarish uchun, birov o'qiyotgan kitobini ilmiy tahlil qilish uchun, birov bo'lak mashg'ulot bo'lmaganidan vaqt o'tkazish uchun, birov asrdagi voq'ega, qahramonning taqdiriga qiziqib o'qiydi. Shuning uchun atrofingizga qarasangiz, har xil kitobxonni ko'rasiz: kimdir tramvayda, metroda kitobga tikilgan, kimdir navbatga turganida, sukkasidan xatcho'p solingan kitobni olib ochadi, birov xiyobonda,

Muammoli savol: “Kitob ta’lim va tarbiya olishdagi eng asosiy omillardan birimi?”

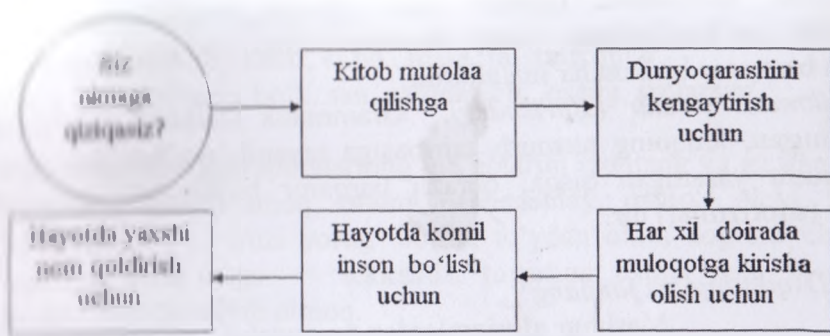
Ha	Yo‘q
Kitob bilim olishda katta manba hisoblanadi	Birgina kitob emas, kitobdan boshqa omillar ham ko‘p. Masalan, kompyuter, internet tizimi va h. k.
Tarixni o‘rganish va ma’naviyatni oshirishda kitobning roli beqiyosdir	Kitobdan nazariy bilim olishdan ko‘ra, amaliyotda ta’lim va tarbiya olish osonroqdir.
Kitob insonning eng samimiy do‘stidir, u umri davomida kitobdan har mavzuga javob topa oladi	Siyqasi chiqqan kitoblarni o‘qigandan ko‘ra teatr, kino, ko‘rgazmalarga borgan yaxshiroq. U yerda ko‘proq ta’lim-tarbiya olish mumkin.

Tarjima mashqi

Книги в нашей жизни

Все всегда начиналось с книги. Сначала нам нравилось держать её в руках, перелистывать страницы, рассматривать картинки и ощущать тайну, которую скрывали тогда ещё незнакомые письма. А потом книга по-настоящему раскрывалась перед нами, и черные значки на белом фоне обретали смысл и превращались в нашем сознании в причудливые картины. Для кого-то книги всегда остаются верными спутниками жизни, а кто-то волей или не волей утрачивает с ними связь. Мы не знаем, насколько далеко зайдет научно-технический прогресс и окончательно ли любовь к чтению погаснет то мы знаем точно – чтение книг делает нас лучше.

Siz hayotda nimalarga qiziqasiz? “Nima uchun?” sxemasi

Grammatik ma'lumot. Erkin va turg'un birikmalar

Ikki va undan ortiq so'zlarning barqaror munosabatidan tashkil topgan, nutq jarayoniga tayyor olib kiriluvchi, til egalari zotirasida imkoniyat darajasida mavjud bo'lgan til birliklari barqaror (turg'un) birikmalar deyiladi. Barqaror birikmalarning eng xarakterli belgilari quyidagilar:

1. Nutq jarayoniga qadar tilda mavjudlik: nutqqa tayyor holda olib kiriladi.
2. Ma'no butunligi.
3. Tuzilishi va tarkibining barqarorligi.

Barqaror birikmalardan o'rinli foydalanish nutq go'zalligini ta'minlaydi, shuning uchun ular nutqimiz ko'rki hisoblanadi. Barqaror birikmalarni o'rganuvchi tilshunoslik bo'limi paremiologiya (lot. *parema* - "barqaror", *logos* - "ta'limot"), barqaror birikmalar lug'atini tuzish muammolarini o'rganuvchi bo'lim esa paremiografiya (lot. *parema* - "barqaror", *grafho* - "yozmoq") sanaladi.

Barqaror birikmalarga quyidagilar kiradi:

1. Frazologizmlar (iboralar).
2. Maqol va matallar.
3. Hikmatli so'zlar (aforizmlar).

Frazologizmlar. Ma'no yaxlitligiga ega bo'lgan va nutqiy jarayonga qadar ikki va undan ortiq so'zlarning barqaror munosabatidan tashkil topgan, nutqqa tayyor holda olib kiriluvchi bo'lgan ma'nodagi barqaror birikmalar frazeologizmlar (iboralar) dir.

Maqol. Grammatik jihatdan gap holida shakllangan, xalq donishmandligi natijasida vujudga kelgan barqaror birikmalar maqollardir.

ma'noda qo'llaniladigan, xalq donishmandligi natijasida vujudga kelgan barqaror birikmalar matallardir.

Hikmatli so'zlar (aforizmlar). Grammatik jihatdan gap holida shakllangan, xalqning turmush tajribasiga tayanib ma'lum bir shaxs tomonidan yaratilgan qisqa, obrazli barqaror birikmalar hikmatli so'zlar (aforizmlar) dir.

 Diqqatingizni jamlang!

Mashhur aforizmlardan namunalar

"Nimadir senga yoqmasa, uni o'zgartir. Modomiki, uni o'zgartira olmas ekansan, unga nisbatan munosabatingni o'zgartir." – Meri Engelbrayt

"Ma'nosiz umrdan, ma'noli o'lim afzal." – Korason Akino

"Xudo meni o'zgartirish qo'limdan kelmaydigan narsalarni qabul qilishim uchun samimiylik bilan, o'zgartirishim mumkin bo'lgan narsalami o'zgartirishim uchun jasurlik bilan, ularni ajrata olishim uchun esa aql bilan siylagan." – Reyngold Nibur

"Ko'pchilik odamlar anglash uchun emas, javob qaytarish niyatida tinglaydilar." – Stiven Kovi

"Ko'pincha kambag'allik deganda ochlik yoki uysizlikni tushunamiz. Aslida keraksiz bo'lib, muhabbat va g'amxo'rlikka zoriqish chinakam yo'qsillikdir. Har kim bu baloga qarshi kurashni o'z oilasidan boshlamog'i lozim." – Tereza Ona

"Kecha – o'tmish, erta – mavhum, hozir atalmish bugun esa – Xudoning mukofotidir." – Bil Kine

Topshiriq. Nuqtalar o'rniga tushirib qoldirilgan harflardan mosini qo'yib maqollarni ko'chiring va ularda ilgari surilgan g'oya raqida fikrlashing.

Yurt boshiga ish tu...sa, er yigit ...ozir bo'lar.

Xalq bor yerda ...aqlik bor.
U boqqa, bax...ing kular, el bo...masa, ta...ting qular.
Xalq...a tuyansang, bo'l...san, xalqdan ch...qsang, so'larsan.

Topshiriq. Berilgan iboralarning ma'nolarini izohlang va gaplar tuzing.

O'tni qanchilamoq, o'tning qashqasiday, oshig'i olchi, popugi nasaymoq, yuzi yorug' bo'ldi, to'ydan oldin nog'ora chalmoq, tuiyning dumi yerga tekkanda, tuiyning ustida ham it qopadi, to'nini teskari kiyib olmoq.

Test topshiriqlari

1. Frazcologizmlar, maqollar, aforizmlar qanday birikmalar hisoblanadi?

- a) barqaror birikmalar
- b) so'z birikmalari
- c) tasviriy ifodalar
- d) fonetik birliklar

2. Maqolni davom ettiring: *O'z uying -*

- a) o'z to'shaging
- b) jonajon uying
- c) o'lan to'shaging
- d) qush inida ko'rganini qiladi

3. Quyidagi birliklardan qaysilari ham erkin, ham turg'un birikma hisoblanadi?

- a) ko'ngli ko'tarildi, esi chiqib ketdi, toqatlari toq bo'ldi;
- b) ko'ziga issiq ko'rindi, ko'zi to'rt bo'ldi, lom-lim demadi;
- c) lag'ri tosh, aqli kirgan, joni halqumiga tiqilgan;
- d) toshiga yetmoq, qulog'iga quymoq, o'z yog'iga qovurilmoq.

4. Turg'un birikmalar bo'lgan iboralarni o'z ichiga jamlagan

etimologik lug'at turi berilgan qatorni toping.

a) "O'zbek tili frazeologizmlarining izohli lug'ati"

b) "O'zbek tilining toponimik lug'ati"

c) "O'zbek tili iboralarining o'quv izohli lug'ati"

d) "O'zbek tilining etimologik lug'ati"

5. Quyidagi iboraning to'g'ri tarjimasi berilgan qatorni aniqlang

kyva uni nepa

a) Qanday yengil bo'ling

b) Aytganingiz kelsin

c) O'takasi yorildi

d) Omadingizni bersin

Atvorni mustahkamlash uchun savollar:

1. Qatorda xalqlar yozuv materiali sifatida nimalardan hisoblanmagan?

Asai muammasi naqida
'lumot bering.

Nutq go'zalligini ta'minlashda barqaror birikmalarning o'rni
nday?

Kitob mutolaasi insonga nima beradi?

Barqaror birikmalarni o'rganuvchi tilshunoslik bo'limi qanday
ladi?

za vazifa. O'qilgan kitoblaringiz ro'yxatini tuzing va ularga
qacha tavsif bering.

11-mavzu. Alisher Navoiy nomidagi O'zbekiston Milliy kutubxonasi

*Uquv-idrok qora tuningga chiroq,
Bilim nuri bilan yonar yaxshiroq.*

O'qish uchun material

Bilimlar maskani

Kutubxona – bu kitoblar to'plami saqlanadigan, bosma va ayrim qo'lyozma asarlardan ommaviy foydalanishni ta'minlovchi, muntazam ravishda bosma asarlar to'plash, saqlash, targ'ib qilish va kitobxonlarga yetkazish, shuningdek, axborot-bibliografiya ishlari bilan shug'ullanuvchi, ommaning madaniy saviyasini oshirishda eng faol bo'lgan, barcha savodxon va ijodkorlar uchun madaniy-ma'rifiy va ilmiy muassasadir. Kitobxonlarga xizmat ko'rsatish kutubxonaning asosiy faoliyati bo'lib, qolgan barcha faoliyatlar(kitob fondini butlash va uni tashkil etish, fond mazmunini yoritish, uni kitobxonlarga yetkazish kabilar) asosiy faoliyat uchun xizmat qiladi.

Kutubxonalar yozma yodgorliklarni saqlovchi xazina sifatida juda qadimda paydo bo'lgan. Qadimgi davrdagi kutubxonalardan eng mashhuri *Aleksandriya (Iskandariya) kutubxonasidir*.

O'zbekiston hududida mil.av.1-ming yillikning so'nggi asrlarida dastlabki kutubxonalar paydo bo'lgan. O'zbekiston xalqlarining qadimiy yozma yodgorliklari saqlanmagan. Beruniyning xabar berishicha, kitob xazinalari va ularni saqlovchilar turli istilolar davri(7-9-asrlar)da yo'q qilib yuborilgan. 9-10-asrlarda O'rta Osiyoda fan va madaniyat rivojlandi. Buxoro, Samarqand, Marv, Urganch va boshqa yirik shaharlar hukmdorlari saroylarida kutubxonalar barpo etildi. Ayniqsa, Buxoroda ko'p kutubxonalar mavjud bo'lganligi haqida ma'lumotlar bor. Ulardan eng mashhuri, eng boy va yirigi Semoniylarga tegishli sulolaviy kutubxonadir.

O'zbekiston Respublikasida kutubxonalarning ommaviy, ilmiy va maxsus turlari bor. Saqlanayotgan adabiyotlar tarkibiga qarab kutubxonalarni universal, ko'p sohali va soha kutubxonalariga ajratish mumkin. Kutubxonalar o'z navbatida, faoliyati, mintaqaviy darajasiga, mansubligiga qarab yana turlarga bo'linadi (milliy kutubxona, davlat kutubxonasi, viloyat, o'smirlar, qishloq xo'jaligi kutubxonalari va b.)

O'zbekistonda 17 mingga yaqin ommaviy, ilmiy va maxsus kutubxonalar mavjud. Ularning umumiy fondi 140 mln. nusxadan ortiq.

Vatanimizdagi eng katta kutubxona Alisher Navoiy nomidagi bekiston Milliy kutubxonasidir. Bu kutubxona 1870-yilda tashkil qilingan. Kutubxonada dunyoning ko'pgina tillaridagi besh milliondan ko'prog'i kitob mavjud. Bundan tashqari bu kutubxonada O'zbekiston, Osiyo tarixi, ilm-fani, adabiyoti, madaniyatiga oid bir necha millionlab noyob qo'lyozmalar saqlanmoqda.....

shiriq. Manbalarga tayangan holda yurtimizdagi eng katta kutubxona haqidagi matnni davom ettiring.

Sevimli maskan

Bizning fakultetimizda kutubxona bor. U ikkinchi qavatda joylashgan. Kutubxonada mutaxassisligimizga oid turli mualliflarning asarlari jamlangan. Bundan tashqari falsafa, ma'naviyat asoslari kabi mavzuga oid kitoblar, badiiy adabiyotlar ham bor. Kutubxona xodimlari bizga kerakli kitoblarni tezda topib beradilar. Kutubxonada qiroatxona ham bor. Ba'zan talabalar shu yerda dars o'qib o'tirib o'laydilar. Men deyarli har hafta fakultet kutubxonasiga borib, kutubxonada dars tayyorlayman. U yer doim ozoda va jim-jit.

Mirzo Ulug'bek nomidagi O'zbekiston Milliy universiteti rektorati binosida universitet kutubxonasi joylashgan. U yerda barcha fanlarga oid turli yillarda nashr etilgan ko'plab kitoblar jamlangan. Kitob xodimlaridan ilmiy jurnallar, gazetalar ham o'rin olgan. Juda katta, qimmatli va shinam qiroatxonada turli fakultet talabalari darslarga tayyorgarlik o'rganishadi, referat uchun material to'plashadi. Xushmuomala va qimmatli kutubxonachilar kerakli kitoblarni tezda topib berishadi. Bu talabalarning eng sevimli maskaniga aylangan.

Berilgan so'z va iboralarning ma'nosini bilib oling
qiroatxona, kitob javonlari, kutubxona xodimi, noyob qo'lyozmalar,
qimmatli, ilmiy-ma'rifat maskani, savodxon, ma'naviyat
lari

Suhbat matni

Virtual kutubxona

Virtual so'zining ma'nosi, bu tasavvur qilishdir. Virtual kutubxona odatdagi kutubxonaning abstrakt ko'rinishidir. Bu kutubxonada jurnallar, qimmatli ma'lumotlar va ro'znomalar kitob javonlarida emas, balki kompyuter xotirasida joylashgan bo'ladi. Bu kompyuterlarda yoki

kompyuter maxsus qurilmalarida raqamli formatda saqlanadigan ma'lumotlar to'plami: bosma, audio, video va multimedia ma'lumotlaridir. Ma'lumotlar hajmiga qarab serverlar bitta yoki tarmoq bilan bog'langan bir necha kompyuterlardan iborat bo'ladi. Elektron kutubxonada kutubxonachi bo'lmaydi, shuning uchun zarur kitob yoki ma'lumotni kompyuter xotirasidan siz o'zingiz qidirib topasiz.

Tarjima mashqi

Библиотека

Книги играют важную роль в жизни человека. Из книг мы черпаем все знания, накопленные за многие века. В библиотеке можно найти книги различных направлений, начиная от детских сказок и заканчивая серьезной научной литературой. В каждом городе есть центральные и районные библиотеки, они бывают детскими, юношескими, академическими.

На сегодняшний момент существуют электронные книги, они удобны и легки в использовании. Практически любую литературу можно найти в Интернете.

Бумага и книга

Бумага и чернила попали в Европу гораздо раньше, чем техника печати. Бумагу научились делать сначала в Китае, Японии и Корее, еще в 751 г. несколько китайских мастеров, владевших секретом производства бумаги, были пленены и отправлены в Самарканд (Средняя Азия), где поведали о своих методах и изготовлении бумаги. С этим процессом со временем познакомился арабский мир, а затем и Европа, где бумага постепенно вытеснила пергамент. Первую бумагу делали из отходов – старых тряпок, веревок; с помощью водяного колеса их полокна преобразовывали в бумагу. В одном из итальянских городов, первым начавшем производить бумагу, – Фабриано – ее делают до сих пор, хотя быстрый поток у подножия горного хребта уже давно не вращает водяные колеса. Когда бумагу научились делать в Европе, пришла пора для начала книгопечатания.

Grammatik ma'lumot. Frazelogik birliklarning turlari va lubiy xususiyatlari.

Frazelogik birlik – tuzilishiga ko'ra so'z birikmasiga, gapga ug, semantik jihatdan bir butun, umumlashgan ma'no anglatadigan, tq jarayonida yaratilmay, nutqqa tayyor holda kiritiladigan, ikki undan ortiq so'zlarning barqaror munosabatidan tashkil topgan, 'chma ma'nodagi barqaror birikmalardir. Masalan: *tomdan tarasha hganday, oyog'ini qo'liga olmoq, sichqonning ini ming tanga b.*

Frazelogizmlar gap tarkibida yaxlit holda bitta so'roqqa javob 'ladi va bitta gap bo'lagi vazifasida keladi, nutqni ta'sirchan, ibali qiladi.

Frazelogizmning semantik tuzilishi (ma'no imkoniyatlari) zeologik ma'no va qo'shimcha ma'no bo'yoqdorligi (ottenka)dan rat bo'ladi. Belgi, harakat kabilar haqida frazeologizm ifodalaydigan 'lumot frazeologik ma'no deyiladi. Frazelogik ma'no obrazliligi an leksik ma'nodan farq qiladi.

Frazelogizmlar mohiyat e'tibori bilan asosan so'zlashuv va liiy nutqqa xosdir. Ulardagi boshqa uslubga xos chegaralanishlar esa 'lum muddat keyin yuzaga keladi. Masalan, birgina *o'lmoq* 'nosini anglatadigan yuzga yaqin frazeologizmlar sinonimik orining paydo bo'lishi ularning vazifaviy chegaralanish imkoniyatini 'diradi. Masalan, bu tizimga kiradigan *olamdan o'tmoq, dunyodan noq, omonatini topshirmoq, qulog'i ostida qolmoq, jon bermoq* klari so'zlashuv uslubida ishlatilsa, *vafot etmoq, hayotdan ko'z imoq, dunyodan ko'z yummoq, hayot bilan vidolashmoq* kabilar iy, ommabop va rasmiy uslublarda uchraydi. *Alloh rahmatiga yo'l noq, shahodat sharobini ichmoq, rixlat qilmoq* singarilar esa badiiy nga tegishlidir.

shiriq. Berilgan iboralarning ma'nolarini izohlang va gaplar ng.

Ko'zi moshdek ochilmoq, sabr kosasi to'lmoq, ko'ngli joyiga imoq, boshi ko'kka etmoq, yerga urmoq, yuragi g'ash bo'lmoq, zi to'rt bo'lmoq.

topshuriq. Iboralar izohidagi xatoliklarga e'tibor qarating. Ular ishtirokida og'zaki gaplar tuzing.

Kavushini to'g'rilab qo'ymoq (qo'rqmoq), kapalagi uchib ketmoq (boplamoq), og'zi qulog'ida (maqtamoq), ko'klarga ko'tarmoq (xursand), qovog'idan qor yog'moq (oson), xamirdan qil sug'urganday (xafa).

☑ Test topshiriqlari

1. *Qo'li egri* iborasiga ma'nodosh so'z qaysi?

- a) qo'li qiyshiq b) yolg'onchi s) o'g'ri d) mug'ombir

2. Qaysi javobda *kuchli* so'ziga sinonim bo'lgan frazeologik birlik keltirilgan?

a) Oyog'idan o't chaqnaydi

b) Xursandligidan og'zi qulog'iga yetdi

c) Tog'ni ursa talqon qiladi

d) Tekkanga tegadi, tegmaganga kesak otadi

3. Qaysi gapda *oy* so'zi ko'chma ma'noda qo'llangan?

a) Qorong'i osmonda to'lin oy charaqladi b) Navro'z mart oyida nishonlanadi

c) Oy yer yuzini necha marta aylanadi? d) Oy yuzingni ko'rsatgin, dilbar

4. *Qovog'idan qor yog'moq* iborasining ma'nosini toping?

- a) oson b) xafa s) xursand d) ma'yus

5. Quyidagi iboraning to'g'ri tarjimasini toping. *Судеть на уме*

- a) Yelkamning chuquri ko'rsin b) Jonini qo'yarga joy

toplmadi

- a) Oyog'ini qo'liga olmoq d) O'ligini ortmoq

Uyg'a vazifa. Universitet kutubxonasi haqida matn tuzing.

12-mavzu. Adabiyot – ma'naviyatni yuksaltiruvchi manba

*So'zni o'ylab so'zla, yasha qayg'usiz,
Bekor berma vaqtini, chekmaysan afsus.*

1 O'qish uchun material

Adabiyot – so'z san'ati

Badiiy adabiyotning inson hayotida juda katta o'rin tutishining him bir sababi undagi tasvir imkoniyatlarining g'oyat keng inligidadir. Dunyodagi hech bir san'at turi badiiy adabiyotning nini bosa olmagan holda adabiyot bir qator san'atlarga xos usiyatlarni o'zida mujassamlashtiradi. Ko'plab san'at turlari otning, inson kechmishlarining muayyan bir turg'un holatinigina ettira oladi, badiiy adabiyot esa ma'lum obraz hayotining hozirini day tasvirlay olsa, uning o'tmishini ham, kelajagini ham shu taxlit afsil va teran ifoda eta oladi. To'g'ri, kino, teatr singari san'at larida ham bunday imkoniyat bor. Lekin shuni unutmaslik kerakki, qanday film yoki spektakl asosida badiiy so'z turadi. Rassomlik, kaltaroshlik, raqs va hokazo san'at turlarida timsolning birgina ati ifoda etiladi, xolos. Badiiy adabiyot esa timsolni har jihatdan ig ko'lamda va teran tasvirlash imkoniyatiga ega.

Navoiy dahosiga ehtirom

Alisher Navoiy xalqimiz ma'naviy dunyosining shakllanishiga ta ta'sir ko'rsatgan buyuk siymolardan biridir. Bugungi kunda shlar qalbida milliy g'urur, o'zlikni anglash, go'zallik vaosatga shaydolik tuyg'ularini kamol toptirishda Navoiy asarlari him manba bo'la oladi. Zero, ulug' san'atkor asarlari mohiyatiga gdirilgan insonparvarlik, xalqparvarlik, adolat, haqiqat, ikronalik, sabr-qanoat, kelajakka umidvorlik singari g'oyalar cha davrlarda ham insoniyat ma'naviy kamoloti uchun muhimdir.

Inson qalbining quvonchu qayg'usini, ezgulik va hayot zmunini Navoiydek teran ifoda etgan shoir jahon adabiyoti xida kamdan kam topiladi va bu yetuk mutafakkir bizning okalonimiz ekanligidan faxrlanishimiz zarur. Ona tiliga habbat, milliy g'urur singari tuyg'ular ham bizning ong-u urimizga dastavval Alisher Navoiy asarlari bilan kirib keladi.

Xalqimizni, ayniqsa, yoshlarni Navoiyning bebaho merosidan iramand etsak, madaniy yuksalishimizda, jamiyatda ezgu insoniy ilatlarni kamol toptirishda shunchalik kuchli ma'naviy qurolga bo'lamiz.

🔗 *Berilgan soʻz va iboralarning maʼnosini bilib oling shaydolik tuygʻulari, insoniy fazilatlar, bebaho merosi, madaniy yuksalish, maʼnaviy qurol, milliy gʻurur, shukronalik*

Erkin Vohidov

Erkin Vohidov hozirgi zamon oʻzbek sheʼriyatining yirik vakilidir. Shoir 1936- yilda Fargʻona viloyati Oltiariq tumanidagi qishloqda oʻqituvchi oilasida dunyoga keldi. Otasi tarix oʻqituvchisi, bilimdon, dildash, onasi ham savodli, oʻtkir zehnlil ayol edi.

Erkin Vohidovda sheʼriyatga havas-ishtiyoq juda erta uygʻondi. Yettinchi sinfda oʻqiyotgan vaqtidayoq “Mushtum”da birinchi sheʼri bosildi va 1961-yilda, 25 yoshida “Tong nafasi” nomli ilk toʻplami nashr etildi. Shu vaqtdan boshlab Oybek, Gʻafur Gʻulom, Abdulla Qahhor, Mirtemir, Shayxzodalar eʼtiboriga tushdi va nomi el orasida tobora keng yoyila boshladi. “Yoshlik devoni”, “Muhabbat”, “Ruhlar isyoni” kabi sheʼriy kitoblari, dostonlari va “Oltin devor”, “Istanbul fojiasi” kabi asarlari kitobxonlarning muhabbatiga sazovor boʻldi. Uning kitoblari Yoshlar mukofoti, Hamid Olimjon nomli mukofot, Xanza nomli Oʻzbekiston davlat mukofotlarini oldi, shoirga “Xalq shoiri” degan unvon berildi, qator orden va medallar bilan taqdirlandi. Erkin Vohidov ijodi bugungi oʻzbek adabiyotida noyob hodisadir. Uning sheʼriyati xalq qalbiga chuqur kirib bordi. Bunga sabab shoirning ijodga, sheʼriyatga katta muhabbat va chuqur eʼtiqod bilan yondashib, uni insonning baxt-saodati uchun kurash vositasiga aylantirishidir. Shoir shunday degan edi: “Xalqni maqtagan shoir ulugʻ emas, uning oʻzligini oʻziga koʻrsatib bera olgan, ayovsiz gapni ayta olgan shoir ulugʻ”. Erkin Vohidov 1999- yilda “Oʻzbekiston Qahramoni” degan yuksak unvonga sazovor boʻldi.

🔗 *Lugʻat*

ijod	— творчество
asar	— произведение
taassurot	— впечатление
manba	— источник
tasvirlamoq	— изображать, описывать

Tasavvur qiling: siz tasviriy san'at muzeyiga kirdingiz. O'tnolardagi ranglarni, odamlarning qiyofasini ko'zingiz bilan o'rib, hayajonga tushasiz.

Tasavvur qiling: siz magnitofonda musiqa tinglayapsiz. Holg'u ohanglari, xonandaning ovozi qulog'ingiz bilan eshitib, hayajonga tushasiz...

Endi tasavvur qiling: siz kitob o'qiyapsiz. Oq qog'ozda qora harflar – harflardan bo'lak hech qanaqa rang yo'q. Hech kim kuyim chalmaydi. Ammo asarni o'qishga kirishishingiz bilan ko'zningizda rangin manzaralar paydo bo'ladi. Qulog'ingiz ostida ohanglar jaranglay boshlaydi. O'zingiz bilmagan holda qattiq hayajonga tushasiz... Hech shubhasiz, badiiy adabiyot – dunyodagi birinchi mo'jiza! (O'.Hoshimov)

Istiqlol epkinlari iste'dod chashmalarining ko'zini ochayotir. Atanning kun sayin obod bo'layotgani, yangi yo'llar, muhtasham shaharlar barpo etilayotgani yurtdoshlarimiz qalbiga faxr-iftixor keltirib bermoqda. Iste'dodli shoirlar: Suvon Soqiy, Ismoil To'xtamishov, Rustam Musurmon, Sharofat Ashurova, Rustam Ochilov boshqa ijodkorlar yangi-yangi she'rlari bilan kitobxonlar qalbiga kirib bormoqdalar. (U.Normatov)

5 Tarjima mashqi

Алишер Навои

Основатель узбекской поэзии, великий поэт, мыслитель, государственный деятель Алишер Навои родился 9 февраля 1418 года в городе Герате. Литературное и научное наследие поэта можно разделить на 4 цикла:

Диваны.

Дастаны.

Поэтическое наследие на персидском языке.

Научно-филологические, прозаические и исторические сочинения.

Созданные на узбекском языке поэтическое наследие Алишера Навои в основном представлено в диване «Хазойини-и-маоний».

Шедевр творчества поэта – «Хамса» состоит из пяти томов. Это «Хайрат ул-аброр» («Смятение праведных»),

«Шархад и Ширин», «Лейли и Меджнун», «Сабъаи сайёр» («Семь планет»), «Садди Искандари» («Стена Искандера»). Его произведения на персидском языке собраны в «Девони Фоний». Алишер Навои написал научно-филологическое произведение «Мухокамат ул-лугатайн», посвящённое сравнительной грамматике узбекского и персидского языков. Этим он показал красоту и богатство узбекского языка.

Захириддин Мухаммад Бабур

Известный узбекский поэт, большой ценитель и покровитель науки, искусства и литературы Захириддин Мухаммад Бабур за свою короткую жизнь оставил богатое литературное и научное наследие. Его перу принадлежат знаменитое «Бабурнаме», снискавшее мировую признательность, оригинальные и прекрасные лирические произведения, содержательные трактаты по музыке, военному искусству.

Поэтическое наследие Бабура многогранно и богато. В его стихотворениях реалистически отражены исторические события эпохи, его личная жизнь, окружающая среда, отношения к человеку, к религии, к обычаям и нравам времени. Можно сказать, что стихи Бабура - автобиография поэта, в которых поэтическим языком, трогательно излагаются глубокие чувства, мастерски рассказывается о переживаниях, порожденных в результате столкновения с жизненными обстоятельствами.

❧ *Grammatik ma'lumot.* Nutq uslublari. Badiiy nutq uslubi, uning xususiyatlari.

Til birliklari va materialidan fikrni ifodalash maqsadida foydalanish jarayoni nutq sanaladi. Hayotning turli sohalari, jarayonlarida turlicha nutq vaziyatlarida tildagi leksik, frazeologik, fonetik va grammatik vositalarni tanlash va ulardan foydalanish usullari ham har xil bo'ladi. Shunga ko'ra, nutqning quyidagi uslublari o'zaro farqlanadi: *so'zlashuv uslubi, rasmiy uslub, ilmiy uslub, publitsistik uslub va badiiy uslub.*

Badiiy uslub. Badiiy uslub kishi hayotining hamma tomonlarini qamrab olishi, umuminsoniyatga xosligi, barchaga barobarligi, o'quvchi yoki tinglovchiga hissiy-estetik ta'sir etishga yo'naltirilganligi bilan boshqa uslublardan ajralib turadi.

Badiiy uslubda ma'naning ustalik bilan kuchaytirilish naqsadida tilning leksik va grammatik vositalaridan ustalik bilan va jodiy foydalanishi, turli ifodaviy vositalarni qo'llashi yoki o'zi rangilarini yaratishi mumkin bo'ladi. Shuning uchun ham bu uslubda yozuvchilar mavjud so'zlarni obrazli ishlatishdan tashqari o'ziga xos o'z va iboralar ham ijod etadilar. Badiiy nutqda til obraz, xarakter, nanzara yaratishga, yuksak obrazlilikni namoyon qilishga xizmat qiladi. Bu uslubda har bir yozuvchining voqelikni badiiy idrok etish o'lamini, ijod usuli, poetik mahorati badiiy nutqning janr xususiyatiga muvofiq tarzda bir-biridan farqlanadi. Shunga ko'ra badiiy nutq uslubi isbatan keng imkoniyatlarga ega o'ta qamrovli va boy nutq o'rinishidir. Barcha turdagi san'at va adabiyot asarlari shu uslubda yaratiladi.

Badiiy uslub so'z san'atiga, timsoliy fikrlash sohasiga oid va funksional jihatdan chegaralangan emas. Uning mazmun doirasini ijoyatda keng va u timsollar, badiiy to'qima, yozuvchi fantaziyasi atijasida yuzaga keladi. Badiiy uslubda proza, poeziya va ramaturgiyaga oid asarlar yaratiladi. Badiiy uslub timsol, ijod va haxs munosabatida yuzaga keladi. Badiiy uslubda umumxalq tili va dabiylarning barcha qatlamiga mansub so'z va iboralar keng va faol ishlatiladi.

Bu uslub doirasida til vositalarini qo'llashning ma'lum me'yorlari amal qiladiki, fonetik, grammatik, leksik va frazeologik usuliyatlar tarzida ko'zga tashlanadigan ana shu me'yorlar uni boshqa azifaviy uslublardan chegaralash imkonini beradi.

Badiiy adabiyot tilidagi fonetik o'zgarishlar asosan matnda tovushlarning qisqargan va orttirilgan (*So'rma mendan, kim diloro / do'stmi yo janona deb. E.Vohidov; Ne balolig' kun edikim. Oshino o'ldim sango. Alisher Navoiy; Shabboda men seni ko'rmayman, / do'linga tutmayman. Zulfiya*), ona tilimizning tarixiy taraqqiyot va he'riyat qoidalariga mos tarzda z ning y ga (*So'yla quyosh imalar bo'lgan, / Sen chiqqanda birinchi marta. H.Olimjon*), q ning 'ga (*Quyosh orqasidan - behisob chirog' / Nuriga kiradi mamlakat hu chog' Zulfiya*) o'tgan ko'rinishlarida me'yorlashgan.

Shuningdek, badiiy uslubda, xususan poetik nutqda hozirgi adabiy rfografik me'yor talablariga muvofiq kelmaydigan qaro, yamon, yaro, shno, talosh singari so'zlar ham ishlatilaveradi.

Badiiy adabiyotda dialektizmlarning ishlatilishi adabiy til me'yori-a muvofiq kelmaydi. Lekin ular badiiy uslub talablariga mos keladi.

Badiiy uslubda adabiy til boyliklaridan foydalanibgina qolinmasdan, undagi ko'plab birliklarning tilda me'yorlashuviga, adabiy tilning boyib, rivojlanib bori-shiga doimiy ravishda ta'sir o'tkazib turadi.

Badiiy adabiyotning komil insonni tarbiyalash, uning ma'naviy olamini boyitishdan tashqari, so'z san'ati sifatida, savodxonlikni ta'minlash, nutq madaniyati va mahoratini oshirishdagi roli ham beqiyosdir.

Topshiriq. O'qing. Matnning qaysi uslubga mansubligini ayting va matn yuzasidan savollar tuzing.

Yomg'irdan keyin osmonda paydo bo'ladigan kamalak jahondagi jamiki ranglarni yettita ipga tortib turganga o'xshaydi. O'sha yetti ipni kim yoyib yuborsa, u olamni anvoyi gullarga burkaydiganday.

Odam bolasi borki, u shu ranglardan birini o'ziniki qilib oladi, butun taqdirini, tarjimai holini, orzu-umidlarini va, nihoyat, olamni shu rang orqali ko'radi. Shu narsa ayonki, tabiat ham shu rang ta'siriga tushib qoladi.

Masalan, men gunafsha rangni yaxshi ko'raman. Shu rangga ko'zim tushishi bilan butun umrim ko'z oldimga keladi. Yayrab ketaman. Bunga sabab, yoshligimda gunafsha rang qog'ozdan varrak yasab uchirardim. Shunisi qiziqarli ediki, ko'm-ko'k bahor osmoni bolalar uchirgan anvoyi rang varraklarga to'lib ketardi. Ular orasida mening gunafsha rang varragim alohida ajralib turardi. (S. Ahmad)

Topshiriq. Muhammad Yusufning hayoti va ijodi haqidagi hujjatli lavhalar asosida suratga olingan filmni tomosha qiling. Film yuzasidan fikrlaringizni bildiring.

67 Test topshiriqlari

1. Berilgan gap nutq uslublarining qaysi biriga xos?

Intadim sayr aylamoqni men g'azal bo'stonida.

a) badiiy b) ilmiy s) publitsistik d) rasmiy

2. Obrazlilik va estetik ta'sir etish qaysi nutq uslubining muhim belgisi?

a) ilmiy d) so'zlashuv

3. "Tarixing bitmakka, xalqim, mingta kerak"

(E. Vohidov) Nuqtalar o'rnida qaysi adib nomi bo'lishi kerak?

a) Farq'oniy b) Nodira s) Firdavsiy d) Beruniy

...ning ushbu usuli haqida?

“Turkiy til bila to she’r aytibturlar, hech kim oncha ko‘p va xo‘b aytqon emas.”

a) Jomiy b) Navoiy s) Lutfiy d) Xondamir

5. O‘zbek tili uslublari qaysi javobda to‘liq keltirilgan?

a) ilmiy uslub, badiiy uslub, publitsistik uslub, so‘zlashuv uslubi, rasmiy uslub

b) kitobiy uslub, matbuot uslubi, rasmiy uslub, ilmiy uslub, badiiy uslub

c) ilmiy uslub, og‘zaki uslub, badiiy uslub, rasmiy uslub, so‘zlashuv uslubi

d) rasmiy uslub, so‘zlashuv uslubi, yozma uslub, ilmiy uslub, badiiy uslub

? *Mavzuni mustahkamlash uchun savollar:*

. Badiiy adabiyot san’atning boshqa turlaridan qaysi jihatlari bilan farqlanadi?

. Hozirgi o‘zbek adabiyotining zabardast shoirlaridan yana kimlarni nomlayasiz?

. Obrazlilik va estetik ta’sir etish qaysi nutq uslubining muhim xususligi?

. Adabiy tilga to‘g‘ri ta’rif bera olasizmi?

. Badiiy adabiyot inson ruhiyatiga qanday ta’sir ko‘rsatadi?

Yig‘ma vazifa. Adabiyot haqidagi hikmatli so‘zlardan namunalar tanib oling.

13-mavzu. Ommaviy axborot vositalari

Ishongan kishiga so'z aytmoq kerak,

Ishonchli so'zini chin etmoq kerak.

O'qish uchun material

Ommaviy axborot vositalari

Ommaviy axborot vositalari (OAV) – bu har bir kishiga maxsus texnika vositalari orqali xilma-xil, ochiq, rasmiy ma'lumotlarni yetkazib berish muassasalari. Ular davriy matbuot, televideniye, radio, kino, ovoz yozish, internet va boshqa turdagi muassasa, vositalardan tarkib topadilar.

Jamiyatda rivojlangan, demokratik prinsiplar asosida tashkil etilgan, siyosiy voqea-hodisalarni xolis yoritib bera oladigan OAVning mavjudligi demokratik davlat taraqqiyotining, samarali boshqaruvning kafolatidir. Agar axborot vositalari jamiyat siyosiy tizimida ana shu vazifani chin sadoqat, prinsipiiallik bilan bajara olmasa, demokratiyaga katta putur etkaziladi, u hukmron guruh, qatlamlarning yashirin o'yin, hiyla-nayranglari uchun xizmat qiladi, qadrsizlanadi.

Ommaviy axborot vositalari har doim jamiyat taraqqiyotining ko'zgusi, kishilarning ongi, dunyoqarashi, siyosiy saviyasining shakllanishida asosiy vositalardan biri bo'lib kelgan.

Mustaqillik yillarida ommaviy axborot vositalari, jumladan matbuotga e'tibor nihoyatda oshdi. Matbuotning davr talabiga javob berishi, dolzarb muammolarni aks ettirishi, ularning yechimini ko'rsatishi, ommani operativ axborot bilan ta'minlashi, o'z zimmasidagi vazifalarni munosib bajarishi, umuman, "to'rtinchi hokimiyat" darajasiga ko'tarilishi ko'p jihatdan jurnalistlarning kasbiy mahoratiga, til materiallaridan o'rinli va oqilona foydalana olish qobiliyatlariga bog'liq.

Ommaviy axborot vositalari orasida radio va televideniye o'ziga xos o'rni bor. Ular kishilarni axborot bilan ta'minlashdan tashqari til madaniyati va ma'naviyatini egallashda, nutq madaniyati va mahoratini oshirishda eng muhim ko'rgazmali vosita sanaladi.

Jurnalist – asosiy faoliyati jurnalistika bilan shug'ullanish bo'lgan, muhim faktlar, voqealar, odamlar, hodisalar haqidagi axborotni yig'ish, qayta ishlash va uni auditoriyaga yetkazish orqali ommaviy axborot vositalarini axborot bilan to'ldiruvchi shaxs. Jurnalistlar, asosan, publitsistik faoliyatga yo'nalgan bo'lib, ular o'z oldiga ma'lum ijtimoiy fikrni shakllantirish, shuningdek, davlat hokimiyatining u yoki bu qaror va harakatlariga tahrirlovchi sifatida ta'sir qilish va nashr, radio yoki

o'rtasidagi vositachi bo'lishni maqsad qiladilar.

Muxbir (arab. – xabar beruvchi, xabarchi) –

- 1) tahririyat tarkibida jurnalist sifatida xizmat qiluvchi xodim;
- 2) bevosita tahririyatda ishlamaydigan, ammo ommaviy axborot vositalarida muntazam ijodiy hamkorlik qiluvchi shaxs;
- 3) boshqa ommaviy axborot vositalarida chiqish uyushtiruvchi gazeta, umal, nashriyot, radio, televideniye tahririyatlarida faoliyat olib boruvchi xodim.

Jurnalist – muxbir, reportyor (axborot-yangiliklar xizmati xodimi) va sharhlovchiga teleoperator, produser va boshqa texnik xodimlari yordam berishi mumkin.

Ommaviy axborot vositalari fotografi (suratkashi) reportyor yoki muxbir bilan birgalikda ishlashi yoki mustaqil ravishda o'z nashri chun fotoreportajlar tayyorlashi mumkin. Bu jarayonda u to'g'rijurnalistga aylanishi mumkin.

🔍 *Lug'at*

muxbir	– корреспондент
tahririyat	– редакция
ashr	– издание
yangiliklar	– новости
maqola	– статья, заметка

🔍 *Suhbat matni*

Sevimli gazetam

Har kuni uni varaqlayman. Darsdan qaytgach, u bilan birpas ashg'ul bo'laman. U orqali tengdoshlarim hayoti va qiziqishlari, inyoda ro'y berayotgan voqealar, ajoyib xabarlar bilan tanishaman. Uning uchun uni qiziqib o'qiyman. Bu "Turkiston" gazetasi. Uning sevimli gazetam. Har yili unga obuna bo'laman. Bu gazetada tengdoshlarimning hayoti, o'qishi va qiziqishlariga oid ko'p maqolalar bosiladi. Bunday maqolalarni o'qishni juda yoqtiraman. Uning qinda buxorolik do'stim o'qiydigan kollejda o'tkazilgan "Mohir 'llar" tanlovi natijalari to'g'risidagi maqolani o'qib qoldim. Nodir nli bu do'stim ganjdan ajoyib maket yasab, tanlov g'olibi 'libdi. Darrov unga elektron pochta orqali tabrik yozdim. Ana maqola, gazeta juda kerakli narsa. Ayniqsa, gazetaning to'rtinchi nifasida dunyo yoshlarining qiziqarli faoliyatlari haqida ixcham xabarlar ko'p bo'ladi. Madaniyat va sport xabarlarini ham shu

gazetadan o'qib olaman. Xullas, bu gazeta men uchun qadrli bo'lib qolgan.

Tarjima mashqi

Средства массовой информации

Настоящее время принято называть информационным веком, ведь сегодня информация – это одна из самых главных ценностей. И ее создание и распространение – дело рук средств массовой информации.

Как мы уже отметили роль СМИ в жизни общества неоценима. Сегодня мы можем очень быстро получать информацию о происходящем. Без СМИ сложно представить какую-либо сферу жизни. СМИ играют важную роль в формировании общественного мнения. По статистике люди больше верят увиденному и услышанному. СМИ охватывает огромные объёмы информации – практически все сферы деятельности человека.

Различные средства массовой коммуникации и развлечения: газеты, журналы прочие печатные издания, телевидение, радио и кино. Обычно на первое место выдвигаются развлекательные программы СМИ: именно они позволяют привлечь инвестиции, приносят доход и обеспечивают (и сохраняют) аудиторию.

Журналистика

Журналистика – один из видов человеческой духовной культуры. Журналистика существует наряду с такими понятиями как театр, кино, литература и т.д., однако в отличие от них она является более живым, более народным, более особенным. Продукт журналистики воспринимается массовой аудиторией, и по силе своего влияния она не сравнима с видами культуры. Термин «журналистика» употребляется очень часто в разных сферах и аудиториях. Любой человек, по мере возможности, читает газеты, смотрит телевизор, слушает радио.

Журналистская информация должна быть социально-значимой, а также современной, новой. Именно такая информация воздействует на мышление, духовный мир человека и вызывает определенные реакции.

Самая главная задача журналистики – создать и донести информацию в массы. Она может быть разной, но должна быть широко интересной, современной, прогрессивно содержательной.

функционирует вместе с обществом. Это творческая профессия.

§ *Grammatik ma'lumot.* Publitsistik uslub va uning xususiyatlari. Publitsistik uslub ommaviy axborot vositalari uslubidir. Bu uslubning muhim xususiyati axborot berish va ta'sir qilish, soddalik, tushunarlilik, ta'sirchanlik, adabiy til me'yorlariga qat'iy amal qilishdir. Publitsistik uslubning o'ziga xos xususiyati shundaki, u muayyan ijtimoiy masalalarga faol munosabatda bo'lish, hozirjavoblik, ta'sirchanlik belgilariga ega.

Publitsistik uslub siyosiy-ijtimoiy doiradagi munosabatlar uchun xizmat qiladi. Bu uslubning yozma turiga publitsistik maqolalar, teleton, murojaatnoma, xatlar, chaqiriqlar kirsas, og'zaki turiga notiqlik kiradi. Bunda, albatta, radio va televideniening o'ziga xos o'rni bor. Bu uslub, avvalo, tashviqot va targ'ibot uslubi bo'lganligi uchun ham unda siyosiy faollik, o'tkir va ta'sirchan notiqlik, mantiqiy mulohaza va dalillar bilan tushuntirish, isbotlash kabi belgilar ustunlik qiladi.

Shunga ko'ra publitsistik uslubda yozma nutqqa xos xususiyatlar mavjud, badiiy uslubga xos belgilar ham o'zaro uyg'unlashadi. Bu uslubda ijtimoiy voqea va dalillar oddiygina qayd qilinmay, jo'shqin va haroratli tushuntirishlar ifodalanadi, ulardan umumiy xulosalar chiqariladi hamda muhim, xalqqa murojaat, undash, qiziqtirish orqali o'quvchiga ta'sir o'rnatiladi.

Publitsistik uslubga amal qilinadigan manbalar orasida, ayniqsa, gazetalar, ya'ni gazeta va jurnallarning alohida o'rni bor. Chunki gazeta va jurnallarning materiallari adabiy tilning o'ziga xos ko'zgusi hisoblanadi. Berilgan rasmiy va dolzarb xabarlar, axborotlar, e'lonlar, osh maqolalardagi fikrlar kichik hajmdagi ommabop jumlar orqali ifodalanadi va har bir xabar, ma'lumotga ta'sirli, uning asosiy mohiyatini ifodalovchi sarlavhalar qo'yiladi-ki, bu hol o'quvchining e'tiqatini jalb qilishga xizmat qiladi. Gazeta tilining adabiy til me'yorlariga qat'iy amal qilingan holda yozilishi, gazetani barcha oshdagi insonlarning mutolaa qilishi uning savodxonlik, nutq madaniyati va mahoratini egallashda o'rni beqiyos ekanligini o'rnatadi.

Publitsistik uslubning asosiy xususiyatlaridan yana biri tilning rangi so'z va iboralar bilan boyib borishiga sabab bo'ladi. Jamiyat voqea, iqtisodiy, siyosiy, ma'naviy-ma'rifiy o'zaro aloqalar tufayli oshdagi tildan kirib kelgan so'z va birikmalarning ommalashishiga,

o'zlashishiga ham sabab bo'ladi.

Topshiriq. O'qing. Matnning qaysi uslubga mansubligini ayting va matn yuzasidan savollar tuzing.

O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasida ko'rsatilganidek, harbiy xizmatni o'tish har bir yigitning burchi hisoblanadi. Har bir yigit o'z Vatanini qo'riqlashni oliy baxt, deb biladi. O'zbekistonga xizmat qilishni o'zining sharaflari burchi deb hisoblaydi. O'z so'zining ustidan chiqmagan, o'z burchini bajarmagan kishilar xalq orasida hurmat topmaydilar.

Topshiriq. O'qing. Matnning qaysi uslubga mansubligini ayting va matn yuzasidan savollar tuzing.

Kishida odob bo'lsa, ilm ham bo'lishi lozim. Odob shunday tojki, u aqlli, farosatli odamlar boshini bezaydi. Odobli odam tabibga o'xshaydi, chunki u bilan suhbatlashish ko'ngildagi g'amni quvadi. Ilm bir daraxt, odob esa uning mevasidir. Odob ulug'lik va yuksaklik qasrining narvonidir, shuning uchun u orqali barcha maqsad va manzillarga yetish mumkin. Qaysi yerda ilm-u ma'rifat kuchli bo'lsa, o'sha yer baxt maskanidir. ("Sharq hikmatlaridan")

Test topshiriqlari

1. Ommaviy axborot vositalari uslubi qanday uslub sanaladi?

- a) badiiy uslub
- b) ilmiy uslub
- c) publitsistik uslub
- d) rasmiy uslub

2. Voqea-hodisalar haqida aniq, dalillarga asoslangan, tezkor ma'lumotlar beruvchi nutq uslubi –

- a) rasmiy-idoraviy uslub
- b) badiiy uslub
- c) ilmiy uslub
- d) publitsistik uslub

3. Qaysi qatorda adabiy tilga to'g'ri ta'rif berilganini aniqlang

- a) Qadimgi turkiy til adabiy til deb ataladi
- b) Ilmiy asar tili adabiy til hisoblanadi
- c) Badiiy asar tilini adabiy til deb ataymiz
- d) Umumxalq tilining sayqallangan, ma'lum me'yorga solingan shaklidir.

4. Quyidagilardan qaysi xususiyat publitsistik uslubga xos?

- 1) kinoya, piching, qochirmalarga boy bo'lishi;
- 2) axborot berish va ta'sir qilish;
- 3) obrazlilik;
- 4) soddalik, tushunarlilik, ta'sirchanlik;

a) 1,2,3,4 b) 2,3,4 s) 2,4,5 d) 1,3,5

5. Maqolaning qaysi turida dolzarb xabarlar, yangiliklar haqida axborot beriladi?

a) ilmiy maqolada b) uslubiy maqolada s) publitsistik maqolada
d) a, s

? *Mavzuni mustahkamlash uchun savollar:*

1. Ommaviy axborot vositalarida nutqning mantiqiyligi buzilgan misollarni keltira olasizmi?

Publitsistik uslubga xos xususiyatlar qaysilar?

Ommaviy axborot vositalari uslubi qanday uslub sanaladi?

Tilshunoslikning uslubshunoslik bo'limida nimalar o'rganiladi?

Sevimli gazeta(jurnal)ingiz haqida gapirib bering.

vga vazifa. "XXI asrda axborotning o'rni" mavzusida esse yozing.

*Uyatsiz kimsadan andisha yiroq,
Uyatsizdan yiroq yurgan yaxshiroq.*

O'qish uchun material

Internet

Internet – [lot-. Inter – aro va net (work) – tarmoq] – katta (global) va kichik (lokal) kompyuter tarmoqlarini o'zaro bog'lovchi butunjahon kompyuter tizimi. Unda geografik o'rni, zamon va makondan qat'iy nazar, ayrim kompyuter va mayda tarmoqlar o'zaro hamkorlikda global informatsiya infratuzilmasini tashkil etadi. Qaydnomalar tizimi bilan boshqariladigan barcha hosila tarmoqlar hamkorlikda iste'molchilarga ma'lumotni saqlash, e'lon qilish, jo'natish, qabul qilish, izlash va ma'lum bo'lgan barcha variantlar (matn, tovush, videotasvir, fotosurat, grafika, musiqa tarzida va boshqa ko'rinishlar)da ma'lumotlar almashinishga imkon yaratadi.

Internet tizimi XX asrning 60-yillarida paydo bo'ldi. 80-yillar o'rtalarida internetni jamoat va tijorat tarmoqlariga ulash natijasida internet tizimi ham kengaydi, ham sifat jihatidan rivojlandi. 90-yillarda internet tizimini boshqarish borasida tub o'zgarishlar yuz berdi.

Internet standartlar tizimi hisoblanadi. U o'z faoliyatida o'zini - o'zi boshqarish falsafasiga rioya qilib faoliyat yuritadi. Hozirgacha uni boshqarib turadigan yagona tashkilot yo'q.

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Intrnet" ning xalqaro axborot tizimlariga kirib borishini ta'minlash dasturini ishlab chiqishni tashkil etish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori (2001) O'zbekistonning bu borada xalqaro miqyosda o'z mavqeiga ega bo'lishiga xizmat qiladi. O'zbekistonda ma'lumotlarni uzatish milliy tarmog'i O'zPAK Davlat kompaniyasi va O'zNET tarmog'idan iborat.

O'zbekistonning deyarli barcha hududlarida xalqaro internet tarmog'iga ulanish O'z PAK Davlat kompaniyasining xalqaro kanallari orqali ta'minlanadi. O'zbekistonda internetdan foydalanuvchilar soni kundan-kunga ortib bormoqda. Internet tizimida O'zbekistonning yuzlab saytlari faoliyat yuritmoqda.

Lug'at

tarmoq – сеть, отрасль

haqiqat – правда, истина

kashfiyot – открытие, изобретение

axborot texnologiyalari – информационные технологии

ilm – наука, знание

Компьютерлар avlodlari dastlab XVIII asrda kashf etilgan. Uning asosini elektron lampalar tashkil qilgan. Uning hajmi juda katta bo'lgan. U faqat qo'shish va ayirish amallarini bajaragan.

Keyingi hisoblash mashinalari tranzistorlar asosida qurilgan bo'lib, hajmi birmuncha kichraytirilgan, tezkorligi birinchi avlodga solib qaratib bir necha marta oshgan. Bu avlod mashinalarida qo'shish va ayirish amallaridan tashqari, bo'lish amali ham bajarilgan. Tranzistorga asoslangan hisoblash mashinalari qattiq disklar asosida ishlagan.

Uchinchi avlod kompyuterlari 50–60-yillarda paydo bo'lib, ular integral sxemalarga asoslanib qurilgan.

To'rtinchi avlod kompyuterlari KISlarga asoslangan va nihoyatda kichik va katta xotira hajmiga ega bo'lgan.

Hozirgi zamonaviy beshinchi avlod kompyuterlari fototoklarga asoslangan bo'lib, nihoyatda katta imkoniyatlarga ega.

5 Tarjima mashqi

Компьютер

На сегодняшний день самой популярной техникой для дома и офиса является персональный компьютер. Его можно использовать и для отдыха, и для работы. С его помощью можно просматривать видео, работать с документами, обрабатывать фото и видеоматериалы, играть в игры и использовать в качестве развлекательного центра. Но самый главный плюс техники даже не в этом.

Компьютер – это всегда престижно, удобно и без него многие просто не могут обходиться. А уж о том, какое значение имеют компьютеры на производстве, в научной отрасли и быту, и говорить не приходится.

С чем бы мы не сталкивались в повседневной жизни, все работает на базе компьютера. Банковские системы, торговые сети, сфера образования, науки и развития технологий, медицина, промышленность, да и любая другая сфера, так или иначе входящая в нашу жизнь, для обеспечения своей работоспособности использует компьютер.

Grammatik ma'lumot. Og'zaki-yozma uslub va uning usuliyatlari.

Og'zaki so'zlashuv uslubi grammatik qurilishi sodda, qisqa, qat'iyon bilan ta'bir bilan bo'ladi. Bunda xalq maqollari, masallar, rivoyatlar, ertaklar, latifa va qo'shiqlar, so'z o'yinlari-pichinglar, hazil-oyibalar, askiya va qochirimlar muhim manba sanaladi.

So‘zlashuv nutqida ona tilidagi bor imkoniyatlardan foydalanilsa ham, har bir soha, kasb, guruh kishilarining nutqida o‘ziga xoslik seziladi: olimlarning suhbatlari bilan ishchi, xizmatchi, dehqonning so‘zlashuvida farq bo‘ladi. Hatto erkag-u ayollar so‘zlashuvi o‘rtasida ham ba‘zi farqli jihatlari kuzatiladi. Ayollar suhbatiga: *voy o‘lay, voy sho‘rim, voy o‘lmasam, girgitton bo‘lay, aylanay, o‘rgilay* kabi iboralar xos bo‘ladi.

Jonli nutq jarayonida uslubiy bo‘yoq iboralaridan keng foydalaniladi, bu nutqda „xom“ ibora va gaplar, behayo so‘zlar ham uchraydi. Ba‘zan bunday qatlamlar badiiy asarlardan ham o‘rin oladi. So‘zlashuv uslubi yozma nutqqa ko‘chganda ma‘lum bir fonetik, leksik, grammatik qonuniyatlarga asoslanadi. Yozma nutq adabiy til me‘yorlari asosida tuzilgan nutqdir.

Bugungi kunda kundalik hayotimizda nutq uslubining yana bir shakli namoyon bo‘lmoqda. Bu uslub og‘zaki-yozma uslub deb yuritiladi. Bu uslub asosan yoshlarning telefon, smartfonlardagi sms yozishmalari, telegramm, feysbuk, chat kabi tarmoqlar orqali amalga oshiriladigan muloqotlari tilida uchraydi. Og‘zaki-yozma uslubning yoshlar orasida ommalashuviga bu uslubdagi so‘z va jumalarning nihoyatda qisqartirib berilishi, turli xil shakllar va belgilarning keng ko‘lamda ishlatilishi va, asosiysi, adabiy til me‘yorlariga amal qilinmasligi hamda imlo qoidalaridan holi ekanligi sabab bo‘lmoqda. Bundan tashqari, bu uslubda sheva unsurlari, tilning noodatiy qatlamiga kiruvchi varvar so‘zlar, vulgar so‘zlar, jargon hamda argoga taalluqli so‘zlardan keng ko‘lamda foydalaniladi. Masalan: *qaley, ok.misan, che gap, man ok.man*

Topshiriq. O‘qing. Matnning qaysi uslubga mansubligini ayting.

Olimlar kompyuterni inson miyasidan andoza olib yaratgan. O‘ylaydi. Hisob-kitob qiladi. Muammoni yechadi. Xulosa chiqaradi. Eslab qoladi. Faqat kompyuterning insondan bitta ustunligi bor: keraksiz axborotni xohlagan paytda xotirasidan o‘chirib tashlashi mumkin. Odam esa yomon xotiralarni miyasidan o‘chirib tashlolmay aziyat chekadi... (O‘. Hoshimov)

Topshiriq. O‘qing. Quyidagi hikmatli fikrlarning ma‘nosini izohlang.

1. Ilm maskanlarida faqatgina fikr erkinligi, chinakam ijod va izlanish hukmron bo‘lmog‘i zarur.

117. *Ilm-ma'rifatga qiziqishi sust millatning kelajagi ham bo'lmaydi.*

118. *Ba'zan bittagina ilmiy kashfiyot mamlakatni butun dunyoga mashhur qiladi.*

✓ Test topshiriqlari

1. Berilgan gap nutq uslublarining qaysi biriga xos?
dabiy nutqning muayyan sohadagi muloqot uchun moslashtirilgan, bir qator o'ziga xos xususiyatlari bilan farqlanib turadigan o'rinishlari — uslublari mavjud.

a) badiiy b) ilmiy s) publitsistik d) rasmiy

2. Berilgan gap nutq uslublarining qaysi biriga xos?
ugun O'zMUning Madaniyat saroyida "Yoshlik bahori" stivalining yakunlovchi bosqichi bo'lib o'tdi.

a) badiiy b) ilmiy s) publitsistik d) rasmiy

3. Voqea-hodisalar haqida aniq, dalillarga asoslangan, tezkor a'lumotlar beruvchi nutq uslubi —

a) rasmiy-idoraviy uslub b) badiiy uslub
c) ilmiy uslub d) publitsistik uslub

4. Qaysi qatorda adabiy tilga to'g'ri ta'rif berilganini aniqlang
Qadimgi turkiy til adabiy til deb ataladi

Ilmiy asar tili adabiy til hisoblanadi

Badiiy asar tilini adabiy til deb ataymiz

Umumxalq tilining sayqallangan, ma'lum me'yorga solingan klidir.

5. Berilgan gap nutq uslublarining qaysi biriga xos?

'q ertangi kuni yaxshiroq bo'lishini istasa, birlashmog'i, shmog'i va haqiqat uchun kurashmog'i kerak.

a) badiiy b) ilmiy s) publitsistik d) rasmiy

6. *Mavzuni mustahkamlash uchun savollar*

Internetdan foydalanish madaniyatiga egamisiz?

Ham og'zaki, ham yozma savodxonlikka erishish uchun nimalar sh kerak?

7. XXI asr axborot tezligi asri tushunchasini siz qanday izohlaysiz?
Brazillik va estetik ta'sir etish qaysi nutq uslubining muhim isi?

8. Hozirda internetni boshqaruvchi tashkilot bormi?

Uyga vazifa. Ta'lim jarayonida eng ko'p foydalaniladigan internet saytlari ro'yxatini tuzing.

*Otim bo'lsin desang el aro ezgu,
Yomonga yondoshma ,buning yo'li -shu.*

O'qish uchun material

Istiqlol

Mustaqillik azaldan insoniyatning orzu-umidlari, armon va z tiroblarini o'zida mujassam etadi. Darhaqiqat, inson tabiatning gultoji ifatida hamisha ozodlik va hurriyatga intilib yashaydi. Eng avvalo, uni aytish kerakki, mustaqillik tengik sari qo'yilgan birinchi adamdir. Chunki tenglik bo'lmagan joyda kimdir kimgadir tobe o'ladi. Mutelik bor joyda o'zgalar hisobiga yashash kabi illatlar paydo o'ladi. Tenglik so'zining qudrati shundaki, u odamlarning o'zaro unosabatlaridan tortib, mamlakatlararo munosabatlargacha hamma ursani me'yor-mezonga soladi.

Istiqlol – o'zaro hurmat, bir-birini tan olish, bir-birini qadrlash osida mamlakat fuqarolari o'zaro munosabatlarida ham, jahon davlati o'rtasidagi aloqalarda ham ana shu umuminsoniy qadriyatlarga anish, ana shu umumiy mezonlar asosida yashash demakdir.

Mustaqillik – jamiyatdan ajralmagan holda dunyo muammolari o'z taqdiri bilan bog'liq bo'lgan barcha jarayonlarni erkin akkurga suyangan holda yashash salohiyati, jahonga yuz tutish, g rivojlangan mamlakatlar qatorida bo'lish imkoniyatidir. Biz shlar mamlakatimiz mustaqilligini himoya qilishimiz, yaxshi o'qib, lakali mutaxassislar bo'lishimiz, yurtimizning yanada gullab-hnashi uchun harakat qilmog'imiz lozim.

O'zbekiston jahon hamjamiyatida

O'zbekiston jahonga yuz tutdi. Uning mustaqilligini 170 dan ortiq latlar tan oldi, o'nlab mamlakatlar bilan diplomatik aloqalar atildi.

O'zbekiston Birlashgan Millatlar Tashkiloti, Yevropada Xavfsizlik amkorlik tashkiloti kabi o'nlab nufuzli xalqaro tashkilotlarga a'zo di.

O'zbekiston erishayotgan yutuqlar dunyo hamjamiyati tomonidan g e'tirof etilayotganini nufuzli xalqaro tashkilotlarning xulosalarida ish mumkin. Jahon iqtisodiy forumi tomonidan e'lon qilingan ngda keyingi yillarda iqtisodiyoti eng tez rivojlanayotgan davlatlar ida mamlakatimiz beshinchi o'rinni egalladi. Endilikda O'zbekiston siy va iqtisodiy mustaqilligi barqaror, suveren, demokratik ablikadir.

Biriasangan Millatlar Tashkiloti ko'magida AQSHning Kolumbiya universiteti tomonidan tashkil etilgan ijtimoiy tadqiqotlar asosida e'lon qilindi. "Butunjahon baxt indeksi"da Vatanimiz 158 ta mamlakat o'rtasida 44-pog'onani, Mustaqil Davlatlar Hamdo'stligi mamlakatlari orasida 1-o'rinni egallagan. Bunday natijalar bilan har bir yurtdoshimiz haqli ravishda faxrlansa arziydi.

So'nggi yillarda qator rivojlangan davlatlarning ommaviy axborot vositalarida O'zbekistonning mustaqillik yillarida erishgan yutuqlari, taraqqiyot bosqichlari haqidagi xolis maqolalar yoritilmoqda, ko'rsatuvlar, hujjatli filmlar namoyish etilmoqda. Fransiyaning "Franse 2" yetakchi telekanali O'zbekistonning afsonaviy shaharlari Samarqand va Buxoro haqidagi maxsus reportajlarni o'zining 10 million nafardan ziyod tomoshabinlari e'tiboriga havola qildi.

🌸 *Yodingizda tuting!*

Muhim sanalar va voqealar

- 1989-yil 21-oktabrda o'zbek tiliga davlat tili maqomi berildi.
- 1990-yil 24-martda ittifoqdosh respublikalar ichida birinchi bo'lib O'zbekistonda Prezidentlik lavozimi ta'sis etildi.
- 1990-yilda yurtimizda Navro'z bayrami qayta tiklandi.
- Ramazon va Qurbon hayitlari bayram va dam olish kuni deb e'lon qilindi.
- O'zbekiston 170 ga yaqin davlat bilan diplomatik aloqalar o'rnatdi.
- Poytaxtimizda 40 dan ziyod davlatning elchixonalari, ko'plab nufuzli xalqaro tashkilotlarning vakolatxonalari ishlab turibdi.
- Mamlakatimiz BMT, MDH, SHHT singari xalqaro tuzilmalar doirasida jahon hamjamiyati va mintaqa davlatlari bilan iqtisodiy va madaniy hamkorlikni amalga oshirmoqda.
- 1992-yil 8-dekabrda O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi qabul qilindi.

Topshiriq. Yuqorida berilgan ro'yxatni davom ettiring. O'z tanlagan mutaxassisligingiz doirasidagi muhim sanalar va voqealarga e'tibor qaratib.

🌸 *Berilgan so'z va iboralarning ma'nosini bilib oling*
hamkorlik, bozor munosabatlari, bunyodkorlik, jahon hamjamiyati, elchixona, taraqqiyot bosqichlari, vakolatxona mustamlakachilik, hurriyat

Узбекистан

Республика Узбекистан расположена в Центральной Азии. На территории современного Узбекистана цивилизация развивалась с древних времён. Этот край имеет богатую историю, уходящую своими корнями в глубь тысячелетий.

Народы Узбекистана дали миру крупных учёных, знаменитых поэтов и писателей, которые оставили великое наследие человечеству. В мире нет человека, который бы не слышал о великом писателе, поэте и учёном Алишере Навои. Огромно наследие великого философа, врача и поэта Абу Али Ибн Сины, получившего широкую известность в Европе под именем Авиценны.

Узбекистан с самым большим населением среди стран Центральной Азии обладает богатыми природными ресурсами. Страна находится на третьем месте в мире по экспорту хлопка, добывает большое количество газа и золота, а также является признанным в своём регионе производителем в химической промышленности и машиностроении.

Узбекистан первым среди республик бывшего Союза, ввёл пост президента. 29 декабря 1991 года впервые в истории Узбекистана состоялись всенародные выборы Президента Республики на альтернативной основе. На этот пост подавляющим большинством голосов был избран Ислам Абдуганиевич Каримов.

30 марта 1992 года Узбекистан был принят в ООН в качестве полноправного субъекта международного права. Высшим государственным представительным органом является Олий Мажлис Республики Узбекистан, осуществляющий законодательную власть. Олий Мажлис Республики Узбекистан состоит из двух палат — законодательная палата (нижняя палата) Сенат (верхняя палата).

➤ *Lugʻat*

avlat — oʻz fuqarolarining ijtimoiy siyosiy huquqlarini himoya qiluvchi, bunga qarshi turuvchi kuchlarning qarshiligini sindiruvchi idariy organlari va siyosiy tashilotlar tizimiga ega boʻlgan mustaqil davlat.

Konstitutsiya – davlatning yuksak yuridik kuchga ega bo'lgan asosiy qonuni; barcha joriy qonunlarning asosi.

Prezident – respublika boshqaruvi shaklidagi ko'pchilik mamlakatlarda ma'lum muddatga saylab qo'yiladigan davlat boshlig'i.

Parlament – demokratik mamlakatlarda butunlay yoki asosan saylov asosida tuziladigan oliy vakillik va qonunchilik organi.

❧ *Grammatik ma'lumot*. Rasmiy diplomatik uslub va uning xususiyatlari.

Rasmiy diplomatik uslub jamiyatdagi ijtimoiy, huquqiy munosabatlar, davlat va davlatlararo rasmiy, siyosiy-iqtisodiy, madaniy aloqalar uchun xizmat qiluvchi nutq uslubidir.

Bu uslub adabiy tilning yozma shakliga xos bo'lib, muayyan nutqiy qolip, qat'iy odat tusiga kirib qolgan shakllarga ega bo'lgan nutq uslubi sanaladi. Barcha qonunlar, Prezident farmonlari va hukumat qarorlari, turli qolipdagi muhim hujjatlar, xalqaro bitim va shartnomalar, ish qog'ozlari, idoralararo yozishmalar va shu kabilar shu uslubda yoziladi. Bu uslub davlat arboblari o'rtasidagi diplomatik munosabatlarda, idora, korxona, muassasa larning rasmiy ish yuritish jarayonlarida, jamiyatdagi ijtimoiy, huquqiy munosabatlarda o'z aksini topadi.

Rasmiy uslub yozma shaklda ro'yobga chiqadi, bunda adabiy til me'yorlariga rioya qilinadi. U har qanday tasviriy vositalar, obrazlilikdan xoli bo'lgani holda, har qaysi hujjat turining o'ziga xos leksik, grammatik xususiyatlari mavjud bo'lib, ularning sintaktik tuzilishi qat'iy qoliplarga bo'ysunadi.

Rasmiy uslub tilining asosiy xususiyati aniqlik va ixchamlikdir, unda muayyan nutqiy qoliplar, kasbga oid so'zlar, atamalar, tayyor sintaktik qurilmalar keng qo'llanib, nutqning aniq va ravshan ifodalanishini ta'minlaydi.

Hujjatlar matnining darak-axborot xarakterida bo'lishini, so'zlarning bir ma'noda ishlatilishini, badiiy-tasviriy vositalarning bo'linasligini, fe'ning majhullik va buyruq-istak shakllarining, qo'shma gap turlarining keng qo'llanilishini talab qiladi. Til materiali hujjatning turi va xarakteriga qarab tanlanadi.

Topshiriq. Hujjat namunalaridan birini tanlab olib, unda aks etgan hujjat mazmunining bayon etilish usuliga e'tibor bering. Asosiy so'z va iboralar, tayyor nutq qoliplarini izohlang.

... qolip ishlatilgan gaplar tuzing.

Qabul qilishingizni so'rayman, ozod etishingizni so'rayman, sizga ma'lum qilamanki, buyruqqa asosan, betobligim tufayli, ruxsat berishingizni so'rayman.

☑ Test topshiriqlari

1. Rasmiy uslubda gaplar qanday shaklda bo'ladi?

- a) murakkab, majhul shaklda b) aniq, ixcham va sodda shaklda
- s) kengaytirilgan shaklda d) qoliplanmagan shaklda

2. Rasmiy-idoraviy uslubda tilning qanday vazifasi amalga oshiriladi?

- a) axborot uzatish va da'vat etish, buyurish vazifasi
- b) axborot qabul qilish va targ'ibot qilish vazifasi
- s) tilning kommunikativ vazifasi
- d) axborot uzatish va targ'ib qilish vazifasi

3. Qaysi hujjatda ma'lum bir davr mobaynidagi faoliyat natijalari aks ettiriladi?

- a) ma'lumotnoma b) hisobot
- s) bildirgi d) majlis bayoni.

4. Muayyan nutqiy qolip, qat'iy odat tusiga kirib qolgan shakllarga ega bo'lgan nutq uslubi qaysi javobda to'g'ri berilgan?

- a) so'zlashuv uslubi b) ilmiy uslub
- s) publitsistik uslub d) rasmiy uslub

5. Adabiy til uslublarining qaysi biri inson amaliy hayotining barcha tomonlarini qamrab oladi?

- a) publitsistik uslub b) ilmiy uslub
- s) badiiy uslub d) so'zlashuv uslubi

? Mavzuni mustahkamlash uchun savollar:

O'zbekiston a'zolik qilayotgan xalqaro tashkilotlardan qaysilarini bilasiz?

Jamiyatda huquqiy madaniyatga ega bo'lish va unga amal qilish insonlarga nima beradi?

Rasmiy diplomatik nutq uslubining o'ziga xos tomonlari nado?

Rasmiy uslubda tilning qanday vazifasi amalga oshiriladi?

O'zbekiston Respublikasi tarixiga oid yana qaysi muhim dalilni bilasiz?

ga vazifa: O'zbekistonda faoliyat ko'rsatayitgan xalqaro tashkilotlarning qisqartma nomlari ro'yxatini tuzing.

*Qaysi ishda ustun esa zakovat,
Begumon, o'sha ish gurkirar faqat.*

O'qish uchun material

XXI asrda innovatsiyalar

Inson yaralibdiki, hayotiga qandaydir yangilik kiritishga intiladi. Innovatsiya (ing. innovation) – yangilik kiritish, yangilanish, nimanidir o'zgartirish demakdir.

Bugungi global taraqqiyot sharoitida axborot texnologiyalari ahamiyatini oshirishning yanada zamonaviy, innovatsion usullarini izlab topish, axborotlashtirish jarayoniga har tomonlama ko'maklashish, ularni hayotga keng joriy etish davlat faoliyatining muhim strategik yo'nalishlaridan biriga aylanmoqda. Barcha sohalarda, xususan, ta'lim sohasida ham axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini jadal qo'llash, mazkur tarmoqni zamon talablariga mos ravishda, xorij tajribalaridan foydalangan holda rivojlantirishga katta e'tibor qaratilmoqda.

Biz uchun g'oyat quvonchli tomoni shundaki, ta'lim sohasidagi innovatsiyalar ko'rsatkichi bo'yicha O'zbekiston innovatsiyalar reytingi ro'yxatida 75,38 ball bilan dunyoda ikkinchi o'rinni egallab turibdi. Birinchi o'rinni 75,70 ball bilan Irlandiya band etgan. Daniya, Yangi Zelandiya, Islandiya, Belgiya singari bir guruh rivojlangan Yevropa va boshqa qit'a mamlakatlari ushbu ro'yxatning keyingi o'rinlaridan joy olgan.

Xulosa qilib aytganda, XX asrga qadar turli kashfiyotlar, yangiliklar yillar, ba'zan asrlar davomida amalga oshirilgan bo'lsa, XXI asrga kelib ma'lum sohalardagi yangiliklar qisqa muddatlarda hayotga tatbiq etilayotganligi asrimizning tom ma'noda, innovatsiyalar asri ekanligini tasdiqlaydi.

Yurtimizning yetuk mutaxassislari bilan bir qatorda yosh olimlar tomonidan ta'lim va boshqa sohalarni bir pog'ona yuqoriga ko'tarish yo'lida qilinayotgan ishlar O'zbekiston yoshlari jahon yoshlari bilan bimalol bellashishga tayyor ekanliklariga ishora qiladi.

 *Berilgan so'z va iboralarning ma'nosini bilib oling
hayotiy zarurat, global taraqqiyot, ta'lim tizimini takomillashtirish,
ta'lim samaradorligini oshirish, zamon talablari*

Fotografiyaning ixtiro qilinishi

XIX asrda amalga oshirilgan ko'plab ajoyib ixtirolar ichida, ubhasiz, fotografiya eng asosiylaridan biri hisoblanadi. O'sha vrlarda odamlarni «lahzani to'xtatish» degan nom bilan hayratga lagan ushbu ixtiro haqiqatan ham tarixdagi eng buyuk ixtirolar asiga kiradi. Biz hozir smartfonimiz, yoki, mashhur brendning yuqori atli raqamli foto-videokameralari yordamida istagan narsamizni onlik bilan suratga tushira olamiz. Ijtimoiy tarmoqlardagi eng ilmag'ur selfimaniyalardan tortib, ilm-fan uchun beqiyos ahamiyatga i fotosuratlargacha – hamma-hammasi birgina tugmachani yengil ishish orqali juda osongina amalga oshirilmoqda. Hozirda fotosurat sh uchun maxsus o'quv kurslaridan o'tish va uyda bir qancha maxsus o'zlardan iborat fotolaboratoriyaga ega bo'lish shart emas. Smartfon masini yengil bosasiz va tamom! Fotosurat tayyor. Uni istasangiz ernetga joylaysiz, istasangiz qog'ozga chop etib, albomga ishtirasiz... xullas, hozirgi avlod uchun fotosurat olish – bir iqalaik ishga aylanganligi chin haqiqat.

Lug'at

iyat	– общество	bellashmoq	– созтезаться
irat	– необходимость	tasdiqlamoq	– утверждать

Tarjima mashqi

Dunyoda turmoq uchun dunyoviy fan va ilm lozimdur, ona ilmi fanidan bebahra millat boshqalarga poymol bo'lur. (Ihmudxo'ja Behbudiy)

Aql kirishi uchun aql tishi chiqishini kutib o'tirish shart emas. (kir Hoshimov)

Grammatik ma'lumot. Ilmiy uslub va uning xususiyatlari.

Ilmiy uslub ilmiy asarlar uslubidir. Til birliklarining fan sohasida, y bayon jarayonida ishlatilishi mazkur uslubning shakllanishiga bo'ladi. Ilmiy tafakkur fikrlashning o'ziga xos usuli ekanligi, ktiv borliqni idrok etishda faqatgina dalil va faktlarga tayanish, y izchilik kabi ekstralingvistik omillar ham nutqning ushbu ing shakllanishida, binobarin, nutqiy me'yorning o'ziga xos ing yuzaga kelishida muhim omil sanaladi.

Ilmiy uslubning janr xususiyatlari ham keng. Monografiya, risola,

darslik, o'quv qo'llanmasi, o'quv-metodik qo'llanma, dastur, ma'ruza matnlari, taqriz va referat singarilar uning ana shu janr ko'rinishlari hisoblanadi. Garchi ularning har birining bayon usuli va uslubi ma'lum darajada bir-birlaridan farq qilsa-da, til birliklaridan foydalanish me'yoriga ko'ra umumiylikni tashkil etadi.

Ilmiy uslub tabiat va ijtimoiy hayotdagi barcha narsa hamda hodisalar to'g'risida aniq, asoslangan, izchil ma'lumot berishda qo'llanadi. Unda narsa-hodisa mohiyatini ta'riflash, tahlil qilish, sababini aniqlab, dalillar bilan isbotlash va asosli natijalarni bayon etish muhim hisoblanadi. Maxsus atamalar bu uslubning leksikasini tashkil qiladi, unda adabiy me'yorga qat'iy rioya etilgani holda majhul nisbatdagi fe'llar va murakkab qurilishli gaplar keng ishlatiladi. Ilmiy uslub bilimning turli sohalariga qarab, kimga mo'ljallanganligiga nisbatan o'zaro farqlanadi. Ilmiy uslubdagi kitoblar ilm-fanga oid ma'lumotlar berish bilan mutaxassislargagina mo'ljallanishi yoki bunday ilmiy ma'lumotlar keng ommaga qaratilgan bo'lishi mumkin. Keng jamoatchilikka tushunarli bo'lgan, tasvir bayonida emotsionallik, obrazlilik mavjud bo'lgan uslub ilmiy-ommabop uslub sanaladi. Ko'pchilikka mo'ljallangan ma'ruzalar, risola va darsliklar shu uslubning ko'rinishlaridir.

Ilmiy-ommabop uslubda maxsus atamalar kam ishlatiladi (ishlatilganda esa izohi beriladi), fikrlar qiziqarli tilda tushuntiriladi, bayonda obrazlilikni ta'minlovchi badiiy tasvir usullaridan foydalaniladi.

Topshiriq. Berilgan atamalarni soha bo'yicha guruhlariga ajratib yozing.

Nutq uslubi, zulzila, kasr sonlar, qimmatli qog'ozlar, turg'un birikmalar, hujayra, epiteta, xarita, televideniye, inqiroz, fotosintez, molekula, inflyatsiya, tovush, fonema, optika, organika, ekologiya, matritsa, metafora, umurtqalilar, oqsil, tasviriy ifoda, tenglama, kontur chizig'i, urg'u, ildizpoya, diagramma, urug'chilik, mezolit, hujayra, kasr, to'pgullar, fotosintez, konus, silindr.

Topshiriq. "So'z ustasi" o'yini asosida o'z sohangizga oid ilmiy atamalar zanjirini tuzing.

Namuna: fonetika – affiks – sintaksis – sinekdoxa – atama –

 O'qish uchun material

Global muammolar

Global muammolar – umumbashariy hayot va taraqqiyot bilan bog'liq hozirgi zamon muammolari. Ular jumlasiga jahon termoyadro urushining oldini olish, xalqaro terrorchilikka qarshi kurash va barcha xalqlar uchun tinchlikni ta'minlash; rivojlangan va rivojlanayotgan mamlakatlar o'rtasida ijtimoiy- iqtisodiy taraqqiyot darajasidagi tafovutni bartaraf etish; ochlik, qashshoqlik va savodsizlikni tugatish; rivojlanayotgan mamlakatlarda aholining tez sur'atlar bilan ko'payayotganligini tartibga solish; atrof muhit halokatli tarzda ifloslanib borayotganligining oldini olish; insoniyatni kerakli resurslar – oziq-ovqat, sanoat xom ashyosi, energiya manbalari bilan ta'minlash; fan va texnika taraqqiyotining salbiy oqibatlariga olib kelishiga yo'l qo'ymaslik kabi muammolar kiradi. Global muammolar, avvalo, jahonda kechayotgan iqtisodiy, ijtimoiy - siyosiy, harbiy, ilmiy-texnologik, ijtimoiy-madaniy jarayonlarning umumbashariy ahamiyat kasb etishi natijasida yuzaga keldi.

Global muammolarni 4 guruhga ajratish mumkin:

- 1) xalqaro siyosiy munosabatlarda vujudga kelgan global muammolar – jahonda rivojlangan, rivojlanib kelayotgan va qoloq mamlakatlarning mavjudligi;
- 2) xalqaro iqtisodiy munosabatlarda paydo bo'lgan global muammolar – jahon xo'jalik tizimi vujudga kelib, unda asosan iqtisodiyoti rivojlangan mamlakatlar ustunligi qaror topishi;
- 3) ijtimoiy sohada vujudga kelgan global muammolar – jahon aholisining muttasil ko'payib borishi natijasida Osiyo va Afrika mamlakatlarida oziq-ovqat, ichimlik suvi tanqisligi kuchayib, bu hol boshqa mamlakatlarda ham kuzatilayotgani, jahon aholisining muayyan qismi ocharchilikni boshdan kechirayotgani, savodsiz ekanligi, axborot-texnologiya va, umuman, fan-texnika inqilobi samaralaridan bahramand emasligi, butun insoniyatga xavf tug'diruvchi kasalliklar (mas, OITS) tez tarqalayotganligi shunday muammolar sirasiga kiradi;
- 4) inson va tabiat o'rtasidagi munosabatlarning buzilishi natijasida vujudga kelgan global muammolar – ular qatoriga dengiz va suv havzalarining bulg'anishi, o'rmon maydonlarining tobora qisqarishi, atmosfera ozon qatlaminig yo'qolib borishi kabilar kiradi. Global

muhim ahamiyat kasb etadi. O'zbekiston Respublikasining birinchi prezidenti I. Karimov o'z asarlarida, turli xalqaro anjumanlarda qilgan nutqlarida Markaziy Osiyoda global muammolarning kelib chiqish sabablari va ularni bartaraf etish yo'llarini ko'rsatib berdi, bu muammolarni hal qilish xalqaro xavfsizlik va barqarorlikni ta'minlashning muhim sharti ekanligiga ishora qiladi.

5 Lug'at

ahamiyat — значение	bartaraf etmoq —
sharh — человечество	предотвратить
qumbashariy —	global muammolar —
щечеловечный	глобальные проблемы
aqqiyot — развитие	

6 Tarjima mashqi

Глобальное потепление

На сегодняшний день одной из основных экологических проблем считается - Глобальное потепление. О глобальном потеплении сейчас говорится и пишется очень много. Чуть ли ни каждый день появляются новые мнения. Каждая новость пугает все больше и больше.

Глобальное потепление- это повышение средней температуры климата. Очень часто в качестве синонима глобального потепления употребляют словосочетание «Парниковый эффект». Парниковый эффект - это увеличение средней годовой температуры поверхности Земли.

Причиной этому всему является рост в атмосфере Земли концентрации парниковых газов. Эти газы выполняют роль пленки из стекла теплицы, они свободно пропускают солнечные лучи и удерживают тепло покидающее атмосферу планеты.

Какими же способами надо придерживаться, чтобы предотвратить глобальное потепление?

Для предотвращения глобального потепления человечеству необходимо, во-первых, меньше загрязнять атмосферный воздух парниковыми газами, во-вторых, сажать больше растительности.

Аральское море

Экологические проблемы - это не только проблемы данной местности, но и проблемы всего мира. Потому что в природе все взаимосвязано. Одной из таких проблем является проблема Аральского моря.

Аральское море расположено в Центральной Азии. Главной причиной этой проблемы является то, что изменения русла рек Сырдарья и Амударья для ирригации очень сильно уменьшило площадь Аральского моря.

Аральское море высыхало на протяжении 50 лет, вызвав для моря и всего региона множество экологических и экономических проблем.

Проблемой Арала занимается даже всемирная организация ЮНЕСКО, так как эта проблема глобальная.

❧ *Berilgan so'z va iboralarning ma'nosini bilib oling.*
global muammolar, umumbashariy hayot, siyosiy munosabat, muttasil ko'payish, xavfsizlik va barqarorlik, jahon jamoatchiligi

❧ *Grammatik ma'lumot.* Maqola va uning turlari.

Maqola — publitsistik janr. Maqolada ijtimoiy hayot hodisalari chuqur tahlil qilinib, nazariy va ommaviy jihatdan umumlashtiriladi, davlat siyosati, iqtisodiyot, texnika, fan va madaniyatda erishilgan yutuqlar, ilg'or ish tajribalari ommalashtiriladi, xalq xo'jaligidagi nuqsonlar tanqid qilinadi. Matbuotda bosh maqola, nazariy va targ'ibot maqola, muammoli maqola keng qo'llanadi. Bosh maqola (yoki tahririyat tomonidan yoziladigan maqola) tahririyatning eng mas'uliyatli maqolasi bo'lib, unda ichki va xalqaro hayotga doir muhim masalalarni o'quvchilar ommasiga yetkazish vazifasi qo'yiladi. Bunday maqola muayyan masala yuzasidan yo'l-yo'riq ko'rsatishi, mavjud kamchiliklarni ochib tashlashi, har bir ishning asosiy haqiqiy yo'lini belgilab berishi lozim. Prezident farmonlari, Oliy Majlis qonunlari, Vazirlar Mahkamasi tomonidan qabul qilinadigan davlat va hukumat hujjatlari, qarorlari, qonunlari davrning dolzarb masalalari bosh maqolada ochib beriladi. Nazariy maqola va targ'ibot maqolaning asosiy vazifasi mustaqillik, milliy g'oya, istiqlol mafkurasining asoslari va prinsiplarini, ilmiy maqolaning vazifasi fan, madaniyat, texnika yutuqlarini tushuntirish, ommalashtirish, o'quvchining g'oyaviy, ilmiy saviyasini oshirishdan iborat. Muammoli maqola

muallif va mualliflik mazmunida bo'lib, unda biror masala yuzasidan muallif o'z qarashlarini o'rta qo'yish tashlaydi.

Maqolalar uch tarkibiy qismdan iborat bo'ladi:

Kirish – bunda tanlangan mavzuning dolzarbligi belgilanadi.

Asosiy qism – muallif tomonidan rejalangan fikr bayon qilindi.

Xulosa – mavzu yuzasidan muallifning xulosalari, tavsiyalari ifodaladi.

Maqolalar ilmiy yoki publitsistik uslubda, adabiy til me'yorlariga qat'iy amal qilingan holatda yoziladi. Maqola yozishda maqolaning mazmunini belgilash va unga sarlavha tanlash ham muhim ahamiyatga ega bo'ladi.

Maqolaning sarlavhasi qisqa, lekin e'tiborni jalb qiladigan va, shuning uchun, maqolaning bosh mavzusini yoritib beradigan bo'lishi lozim. Maqoladan tashqari, maqolalarda muallif haqida qisqacha ma'lumot va muallifning adabiyotlar ro'yxati ko'rsatiladi.

Topshiriq. O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasidan olingan qoidalar haqida ma'lumot o'qib, ular asosida suhbat quring.

49-modda. Fuqarolar O'zbekiston xalqining tarixiy, ma'naviy, madaniy merosini avaylab asrashga majburlar.

50-modda. Fuqarolar atrof tabiiy muhitiga ehtiyotkorona munosabatda bo'lishga majburlar.

55-modda. Yer, yerosti boyliklari, suv, o'simlik va hayvonot dunyosi hamda boshqa tabiiy zahiralar umummilliy boylikdir, ularni oqilona foydalanish zarur va ular davlat muhofazasidir.

Topshiriq. Maqollarni o'qing. Ularda ilgari surilgan g'oya to'g'risida fikr bildirib, ularni qayta baholab bering.

Maqolani tuz mazali qiladi, odamni — so'z.

— aql o'lchovi.

So'z — yurakka malham, yomon so'z — yurakka g'am.

Maqolada bo'lsa boling, kulib turar iqboling.

Test topshiriqlari

Maqolaning qaysi turida dolzarb xabarlar, biron bir yangilik haqidagi ma'lumotlar yoritiladi?

a) ilmiy maqolada b) uslubiy maqolada s) publitsistik maqolada

1. "... Nuqtalar o'rtasiga qaysi unlini qo'yib bo'lmaydi?

b) u

s) e

d) a

3. ..o‘rt. Qaysi undoshni nuqtalar o‘rniga qo‘yib bo‘lmaydi?

a) g b) m s) b d) t

4. A...a Nuqtalar o‘rniga qaysi qo‘sh undoshni qo‘yib bo‘lmaydi?

a) ll b) mm s) rr d) kk

5. ...alla Nuqtalar o‘rniga qaysi undoshni qo‘yib bo‘lmaydi?

a) d b) m s) p d) s

? Mavzuni mustahkamlash uchun savollar:

1. Birinchi Prezidentimiz I.A.Karimov o‘zining “Yuksak ma’naviyat-yengilmas kuch” asarida qanday muammolarni global muammolar qatoriga kirgizdi?

2. Sizningcha qanday muammo global muammo hisoblanadi?

3. Nega Orol dengizi halokat yoqasiga kelib qoldi? Sizning fikringiz.

4. Global muammolarni bartaraf etishda nimalarga e’tibor berish lozim?

5. Maqolaning qaysi turida dolzarb xabarlar, biron bir yangilik haqidagi axborotlar yoritiladi?

Uyga vazifa. “XXI asrning global muammolari” mavzusida publitsistik maqola yozing.

*Bahor tanga davo havosi shirin,
Chaman ichra bulbul navosi shirin.*

O'qish uchun material

Tabiat va inson

Insonlar qadim zamonlardan beri tabiatni sevib ardoqlashga, larini yashab turgan muhitning bir bo'lagi sifatida his qilishga tlanganlar. Ajdodlarimiz tomonidan yaratilgan zardushtiylikning qaddas kitobi bo'lmish "Avesto"da ham yer, suv va unum 'budalari, tabiat bilan bog'liq kultlar haqida ma'lumot berilar n, ularning negizida tabiat va uning ne'matlariga ehtirom his-mayjudligi e'tirof etiladi. O'zbek xalqining og'zaki ijod unalarida, buyuk allomalarimizning asarlarida, har bir oilaning laniy va ma'naviy merosi zahirida ham ona tabiatga bo'lgan ir yotadi.

Ajdodlarimiz o'zi yashab turgan hududni "ona yurt", muhitni a tabiat" deb e'zozlab kelganlar. Ular qanday iqlim, qanday iy sharoitda yashamasinlar, shu joyga moslashib, tabiiy resurslar mish – suv, havo, tuproq, quyosh nuri va haroratini, hayvonot nini, tabiat in'omlarini qadrlab kelganlar. Inson doimo tabiat n uyg'unlikda yashagan.

Tabiat bilan inson o'rtasidagi uygunlikni ta'minlashda ekologik iyaning roli nihoyatda katta. Ekologik ta'lim va tarbiya XXI shaxsini shakllantirish jarayonining ajralmas qismi hisoblanadi. iggi yillarda atrof-muhit, hayvonot va o'simlik dunyosini ofaza qilish, tabiiy boyliklarimizni saqlash va asrab-avaylash mmolariga alohida e'tibor qaratilmoqda. Buni qabul qilingan iatni muhofaza qilish to'g'risida" (1992), "O'simliklar dunyosini ofaza qilish va undan foydalanish to'g'risida" (1997), "Suv va an foydalanish to'g'risida" (1993), "Hayvonot dunyosini muhofaza h va undan foydalanish to'g'risida"(1997), "Atmosfera havosini ofaza qilish to'g'risida"(1996) va boshqa qonunlar asosida yaqqol shimiz mumkin.

Vatanni sevish tabiatni sevishdan boshlanadi, yoshlarda ona tga nisbatan haqiqiy muhabbat tuyg'ysini hosil qilmay turib, ularni iparvarlik ruhida tarbiyalash mumkin emas.

O'zbekistonning o'simlik dunyosi

Mamlakatimiz hududida to'rt mingdan ortiq o'simlik turi mavjud. Ularning ko'pchiligi yovvoyi, ayrimlari madaniy holda va ba'zilar madaniy o'simliklar orasida begona o't sifatida o'sadi.

O'zbekiston tabiati nihoyatda xilma-xil va go'zaldir. Baland tog'lar, lalmikor qir-adirlar, qumloq cho'llar, suv omborlari, daryolar, serhosil dalalar, ko'm-ko'k o'rmon va mevazor bog'lar O'zbekistonning ko'rkidir.

Cho'llarda suvsizlikka chidamli tikanli o'simliklar bilan bir qatorda, namni kam bug'lantiruvchi saksovul daraxtlari o'sadi.

Insoniyat hayoti o'simliklar olami bilan uzviy bog'liq, chunki o'simliklar insonni to'ydiradi, kiyintiradi, havoni tozalaydi, xo'jalik va qurilish materiallari sifatida foydalaniladi, tuproqni eroziyadan saqlaydi, namlikni ushlab turadi, tuproqni oziqlantiradi. O'simliklarning eng ajoyib xislatlaridan biri – ularning shifobaxshligidir. O'simliklar bo'lmasa, hayotning o'zi ham bo'lmaydi. Shuning uchun ularni asrab-avaylash, o'sib, ko'payishiga yordam berishimiz lozim. Yashil olam insoniyatning eng yaqin do'sti ekanligini unutmaylik.

Lug'at

zardushtiylik	—	зороастризм
ma'buda	—	икона
iqlim	—	климат
lalmikor	—	богарный, неполивной
uzviy bog'liq	—	тесно связано

Berilgan so'z va iboralarning ma'nosini bilib oling

zardushtiylik, e'zozlamog, tabiat bilan uyg'unlik, ekologik ta'lim va tarbiya, tabiat in'omlari, shifobaxshlik, tuproqni oziqlantirmog

Tarjima mashqi

Проблема Аральского моря

На глазах одного поколения происходит постепенное исчезновение второго по величине (после Каспийского моря) внутреннего водоёма страны.

Аральское море – саморегулирующаяся система, которая зависит от прихода и расхода воды. При уменьшении притока воды падает её уровень, уменьшается площадь акватории.

За последние двадцать лет из-за увеличения площади орошаемых земель и потерь при испарении уровень Аральского моря понизился почти вдвое.

В результате Арал разделяется на две самостоятельные территории: глубоководную западную и значительно меньшую по площади мелководную северо-восточную – Большое и Малое е. Возможно, снижение уровня в Малом море прекратится мерно через пять лет.

Аральская катастрофа – тяжёлый урок нашим потомкам. нужны срочные меры по спасению моря, по возвращению людям мальной среды обитания.

Человек и природа

Человеческий организм во многом связан со всеми понентами биосферы – растениями, насекомыми, роорганизмами. Он входит в великий круговорот природы и цует её законам.

Конечно, человек отличается от всех животных, являясь гавной частью особой, социальной среды – общества. А это ачает, что он может не только приспосабливаться к природе за г своего биологического совершенства, но и изменять природу, амаясь трудом.

На заре человеческого общества воздействия человека на сферу были незначительны. Теперь это вмешательство обретаёт огромные масштабы.

“Tabiat va inson” mavzusi bo‘yicha tuzilgan

“Muammo” texnologiyasi

Tabiatda mavjud muammolardan birini tanlab, uni yechishga tilgan

muammoning	Muammoning kelib chiqish sabablari	Muammoni yechishda sizning harakatlaringiz	Muammoni yechishdagi to‘siqlar
muammoni aniqlash va muhimlik	Suvni toza saqlashga e’tibor	Suvni saqlashga oid tadbirlarlar o‘tkazish	Targ‘ibotchi va tashviqotchi kadrlar mahoratining pastligi
muammoni aniqlash	muammoni aniqlash	muammoni aniqlash	muammoni aniqlash

JAYRON

Qon yig'latdi qaysi bag'ritosh,
Jayron, nega ko'zing to'la yosh?
Oyog'ingga qo'yib yotay bosh,
Jayron, nega ko'zing to'la yosh?
Yurak qoning to'kilgan so'qmoq

—
Bag'ri alvon lolaqizg'aldoq,
Senga toshlar otdi qay gumroh,
Jayron, nega ko'zing to'la yosh?
Zor yig'lading buncha ham
hayhot,
Menda ham bor sendagi sayyod,

Ey beozor, ey mo'min jonzot,
Jayron, nega ko'zing to'la yosh?
Bu dunyoning nokaslari bor,
Ezgulikni ko'rolmaydilar.
Meni ham qon qildilar ular,
Jayron, nega ko'zing to'la yosh?
Labim bilan yarang silayman,
Senga dardi shifo tilayman,
Kel, tug'ishgan og'ang bo'lay
man,
Jayron, nega ko'zing to'la yosh?

(Muhammad Yusuf)

Lug'at

jayron — ohularning Suriya, Eron, Afg'oniston, Zakavkazye va O'rta Osiyoda tarqalgan bir turi
sayyod — ovchi
nokas — vijdoni, insofi yo'q, yaramas, qabih, pastkash
tug'ishgan — bir ota-onadan tug'ilgan, yaqin qarindosh.

Diqqatingizni jamlang!

1. She'zni o'qing. Odam, Tabiat, Olam o'rtasidagi bog'liqlikni tushuntirishga harakat qiling.
2. «Yurak qoning to'kilgan so'qmoq, Bag'ri alvon lolaqizg'aldoq» misralari mazmunini qanday tushunasiz?
3. Shoir «Menda ham bor sendagi sayyod» deganda nimani nazarda tutgan bo'lishi mumkin?
4. Shoirning jayronga mehri jo'shqin ifodalangan o'rinlarni qayta o'qing, she'zni hayot bilan bog'lab bahs o'tkazing.

 Grammatik ma'lumot. Intervyu olish va intervyu berish qoidalari.

Intervyu (ing. interview — uchrashuv) — publitsistika janri. Jurnalistning bir yoki bir necha shaxs bilan dolzarb masalalar yuzasidan suhbat. Intervyu ikki turga bo'linadi:

Intervyu -xabar, asosan, axborot yetkazish maqsadida o'tkaziladi;

iladi. Intervyuda, suhbat tabiiy, samimiy, mazmunli, maroqli, ammoband chiqishi uchun har ikki tomonning bir-birini yaxshi shi, faolligi, topqirligi muhim. Odatda, tashabbus savol beruvchidan qadi. Dolzarb mavzuni belgilash, tagdor savollar berish, ko'pchilikni iqtiradigan, o'ylantiradigan og'riqli masalalarga e'tiborni qaratish p jihatdan unga bog'liq. Intervyu hajmi nisbatan kichik, imkoniyati oq bo'lgani bois savol-javobda, publitsistik tadqiqotda juda uzoqqa, a chuqur ketish bo'lmasligi ayon, muhim masala qo'yish, ammonging uchini chiqarish, muhim dalil, misollar keltirishning o'zi a gap.

shiriq. O'zingiz yoqtirgan fan arbobi, shoir, yozuvchi yoki 'atkordan intervyu oling.

shiriq. Quyida berilgan so'zlarning imlosiga diqqat qiling va ular irokida gaplar tuzing.

Jzum, darvozabon, jahongashta, jigarband, donishmand, romadgo'y, serdaromad, shod-xurram, hukumat, madaniyat, qaha, hasharot, muddao, olimpiada.

Test topshiriqlari

mmaviy axborot vositalari uslubi qanday uslub sanaladi?

adiiy uslub b) ilmiy uslub s) publitsistik uslub

asmiy uslub

Muayyan nutqiy qolip, qat'iy odat tusiga kirib qolgan shakllarga ega gan nutq uslubi qaysi javobda to'g'ri berilgan?

'zlashuv uslubi b) ilmiy uslub s) publitsistik uslub

smiy uslub

uyidagilardan qaysi xususiyat publitsistik uslubga xos?

inoya, piching, qochirmalarga boy bo'lishi;

xborot berish va ta'sir qilish;

razlilik;

ddalik, tushunarlilik, ta'sirchanlik;

labiy til me'yoriga qat'iy amal qilish.

,2,5 b) 2,3,4 s) 2,4,5 d) 1,3,5

aysi qatorda qo'sh undoshlardan biri tushirilsa ham so'z xato lanmaydi?

lla, cho'qqi

b) alla, chappa

s) essiz, eilar d) nonning, qissa

5. Qaysi qatordagi so'zlarda ' (tutiqlik belgisi) tushirilsa ham xato bo'lmaydi?

- a) sur'at, sa'va b) sa'va, ta'lim s) a'lo, ma'no
d) she'r, juz'iy

? *Mavzuni mustahkamlash uchun savollar:*

1. Nima uchun tabiat kishiga zavq beradi?
2. Atrof- muhitning ifloslanishiga kim va nima sabab bo'ladi?
3. Ekologiyani buzilishi qanday oqibatlariga olib keladi?
4. Nima uchun insonlar tabiat in'om etgan go'zalliklarni o'z qo'llari bilan vayronaga aylantiradilar?
5. Tabiatni kelajak avlodga asl holda yetkazish uchun dunyoda qanday ishlar qilinmoqda? Mamlakatimizda-chi?

Uyga vazifa. "Vatanni sevish tabiatni sevishdan boshlanadi" degan fikrni yozma izohlang.

Nazar solsang, yaxshi so'z degan tabib:

"Ovqatni oz yegan, yuradi kulib"

O'qish uchun material

O'zbekistonda tabobatning rivojlanishi

O'zbek tabobati o'zining boy merosi, tarixiga ega. IX asrning boshlarida X asrning boshlarida yashab o'tgan Abu Ali ibn Sino "Tibbunlari" asari bilan butun dunyoni zabt etdi. Bu asardan XVII asr gacha Yevropada tibbiyot qo'llanmasi sifatida foydalanib kelindi. XVII asrda Chaqminiy, XVI asrda Fahridin Xo'jandiy, Sultonali Xo'jandiy, Yusuf Tabib kabilar Ibn Sino ta'limotini rivojlantirdilar.

XX asrning boshlarida Turkiston xalq dorilfununining tashkil etilishi mahalliy shifokor mutaxassislarni tayyorlashda katta ahamiyat o'ynay boshladi.

1918-yilda O'rta Osiyoda professor A.D.Grekov rahbarligida birinchi mikrobiologiya laboratoriyasi tashkil etildi. 1920-yilga kelib mikrolaboratoriya O'lka bakteriologiya instituti deb ataldi.

Jarrohlik sohasida o'tkir ko'richak, o't toshi kasalligi, ichakdan ketishi, jigar serrozi, yarali kolit kabi kasalliklarni jarrohlik yo'li bilan davolash masalalari atroflicha o'rganildi. 60-yillardan boshlab jarrohlik porogini jarrohlik yo'li bilan davolash usullari ishlab chiqildi.

Fizioterapiya va kurortologiyaga oid olib borilgan izlanishlar asosida respublikamizda ko'plab mahalliy mineral suv va sifobaxsh joylari aniqlandi.

Hozir mustaqil O'zbekiston hududida Toshkent Tibbiyot akademiyasi, Toshkent pediatriya tibbiyot instituti, Toshkent natseftika instituti, Andijon, Buxoro tibbiyot institutlari va filiallari, bir qator ilmiy tekshirish muassasalari faoliyat ko'rsatmoqda.

Lug'at

o't ko'richak – острый аппендицит

ichak ketishi – кровоизлияние

yarali kolit – язвенный колит

sifobaxsh – лечебный

o't toshi – желчная камень

O'zbekistonda juda ko'p dorivor o'simliklar o'sadi. Ularning 500 dan ortiq turi qadimdan turli kasalliklarni davolashda, ularning oldini olishda qo'llanib kelinadi. Ayni vaqtda ilmiy tibbiyotda ularning faqat 100 dan ortiq turidagina foydalanilmoqda.

O'simliklardan sof holda ajratib olingan kimyoviy birikmalar ba'zan tirik organizmga kuchli ta'sir qiluvchi zaharli biologik faol moddalar bo'lishi mumkin. Masalan, kuchala, parli isiriq, sariqgul, omonqora, afsonak, eshakmiya, qizilcha (efedra) va boshqalar zaharli o'simliklar hisoblanadi. Shu bilan birga bir qancha aslida ovqatga ishlatiladigan o'simliklardan shifobaxsh vosita sifatida foydalansa bo'ladi. Quyidagilarni bunga misol qilib keltirish mumkin: anor, anjir, behi, kashnich, shovul, garmdori, zig'ir, murch, turli xil moylar va boshqalar. Keyingi 4-5 yil ichida 10 ga yaqin yig'ma fitopreparatlar tibbiyot amaliyotida turli xil kasalliklarni davolashda ishlatilmoqda.

 *Berilgan so'z va iboralarining ma'nosini bilib oling
dorivor o'simliklar, kimyoviy birikmalar, biologik faol moddalar,
fitopreparatlar*

 Suhbat matni

Shifokor huzurida

Bir kuni ertalab tursam, boshim va tomog'im og'rib, issig'im chiqayapti. Men shifokor huzuriga bordim. Ozoda xonada oppoq xalat kiygan shifokor opa o'tirgan ekanlar. Men ularga salom berib, kirdim.

– Keling, o'tiring, qanday shikoyatingiz bor? – deb so'radilar.
– Boshim va tomog'im og'riyapti, – deb javob berdim.
– Issig'ingizni o'lchadingizmi? – deb so'radilar.
– O'lchadim, 37-38 daraja, – dedim men.
– Og'zingizni oching, tilingizni chiqaring. Yaxshi, og'zingizni yoping, – deb shifokor tomir va yurak urishimni eshitib, qon bosimimni o'lchab ko'rdilar.

– Tomog'ingizda yallig'lanish bor, shu sababdan issig'ingiz chiqqan. Harorat baland bo'lgani hisobiga boshingiz og'riyapti. Shunday deb, shifokor tomoq va bosh og'rig'ini qoldiruvchi dorilar yozib berdilar. Bundan tashqari, tomoqni chayib turish, ko'proq suyuqlik ichish va dam olishni maslahat berdilar. Men rahmat aytib, chiqib ketdim.

Правильное питание

Здоровое питание - один из важнейших компонентов красоты и здоровья. Правильное питание поможет не только оставаться в прекрасной форме, но и позволит чувствовать себя более энергичным, легким и работоспособным.

Здоровое питание - это питание, обеспечивающее рост, нормальное развитие и жизнедеятельность человека, способствующее укреплению его здоровья и профилактике заболеваний. Соблюдение правил здорового питания в сочетании с регулярными физическими упражнениями сокращают риск хронических заболеваний и расстройств, таких как ожирение, сердечно-сосудистые заболевания, диабет, повышенное давление.

Для предотвращения этих заболеваний мы должны использовать в своем рационе разнообразную пищу. В дневном рационе должны присутствовать компоненты из разных пищевых продуктов: фрукты, овощи, ягоды, грибы, зерновые и бобовые культуры, мясо, рыба, птица, молочные продукты, яйца, жиры, злаки, зелень.

Правильное питание - главное условие здорового образа жизни человека. Здоровье человека имеет большую роль не только для самого человека, но и для общества.

Grammatik ma'lumot. Reportaj tayyorlash.

Reportaj - OAV sodir bo'layotgan voqea - hodisalardan olib qilinadigan mahalliy mavzulardagi xabar, maqola.

Reportaj (ing. report—yetkazmoq, xabar qilmoq)— jurnalistikaning informatsion janr turi. Bu janrda jurnalist (reportyor) o'zini o'zi ishtirok etgan, shohidi bo'lgan, ko'rgan voqea hodisalar haqida zudlik bilan yorqin, atroflicha xabar beradi. Bunda, odatda, muallif voqealarni o'z tilidan bayon etadi.

Reportajda barcha informatsion janrlar (lavha, hisobot, suhbat va boshqalar) unsurlari qo'shilib ketadi, badiiy obrazlar, tarixiy dalillardan foydalaniladi.

Ommaviy axborot vositalari turiga (matbuot, radioeshittirish, teleko'rsatuv) qarab materiallarni reportaj orqali yoritishning ayrim xususiyatlari bor.

matbuotda (asosan, gazetada) reportaj voqeaband va mavzuli (turli vaqtda bo'lgan voqealar bir mavzuga birlashtirilib bayon etiladi) bo'lishi mumkin. Bunday reportajlar, odatda, voqealar bo'lib o'tgan joylardan olingan fotosuratlar bilan bezatiladi. Matbuotda fotoreportajlar ham keng tarqalgan. Radio orqali beriladigan reportajda voqealar obrazli, jonli so'zlar bilan tavsiflanib, hamma vaqt xronologik izchillik saqlanadi. Teleko'rsatuvlardagi reportajda ekranda namoyish etilayotgan voqealar sharhlab beriladi.

Tarjima mashqi

Репортаж — информационный жанр журналистики, оперативно, с необходимыми подробностями, в яркой форме сообщаящий о каком либо событии, журналистский материал о событии — так определяет понятие репортажа словарь русского языка. Важнейшая черта репортажа как информационного жанра — оперативность.

Topshiriq. “Shifobaxsh o'simliklar” mavzusini “BBB” (Bilaman, Bilib oldim, Bilmoqchiman) texnologiyasi asosida ko'rib chiqing.

Test topshiriqlari

1. “Tib qonunlari” asaridan nechanchi asrgacha Yevropada tibbiyot qo'llanmasi sifatida foydalanib kelindi?
a) XV asrgacha b) XX asrgacha
s) XVI asrgacha d) XVII asrgacha
2. Mashhur “Kitob al-qonun fit-tib” (“Tib qonunlari”) nechta mustaqil asardan iborat?
a) 3ta b) 5ta s) 4ta d) 6ta
3. To'g'ri ovqatlanish nima?
a) ovqatni vaqtida tanavvul qilish b) sog'lom turmush tarzi
s) sport bilan shug'llanish d) ovqatni me'yorida iste'mol qilish
4. Reportaj bu —
a) ommaviy axborotning aloqa vositasi
b) jurnalistikaning informatsion janr turi
s) voqea-hodisalar haqidagi yorqin xabar
d) maqola, lavha, xabar
5. *Reportaj* so'zi qanday ma'noni anglatadi?
a) nemischa so'z bo'lib “report” — “maqola”, “lavha”
b) inglizcha so'z bo'lib “report” — “yetkazmoq”, “xabar qilmoq”

fransuzcha soʻz boʻlib “report” — “muloqot”, “munosabat”
inglizcha soʻz boʻlib “report” — “suhbat”, “hisobot”

Mavzuni mustahkamlash uchun savollar:

Siz sogʻlom turmush tarziga amal qilasizmi?

Qanday dorivor oʻsimliklarni bilasiz?

Inson salomatligida sportning oʻmi qay darajada?

Reportaj tayyorlashning ayrim oʻziga xos xususiyatlari haqida
maʼlumot bering.

Radio orqali beriladigan reportaj bilan telekoʻrsatuvlardagi reportaj
tasidagi farq haqida soʻzlang.

Ushbu mavzuga vazifa. “Jahon meditsinasi yutuqlari” mavzusida reportaj
tayyorlang.

*Bilim ul boylikkim, sarf bilan bitmas,
O'g'ri urib ketmas, shoh qo'li yetmas.*

O'qish uchun material

O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi

Har bir suveren davlatning bosh huquqiy asosi bu uning Konstitutsiyasidir. Konstitutsiyamizning yaratilishi o'ziga xos rivojlanish yo'lini bosib o'tganligi bilan tavsiflanadi. Konstitutsiyamizning ishlab chiqilishi va qabul qilinishi O'zbekiston Respublikasi birinchi Prezidenti I.A.Karimov nomi bilan bog'liq. Ma'lumki, O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi qizg'in muhokamalar natijasida suveren demokratik davlatning Konstitutsiyasi sifatida 1992-yilning 8-dekabrida qabul qilindi. Konstitutsiyamiz muqaddima, 6 bo'lim, 26 bob, 128 ta moddadan iborat.

Konstitutsiyamiz eng taraqqiy etgan mamlakatlar, xususan, AQSH, Turkiya, Fransiya, Germaniya, Shvedsiya, Italiya kabi G'arb davlatlari hamda ruhiyati va etnik jihatlardan bizga yaqin bo'lgan Yaponiya, Misr, Hindiston va boshqa sharq davlatlarining boy tajribasidan eng yuqori demokratik jihatlarini, insonparvarlik g'oyalari tarannum etuvchi xalqaro hujjatlarning talablarini o'zida jamlagan.

Konstitutsiyaning markazida inson, fuqaro, uning huquqlari va qonuniy manfaatlar turadi. Birinchi Prezidentimiz I.A.Karimov ta'kidlaganidek: "Endilikda inson, uning hayoti, sha'ni, qadr-qimmat va boshqa ajralmas huquq hamda erkinliklari muqaddas sanalib, ular davlat tomonidan kafolatlanadi".

Berilgan so'z va iboralarning ma'nosini bilib oling

huquqiy asos, demokratik jihatlar, insonparvarlik g'oyalari, xalqaro hujjat talablari, siyosiy hujjat, ichki va tashqi siyosat, inson sha'ni, qadr-qimmat, qonuniy manfaatlar

Tarjima mashqi

Наш основной закон

Конституция Республики Узбекистан была принята 8 декабря 1992 года. В преамбуле (то есть во введении) к этому документу провозглашается приверженность народа Узбекистана правам человека и принципам государственного суверенитета, идеалам демократии и социальной справедливости, стремление к обес-

считению достойной жизни граждан республики. Таким образом, государство подтверждает, что соблюдение прав человека является обязательным в нашем обществе, что мы хотим, чтобы все люди были счастливы и защищены законом.

Это и есть основы жизни нашего общества. Высшая юридическая сила Основного закона Узбекистана и верховенство права также закреплены в статьях Конституции. Ни одно из положений Конституции не может толковаться в ущерб правам и интересам Республики Узбекистан.

□ *Diqqatingizni jamlang!*

Давлат	<i>Umumiy ishlarni hal qilishda ishtirok etish bo'yicha alohida majburiyat va huquqlarga ega bo'lgan kishi</i>
Давлат ramzlari	<i>Jamiyatning asosiy negizi</i>
Конституция	<i>Xalq tomonidan saylangan vakil</i>
Қонун нигарувчи ҳокимият	<i>Қонунlarni ijro etish va kundalik umumiy ishlarni hal qilish asosiy vazifasi bo'lgan davlat hokimiyati tarmog'i</i>
Deputat	<i>Қонунlarni ishlab chiqish va qabul qilish bilan shug'ullanuvchi davlat hokimiyati tarmoqlaridan biri</i>
Уқаро	<i>Egalik qilish, foydalanish, tasarruf etish huquqi</i>
Дила	<i>Gerb, madhiya, bayroq</i>
Мулkdorlik уқуқи	<i>Umumiy ishlarni hal qilish uchun butun jamiyatni Uyushtirish</i>
Қонун etuvchi ҳокимият	<i>Davlat tuzilishini mustahkamlab qo'yuvchi asosiy qonun</i>

□ *Grammatik ma'lumot.* Rasmiy-idoraviy uslub va uning xususiyatlari

Rasmiy-idoraviy uslub hujjatlilik xarakteri bilan ajralib turadi. Qonun matnlari, farmonlar, farmoyishlar, buyruqlar, idora hujjatlari, Qonlar va boshqa rasmiy yozishmalar, xullas, barcha rasmiy ish

qog'ozlari ana shu uslubda shakllanadi. Bunday uslubda tilning ikki vazifasi - axborot uzatish va da'vat etish, buyurish vazifasi amalga oshadi.

Rasmiy uslubga xos har qaysi hujjat turining o'ziga xos leksik, grammatik xususiyatlari mavjud. Rasmiy ish qog'ozlarining sintaktik tuzilishi qat'iy qoliplarga bo'ysunadi.

Bu uslubning og'zaki va yozma ko'rinishlari, binobarin, ushbu ko'rinishlarning o'z me'yorlari mavjud.

Jumladan, aniqlik. Ushbu uslubda shakllangan matnda noaniqlikka, izohtalab o'rindarga yo'l qo'yilmasligi lozim. Fikr va mazmun sodda, aniq va tushunarli tilda bayon qilinishi kerak.

Qolip. Ariza, qaror, bildirishnoma, ma'lumotnoma, shartnoma, tabriknoma singari turli xarakterdagi rasmiy hujjatlarning har birining o'ziga xos bayon etish qolipi bo'ladi. Ayni paytda, ularning har birining alohida so'z va turg'un birikmalari ham mavjud bo'ladi.

Ushbu uslub uchun jargonlar, oddiy so'zlashuvga xos so'zlar, emotsional-ekspressiv bo'yoqqa ega bo'lgan so'zlarning ishlatilishi me'yor sanalmaydi va shu jihati bilan boshqa uslublardan keskin farq qiladi.

Rasmiy uslubning grammatik me'vori ham alohida xususiyatlarga ega. Masalan, ot so'z turkumiga oid so'zlar ko'p ishlatiladi. Noaniqliklarga yo'l qo'yilmaslik maqsadida ular olmoshlar bilan almashtirilmaydi.

Tayyor nutq formulalari (*shu asosida, shunga ko'ra, ma'lum qilamizki, ... ni e'tiborga olib, ... ga ko'ra, ... biz, quyida imzo chekuvchilar, ... ga asosan (muvofig), ... uchun, ... dan kelib chiqib, ... sharti bilan, ... berilsin, ... taqdirlansin* kabi) hujjat matnining darak-axborot xarakterida bo'lishini, so'zlarning bir ma'noda ishlatilishini, fe'lining majhullik va buyruq-istak shakllarining, qo'shma gap turlarining keng qo'llanilishini talab qiladi. Til materiali hujjatning turi va xarakteriga qarab tanlanadi.

Bu uslubda *qaror qilindi, inobatga olinsin, ijro uchun qabul qilinsin, tasdiqlanadi* kabi qoliplashgan so'zlar va so'z birikmalari keng qo'llaniladi. Bu uslub muayyan nutqiy qolip, qat'iy odat tusiga kirib qolgan shakllarga ega bo'lgan nutq uslubidir. U har qanday tasviriy vositalardan, obrazlilikdan xoli bo'ladi. Bunday uslubda tilning ikki vazifasi - axborot uzatish va da'vat etish, buyurish vazifasi amalga oshadi.

Rasmiy uslubga xos nar qaysi hujjat turining o'ziga xos xarakteristik, grammatik xususiyatlari mavjud. Rasmiy ish qog'ozlarining taktik tuzilishi qat'iy qoliplarga bo'ysunadi.

Topshiriq. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida aks etgan qoidalarining bayon etilish usuliga e'tibor bering. Asosiy so'z va iboralarini izohlang.

63-modda. Oila jamiyatning asosiy bo'g'inidir hamda jamiyat davlat muhofazasida bo'lish huquqiga ega. Nikoh tomonlarning ijtimoiy roziligi va teng huquqliligi asoslanadi.

64-modda. Ota-onalar o'z farzandlarini voyaga yetgunga qadar tarbiya qish va tarbiyalashga majbur.

65-modda. Farzandlar ota-onalarining nasl-nasabidan va fuqarolik latidan qat'iy nazar, qonun oldida tengdirlar. Onalik va bolalik huquqlari tomonidan muhofaza qilinadi.

66-modda. Voyaga yetgan, mehnatga layoqatli farzandlar o'z ota-onalarini haqida g'amxo'rlik qilishga majburdirlar.

Topshiriq. Rasmiy yozishmalar uslubiga doir hujjat namunalaridan bir nusxasini keltiring.

☒ Test topshiriqlari

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi markazida nima turadi?

- a) inson, fuqaro, uning huquqlari va qonuniy manfaatlarini
- b) davlat, jamiyat va uning asoslari
- c) siyosiy jarayonlar va siyosiy partiyalar
- d) madaniy va ma'naviy boyliklar

2. O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining "Lotin yozuviga o'tirilgan o'zbek alifbosini joriy etish to'g'risida"gi qonuniy qabul qilingan?

- a) 1929-yil b) 1940-yil c) 1993-yil d) 1995-yil

3. Davlat tili to'g'risidagi qonunning yangi tahriri qabul qilingan?

- a) 1995-yil 21-dekabr b) 1993-yil 3-sentabr
- c) 1995-yil 24-avgust d) 1989-yil 21-oktabr

4. Rasmiy-idoraviy uslubda gaplar qanday shaklda bo'ladi?

- a) murakkab, majmua shaklda b) aniq, ixcham va sodda shaklda
- c) kengaytirilgan shaklda d) qoliplanmagan shaklda

5. Rasmiy-idoraviy uslubda tilning qanday vazifasi amalga oshiriladi?

a) axborot uzatish va da'vat etish, buyurish vazifasi

b) axborot qabul qilish va targ'ibot qilish vazifasi

s) tilning kommunikativ vazifasi

d) axborot uzatish va targ'ib qilish vazifasi

? Mavzuni mustahkamlash uchun savollar:

1. Huquqiy madaniyat deganda nimani tushunasiz?

2. Huquqiy madaniyatni bilish va unga amal qilishning qanday foydali jihatlari bor?

3. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi markazida nima turadi?

4. Rasmiy-idoraviy nutq uslubining o'ziga xos tomonlari nimada?

5. Rasmiy-idoraviy uslub qayerlarda qo'llaniladi?

Uyga vazifa: Umumxalq leksikasiga kirgan huquqiy terminlar lug'atini tuzing.

Rasmiy uslubga xos har qaysi hujjat turining o'ziga xos belgisi, grammatik xususiyatlari mavjud. Rasmiy ish qog'ozlarining tashqi tuzilishi qat'iy qoliplarga bo'ysunadi.

Topshiriq. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida aks etgan tamoyillarning bayon etilish usuliga e'tibor bering. Asosiy so'z va iboralarini izohlang.

63-modda. Oila jamiyatning asosiy bo'g'inidir hamda jamiyat davlat muhofazasida bo'lish huquqiga ega. Nikoh tomonlarning huquqiy roziligi va teng huquqliligiga asoslanadi.

64-modda. Ota-onalar o'z farzandlarini voyaga yetgunga qadar ta'lim qish va tarbiyalashga majbur.

65-modda. Farzandlar ota-onalarining nasl-nasabidan va fuqarolik statusidan qat'iy nazar, qonun oldida tengdirlar. Onalik va bolalik huquqlari vlat tomonidan muhofaza qilinadi.

66-modda. Voyaga yetgan, mehnatga layoqatli farzandlar o'z ota-onalari haqida g'amxo'rlik qilishga majburdirlar.

Topshiriq. Rasmiy yozishmalar uslubiga doir hujjat namunalaridan bir namunani keltiring.

☒ **Test topshiriqlari**

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi markazida nima turadi?

- a) inson, fuqaro, uning huquqlari va qonuniy manfaatlar
- b) davlat, jamiyat va uning asoslari
- c) siyosiy jarayonlar va siyosiy partiyalar
- d) madaniy va ma'naviy boyliklar

2. O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining "Lotin yozuviga o'tkazilgan o'zbek alifbosini joriy etish to'g'risida"gi qonuniy qabul qilingan?

- a) 1929-yil b) 1940-yil s) 1993-yil d) 1995-yil

3. Davlat tili to'g'risidagi qonunning yangi tahriri qachon qabul qilingan?

- a) 1995-yil 21-dekabr b) 1993-yil 3-sentabr
- c) 1995-yil 24-avgust d) 1989-yil 21-oktabr

4. Rasmiy-idoraviy uslubda gaplar qanday shaklda bo'ladi?

- a) murakkab, majmua shaklda b) aniq, ixcham va sodda shaklda
- c) kengaytirilgan shaklda d) qoliplanmagan shaklda

5. Rasmiy-idoraviy uslubda tilning qanday vazifasi amalga oshiriladi?

- a) axborot uzatish va da'vat etish, buyurish vazifasi
- b) axborot qabul qilish va targ'ibot qilish vazifasi
- s) tilning kommunikativ vazifasi
- d) axborot uzatish va targ'ib qilish vazifasi

? Mavzuni mustahkamlash uchun savollar:

1. Huquqiy madaniyat deganda nimani tushunasiz?
2. Huquqiy madaniyatni bilish va unga amal qilishning qanday foydali jihatlari bor?
3. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi markazida nima turadi?
4. Rasmiy-idoraviy nutq uslubining o'ziga xos tomonlari nimada?
5. Rasmiy-idoraviy uslub qayerlarda qo'llaniladi?

Uyga vazifa: Umumxalq leksikasiga kirgan huquqiy terminlar lug'atini tuzing.

*"Noloyiq odamga ish berma aslo",
Juda yaxshi degan bilimdon dono.
Otdan o'g'liga qolgani bu so'z,
Otalar so'zini tut, nafi ham yuz-yuz.*

1 O'qish uchun material

Kelajak poydevori

Har bir jamiyatning kelajagi uning ajralmas qismi va hayotiy urati bo'lgan ta'lim tizimining qay darajada rivojlanganligi bilan gilnadi. Bugungi kunda mamlakatimizning ta'lim tizimini isloh ish va takomillashtirish, yangi sifat bosqichiga ko'tarish, unga ilg'or lagogik va axborot texnologiyalarini joriy qilish hamda ta'lim naradorligini oshirish davlat siyosati darajasiga ko'tarildi.

O'zbekistonda oliy ta'lim

"Oliy ta'lim" atamasi zaminida iqtisod, fan, texnika va madaniyat asida faoliyat olib boruvchi, ish mobaynida ilm-fan, madaniyat, nika yangiliklarini qo'llagan va o'z ustida ishlagan holda nazariy va aliy muammolarni bartaraf etuvchi yuqori malakali mutaxassislarni yorlash tushuniladi. Oliy ta'limning asosiy maqsadi zamon blariga javob bera oladigan malakali, raqobatbardosh, yuksak mli, oliy ta'lim mutaxassisi talablariga o'zi tanlagan yo'nalishi asidan talabga javob bera oladigan respublikaning ilm-fan, daniyat, iqtisod, ijtimoiy sohalarini rivojlantirishda o'z hissasini shadigan, mustaqil fikrlaydigan, yuksak ma'naviyatga ega bo'lgan jori salohiyatli mutaxassislarni tayyorlashdir. O'zbekistonda oliy imning yuzaga kelishi jadid ziyolilariga borib taqaladi. 1918-yili shkentning eski shahar qismida Munavvarqori Abdurashidxonov, budiy, Abdulla Avloniy va boshqalar tashabussi bilan rkaziy Osiyodagi birinchi milliy dorilfunun tashkil qilindi. Mana i ta'lim maskani zampirida bugungi kunda Respublikamizda qator i ta'lim muassasalari faoliyat olib bormoqda.

O'zbekiston Respublikasida oliy ta'lim tizimining boshqaruvi Vazirlar hkamasi va O'zbekiston Respublikasi qonunchiligi doirasida oliy imni boshqarish davlat vakolatli organlari tomonidan amalga iriladi.

Oliy ta'limning boshqaruv organi – O'zbekiston Respublikasi Oliy O'rta Maxsus Ta'lim Vazirligi hisoblanadi.

Oliy ta'lim muassasining bevosita boshqaruvi rektor tomonidan amalga oshiriladi.

Oliy ta'lim muassasasi faoliyatining asosiy masalalarini ko'rib chiqish uchun ilmiy kegash tashkil qilinadi.

Oliy ta'lim muassasasi tasdiqlangan ishchilar miqdori va byudjet chegarasida (davlat byudjeti va byudjetdan tashqari mablag'lar), talabalarning miqdoridan kelib chiqqan holda belgilangan tartibda o'z strukturasini shakllantiradi.

Lug'at

iste'dod	— талант
ziyolilar	— интеллигенты
fidoyilik	— самоотверженность
mutaxassis	— специалист

Suhbat matni

Talabalik – oltin davrim

Men bu yil O'zbekiston Milliy universitetining jurnalistika fakultetiga o'qishga kirdim. Talabalik davri juda maroqli ekan. Ayniqsa, o'z sevgan kasbing mutaxassisligi bo'yicha ilm olsang, diling quvonarkan. Biz jurnalist kasbining nozik nuqtalarini, mashaqqatlarini, o'ziga xosligini qunt bilan o'rganyapmiz. Shu bilan birga O'zbekiston radio va televideniyesida, gazeta va jurnallar tahririyatida hamkorlik qilyapmiz. Darsdan tashqari vaqtlarda do'stlarim bilan Toshkentning go'zal joylarida sayr qilamiz. Yangi ko'rgazmalar, konsertlarni borib ko'ramiz. Bundan tashqari, fakultet yoki universitetda bo'lib o'tayotgan tadbirlarda qatnashamiz. Xullas, talabalik davrimiz juda sermazmun, xushchaqchaq, maroqli o'tmoqda.

Tarjima mashqi

Сегодня перед Узбекистаном стоят стратегические задачи, среди которых дальнейшее развитие системы образования как важнейшего фактора процветания страны, устойчивого роста экономики, обеспечения занятости населения.

В целях эффективного осуществления единой государственной политики по своевременному обеспечению отраслей экономики высококвалифицированными и конкурентоспособными на международном рынке труда специалистами, педагогическими и научными кадрами запланирована организация обучения по программам

истратуры и Ph.D., повышения квалификации и стажировок в
ущих зарубежных вузах.

Maqollarni yod oling

olish – ninada quduq qazish bilan teng.

nar o'rganish uchun ham hunar kerak.

siz inson – mevasiz daraxt.

– inson ziynati.

nki ilm bilan aqlini oshirishga urinsa, mol-u davlat o'zi kelaveradi.

bo'lmasa odamning hayvondan farqi bo'lmas edi.

Diqqatingizni jamlang!

i o'g'il - otadan ulug' – Образованный сын – почетнее отца.

lganga tole yor – Стараться будешь–счастья добудешь.

ozdan o'rganib, dono bo'lur – Кто учится понемногу, тот мудрым
становиться.

rorlash - bilimning onasi – Повторенье – мать ученья.

Grammatik ma'lumot. Uslubiy xoslangan va uslubiy betaraf zlar

Adabiy tilning ijtimoiy hayotdagi ma'lum soha doirasiga, ma'lum
qiy vaziyatga xoslangan ko'rinishi nutq uslubi hisoblanadi. So'zlar
'lun nutq uslubiga xoslanish – xoslanmaslik belgisiga ko'ra uslubiy
ilangan va uslubiy betaraf so'zlarga bo'linadi. Ayrim nutq uslubi
rasidagina qo'llanadigan so'zlar uslubiy xoslangan so'zlar,
iday xususiyatga ega bo'lmagan so'zlar uslubiy xoslanmagan
i betaraf so'zlar deyiladi.

*Tovush, urg'u, bo'g'in, undalma, morfema, omonim, sinonim,
ubiyat* kabi qator so'zlar uslubiy xoslangan so'zlardir. Chunki
so'zlar, asosan, tilshunoslik fani doirasida qo'llaniladi.

Osmon, xalq, bayram, o'quvchi, dars, tushlik, salomatlik, odam
i so'zlar barcha nutq uslublari doirasida birdek qo'llanish
xoniga egaligi sababli uslubiy betaraf so'zlar qatoriga kiradi.

O'zbek tili leksikologiyasidagi so'zlar uslubiy qo'llanishiga ko'ra
i guruhga bo'linadi:

1) uslublararo (uslubiy) betaraf leksika;

2) uslubiy xoslangan leksika.

Nutq uslublarining barchasi uchun baravar ishlatiladigan va birorta uslubga xoslanmagan soʻzlar uslubiy betaraf leksika deyiladi. Masalan: osmon, yer, daryo, tosh, suv, non, osh, bosh, edi, keldi, gapirmoq, kulmoq, ichmoq, uxlamoq va boshqalar.

Uslubiy xoslangan leksika. Nutqni birorta yoki ayrim-ayrim turlari uchun ishlatiladigan soʻzlar uslubiy xoslangan leksika deyiladi. Masalan, fonetika, artikulyatsiya, urgʻu, sintaksema, leksema, teorema, vazn, radif, muxammas(ilmiiy), maqol, sarlavha, zarbdor, jangovor, ulkan(publitsistik), fuqaro, qoida, qonun, modda, qaror, ariza, bildirish, jabarnoma, (axborot), nigoh, visor, xandon, murgʻak, malak, pari, saman, munis, koshona, xirof, dilband, alhor (badiiy) uslublarga xoslangan. Uslubiy xoslangan leksika qoʻllanishiga koʻra ikki xil:

1) yozma nutq leksikasi;

2) ogʻzaki nutq leksikasi.

Yozma nutq leksikasiga kitobiy uslub yoki badiiy, rasmiy, publitsistik, ilmiy uslublar kiradi.

Ogʻzaki nutq leksikasiga oddiy soʻzlashuv uslubi kiradi va boshqalar.

Topshiriq. Oliy taʼlimga oid soʻzlar asosida “Soʻz ustasi” oʻyini texnologiyasini namunadagidek davom ettiring

Taʼlim – mutaxassislik – kafedra – amaliyot – talaba – auditoriya – analiz – zakovat – tizim – magistratura

Topshiriq. Matnni koʻchiring, matndagi uslubiy betaraf va uslubiy xoslangan soʻzlarni toping, mazmunini izohlang.

Zamonaviy bilimga ega, odobli, ilmiy, barkamol va shijoatli farzandlar bizning kelajagimizdir. Isteʼdodli, bilimdon yoshlar oʻqish uchun chet ellarga yuborilmoqda. Ularda shijoat, yangilikka intilish bor. Jamoniy va maʼnaviy jihatdan yoshlarimizni yetuk qilib tarbiyalash shu tunning bosh vazifasidir. (*Gazetadan*)

87 Test topshiriqlari

1. Rivojlangan soʻzi qaysi soʻz bilan birikma hosil qiladi?

- a) shuhrat b) oila s) mamlakat d) insonlar

2. Qorin soʻzi bilan juftlik hosil qiladigan soʻzni aniqlang?

- a) kabob b) sochiq c) qopqoq d) tovoq

3. Ayrim soʻzi bilan juft soʻz hosil qiladigan soʻzni aniqlang?

- a) kechak b) furush c) bosh d) do'kon
- Beshik so'zi bilan qo'shma so'z hosil qiladigan so'zni aniqlang?
- a) solmoq b) olmoq c) tervatar d) tuzatar
- Bosh so'zining o'z ma'nosida qo'llangan variantini aniqlang?
- a) o'chaning boshi b) buloqning boshi
- c) damning boshi d) ishning boshi

Mavzuni mustahkamlash uchun savollar:

O'zbekistondagi oliy ta'lim muassasalari haqida nimalarni bilasiz?

Uslubiy xoslangan so'zlar qanday so'zlar?

O'zbek tili leksikologiyasidagi so'zlar uslubiy qo'llanishiga ko'ra qanday guruhga bo'linadi?

Uslubiy xoslangan leksika qo'llanishiga ko'ra nechta xil bo'ladi?

Uslubiy xoslanmagan yoki betaraf so'zlar deb nimaga aytiladi?

ga vazifa: O'zbekistonda mavjud oliy ta'lim muassasalari haqida taqdimot tayyorlang.

 O'qish uchun material

O'zbekiston Milliy universiteti

O'zbek ziyolilari azaldan ilm-fanni rivojlantirish masalasiga jiddiy e'tibor qaratganlar. Yosh avlodning bilim olishi, yuksak intellektual salohiyat egalari bo'lishlari uchun barcha sharoitlarni yaratishga intilganlar. Xususan, 1918-yilda Toshkentning eski shahar qismida Munavvarqori Abdurashidxonov, Mahmudxo'ja Behbudiy, Abdulla Avloniy singari ma'rifatparvarlar tashabbusi bilan milliy dorulfunun tashkil qilingan. Universitetimiz dastlab Xalq universiteti degan nom bilan faoliyat ko'rsatgan. 1920-yildan Turkiston davlat universiteti, 1923-yildan esa O'rta Osiyo davlat universiteti, 1960-yildan 2000-yilgacha Toshkent Davlat Universiteti deb yuritilgan. 1995-yil 14-sentabrda O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi Qarori bilan Toshkent Davlat Universitetiga Mirzo Ulug'bek nomi berildi.

Ma'lumki, universitetimiz nafaqat Respublikamizda, balki mintaqamizda ilk tashkil etilgan oliy ta'lim muassasasi hisoblanadi. Universitet olimlari va o'qituvchilari jamoasining ilm-fan, ta'lim, ma'naviyat va ma'rifat sohasidagi, ilmiy tadqiqot, ta'lim tizimini shakllantirishdagi alohida o'rni va xalqaro nufuzini e'tiborga olib, 2000-yil 28-yanvarda O'zbekiston Respublikasi birinchi Prezidentining Farmoniga muvofiq mazkur ilm maskaniga milliylik maqomi berildi va hozirgi kunda u Mirzo Ulug'bek nomidagi O'zbekiston Milliy universiteti deb yuritiladi.

Bugungi kunda mazkur oliy dargohda 11 ta fakultet mavjud bo'lib, 45 ta bakalavriat ta'lim yo'nalishi va 100 dan ortiq magistratura mutaxassisliklari bo'yicha kadrlar tayyorlash yo'lga qo'yilgan.

Universitetda xalqaro talablarga mos fundamental tadqiqotlar olib borish, xorijiy mamlakatlardagi nufuzli fan va ta'lim markazlari bilan o'zaro hamkorlikni yo'lga qo'yish borasida ko'pgina ishlar amalga oshirilmoqda.

Universitetda tahsil olgan ziyolilardan Ozod Sharafiddinov, Avdulla Oripov va Erkin Vohidovlar "O'zbekiston Qahramoni" yuksak unvoni sohiblaridir. Shuningdek, ko'plab professor-o'qituvchilarimiz "O'zbekiston Respublikasi fan arbobi" faxriy unvoni, "Buyuk xizmatlari uchun" ordeni, "Shuhrat" medali bilan mukofotlangan.

dorli talaba qizlarimizdan 36 nafari Zulfiya nomidagi davlat
kofoti sovrindorlaridir. O'tgan davr mobaynida iste'dodli
balardan 19 nafari O'zbekiston Respublikasi Prezidenti, 22
ari Alisher Navoiy, 19 nafari Mirzo Ulug'bek, 2 nafari Beruniy
nidagi davlat stipendiyasi sovrindorlari bo'lishdi.

Universitetda zamonaviy jihozlangan "Ma'naviyat va ma'rifat"
kazi, 11 ta fakultet va 8 ta talabalar turar joylarida ma'naviyat va
rifat xonalari faoliyati yo'lga qo'yilgan.

Umuman, mustaqillik davrida Mirzo Ulug'bek nomidagi
bekiston Milliy universitetida talabalarining intellektual salohiyatini
irish, yetuk mutaxassislar tayyorlash borasida ulkan natijalarga
hildi va erishilmoqda.

Suhbat matni

Yurtimizdagi otaxon universitet – Mirzo Ulug'bek nomidagi
zbekiston Milliy universiteti mamalakatimizdagi barcha sohalar
un kadrlar tayyorlab beradi. Universitet tashabbusi bilan muntazam
alga oshirilib kelinayotgan loyihalarning ham barchasi amaliy
imiyatga ega. Bevosita O'zMU rektori loyihasi asosida tashkil
gan navbatdagi tashabbus ham barchani, ayniqsa, maktab va
ademik litsey bitiruvchilarni mamnun qildi. Universitetning barcha
ultetlarida "Ochiq eshiklar kuni" o'tkazildi. Unga umumiy o'rta
lim maktablari va akademik litsey bitiruvchilari o'qituvchilar va ota-
alar hamrohligida tashrif buyurishdi. Mehmonlarga universitetdagi
lim jarayoni, ta'lim yo'nalishlari, mutaxassisliklar, dars jarayonlari
o'qitish tizimi haqida atroflicha ma'lumot berildi. Kasb tanlash
fasida turgan yoshlar, ular tahsil olayotgan ta'lim muassasasi
muriyati va ota-onalar kerakli ma'lumotlarga ega bo'lishdi. Kreativ
matda tashkil etilgan "Ochiq eshiklar kuni"da o'quvchilar o'zlarini
iversitet talabalaridek his qilishdi, ma'ruzalarda ishtirok etishdi,
aliy mashg'ulotlarda qatnashishdi, O'zMU professor-
qituvchilaridan saboq olishdi.

Lug'at

ohiyat – интеллект

a'rifatparvarlar

osvyatiteli

hoblari – обладатели

naliy mashg'ulot –

актическое занятие

ochiq eshiklar kuni – день

открытых дверей

mutaxassis – специалист,

эксперт

ta'lim muassasasi – учебное

заведение

Наука не может развиваться без споров и диспутов. Поэтому занятия в медресе будут построены и именно так – в дискуссиях, обсуждениях изучении всех мнений. (Мирзо Улугбек)

Мы ставим перед собой цель – создать необходимые возможности и условия для того, чтобы наши дети росли не только физически и духовно здоровыми, но и всесоронне и гармонично развитыми людьми в полной мере отвечающими требованиям XXI века, в котором им предстоит жить и трудиться. (И.А.Каримов)

Национальный университет Узбекистана имени Мирзо Улугбека является старейшим высшим учебным заведением Узбекистана. Прежние названия был Ташкентский Государственный университет (ТашГУ), до 1960 года носил название Средне-азиатский государственный университет (САГУ), до 1923 года носил название Туркестанский государственный университет (ТуркГУ). 28 января 2000 года специальным Указом Президента Республики Узбекистан Ташкентскому государственному университету придан статус "Национального университета Узбекистана".

Официальной датой создания университета считается 12 мая 1918 года.

❖ *Grammatik ma'lumot. So'zlashuv uslubi va uning xususiyatlari. Shevaga xos so'zlar.*

Kundalik hayotda oilada, ko'cha – ko'yda, ish joylarida va boshqa joylarda kishilarning bir-biri bilan erkin muloqotga kirishuvi va fikr almashish jarayonida qo'llanadigan nutq uslubi so'zlashuv uslubi deyiladi. So'zlashuv uslubi adabiy va oddiy so'zlashuv uslublarini o'z ichiga oladi.

Ma'lum adabiy til me'yorlariga bo'ysungan, tartibga solingan so'zlashuv uslubi adabiy so'zlashuv uslubidir. Adabiy tilning og'zaki shakli adabiy so'zlashuv uslubi orqali amal qiladi. Radioeshittirishlar, televideniye ko'rsatuvlari shunday uslubda olib boriladi.

Adabiy til me'yorlariga doimo amal qilavermaydigan erkin muloqot shakli oddiy so'zlashuv uslubi sanaladi. Oddiy so'zlashuv

...diga nutqiy vositalarini tejashga imkonini unan ulg'a, bunga teskari
lgan nutqiy ortiqchalikka ham yo'l qo'yiladi.

So'zlashuv uslubining har ikki turi ko'pincha dialog shaklida
robg'a chiqadi. Bu uslubda so'zlar odatda kinoya, piching,
hirmalarga boy bo'ladi. So'zlashuv uslubining yana bir o'ziga
xususiyati erkinligidir. Jumlar qisqa va ta'sirli bo'lib,
pincha so'z – gaplar, to'liqsiz gaplar, maqol va matallar hamda
alardan keng foydalaniladi.

Umumxalq tili ma'lum bir xalqning so'zlashuv tilidir. Bu til
groq hajmda bo'lib, u sheva va lahjalar, kasb-hunarga oid
lar, atamalar, jargonlar, ma'lum toifa (biror ijtimoiy guruh) ga
so'zlarni ham o'z ichiga oladi. Bunda nutq erkin bo'lib, til
lalariga asoslanilmaydi.

Faqat muayyan bir hududga xos ayrim belgilarni o'zida namoyon
an til shakli sheva hisoblanadi. Bir qancha shevalar yig'indisi
a deyiladi. Sheva va lahjalar ma'lum bir hududda yashovchi
lining mahalliy so'zlashuv tilidir (masalan, Toshkent shevasi,
g'ona shevasi kabi).

Toshkent shevasi: Bizankiga xolam bilan jiyanim kelishvotti. Ulani
p charchavomman. Tezro kelissin, poylap ko'zim to'r bo'ldi.
ama yoni tozaluvdim. Ula blan mazza qilovuza.

Farg'ona shevasi: Ari soqov holda ilondi oldiga boripti.
dirg'och aytipti: „Dunyodagi barcha yaxshi etlardan qurbaqani eti
inakan, deyapti". Shunnan buyon ilonni yemishi qurbaqa eti
o qopti.

Namangan shevasi: Iloyo ayillaringizi baxtiga tuzu volung,
anday o'g'lingizdan xat keluttimi?

kelutti. Ikuchkun bo'ddi rasim yuboripti, popugi vor shapkaladan
o'pti. Ha tuzu vosa bo'pti.

Buxoro shevasi: Memonla kelli choqi. Akam he qayerga
amayla.

lak munnan qo'rqib, uni cho'qqilap olli.

shiriq. Shevaga xos so'zlarni toping, ularga izoh bering.

ysi sheva adabiy

Bu qanaqa til o'zi?»

izga mos kelar.

– Deb o'shqirardi Sotti.

1 tilida qaysi biri

– Hoy, Eshniyoz, ne uchun

– juda oz kelar?!»

«Pichoq»ni «pakki» deysan?

‘qonda «aqa-baqa»,

– Sen o'zing-chi Mirgulshan,

«Tashkentda «votti-votti».
Na ajab Abdurahmon
«Hollish»ni «So'ri» desa.
Qurbonali baqrayib
«Qashqir»ni «bo'ri» desa.

«Toshkentda «chakki» deysan.
Tosh o'rta qo'yib der:
– Mana shu oddiy paqir.
Agar shu chelak bo'lsa
guvohlaringni chaqir.

Topshiriq. So'zlashuv uslubi asosida "Men sevgan o'quv maskan" mavzusida matn tuzing.

Test topshiriqlari

1. So'zlashuv uslubi o'z ichiga oladi:

- a) oddiy va murakkab so'zlashuv uslublarini
- b) adabiy va oddiy so'zlashuv uslublarini
- c) adabiy va badiiy so'zlashuv uslublarini
- d) og'zaki va badiiy so'zlashuv uslublarini

2. So'zlashuv uslubining har ikki turi ko'pincha qaysi shaklda ro'yobga chiqadi?

- a) monolog b) dialog s) matn d) og'zaki

3. Ilo-ishora qaysi uslubga xos?

- a) ilmiy uslubga s) badiiy uslubga
- b) so'zlashuv uslubiga d) rasmiy uslubga

4. ToshDU ga milliylik maqomi berilgan sanani ko'rsating.

- a) 1995-yil 14-sentabr s) 1918-yil 12-may
- b) 2000-yil 28-yanvar d) 2008-yil 2-may

5. Ilmiy uslubga xos atamalar to'g'ri berilgan javobni aniqlang.

- a) tadqiqot, qoida, nazariya b) adabiyot, kashfiyot, hayot
- c) tibbiyot, she'riyat, ma'naviyat d) talaba, zamon, ma'lumot

? Mavzuni mustahkamlash uchun savollar:

1. O'zMU qachon tashkil topgan? Uning tarixi haqida nimalarni bilasiz?

2. Universitetimizdan qanday mashhur kishilar yetishib chiqqan?

3. Universitetimizning boshqa Oliy o'quv yurtlari bilan bo'lgan munosabatlari haqida ma'lumotga egamisiz?

4. So'zlashuv uslubining boshqa nutq uslublaridan farqi nimada?

5. Adabiy va oddiy so'zlashuv uslubi deb nimaga aytiladi?

Uyga vazifa: "Universitetimiz 100 yoshda" mavzusida reportaj tayyorlash.

23-mavzu. Bo'lajak kasbim

Zakiy bo'l, bilimni tanlay bil, toki

Xom ish ham bilimdan pishdi hattoki.

O'qish uchun material

Kasb tanlash

Buyuk yozuvchilardan biri shunday degan edi: «Hayotda siz un eng sevimli bo'lgan kasbni tanlang, shunda bir umr ishga naysiz, unda yashaysiz». Agar kishi o'z sevgan kasbida ishlayotgan sa, u hech qachon har kun ertalab o'zini ishga ketayapman, deb bilmaydi.

O'z sevgan kasbi bilan shug'ullanish kishiga zavq, xursandchilik, o'at, rag'bat hamda ma'naviy ozuqa beradi. O'zi yoqtirgan ishni yotgan kishi vaqt qanchalar tez o'tib ketganligini sezmay qoladi, u qachon bajarayotgan ishidan charchamaydi.

Bugun dunyo bo'ylab qanchadan-qancha kishilar zavod-ikalarda, idoralarda, avtomobillarda, ish maydonlarida ish vaqtining oq tugashini intizorlik bilan kutishadi. Bu toifadagi kishilarning i-harakatlaridan ma'lumki, o'zlari yoqtirgan mashg'ulotni o'z olari sifatida tanlashmagan. Ya'ni, ular o'zlariga yoqmaydigan kasb shug'ullanuvchi kishilardir. Ammo hech bir kishi kasbidan qlana olmas ekan, o'zidan, o'zi bajarayotgan faoliyatidan qanoat aydi.

Shundan kelib chiqqan holda, hayotda o'z kasbidan zavq olayotgan nuvaffaqiyat qozonagan insonlardan ibrat olish lozim. O'z kasbini an, qilayotgan ishidan zavqlana olgan oddiy poyafzal irlovchisi bir tashkilotda yetuk mutaxassis sifatida ishlovchi, ammo kasbini yomon ko'radigan, qilayotgan ishidan zavq topa ydigan insondan baxtlidir.

Bajarayotgan ishingizdan zavqlanishni o'rganing. Agar buning iloji nasa, kasbingizni imkon qadar o'zingiz zavqlanib ishlaydigan yat turiga o'zgartirishga harakat qiling.

Unutmang, siz kasbingizda jon saqlashingiz emas, balki ashingiz kerak. Shundagina qilayotgan ishingiz sizning haqiqiy nli kasbingizga aylanadi!

Berilgan so'z va iboralarning ma'nosini bilib oling

mutaxassis, zavqlanish, sevimli kasbni tanlash, xursandchilik, at, rag'bat, ma'naviy ozuqa, qanoat qilmoq, yoqtirgan mashg'ulot

Men tanlagan kasb

Men maktabda o'qib yurganimdayoq tarix faniga juda qiziqardim. Qadimiy davlatlar, shaharlar, xalqlar haqidagi mavzularni ishtiyoq bilan o'qir edim. Mana hozir O'zbekiston Milliy universitetining tarix fakultetida o'qiyapman. Biz o'rganayotgan fanlar juda qiziqarli: arxeologiya, etnografiya, qadimgi dunyo tarixi va boshqalar. Kelajakda men yaxshi mutaxassis bo'lishni istayman. O'lkamiz tarixining ochilmagan sahifalarini o'rganishni orzu qilaman. Toshkent, Buxoro, Samarqand shaharlaridagi obidalarni o'rganishni, yer ostidagi madaniyat qoldiqlarini izlab topishni istayman.

Biz yaqinda qadimiy shaharlar: Samarqand, Buxoro, Xivada bo'ldik. Qadimiy obidalar, ularning tarixi bilan tanishdik. Samarqanddagi Go'ri Amir maqbarasi, Registondagi madrasalar, Imom Buxoroiy majmuasi, Buxorodagi masjid-madrasalar, Buxoro amiri saroyi, Xivadagi ajoyib tarixiy obidalar bizda katta taassurot qoldirdi. Men tarixchi bo'lmoqchi ekanligimdan xursandman, mana shunday go'zal, maftunkor obidalar bilan tanishib, yangi-yangi obidalar qazilmalarida ishtirok etishni orzu qilaman.

Lug'at

ваша будущая профессия – sizning bo'lajak kasbingiz
 профессия (основной род занятий, трудовой деятельности) – kasb
 (mashg'ulotlarning, mehnat faoliyatining asosiy turi)
 выбирать (выбрать) профессию – kasbni tanlamoq (tanlab olish)
 профессиональные качества – kasbiy fazilatlar, xislatlar
 вы начинаете трудовую деятельность – Siz mehnat faoliyatini boshlayapsiz
 деятельность (работа, занятие, труд) – faoliyat (ish, mashg'ulot,

Maqollarni yod oling.

Tikkan chevar emas,

Bichgan — chevar.

Yuz tuman oltindan hunar yaxshi.

Yuz hunarni chala bilgandan, bir hunarni to'la bil.

Yamoqchining ishini suvoqchi bilmas.

Yaxshi bilsang ishingni, yaxshilar silar boshingni.

Tarjima mashqi

Есть много профессий в мире, и все они являются по-своему интересными. Так что это очень трудно найти свое призвание в жизни. Выбор профессии зависит от способностей и целей в жизни. Мне очень нравится работать с детьми. Мои мама и бабушка тоже педагоги. Я с детства ежедневно наблюдаю за работой моей мамы. Вижу эту работу не только с внешней стороны, как другие ученики, но и изнутри. Да, это трудно. Да, это ежедневный кропотливый труд. Подготовка к урокам, проведение уроков... Но при всем этом моя мама ни разу не пожалела о выборе профессии.

Grammatik ma'lumot. Matn va uning ko'rinishlari

Ma'lum bir shaxs tomonidan ayrim voqea-hodisa, narsa-umning izchil tasviri va tavsifi uchun tuzilgan gaplar sirasi deb deyiladi. Matnda ifodalangan axborotning hajm belgisiga ko'ra 2 bo'lib, ular: mikromatn va makromatndir.

Bir necha gaplarning o'zaro grammatik va mazmuniy bog'lanishidan tashkil topgan, mazmuniy yaxlitlikka ega bo'lgan shma gaplarga nisbatan yirikroq yozma va og'zaki nutq parchasi mikromatn deyiladi.

Bir umumiy mavzu ostida birlashgan bir necha mikromatnlardan tashkil topuvchi yaxlit asarga makromatn deyiladi. Matn mazmun jihatidan 2 turga bo'linadi: ma'lumotnoma matni va ijodiy-tavsifiy matn.

Ma'lumotnoma matnida bo'lib o'tgan voqea-hodisa yoki mavjud holat haqida oddiy axborot beriladi.

Ijodiy-tavsifiy matn so'zlovchi yoki yozuvchi tomonidan ijodiy ishda bayon etilgan voqea-hodisa, narsa yoki shaxsning tasviri yoki xarakter, ma'lumotning ijodiy-tavsifiy bayonidir. Ilmiy, publitistik va ijodiy uslublar, shuningdek, insho ham ijodiy-tavsifiy matnning ko'rinishlaridir.

Turlari	Tuzilishi	Qo'llanilishi
Dialogli matn	Dialogli matn ikki va undan ortiq suhbatdoshning turli mazmundagi fikr-axborot almashinuvini ifodalaydi. Bunday matnda so'roq olmoshlari, yuklama, undov va kirish so'zlar; sodda, to'liqsiz va so'z-gaplar keng qo'llaniladi	Bunday matnlar so'zlashuv va badiiy uslubga xos bo'lib, savol-javob, taklif, xabar-ma'lumot, da'vat, iltimos kabi muloqot mazmunini ifodalashga xizmat qiladi
Tavsifiy (monologli) matn	Tavsifiy matnda so'zlovchi yoki yozuvchi tomonidan ifodalangan voqea-hodisa, narsa-shaxs tasviri, tavsifi yoki xabar, ma'lumot bayoni beriladi. Matnda belgi-xusisiyat ifodalovchi so'zlar, atama va modal so'zlar, fe'lining xoslangan shakllari, uyushiq hamda ajratilgan gap bo'laklari faol ishlatiladi	Tavsifiy matnlar ilmiy, publitsistik, badiiy, rasmiy-idoraviy uslubda qo'llaniladi. Ma'lum voqea-hodisa, narsa-shaxslarga oid fikr-mulohaza bildirish, ularni dalillar bilan ta'riflash, izohlash, asoslashga xizmat qiladi

Topshiriq. Matnni o'qing va uni kengaytiring.

Salomlashish — qadimiy odat. Dunyodagi barcha madaniy xalqlar o'zaro insoniy muloqot — muomala-munosabatni salomdan boshlashadi. Har bir xalqning salomlashish bilan bog'liq o'z urf-odatlarini bor. Hindlar qo'l kaftlarini birlashtirgancha, peshonalariga tirab, afg'onlar yuzlarini yuzlariga suykagancha kift urishtirib salomlashsa, inglizlar bosh kiyimini olib, yengil ta'zim qilishadi.

Biz, o'zbeklar, barcha islom dunyosi xalqlari singari bir-birimizni ko'rganimizda "assalomu alaykum" deya, qo'l olishib ko'rishamiz.

Xalqimizning o'ziga xos tabiatini, lutfkorligini, urf-odatlarini hammamizga jonday aziz, qadrdon bo'lib qolgan «Salom» so'zisiz tasavvur qilolmaymiz.

Odamning kimligini uning salomi belgilaydi. (*M. Sattor*)

Topshiriq. Matnni o'qing. Mazmunini ochuvchi savollar tuzing.

Brusselda qiziq tanlov bo'lib o'tdi. Unda G'arbiy Yevropa davlatlaridagi poliglotlar — ko'p tilni biluvchilar o'zaro kuch cinashdilar. Poliglotlar uchun eng kamida 9 ta tilni bilish (bunga lotin va esperanto tillari kirmagan) shart qilib qo'yildi.

Tanlov tashkilotchisi, Belgiyaning Xassalte shahridagi nonaviy tillarni o'rganish markazining boshlig'i E. Xarmansning idlashicha, bu musobaqa sportchilarning ko'pkurashi shaklida ishtirilgan. Hakamlikka esa baholanadigan til ona tilisi bo'lgan til iblari taklif qilingan.

Bu tanlovda Buyuk Britaniya vakili, o'rta maktab o'qituvchisi D. r g'olib chiqqan. U 23 ta tilda erkin gaplasha olar ekan.

Test topshiriqlari

Matn turlari —

lialogli matn, tavsifiy (monologli) matn b) mikromatn, makromatn
nsho matni va ijodiy matn d) dialogli matn, badiiy matn

Matnning qaysi turi so'zlashuv va badiiy uslubga xos bo'lib, savol-
ob, taklif, xabar-ma'lumot, da'vat, iltimos kabi muloqot mazmunini
dalashga xizmat qiladi?

dialogli matn b) insho matni

tavsifiy (monologli) matn d) badiiy matn

Suhbatdoshlarning bevosita bir-biriga qaratilgan nutqi bu—

dialog b) monolog s) dialekt d) uslub

Qaysi gapdagi so'z uslubiy jihatdan xato qo'llangan?

Do'stlikni ardoqlash kerak b) Bolalik uy bozor, bolasiz uy

ozor s) Eshik ochiq bo'lsa ham, so'rab kir d) Yoqimli shamol esa
shladi

Qaysi gapda *achchiq* so'zi o'z ma'nosida qo'llangan?

Bu achchiq haqiqat edi b) Achchiq-chuchuk tayyorlang, qizim

Achchig'ing chiqmasin, bolam d) Qalampir taomni achchiq qilib
bordi

? Mavzuni mustahkamlash uchun savollar:

Kasb tanlashda nimalarga e'tibor berish lozim?

Kelajakda yetuk mutaxassis bo'lishda kasb tanlashning o'rni
unday?

Matn nima? Uning turlariga misol keltiring.

Qanday matn ikki va undan ortiq suhbatdoshning turli mazmundagi
kr-axborot almashinuvini ifodalaydi?

Matnning qaysi turi so'zlashuv va badiiy uslubga xos bo'lib, savol-
vob, taklif, xabar-ma'lumot, da'vat, iltimos kabi muloqot mazmunini
odalashga xizmat qiladi?

Yoga vazifa. "Men tanlagan kasb" mavzusida matn yarating.

*Kamyob emas kishi, kishilik kamyob,
Odam noyob emas, rostgo'ylik noyob.*

O'qish uchun material

Sog'lom oila – sog'lom jamiyat tayanchi

Mustaqillik sharofati bilan mamlakatimizda fuqarolarning huquq va erkinliklari, sog'lom avlod masalasi, nikoh va oila munosabatlari borasidagi qarashlar tubdan o'zgardi. Chunki yangi avlod yaratuvchisi bo'lgan oila – yurt tayanchi, jamiyat rivojiga hissa qo'shuvchi muqaddas dargoh. Oila har bir xalqning, millatning davomiyligini saqlaydigan, milliy qadriyatlarning rivojini ta'minlaydigan, yangi avlodni dunyoga keltirib, ma'naviy va jismoniy barkamol qilib tarbiyalaydigan, jamiyatning negizi hisoblanuvchi muqaddas maskandir.

Oilada mehr-muhabbatning ustuvorligi barcha millatlarga xos fazilatdir. Biroq oila, o'z mazmun-mohiyatiga ko'ra har bir xalq, har bir millat uchun o'ziga xos xarakterli hissiyotlarga ham ega. Sharqda oila qurish va uning mustahkamligi, farovonligi va barqarorligini ta'minlash insonning o'z millati, avlod-ajdodlari, jamiyati oldidagi muqaddas burchi hisoblanadi. Ayniqsa, o'zbek xalqi uchun oila eng muqaddas dargohdir.

Oila kichik bir jamiyat bo'lib, u katta bir jamiyatning barpo bo'lishi uchun asosdir. Shuning uchun oilalari mustahkam, barqaror, ma'naviy va iqtisodiy jihatdan yuksak davlatlar, mamlakatlarning ham kelajagi buyuk bo'ladi

 Berilgan so'z va iboralarning ma'nosini bilib oling
sog'lom avlod, muqaddas burch, mustahkam oila, barqarorlik, farovonlik, yuksak davlat, kelajagi buyuk, muqaddas dargoh, avlod-ajdodlar, oila – yurt tayanchi

Suhbat matni

Hayot mohiyati haqida

Inson uchun eng qadrli narsa nima? Hayot! Chunki bizning barcha quvonchlarimiz, bizning butun baxtimiz, bizning jamiki umidlarimiz faqat hayot bilan bog'liqdir.

N. G. CHERNISHEVSKIY

... yilga kelgani, uni hayotiga cheksiz talablar qo'yishi
mkin bo'lsin.

A. BLOK

Inson jamiyat va davlatning ko'lamli manfaatlari uchun qanchalik
da keltirsa, u shu qadar barkamoldir.

D. I.

MENDELEYEV

xshi xulqli bo'lgil hamda sof ko'ngil,
amlarga doim insofli bo'lgil.
mehnatxonada yaxshi-yu yomon
iraydi, yaxshilik qilaver hamon.

A. JOMIY

Inson hayotining ma'nosi tinib-tinchimaslik va doimiy tashvishdan
ratligini tushungan odam kaltafahmlikdan qutulgan bo'ladi.

A. BLOK

Bir odam uchun emas, balki hamma odamlarning farog'atini
zlash hamisha muhim masala bo'lib kelgan va shunday bo'lib
idi.

L.N. TOLSTOY

Lug'at

ir-muhabbat — любовь
mun-mohiyat — содержание, смысл, сущность
iyot — чувства, эмоция, ощущения
vonlik — изобилие, достаток, благо
jarorlik — стабильность
sak davlat — великое государство

Tarjima mashqi

Жизнь прожить — не поле перейти

Жизнь очень сложная штука, много в ней испытаний, и тот,
способен преодолеть их может считаться сильным человеком.
ые препятствия нужно принимать как испытания судьбы,
имо, так формируется характер человека, полноценная
юсть. Человек должен быть по жизни оптимистом.

Оптимист — это человек, который, сломав ногу, радуется как
нок, что не свернул шею. Вообще, много ли нужно человеку
счастья.

Бсе по-разному отвечают на этот вопрос. Одни под словом счастье понимают богатство, материальные блага, другие - человеческие положительные качества, третьи - любовь. Перечислять можно бесконечно. Сколько людей, столько и мнений насчет человеческого счастья.

❖ *Grammatik ma'lumot.* Dialogik matnning ma'no munosabatiga ko'ra turlari.

Dialog (yun. dialogos – gaplashish, suhbat) –

1) ikki yoki undan ortiq kishining nutqiy muloqoti, suhbat;
2) adabiy – badiiy matn komponenti, asardagi personajlarning nutqiy muloqoti berilgan o'rinlar. Hozirgi zamon prozasi rivoya, tavsif va dialogdan tarkib topadi; zamonaviy epik asarlarda dialog salmog'ining ortishi kuzatiladiki, bunga turlararo sintezlashuv, badiiy adabiyotning boshqa san'atlar bilan o'zaro aloqasi natijasi sifatida qarash mumkin;

3) falsafiy – publisistik mazmun yo'nalishidagi janr, unda qo'yilgan masala bir necha kishining suhbatida shakllanadi.

Dialog janriga antik davrning Suqrot, Aflotun singari mutafakkirlari asos solganlar. Keyinchalik o'rta asrlar, Uyg'onish davri va Yevropa ma'rifatchilik adabiyotida ham dialog janri ancha faol bo'lgan.

O'zbek adabiyotida dialogning ildizlari munozara janriga borib taqaladi. XX asr boshlari o'zbek adabiyotida dialog janri, unga xos unsurlardan ma'rifatchilik g'oyalarini ommalashtirishda samarali foydalanildi. Jumladan, Fitratning "Munozara", "Bedil" asarlarini dialog janri namunasi sanash mumkin.

Ikki kishi o'rtasidagi dialogik nutq, savol-javob, buyruq-javob, xabar-e'tiroz kabi mazmunlarni ifodalab, fikr xususidagi tasdiq, yoki inkorni, ziddiyat yoki munozarani bildiradi. Ko'p kishilik dialoglarda suhbat mavzusi savol-javobdan iborat bo'lmay, o'rtaga tashlangan savol taklif, da'vat, biror xabar, dalillar bilan xulosalanadi.

Dialogik matn tarkibida so'roq, olmoshlari, muomala odobiga oid so'z va iboralar, yuklamalar, undovlar, kirish so'zlar keng qo'llanadi. Bunday matndagi gaplar asosan sodda gaplardan tashkil topadi, sodda gaplarning bir tarkibli turlari, to'liqsiz gaplar, so'z-gaplar faol ishlatiladi. Dialogik matn so'zlashuv uslubi va badiiy uslubga xosdir.

Garchi dialogik nutq til nuqtai nazaridan gap shakllarining to'liq bo'lmashligi, so'zlarning tushib qolishi yoki qisqarishi, inversiyaga

nuloqotning umumiy qoidasi va etikasini saqlab qolishga harakat qilinadi.

Dialogik matn soʻzlashuv uslubi va badiiy uslubga xosdir. M:
Sobir uni koʻtarib otga mindiradi.

– *Chu!*

– *Men hayday? – soʻraydi Zulfiya.*

– *Qoʻrqmaysanmi? Ot yomon, olib qochib ketadi.*

– *Meni ushla sen.*

Sobir uning yelkasidan ushlab oladi.

– *Ketdik. Voy, chopib ketayapti-ku!*

– *Ot boʻlgandan keyin chopadi-da. Qoʻrqma, tezroq haydayver.*

Zulfiya haqiqiy aravakashlarga oʻxshatib:

– *No-o-o! Jonivor, no-o-o! – dedi. Ot qattiqroq chopa boshlaydi.*

– *Qani, men olay, – Sobir cholning qoʻlidan chelakni oldi.*

– *Oʻh-hoʻ! Muncha muzdek?*

– *Quduqning suvi-da, – dedi Nazir ota gʻurur bilan.*

– *Tagʻin meshda olib keldim. Koʻp ichmang, oʻgʻlim, tomoq ogʻrigʻi oʻlib qolasiz.*

topshiriq. Matnni oʻqing, dialogning qurilishiga eʼtibor qaring.

• Alisher oʻrtogʻining aytganini eshitmadi shekilli:

– Ov qilmoq, merganlik — ermak narsa, lekin eng zoʻr zaruriyat maktabdir. Turmushning koʻp sirlarini maktab oʻrgatadi. Suhbatning bunday keskin oʻzgarganidan shoshib, bir on jim qolgan bolalarning kattarogʻi:

– Kim oʻrgatdi senga bu gaplarni? — deb soʻradi Alisherga tik qarab.

– Bilaman-da, otam hamisha:”Olim odam xor boʻlmaydi”, — deydilar.(Oybek)

topshiriq. “Fakultet kutubxonasida” mavzusida dialog tuzing.

Tayanch soʻzlar: *kutubxonachi, oʻquv zali (qiroatxona), kitoblar*
ivoni, ilmiy va badiiy kitoblar, darslik va qoʻllanmalar, osoyishtalik.

7 Test topshiriqlari

Dialog soʻzining maʼnosi --

yun. dialogos – munosabat, muloqot s) lot. dialogos – fikr
mashish, xabar

7 O'qish uchun material

Sharaflı kasb

Dunyoda insonlar turli-tuman kasblarda faoliyat olib boradilar. nmo, mana shu kasblar ichida shunday bir kasb borki, u ham sharaflı, m mas'uliyatlıligi, o'ta fidoiylikni talab qilishi bilan ajralib turadi. ı ustozlik va murabbiylik kasbidir.

Barcha sohalarining ustalari, mutaxassislari bir kasb egalari mehnati lan shakllanadi. Har birimizga kimdir harf o'rgatib, savodimizni iqargan. Bugun kim, qayerda, qanday vazifada ishlamasin, qachondir aktabda o'qigan, ustozlar tarbiyasini olgan. İlk bor maktabga borgan unni, qo'liga qalam berib, yozishni, o'qishni o'rgatgan o'qituvchisini lamaydigan odam topilmasa kerak. Ustoz o'z kasbiga qalb qo'ri bilan rishmasa, fidoiy bo'lmasa murabbiylik yo'lida hech qanday utuqlarga erisha olmaydi.

İlm maskanimizda o'z kasbining ustalari talabalarga ta'lim- rbiya beradilar. Hozirda talabalarning odob-axloq, bilim saviyasini nada yuqoriga ko'tarish, har bir talabaning ehtiyoji, qiziqishi, iqtidori imkoniyatiga yarasha qo'shimcha mashg'ulotlar olib borish borasida tozlar tinmay izlanmoqdalar.

Birinci o'qituvchim

Maktabga borgan birinci kunimni juda yaxshi eslayman. O'sha ni birinci o'qituvchimiz qo'limizdan yetaklab sinfga olib kirdilar. aktabga qadam qo'yganimizdan boshlab bizning murg'ak qalbimizda atanimizga nisbatan muhabbat, kattalarga hurmat, kichiklarga izzatda o'lish kabi tuyg'ularni uyg'otdilar. Birinci o'qituvchim menga ilk bor lam tutishni, yozishni, o'qishni, maktabni sevishni, darslarga puxta pyyorlanishni, maqsadga erishish yo'lida harakat qilishni o'rgatdilar.

Ota-onalar farzandlarini boshlang'ich ta'lim olish uchun tajribali uallimlarga berishga harakat qiladilar. Men ham tajribali ustoz qo'lida 'lim oldim va hozirgi kunda hamma havas bilan boquvchi 'zbekiston Milliy universitetining 1-kurs talabasiman.

Birinci o'qituvchim, ilk ustozimni, hech ikkilanmay ikkinchi am desam arziydi. Men ulardan minnatdorman.

ta'lim	–	опытный, умудрённый опытом
tajribali	–	впервые
muallim	–	учитель, педагог, преподаватель
ziyo	–	сияние, свет
ta'lim	–	обучение, учёба, образование
tarbiya	–	воспитание
murabbiy	–	наставник, педагог, воспитатель

III *Yodingizda tuting!*

Donolar bisotidan

Haq yo'lida kim sanga bir harf o'qitmish ranj ila,
Aylamak bo'lmas ado, oning haqqin yuz ganj ila.

Alisher Navoiy

Hayot yo'lida birinchi masala – maktab masalasidir.

Fitrat

Jahonda bo'lmasa muallim agar,
Hayot ham bo'lmasdi go'zal bu qadar.

Abdurahmon Jomiy

Bilim qaytarish va takrorlash mevasidir.

Abu Rayhon Beruniy

Uquv qayda bo'lsa, ulug'lik bo'lur,
Bilim qayda bo'lsa, buyuklik bo'lur.

Yusuf Xos Hojib

III *She'rni yod oling*

Muallim

Biz yozgan raqamdan ochilgan dunyo,
Biz o'qitgan harfdan taralgan ziyo.
Ilm-u fanda buyuk kashfiyot bo'lgan,
Biz daf'larga qo'ygan ilk a'lo baho.

Muallim!

O'quvchining qalbi – oq daftar, tiniq,
Himni yozsangiz, bir umr o'chmas.
Qoyaga o'yilgan suratdek aniq,
Ahamol, qor va yomg'ir, bo'ronda ko'chmas,

Muallim!

Biz o'rnatgan kuydan yangragay navo,
Biz bo'yatgan rangdan ko'ringay havo.

...dan so'zga tarbiyaviy angizdan,

lamning dardiga topilgay davo.

[uallim!

higal muammolar tug'dirar hayot,

a'lim-tarbiyada yagona najot.

alam, qog'oz, kitob – ish qurolingiz,

urli kelajakni qilasiz ijod.

uallim!

(Rustam Musurmon)

*Berilgan so'z va iboralarning ma'nosini bilib oling
toz-shogird, ilm maskani, talabalarning odob-axloqi, bilim
viyasi, iqtidor, boshlang'ich ta'lim, iqtidor, imkoniyat, tinmay
'anmoq*

Suhbat matni

Ustozlar murg'akligimizdanoq qalbimizga ezgulik urug'larini chadi, qo'limizdan tutib, ma'rifat saboqlarini beradi, mehr-muhabbat ashadi. Biz erishayotgan ulkan yutuqlarimiz, qo'lga kiritayotgan alabalarmizda ularning hissasi katta. Shu sabab, ulami mudom araflagimiz, ardoqlagimiz keladi. Makedonskiy) Rumiyan "Nechun astuni (Aristotel) otangizdan ortiq izzat qilasiz?" deb so'radilar. Qandari Rumiyan javob berdi: "Otam go'yoki meni osmondan yerga shirdi. Ammo ustozim Arastu meni yerdan osmonga ko'tardi. Ya'ni, im meni dunyoga kelmog'imga sabab bo'ldi. Ustozim ilm va odob g'atib, martaba va izzatimning ortmog'iga sabab bo'ldi". Ko'rinib ibdiki, dunyoni o'z ilmu ma'rifati bilan lol qilgan insonlar ham doim ozini yuksak qadrlagan, izzat-hurmatini joyiga qo'ygan.

Grammatik ma'lumot. Monologik matn. Monologik matnda izmun izchilligi va ohang.

Monologik matn haqida gapirilganda, monolog va monologik tnni farqlay bilish lozim.

Monolog (yunon. monos – yakka, logos – so'z) – yakka xsning ayni paytda javob berilishini talab qilmaydigan, o'zgalar likalari bilan bo'linmagan nutqi. Monolog og'zaki shaklda (turli 'inlardagi nutq, ma'ruza, hisobotlar) ham, yozma shaklda blisistika, memuarlar va h.) ham keng qo'llanadi. Badiiy ibiyotda monologlardan turli maqsadlarda foydalaniladi. Ayniqsa, matik asarlarda monologlarning badiiy - estetik vazifalar doirasi

ancha keng. Monolog – dramatik personajning ruhiy holati, uning ongi-yu qalbida kechayotgan jarayonlarni tasvirlashning asosiy shakli. Ayni chog‘da, shartli ravishda tasvirlanuvchi bunday ruhiy jarayonlar voqealarga g‘oyaviy - hissiy munosabatni ifodalash, ayrim muhim tafsilotlarni berish, syujet rivojini asoslash kabi qator muhim funksiyalarni ham bajaradi. Monolog lirikaning ustuvor nutq shakli, lirik qahramon kechinmalari, asosan, uning monologi orqali ifodalanadi. Bu narsa ijroviy lirika namunalarida, ayniqsa, yaqqol ko‘zga tashlanadi, shuning uchun amaliyotda bunday she‘rlar monolog deb ham yuritiladi (A.Oripov “Hamza”, X.Davron “Abulhay so‘zi”). Sifat jihatidan monologning turli ko‘rinishlari mavjud (badiiy nutq, ichki monolog).

Tavsifiy (monologik) matn so‘zlovchi yoki yozuvchi tomonidan bayon etilgan voqea - hodisa, narsa yoki shaxs tasviri , tavsifi yohud xabar, ma‘lumot bayonidir. Maqola, insho ham tavsifiy matnning bir turi hisoblanadi. Ma‘lum voqea - hodisalarga, narsa va shaxsga oid fikr - mulohazaga bildirish, ularni badiiy vositalar yoki dalillar bilan ta‘riflash, izohlash, isbotlash tavsifiy matnga xos xususiyatlaridandir. Shuning uchun bunday matnda belgi-xususiyatni ifodolovchi so‘zlar, modal so‘zlar, fe‘lining funksional shakllari, ravishlar faol qo‘llaniladi. Tavsifiy matn yaratishda uyushiq bo‘laklar, ajratilgan gap bo‘laklari, atov gaplar, qo‘shma gap ko‘rinishlaridan keng foydalaniladi.

Tavsifiy matn ilmiy, publisistik, rasmiy-idoraviy, shuningdek, badiiy uslubga xosdir. Qo‘shma gaplar sinonimiyasidan badiiy tasvirda portret, tabiat manzarasini chizishda, shuningdek, inson ruhiy holati va his-tuyg‘ularini ifodalashda ko‘proq foydalaniladi.

Topshiriq. Quyida berilgan matnni o‘qing. Monologdagi lirik qahramon kechinmalari xususida fikr bildiring.

Ona mehri

Ona! Bu so‘z hayot kabi abadiy. Ona borki, olam bor; ona borki, odam bor. Ona borki, Vatan bor. Zero, ona kabi muqaddas va tabarruk, aziz va mo‘tabar, beg‘araz va beminnat inson bu yorug‘ dunyoda topilmaydi. Atoqli yozuvchilarimizdan biri aytganidek: «Quyoshsiz gullar ochilmaydi, sevgisiz baxt, ayolsiz muhabbat yo‘q, onasiz qahramon ham, shoir ham tug‘ilmaydi.

Mehri cheksiz, butun dunyoni ko‘kragi bilan boqqan ayol — Onani sharaflaylik.”Dunyoda ona mehridan ortiqroq hech narsa yo‘q.

opshiriq. A.Qodiriyning "O'tgan kunlar" romanidan olingan Kumushbibi tasviriga oid parchani o'qib, belgi-xususiyat bildiruvchi so'zlarni ajratib ko'chiring. Bu so'zlar nimalarni tasvirlashga ratilganligini aniqlang.

"...Uning qora zulfi par yostiqlarning turli tomoniga tartibsiz suratda 'zg'ib, quyuq jingala kiprik ostidagi tim qora ko'zlari bir nuqtaga tilgan-da, nimadir bir narsadan cho'chigan kabi... to'lgan oydek uborsiz oq yuzi bir oz qizillikka aylanganda kimdandir uyalgan ibi... Shu payt ko'rpani qayirib ushlagan oq qo'llari bilan latif rmining o'ng tomonida, tabiatning nihoyatda usta qo'li bilan b'ndirilgan qora xolini qashidi va boshini yostiqdand olib o'tirdi. Sariq las ko'ylakning ustidan uning o'rtacha ko'kragi bir oz ko'tarilib moqda edi. Turib o'tirgach, boshini silkitdi-da, ijirg'anib qo'ydi. lkinish orqasida uning yuzini to'zg'igan soch tolalari o'rab olib nsiz suratga kirgizdi. Bu qiz suratida ko'ringan malak qutidorning zi - Kumushbibi edi!"

opshiriq. "Talabalik – kelajagim poydevori" mavzusida monolog izing.

Test topshiriqlari

Ma'lum voqea-hodisa, narsa-shaxslarga, oid fikr-mulohaza bildirish, larni dalillar yoki badiiy vositalar bilan ta'riflash, izohlash, asoslashga atnning qaysi turi xizmat qiladi?

- a) tavsifiy(monologli) matn b) insho matni s) dialogli matn
d) badiiy matn

Badiiy komponentlardan biri, asarda ishtirok etuvchi shaxslarning 'z-o'ziga, o'zgalarga qaratilgan nutqi nima deb ataladi?

- a) monolog b) atov-gaplar s) badiiyat d) dialog

Adabiyotda nima personajlar ruhiy dunyosi, kechinmalarini o'dalashdagi muhim vositalardan biri sifatida qo'llanadi?

- a) monolog b) dialog s) atov-gaplar d) badiiyat

Matnning qaysi turi ilmiy, publitsistik, rasmiy-idoraviy va badiiy slubda qo'llanadi?

- a) tavsifiy(monologli) matn b) dialogli matn
d) badiiy matn d) insho matni

Dunyo imoratlari ichida eng ulug'i maktab bo'lsa, kasblarning nida eng sharaflisi o'qituvchilik va murabbiylikdir. Ushbu aforizm auallifi kim?

a) Amir Temur
b) I.A.Karimov

b) Abdulla Avloniy
d) Sh.M.Mirziyoyev

? *Mavzuni mustahkamlash uchun savollar:*

1. O'qituvchilik kasbining mas'uliyati qanday?
2. "Ustoz – shogird" maktabi sizlarda qanday metodik ishlarni tashkil etmoqda?
3. Monolog matnining o'ziga xos jihatlari nimada?
4. Matnning qanday turlari bor?
5. Tavsifiy matn qanday xususiyatlarga ega?

Uyga vazifa. Badiiy asardan dramatik personajning ruhiy holatini tasvirllovchi monolog matni toping.

Kimki bo'lsa asli otadan toza,
Eliga naf berar u beandoza.

O'qish uchun material

Kasblar tarixi

Har bir kasbning o'ziga yarasha sir-asrori bo'ladi. Dunyoda kasblar ko'p va xilma-xil. Qadim-qadimdan odamlar ovchilik, torvachilik, dehqonchilik, kosibchilik kabi ishlar bilan shug'ullanib kelgan. Jamiyat rivojlangan sari ortib borayotgan ehtiyoj va talabni qondirish uchun kasblar ham ko'payib bormoqda. Bugungi kunda jamiyatimizni to'quvchi, matbaachi, dizayner, tikuvchi, g'isht teruvchi, to'rt teruvchi, o'qituvchi, tarbiyachi, uchuvchi, xonanda, rassom, naqshgar, mirchi, yozuvchi, menejer va hokazo kasblarsiz tasavvur qilib bo'lmaydi.

Arxitektor (so'z asosi grek tilidan kelib chiqqan; lotin tilidan architectum - uy, pana) - arxitektura bilan shug'ullanuvchi kasb, ya'ni shahmatli binolarning qurilish konstruksiyasini inobatga olgan holda ishlab chiqilishi ko'zda tutilgan.

Solnomalarda qayd etilishicha, birinchi arxitektorlar italiyalik: Pietro Antonio Solari, Petrok Kichik, Aleviz Yangi kabilar bo'lgan. 15-asrdan avvalroq esa «murob» hamda «xona ishlari ustasi» kasblari mavjud bo'lganidan foydalanilgan. XX asrga kelib arxitektura kasbi batamom rivojlanga bo'lingan: «hashamatli binolar loyihasi» (yirik bino hamda shaharlarni loyihalashtirish) hamda «shahar binokorligi», ya'ni yirik shahar tumanlari yoki yer yotqizish va turli funksional qurilmalar. XX asr oxirlariga kelib, shahar binokorligi ijtimoiy hamda umumiy xizmat zariya to'qnashuvi natijasida «takomillashish» tizimi mustaqil tarbiya sharoitida ajralib chiqdi va o'z ichiga «shahar» nomli predmetni va shahar o'zi prinsiplarini oladi.

XX asr oxirlariga kelib «arxitektor» atamasining ma'nosi, aytarli darajada o'zgardi, ya'ni interyer dizayneri yoki landshaft dizayneri kabi kasblarni o'z ichiga olib, ushbu kasblar bilan umumlashdi.

Davolash ishi feldsheri - bu kasb paydo bo'lishi o'rta asrlarga qaytib taqaladi. O'sha davrda urush vaqtida jarohatlanganlarga tez yordam beruvchilarni shunday deb atashgan. Bugungi kunga kelib feldsher tuman va shahar shifoxonalarida shifokor yordamchisi yoki feldsher istenti, viloyat medpunktlarida shifokor va mudir vazifasini bajaradi. Ushbu kasb avval Germaniyada paydo bo'lgan bo'lib, «feldscher» atamasini lotin tilidan so'zma so'z «jangovor sartarosh» deb tarjima qilinadi.

Hozirgi kungacha ushbu kasbning asosiy vazifasi saqlanib qolgan; matakali shifokor ko'rigigacha kasalga birinchi yordam ko'rsatib kasallik diagnozini qo'yish.

Dizayner - «dizayner» so'zi inglizcha «industrialdesign» so'zidan kelib chiqqan bo'lib, loyihalashtirish, sanoat xomashyolarini ishlab chiqarish ma'nolarini anglatadi. Qadim zamonlardan oq inson o'z kelib chiqishini o'zgartirishga intilib kelgan. Buni o'z xonadonini shinamroq, ish joyini esa qulay qilib o'zgartirganligi misolida ko'rish mumkin. Hozir o'rab turgan barcha narsa qulay, foydali, tejimli va chiroyli bo'lishi barobarida sog'lig'imizni saqlab qolishi va ruhiy osoyishtalik sari yetaklashi lozim. Aynan bu kabi vazifalar bilan dizayner shug'ullanadi. XX asr fan va texnika asri deb tan olingan bo'lib, bu yillar texnika va fandagi yutuqlar, tejamkorlik va go'zallikka intilishga erishilgan, shularning natijasida yangi kasb - dizaynerlik shakllangan. Hozirgi kunda hech qaysi sohani bu kasbsiz tasavvur qilishning iloji yo'q.

✦ *Berilgan so'z va iboralarning ma'nosini bilib oling kasb, orzu, matbaa xodimi, ulug'lamoq, kasb tanlash, intilmoq, sharaqli, ustoz, faxriy unvon.*

II Lug'at

jarohat	— ранение, рана
yutuq	— выигрыш, успех, достижение
tejamkorlik	— бережливость, экономность
raqobat	— конкуренция, соперничество
intilmoq	— стремиться, устремляться
tasavvur	— представление, воображение

III Tarjima mashqi

Профессия (лат. *professio*; от *profiteor* — «объявляю своим делом») — род трудовой деятельности человека, обычно его источник существования. Требуется владения теоретическими знаниями и практическими навыками, приобретаемыми в ходе специальной подготовки или образования.

С развитием автоматизации потребность в тяжёлом ручном труде начала падать. Если раньше рабочие работали по 14 — 16 часов в сутки лишь для того, чтобы прокормить семью, то теперь они могут работать по 9 часов, а в самых развитых странах люди

...дей появилось больше свободного времени, которое они начали
...атить на потребление информации, поэтому в ответ на спрос
...явилось предложение – начали развиваться средства массовой
...формации: телевидение, радио, а в конце XX века – и интернет.

Grammatik ma'lumot. Soha lug'atlari. Ularda terminlar va
...ikmalarning berilishi.

Leksikografiya lot. *lexikos* – so'z, *grapho* – chizmoq, yozmoq
...zlaridan olingan bo'lib, lug'at tuzish amaliyoti va nazariyasi bilan
...ug'ullanuvchi tilshunosiikning bo'limidir.

Leksikografiya nazariyasining predmeti lug'at tuzish tamoyillari va
...ullaridir. Leksikografiya amaliyoti esa lug'at tuzuvchilarning ishini
...shkil etish, so'zlarni kartochkalarga tushirish, sistemaga solish va
...qlash singarilarni o'z ichiga oladi. Leksikografiya nazariyasida
...g'at turlari, so'zlik tarkibi va so'z maqolasining tuzilishi asosiy
...rinni egallaydi.

Lug'atlar ikki turli bo'ladi:

- 1) ensiklopedik (qomusiy) lug'atlar;
- 2) filologik (lingvistik) lug'atlar.

Bu ikki turdagi lug'atlar lug'at birliklarining nimaga qaratilgani
...an farqlanadi. Lug'atga kiritilayotgan birliklar barcha tushunchalarni
...ichiga olsa, ensiklopedik (qomusiy) lug'at; ma'lum bir tildagi
...zlarni o'z ichiga olsa, filologik (lingvistik) lug'at hisoblanadi.

Ensiklopedik (qomusiy) lug'atda turli xil tarixiy voqealar, tarixiy
...xslar, ilmiy tushunchalar va boshqalar o'z ifodasini topadi.
...uman, ensiklopedik lug'atlar ma'lum bir xalqning madaniy-
...naviy, ilmiy-amaliy, siyosiy-iqtisodiy hayotiga doir barcha
...unchalarni qamrab oladi va bu tushunchalar unda o'z izohini
...adi.

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi "O'zbekiston
...liiy ensiklopediyasi"ni yaratish to'g'risida maxsus qaror qabul qildi.
...a shu qaror asosida 2000-2006-yillarda 12 jildli "O'zbekiston Milliy
...iklopediyasi" yaratildi.

Toshkent shahrida ensiklopedik lug'atlar va kitoblarni nashr etish
...n shug'ullanayotgan alohida muassasa – "O'zbekiston Milliy
...iklopediyasi" Davlat ilmiy nashriyoti faoliyat ko'rsatmoqda.

Tildagi so'zlarni izohlashga qaratilgan lug'atlar izohli lug'at,
...ayyan tildagi so'zlarning ikkinchi tilga tarjimasini berishga

qaratilgan lug'atlar esa tarjima lug'at sanaladi.

1981-yili Moskvadagi «Русский язык» nashriyotida nashr qilingan 2 jildli “O‘zbek tilining izohli lug‘ati”, 2006-2008-yillarda “O‘zbekiston Milliy ensiklopediyasi” Davlat ilmiy nashriyoti tomonidan nashr qilingan va 80 ming so‘z hamda so‘z birikmasini o‘z ichiga olgan 5 jildli “O‘zbek tilining izohli lug‘ati”, 2001-yili Toshkentdagi “Sharq” nashriyot-matbaa konserni bosh tahririyati tomonidan nashr etilgan “O‘zbek tili faol so‘zlarining izohli lug‘ati” yoki o‘zbekcha-ruscha, inglizcha-ruscha-o‘zbekcha lug‘atlar bunga misol bo‘la oladi.

Izohli lug‘atlar so‘zlarning tanlanishiga ko‘ra umumiy va tarmoq lug‘atlarga bo‘linadi. Tilning barcha so‘zlarini izohlashga qaratilgan lug‘atlar umumiy izohli lug‘atlar, ma‘lum bir tarmoqqa doir so‘zlarnigina tanlab, ularni bir tartibda joylashtirib izohlashni maqsad qilgan lug‘atlar tarmoq lug‘at hisoblanadi. (Masalan, kasb-hunarga doir lug‘atlar, ma‘lum fan sohasi bo‘yicha atamalar lug‘ati va boshqalar.)

Har qanday lug‘at shu lug‘atning egasi bo‘lgan xalqning katta madaniy va ma‘naviy boyligi sanaladi.

Topshiriq. Mavzu yuzasidan savollarga javob bering.

1. Leksikografiya nima va u nimalar haqida bahs yuritadi?
2. Lug‘at deganda nimani tushunasiz va u qanday turlarga bo‘linadi?
3. Izohli va tarjima lug‘atlarning bir-biridan farqi nimada?
4. Qanday izohli lug‘atlarni bilasiz?

Topshiriq. Maqollarni ko‘chiring. Ularda ilgari surilgan g‘oya to‘g‘risida so‘zlab bering.

Tig‘ yarasi tuzalar,

Ulug‘lik yoshda emas, boshda.

Dil yarasi tuzalmas.

Ustadan shogird o‘zar.

Toma-toma ko‘l bo‘lur,

Uydagi hisob bozorga to‘g‘ri

Tommay qolsa, cho‘l bo‘lur.

kelmas.

Tosh bilan otganga osh bilan ot.

☒ *Test topshiriqlari*

1. Tilshunoslikning qaysi bo‘limi lug‘at va uning turlari, lug‘at yaratishning nazariy masalasini o‘rganadi?

a) leksikografiya b) etnografiya s) orfografiya d) orfoepiya

1. Tilshunoslikning qaysi sohasi lug'at tuzishning nazariy va amaliy masalalari bilan shug'ullanadi?

a) lug'atshunoslik b) atamashunoslik s) orfoepiya d) orfografiya
Turg'un birikmalar bo'lgan iboralarini o'z ichiga jamlagan filologik lug'at turi berilgan qatorni toping.

"O'zbek tili frazeologizmlarining izohli lug'ati"

"O'zbek tilining toponimik lug'ati"

"O'zbek tili iboralarining o'quv izohli lug'ati"

"O'zbek tilining etimologik lug'ati"

O'zbek tilida iste'molda bo'lgan o'z va o'zlashgan so'zlarning a'nosini umumiy tarzda izohlaydigan lug'at turi berilgan qatorni toping.

"O'zbek tilining izohli lug'ati"

b) "O'zbek tilining orfoepik lug'ati"

"O'zbek tilining toponimik lug'ati"

d) "O'zbek tilining etimologik lug'ati"

So'zlarning o'zak va qo'shimchalarga qanday ajratishini ko'rsatuvchi filologik lug'at berilgan qatorni ko'rsating.

"O'zbek tili morfem lug'ati"

"O'zbek tilining so'z tarkibi o'quv lug'ati"

"O'zbek tilining so'z yasalishi o'quv lug'ati"

"O'zbek tilining ma'nodosh so'zlar o'quv lug'ati"

Mavzuni mustahkamlash uchun savollar

Sizning fikringizcha, qaysi kasblar uzoq tarixga ega?

Kasb tanlashda uning tarixi ahamiyatga egami?

Leksikografiya tilshunoslikning qaysi masalalarini o'rganuvchi fan?

O'zbek tili frazeologizmining otasi kim?

Tilshunoslikning qaysi sohasi lug'at tuzishning nazariy va amaliy masalalari bilan shug'ullanadi?

2. Vazifa. O'z tanlagan kasbingiz tarixi haqida matn tuzing.

*Bu umrni doim istab, topib bo'lmaz,
Yigitlik quvvati hech qaytib kelmas*

1.1 O'qish uchun material

Iqtidorli yoshlar

Insondagi qobiliyat, iqtidor, eng avvalo, inson aqlu zakovatining iflati, undagi malaka, ko'nikma va bilimlarning borligi masalasi bilan bog'liq. Ayniqsa, biror kasbning egasi bo'lish istagidagi har bir yoshning aqli va intellektual salohiyati uning malakali mutaxassis bo'lib yetishishini kafolatlaydi. Shuning uchun ham psixologiyada ko'proq iqtidor va qobiliyat tushunchasi aql-zakovat tushunchasi bilan bog'lanib o'rganiladi.

Aslida iqtidor ilohiy in'om, u har kimga ham berilavermaydi, uni to'g'ri yo'naltira bilish kerak.

Qobiliyatli odamdan, avvalo, jamiyat manfaatdor, qolaversa, o'sha insonning o'zi ham qilgan har bir harakatidan o'zi uchun naf ko'radi.

Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyevning birinchi marta mamlakatimiz parlamenti – Oliy Majlisga Murojaatnomasida iqtidorli yoshlarni har tomonlama qo'llab-quvvatlash, ularning o'z iste'dod va salohiyatini yuzaga chiqarish doimiy e'tibor qaratish, ayniqsa, adabiyotga, ma'naviyatga ulkan e'tibor qaratish, ijodkorlarga hurmat-ehtirom, o'sib kelayotgan yosh avlodga mehr va g'amxo'rlik ko'rsatish zarurligini alohida ta'kidladi. Iqtidorli insonlar turli sohalarida bo'lishi mumkin. Inson o'z iqtidori va qobiliyati, salohiyatiga ko'ra mehnat qiladi.

Mehnat kishilik jamiyati hayotining asosiy sharti, chunki u tufayli insoniyatning yashashi uchun zarur bo'lgan moddiy va ma'naviy ne'matlar yaratiladi. Insonning maqsadli faoliyati tufayli mehnat predmetlari mahsulotga aylanadi. Mehnat tufayli inson tabiatdagi narsalarni o'zgartiribgina qolmaydi, balki o'zi ham kamol topadi, uning aqliy va jismoniy qobiliyatlari o'sadi. Mehnat jarayonida inson tabiat kuchlarini o'z maqsadiga bo'ysundiradi.

Mehnat o'zining mazmuni va xarakteri jihatidan aqliy, jismoniy, malakali (murakkab) va malakasiz (oddiy) mehnatga bo'linadi.

Aqliy mehnat – insonning tafakkur faoliyati (muhandis, shifokor, o'qituvchi).

Jismoniy mehnat – insonning jismoniy faoliyati (ishchi, dehqon).

Malakasiz mehnat maxsus tayyorgarlikni va qobiliyatni talab etmaydi (yuk tashuvchi, farrosh, qorovul).

Mehnat iqtidorning yuzaga chiqishida katta omil hisoblanadi.

Tarixdan ma'lumki, iqtidorli insonlar oddiy insonlardan o'rinishlari bilan ajralib turishmaydi. Ammo iqtidorli inson yaratgami mahsulot xoh u kuy bo'lsin yoki surat u boshqalarning e'tiborini tortadi va o'ylanishga majbur qiladi.

➤ *Berilgan so'z va iboralarining ma'nosini bilib oling*
iqtidorli yoshlar, ilm-fan, jismoniy mehnat, iste'dod va salohiyati, ijoat, ilohiy in'om, mashaqqatli mehnat, g'ayrat va intiluvchanlik

🔗 *Lug'at*

m-fan	— наука
ori-darmonlar	— лекарство
zararlantirmoq	— повреждать, причинять вред
arshi kurashmoq	— бороться против
miy ish	— научная работа
arxi qimmat	— стоимость дорого
ori vositalari	— лекарственные средство

🔗 *Tarjima mashqi*

Всё, что тебя окружает, создано трудом человека. И сам ты, сегодняшний студент, завтра встанешь в ряды тех, кто трудится на благо народа. Тебе предстоит строить будущее. Постоянно работай над собой, помогай другим, стремись быть скромным, целевым, решительным и мужественным человеком. Будь требовательным к самому себе: умей признавать свои ошибки, справляй их, не обижайся на справедливую критику.

🔗 *Grammatik ma'lumot. Matnga so'z va termin tanlash.*

Bir necha gaplarning o'zaro grammatik va mazmuniy og'lanishidan tashkil topgan, mazmuniy yaxlitlikka ega bo'lgan o'shma gaplarga nisbatan yirikroq yozma va og'zaki nutq parchasi mikromatn hisoblanadi.

Bir umumiy mavzu ostida birlashgan bir necha mikromatnlardan tashkil topuvchi yaxlit asarga makromatn deyiladi. Masalan, Abdulla Qahhorning «O'g'ri» hikoyasida ishtirok etgan barcha mikromatnlar o'g'irlik» umumiy mavzusi ostida birlashgan.

Matnning eng kichik birligi gap hisoblanib, ular matn tarkibida

1) nutq uslubiga	b) soʻz va terminlarni toʻgʻri tanlashga
2) imlo meʼyorlariga	d) soʻz va terminlarni toʻgʻri tanlashga
5. Matnga soʻz va termin tanlashda nimalarga eʼtibor beriladi?	
a) maʼnoga	s) imlo meʼyorlariga, talaffuzga, maʼnoga
3) talaffuzga	d) imlo meʼyorlariga

? Mavzuni mustahkamlash uchun savollar:

1. Yurtimizda iqtidorli yoshlarga qanday eʼtibor berilmoqda?
2. Mehnat inson ruhini tetik va pok qiladi. Sizning fikringiz?
3. Matnning eng kichik birligi nima?
4. Yoshlikdagi shijoat, gʻayrat va intiluvchanlik keksalikdagi rohatning garovimi?
5. Mikromatnni hosil qilishda nima eng muhim vosita?

Uyga vazifa. Iqtidorli yoshlar haqida reportaj tayyorlang.

11 O'qish uchun material

Yetuk mutaxassis

O'zbekiston Respublikasida yoshlarga juda katta e'tibor qaratilib, ularga har sohada katta imkoniyatlar yaratib berilmoqda. Yoshlarning harkamol bo'lib ulg'ayishlari, shaxs sifatida shakllanishlari uchun kasbi to'g'ri tanlay bilishlari, shu sohaning yetuk mutaxassisi bo'lib yetishishlari lozim.

O'z kasbining yetuk mutaxassisi bo'lish uchun, eng avvalo, yaxshi o'qish, bilim olish kerak. Berilgan imkoniyatlardan unumli foydalanib, o'z maqsadi sari intilish kerak.

Bu o'rinda axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining o'rni beqiyosdir. Hozirda yoshlarimiz internet tarmog'idan keng foydalanib, kerakli ma'lumotlar olmoqdalar, elektron pochta xizmatlaridan foydalanmoqdalar, kerakli adabiyotlarni qidirib topmoqdalar va hokazo.

Ushbu resurslar yoshlarni bilimli bo'lishlarida, ularni vatanga sadoqatli, o'z tarixi, millatidan faxrlanadigan qilib tarbiyalashda, har sohadagi yangiliklardan, ixtirolardan xabardor bo'lishlari uchun, yangi bilimlar bilan yanada o'z tafakkurlarini oshirishlari uchun xizmat qilmog'i lozim.

O'z sohalarining yetuk mutaxassisi bo'lmish ustozlarni
hurmatlash bayonida....

Har bir inson uchun o'z muallimini va ustozini e'zozlash, hurmat va ehtiromini ado qilishi shartdir. Negaki, bu zotlar har qanday inson ruhini tarbiyalaydi, ma'naviy boylik bilan to'ydiradi, har qanday ruhiy va maishiy kamchilik hamda illatlarni poklaydi, jaholat degan buyuk aybdan xoli va ozod qiladi.

Muallim va ustoz shunday zotki, u insoniyatni ilm bezagi bilan riyosatlaydi, ularga chiroyli va yoqimli fazilatlar bilan chiroy va oro beradi, tushuntirish bilan foydasiz narsalardan odamni xalos etadi, insonni haqiqiy komil inson darajasiga yetkazish bilan bilim xazinasini ularning qalblariga joylaydi.

Muallim va ustoz shunday zotki, u sening insonlik haqqiyoqlaring nimadan iborat ekanini tushuntirib beradi, yaramas, yomon ishlardan qaytaradi va eng yaxshi ishlar va fazilatlar sari yo'l

o'rsatadi. Ular sening yuksakliging va kamolga yetishingni o'ylashib, amisha jon kuydirishadi, el ichida o'ylab, butun kuch va nkoniyatlaringni ishga solishadi.

Muallim va ustozning vaqtlari qimmatli ekanligini bilib, ytganlariga diqqat bilan quloq sol. Bordi-yu, biror narsani tushunmay olsang, odob va muloyimlik bilan qayta so'rashing zarur. Muallim va stozing nima so'rasalar kulib turib, odob va ikrom bilan chiroyli o'zlarni saralab javob ber. Ilm maskanidan tashqarida yoki ko'cha-o'yda ularni ko'rib qolsang, ta'zim bajo qil, qo'lingni ko'ksingga o'yib, salom ber.

(Abduqodir Nuriy al-Barzanjiy)

» Berilgan so'z va iboralarning ma'nosini bilib oling.
etuk va malakali mutaxassislar, tajribali tarbiyachilar, chin yurakdan
rvmq, hissa qo'shmoq, ilm bezagi, yuksaklik, kamolga yetmoq

» Suhbat matni

Sohamiz ravnaqi
Iristoy Qo'chqortoyev
(1936-2000)

Filologiya fanlari doktori (1978), professor (1981), O'zbekiston
nlar akademiyasining akademigi (2000) Iristoy Qo'chqortoyev
zbek tili leksikologiyasi, uslubiyati, tilning umumiy-nazariy
asalalari bilan bog'liq bir qator asarlarning muallifi. Uning
'erdinand de-Sossyurning lingvistik konsepsiyasi» (1976), «So'z
a'nosi va uning valentligi» (1977) kabi kitoblari tilshunoslikning
zariy muammolarini yoritishga bag'ishlangan. Shuningdek, u oliy
aktablarda til bilimini o'qitishni takomillashtirish bo'yicha ham ulkan
larni amalga oshirdi. Xususan, oliy o'quv yurtlarining o'zbek
ologiyasi fakultetlari talabalari uchun yozilgan «Badiiy nutq
listikasi» (1975), «Turkiy filo logiyaga kirish» (1976),
ilshunoslikka kirish» (1976), «Umumiy tilshunoslik», «Lingvistik
limot tarixi» (1980) kabi o'quv qo'llanmalari tilshunoslik nazariyasi
turkiyshunoslikni yuqori pog'onaga ko'tarishda katta ahamiyatga
a bo'ldi.

» Lug'at

in yurakdan — от всей души, всем сердцем
ol — активный
ilov — выбор, конкурс
kamlar — судьи, жюри

mas'g'ulotlar	—	занятия
haho bermoq	—	аттестовать, оценивать
izlanishlar	—	искание, поиски
hisa qo'shmoq	—	доля впрягать, вкладывать

❧ *Tarjima mashqi*

"Bola boshidan", – deydi dono xalqimiz. Jajji murg'ak qalblarga engulik urug'ini sochish, ularni sog'lom, barkamol, yetuk inson etib tarbiyalashda maktabgacha ta'lim muassasalari pedagog xodimlarining o'rni beqiyosdir. Bolalarni chin yurakdan sevgan, ularning tilini bilgan odamgina haqiqiy murabbiy bo'la oladi.

❧ *Grammatik ma'lumot.* Matn tahlili va tahriri.

Badiiy tahlil – matn tahlilining murakkab turlaridan bo'lib, unda silma-xil vazifalar bajariladi. Chunki bu tahlildan kuzatiladigan maqsad asarning xususiyatlarini o'rganishdir.

Badiiy matnda kishilarning munosabatlar doirasida bir-biri bilan bog'langan kishilar hayotining ma'lum davridagi voqealari tasvirlanadi. Bu voqealarda davrning siyosiy ijtimoiy, madaniy va ahloqiy hayoti o'z aksini topadi.

Matnning adabiy tahlilida quyidagi masalalarga alohida e'tibor berilishi lozim:

1. Badiiy matn tahlilida tasvirlangan voqelik va shu voqelikka yuzuvchining munosabati aniqlanadi. Masalan: Alisher Navoiyning "Farhod va Shirin" dostonida olijanob fazilatlarini ulug'lash, adolat va salqparvarlik, do'stlik va qahramonlik, muhabbat erkinligi va unga sadoqati asarning g'oyaviy mazmunini tashkil qiladi. Asarda Xisrav, Yoxumon kabi yovuz kuchlar bilan Farhod, Shirin, Mehnbonular o'rtasidagi kurash ko'rsatiladi. Shoir Farhod, Mehnbonu, Shirinlarning barcha harakatlariga xayrixohlik bildiradi. Shohni adolatli bo'lishiga undash g'oyasini ilgari suradi.

2. Tahlilda asarning mazmuniga ham shakliga ham e'tibor berish va mazmunning yetakchi rolini ta'kidlab o'tish zarur.

3. Asar tahlilida barchaobrazlar asarning umumiy mazmuni bilan bog'liqlik holda o'rganiladi.

4. Asar uyjuti va kompozitsiyasini o'rganish ham adabiy tahlilning asosiy vazifasidir. Badiiy asardagi mavzu, obraz, til, kompozitsiya, muayyan g'oyani ifodalaydi. Mavzu va g'oyaning dolzarbligi va talqinligi, mazmun va shaklning o'zaro mosligi, obrazning tipikligi va

naqqosining sujeti va kompozitsiyaning pishiqligi, badiiy tilning tasviriyligi va ta'sirchanligi adabiy tahlil jarayonida aniqlanadi.

Matn tahlilida tahlilning yuqoridagi u yoki bu turidan foydalaniladi. Matnni sharhlash so'z va so'z shakllari badiiy tasvir vositlarining asar g'oyaviy va estetik mazmunini oshirishdagi roli izohlanadi. Matnni sharxlashda lingvistik aspekt asosiy o'rinni egallaydi. U an'anaviy adabiy tahlilda ham yetakchi sanaladi, chunki u matnning estetik tuzilishi va badiiy tasvir vositlarini o'rganishga ko'maklashadi.

Badiiy matn murakkab va ko'p qatlamdir. Uni tahlil qilishdan maqsad-ijodkor o'ylagan ma'no va ichki kechinmalarni maksimum holda payqab olishdir.

Topshiriq. Hikmatlarni o'qing va ularda ilgari surilgan g'oyalar haqida fikr bildiring.

Bilim mehnat bilan, tilak g'ayrat bilan go'zal.

Odamni katta gavda emas, aql yuksaltiradi.

Inson ilmu hunari va aql-idroki bilan har qanday qushdan balandroq parvoz qila oladi.

Bilimdonlikning siru asrori g'ayrat hamda matonat bilan o'qish va o'rganish, o'zlashtirishdadir.

Bobolarning ulug'vor ishlarini ijodiy rivojlantira olsang, sen baxtiyorsan.

Topshiriq. Matnni o'qing va uni tahlil qiling.

Bu rasmda sharshara tasvirlangan. Tog', sharshara, bahor fasli, laraxtlar ko'kargan, gullar ochilgan. Tog' tepasidan oqib tushayotgan uv baland xarsanglar ustidan pastga qarab shovillab oqmoqda. Suv zarrachalari havoda tarqalib, oftob nurlariga yo'g'rilib, ajoyib manzara ashf etmoqda. Sharshara atrofini ko'm-ko'k o't-o'lanlar qoplagan. Osmon ko'm-ko'k. Havo musaffo. Rasmga qarab tursam, nazarimda ushlar sayrayotgandek. Rasm menga juda yoqdi. O'zimni rasmdagi o'sha sharshara yonida dam olgandek his qildim. Uyga qaytgach, o'sha sharsharani tez-tez eslaydigan bo'ldim. Charchagan paytlarimda o'sha ilol suvlarni, oftob nuri aks etgan suv zarrachalarini, tepadan pastga tushayotib toshga urilgan suvning allalovchi yoqimli ovozi ko'z idimga keltiraman. Taajjubki, shu eslash jarayonida hordiq hiqarganday bo'laman. Keyingi yil yozda, albatta, o'sha sharsharani idirib topish niyatidaman.

67 Test topshiriqlari

1. Matnning eng kichik birligi -
a) gap b) mikromatn s) makromatn d) so'z birikmasi
2. Matn tuzilishiga ko'ra necha xil bo'ladi?
a) sodda va murakkab matnlar s) adabiy va erkin matnlar
b) murakkab va ijodiy tarkibli matnlar d) sodda va ijodiy matnlar
3. Qaysi gapda *etak* so'zi ko'chma ma'noda qo'llangan?
a) Qizning egnida burma etakli ko'yлак edi
b) Oyni etak bilan yopib bo'lmas
c) Etak-etak gul terdim
d) Hasharchilar dalaning etagida yig'ilishdi
4. Matn turlari —
a) dialogli matn, tavsifiy (monologli) matn b) mikromatn, makromatn
c) insho matni va ijodiy matn d) dialogli matn, badiiy matn
5. *Профессиональные качества* so'z birikmasining to'g'ri tarjimasini toping.
a) kasbiy fazilatlar b) kasbiy xususiyatlar
c) sohaviy sifatlar d) sohaviy fazilatlar

? Mavzuni mustahkamlash uchun savollar:

1. O'zbek tilshunosligiga ulkan hissa qo'shgan tilshunos olimlardan kimlarni bilasiz?
2. Qaysi soha vakillari pok fazilatlar sari yo'l ko'rsatadi?
3. Asar tahlilida obrazlar nimaga bog'liq holda o'rganiladi?
4. Istalgan matn tahlilida nimalarga e'tibor berish lozim?
5. Badiiy matn tahlilida yozuvchining munosabati qanday aniqlanadi?

Uyga vazifa. Tanlagan kasbingizning yetuk mutaxassislari haqida ma'lumot to'plang va referat yozing.

Agar qilgan esang o'zing ezgulik,
Evazi keladi senga mangulik .

 O'qish uchun material

*Dunyo imoratlari ichida eng ulug'i maktab
bo'lsa, kasblarning ichida eng sharaflisi o'qituvchilik va
murabbiylikdir.*

I.Karimov

Kasb bayrami

Barcha sohalarining ustalari, mutaxassisarlari bir kasb egalari mehnati bilan shakllanadi. Har birimizga kimdir harf o'rgatib, avodimizni chiqargan. Bugun kim, qayerda, qanday vazifada ishlamasin, qachondir maktabda o'qigan, ustozlar tarbiyasini olgan. Ilk bor maktabga borgan kunni, qo'liga qalam berib, yozishni, o'qishni o'rgatgan o'qituvchisini eslamaydigan odam topilmasa kerak.

Ustoz har bir o'quvchining qalbiga yo'l topadi, farzandidek aragiga yaqin oladi. Ustoz o'z kasbiga qalb qo'ri bilan kirishmasa, murabbiylik yo'lida hech qanday yutuqlarga erisha olmaydi. Axir o'qishni, yozishni bilmaydigan murg'akkina bolaga bir harfni o'rgatish son bo'lmasa kerak. Umrini shu sohaga bag'ishlagan o'qituvchilar umma joyda bir xil - oddiy va kamtar. U kasbidan zerikmaydi. ksincha, yillar o'tgani sayin ko'ngli ham boladek beg'ubor bo'lib praveradi.

Ustoz va murabbiylar kuni

Ustoz! Shu birgina so'z zaminida olam-olam ma'no va hurmat ujassam. O'qituvchi - sofdil, kamtarin, ma'naviy boy, ahloqan pok sonidir. Ularning poyiga guldastalar sochsak, doimo hurmatlarini ado b, ardoqlasak arziydi. Chunki ustozlar butun kuchlarini, aql-roklarini, bilim va zehnlari, qalb qo'ri-yu sehrlarini shogirdlariga xshida etgan zahmatkashlardir. Ular bizlarga oq-qorani, yaxshi-yu monni tanitib, qo'llarimizga ilk bor qalam tutqazib, "Ota", "Ona", "atan", "Ezgulik", "Baxt", "Saodat" kabi so'zlarni yozishga o'rgatgan yuk zotlardir. Donolarning aytishicha, elni ma'rifat asraydi. U elni aqqiy ettirib, ezgu niyati, orzu-umidiga yetkazadi. Demak, ozlarning zimmasida kelajagi buyuk davlat uchun komil, har nonlama barkamol, ma'naviy va axloqiy pok vatanparvar, hnatsevar insonlarni yetkazib berishdek, yuksak vazifa turibdi.

Istiqlol egalari bo'lmish yosh avlodni bilimli, savodxon,

ma'naviy barkamol va jismonan sog'lom qilib voyaga yetkazishda o'qituvchi-murabbiylarning hissasi benihoya kattadir. Ular berayotgan puxta bilim va ibratli tarbiya katta hayot ostonasida turgan o'g'il-qizlarning vatanparvar hamda hayotda chin inson bo'lishlari, Vatanimizga, xalqimizga fidoyi va halol xizmat qiladigan insonlar bo'lib yetishishiga zamin bo'lib xizmat qiladi.

Temiryo'lhilar va yo'l qurulishi xodimlarining kasb bayrami

Temiryo'lhilar kuni - millionlab insonlarni o'z manziliga barcha qulayliklar ila bekamuko'st yetib olishlari uchun o'z umrini shu kasbga baxshida etgan, barcha temir yo'l ishchi xodimlarining kasb bayramidir!

Temiryo'l transporti har bir mamlakat uchun katta ahamiyat kasb etib, ular ilgari va bugun ham butun davlatni yagona tarmoqda bog'lovchi bosh qon tomiri hisoblanadi.

Temiryo'lning ishga tushishi barobarida ko'plab insonlar uzoq masofalarni tez va xavfsiz bosib o'tishiga imkoniyati yaratildi.

Mamlakatimiz Prezidentining Farmoniga muvofiq 2017- yil 6-avgust Temir -yo'lhilar kasb bayrami sifatida nishonlanishi kasb egalari uchun chinakam bayram tuhfasini bo'ldi.

Shu munosabat bilan barcha temiryo'lhilarni kasb bayrami bilan chin yurakdan muborakbod etamiz! Sizlarga kasbiy muvaffaqiyat va zafarlar tilaymiz! Har doim yo'llarimiz ravon va to'g'ri bo'lishini tilaymiz! Barcha hayrli ishlarimizning boshlanishida svetoforlarimizning chirog'i har doim yashil bo'lsin! Siz azizlarga sog'lik-omonlik, tinchlik -xotirjamlik, kasb-u koringizga baraka va chinakam oilaviy baxt tilaymiz!

Prokuratura organlari xodimlarining kasb bayrami

2016-yil 6-dekabr kuni O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Qonunchilik palatasining navbatdagi majlisi bo'lib o'tdi. Deputatlar jamiyat hayotining turli sohalarida amalga oshirilayotgan islohotlarni yanada chuqurlashtirishga, fuqarolarning, tadbirkorlik subyektlarining huquqlari, erkinliklari va qonuniy manfaatlarini himoya qilishga qaratilgan bir qator qonun loyihalarini ko'rib chiqdilar. Ilgari parlament quyil palatasi majlisining kun tartibiga kiritilgan masalalar siyosiy partiyalar fraktsiyalari va O'zbekiston Ekologik harakati deputatlar

qo'llaniladigan majlislar
vazirliklar va idoralar, fuqarolik jamiyati institutlarining vakillari
ishtirokida dastlabki tarzda muhokama qilgan edi.

Parlament vakillari o'z ishlarini "O'zbekiston Respublikasi
prokuratura organlari xodimlari kunini belgilash to'g'risida"gi qonun
oyihasini muhokama qilishdan boshladilar. Prokuratura organlari
xodimlarining kasb bayramini belgilash prokuratura organlari faoliyati
amaradorligini oshirishga ishonch bildirishdi.

🌀 *Lug'at*

asbdosh	—	коллега
ijdonan	—	совесть
azirlik	—	министерство
muhokama qilmoq	—	обсудить
asdiqlamoq	—	утверждать

🌀 *Berilgan so'z va iboralarning ma'nosini bilib oling*
kasb bayrami, chin yurakdan, muborakbod etmoq, ravon yo'llar,
ayram tuhfasi, istiqlol egalari, shogirdlar, vatanparvar, mehnatsevar

🌀 *Tarjima mashqi.*

Deyarli barcha maxluqotda til bor. U issiq-sovuqni, ta'm-
lazani biluvchi, ovqatlanishda ishtirok etuvchi a'zo. Bulardan
shqari nutq tovushlarini hosil qiladi, ya'ni insonning so'zlash
obiliyati til orqali amalga oshadi.

Yer yuzida qancha millat, elat, qabila bo'lsa, shuncha til bor.
ilsiz xalq yo'q. Xalqsiz esa til ham bo'lmaydi. Ular ayirib
o'yilsa, ikkisi ham o'zligini yo'qotadi. Yer yuzidagi barcha
ilqlarning tillari, ularda millionlab odam gaplashadimi yoki atigi
r-ikki ming kishi so'zlashadimi, bundan qat'iy nazar, o'zlari
shun aziz va keraklidir.

Grammatik ma'lumot. Matn mazmunining qisqacha bayoni
(rezyume)

Rezyume fransuzcha "résumé" so'zidan kelib chiqqan va sodda
lib aytganda "qisqacha izoh" ma'nosini bildiradi. Rezyume ikki
inda qo'llaniladi:

Ishga topshirayotgan inson to'g'risidagi qisqacha ma'lumot.

3. Nashr qilinadigan asar yoki himoyaga tavsiya etiladigan ishning g'oyatda qisqa mazmuni.

1. Rezyume hozirgi kunda ish qidirishda eng muhim hujjat hisoblanadi. O'zbek tilida bunday hujjat "tarjimayi hol" va "shaxsiy ma'lumotnoma" deb ham atalishi mumkin, lekin rezyumening shakli bu hujjatlardan biroz farqlidir. Rezyume, asosan, ish izlovchilar tomonidan ishga topshirayotganda yuboriladigan hujjat hisoblanadi, lekin u boshqa maqsadlarda ham ishlatilishi mumkin. Rezyumeda ish izlovchi shaxs haqida qisqacha ma'lumot yoziladi. Ish beruvchi eng birinchilardan bo'lib aynan rezyumega e'tibor qaratadi. Ya'ni ishga topshirgan insonni ko'rmasdan va bilmasdan turib rezyume orqali u bilan tanishadi. Shuning uchun, rezyume ishga topshiruvchi shaxs haqida haqiqat, aniq va eng asosiysi topshirilayotgan ishga tegishli bo'lgan ma'lumotlarni qamrab olishi kerak. Yaxshi tuzilgan rezyume ishni qo'lga kiritishning birinchi va eng muhim poyqadami hisoblanadi. Agar rezyumeingiz orqali ish beruvchini ishontira olmasangiz, keyingi hujjatga o'tish imkoni bo'lmaydi!

Rezyumening asosiy qismlari quyidagilardan iborat:

1. Shaxsiy ma'lumot
2. Ism-sharif (talab qilinadi)
3. Murojaat manzillari: telefon, email, yashash joyi (talab qilinadi)
4. Jins (majburiy emas)
5. Millat (majburiy emas)
6. Tug'ilgan sana (majburiy emas)
7. Qisqacha mazmun va professional maqsad (ixtiyoriy)
8. Bir yoki ikki gap bilan qisqacha eng muhim jihatlarini sanab o'tish.
9. Ma'lumot
10. Ilmiy daraja/diplom, mutaxassislik, o'qigan yili (yoki daraja bitirgan yil), o'quv yurtining nomi, manzili (shart)
11. Topshirilayotgan ishga taaluqli fanlar nomi va soati (shart emas)
12. Agar a'lo darajada bitirgan bo'lsa, shuni ham bildirib o'tish kerak
13. Tajriba
14. Ishlagan sana, lavozim, tashkilot nomi, manzili, qisqacha vazifalari va yutuqlari
15. Dug oxirgi ish joyidan boshlab yoziladi

2. Rezyume nashr qilinadigan asar yoki himoyaga tavsiya etiladigan dissertatsiyaning g'oyatda qisqa mazmuni bo'lib, odatda ishning tarixida boshqa tillarda, masalan, hozirda rus va ingliz tillarida beriladi.

adqiqot haqida ayrim xulosalarga kelishi mumkin.

Namuna:

Abdusaidov Abduvalining «Matbuot tili madaniyatining lisoniy muammolari» mavzuidagi 10.02.02 – o'zbek tili mutaxassisligi bo'yicha filologiya fanlari doktori ilmiy darajasini olish uchun tayyorlagan dissertasiyasining qisqacha mazmuni
(REZYUMESI)

Mustaqillik yillarida ommaviy axborot vositalari, jumladan matbuotga e'tibor nihoyatda oshdi. Matbuotning davr talabiga javob berishi, dolzarb muammolarni aks ettirishi, ularning yechimini o'rsatishi, ommani operativ axborot bilan ta'minlashi, o'z immasidagi vazifalarni munosib bajarishi, umuman, «to'rtinchi okimiyat» darajasiga ko'tarilishi jurnalistlarning tildan foydalanish ahoratiga ham bog'liq. Shuni hisobga olgan holda tadqiqotda matbuot tili madaniyatining lisoniy muammolari gazeta janrlarining tili va uslubi, mustaqillik yillaridagi leksik jarayon va adabiy normaga o'ziga o'ziga etish holatlari bilan bog'liq holda nazariy hamda amaliy jihatdan o'zgarib chiqilgan.

Ishning ilmiy yangiligi:

- gazeta tili ekspressiv-stilistik, normativlik nuqtai nazaridan o'zgarishlari bo'yicha alohida-alohida birinchi marta atroflicha tadqiqotga olingan;

- gazeta tilini o'rganish sohasidagi muammolar, o'zbek adabiy tili raqqiyotida matbuotning roli va matbuot tili madaniyatini yanada o'zgarish bilan bog'liq masalalar ilk bor umumlashtirilgan;

- umumxalq tilida qo'llanilgan frazeologik birliklar (FB) va ularning variantlari, frazeologik neologizmlar, okkazional FBlarning susiyatlari hamda ekspressivlikni ifodalashdagi roli gazeta materiallari asosida ilk bor to'la yoritilgan;

- gazeta sarlavhalari to'la va atroflicha umumlashgan tarzda o'zgarib qilingan, gazeta ruknlari birinchi marta keng yoritilgan;

- Mustaqillik davri matbuotida adabiy normaga rioya qilish holatlari o'rganilgan.

Dissertasiya ishning umumiy tavsifi, kirish, 3 bo'limga ajratilgan bob, xulosa, foydalanilgan adabiyotlar va manbalar ro'yxatidan iborat.

Ishning mazmuni 9 ta alohida nashr va 31 ta ilmiy maqolada o'zgarib chiqqanini topgan.

Topshiriq. O'zingiz haqingizda *rezyume* tayyorlang.

¶ Mavzuni mustahkamlash uchun savollar:

1. Davlatimiz tomonidan e'tirof etilgan kasb bayramlari haqida ma'lumot bering.
2. Ona-onangizni ularning kasb bayramlari munosabati bilan tabriklaysizmi?
3. Rezyume ishga topshirayotgan inson to'g'risida qanday ma'lumotlarni beradi?
4. Rezyumening asosiy qismlari nimalardan iborat?
5. O'z kasb bayramingizni qanday nishonlaysiz?

Uyga vazifa. "1-oktabr – Ustoz va murabbiylar kuni" mavzusida ma'mn tuzing.

*Kishi mangu emas, ishidir mangu,
Ezgulik jismida ismidir mangu.*

Q O'qish uchun material

Sharq akademiyalari

Mustaqillik yillarida milliy qadriyatlarimizni tiklash, dodlarimizning boy ilmiy-ma'rifiy, madaniy va ma'naviy merosini rganish, asrab-avaylash hamda keng targ'ib qilishga alohida e'tibor ratilmoqda. Bu borada Xorazm Ma'mun akademiyasi faoliyatining itya yo'lga qo'yilishi ulug' ajdodlarimizning munosib vorislarini rbiyalashdek ezgu maqsadga xizmat qilmoqda.

Oradan o'n asr o'tib, akademiyaning eshiklari qayta ochildi. Hozir i yerda mamlakatimiz ilmiy salohiyatini yanada yuksaltirish yo'lida lmoqli ishlar davom ettirilmoqda. Akademiya olimlari xorijdagi qator niy muassasalar bilan faol hamkorlik qilmoqdalar. Jumladan, ansiyaning Sorbonna universiteti va Fanlar akademiyasi, Misrning yn Shams universiteti, Koreya Respublikasining Kyon-Xi universiteti, udiya Arabistonining Podshoh Faysal ilmiy-tadqiqot markazi va shqa nufuzli ilmiy dargohlar bilan aloqalar o'rnatilgan.

Yurtboshimiz tashabbusi bilan qayta dunyo yuzini ko'rgan Xorazm a'mun akademiyasi ilm-fanni rivojlantirish, madaniy aloqalar va lqlar o'rtasida do'stlik rishtalarini mustahkamlash kabi ezgu iqsadlarga xizmat qilmoqda.

Xorazm Ma'mun Akademiyasi

VIII asr oxiri IX asr boshlarida xalifalikning markazi Bag'dodda i-fan rivojlandi. Xalifa Xorun ar-Rashidning o'limidan so'ng (813-), uning o'g'li al-Ma'mun xalifa etib tayinlandi. U xalifa sifatida g'dodga ko'chgach (819-yil), u yerda Ilmiy markaz tashkil etib, da barcha musulmon o'lkalardan olimlarni to'pladi. Bu Ilmiy rkaz tarixda «Bayt ul-hikma» («Donishmandlar uyi») nomi bilan shhurdir. Bu yerda, asosan, riyoziyot, tibbiyot, ilmi-nujum, g'rofiya, astrologiya va shunga o'xshash boshqa fanlar o'rgatilgan.

Xorazmshoh Ma'munning o'g'li Ali ibn Ma'mun taklifi bilan 104-yilda Gurganchda (Qo'hna Urganch) «Dor ul-hikma va maorif» nli ilmiy muassasa shakllanadi. Bu yerga ibn Iroq va Beruniyning liflari bilan har tarafdin olimlar kela boshlaganlar. Bu yerda ilmning cha sohalari bo'yicha ilmiy izlanishlar olib borilgan. Yunon uridan tarjimalar ham qilingan. XVIII asr fransuz ensiklopedistlari Ma'mun faoliyatini va Bag'doddagi «Bayt ul-hikma»ning faoliyatini

o'rganib chiqib, uni Afinadagi Platon Akademiyasiga juda o'xshatganlar va «Bayt ul-hikma»ni «*Al-Ma'mun Akademiyasi*» deb ataganlar. Gurganchdagi «Dorul-hikma» esa «Ikkinchi Akademiya» bo'lib qoldi. Ma'mun Akademiyasining faoliyati 1017-yilda Mahmud G'aznaviy bosqini tufayli tugatiladi.

Mustaqilligimiz sharofati tufayli birinchi Prezidentimizning tashabbusi bilan bu Akademiya qayta tiklandi. Hozirda Xorazm Ma'mun Akademiyasi tarkibida «Arxeologiya, tarix va falsafa», «Biologiya muammolari» va «Til va adabiyot» bo'limlari faoliyat ko'rsatmoqda.

Mahmud az-Zamaxshariy

Abul Qosim Mahmud ibn Umar az-Zamaxshariy 1075-yil 19-martda Xorazm viloyatining Zamaxshar qishlog'ida dunyoga keldi. O'g'lidagi ilmga bo'lgan zo'r ishtiyoq va havasni sezgan otasi uni madrasaga beradi. U madrasada o'qitiladigan ilmlarni, ayniqsa, arab tili va adabiyoti, diniy ilmlarni puxta egallaydi. Xattotlik san'atini mukammal o'rganadi.

Az-Zamaxshariy hayoti davomida Marv, Nishopur, Shom, Bag'dod, Hijoz va ikki marta Makkada bo'ladi. Bu yerlarda dunyo ilmining ulug' bilimdonlaridan turli fan sirlarini o'rganadi, ilmiy ishlarini davom ettiradi, arab tili grammatikasi, lug'ati, mahalliy qabilalarning lahjalari, maqollari, urf-odatlarini chuqur o'rganadi, geografiyaga doir ma'lumotlarni to'plash bilan shug'ullanadi. Az-Zamaxshariy 1144-yil 14-aprelda vafot etadi. Buyuk mutafakkir az-Zamaxshariy arab grammatikasi, lug'atshunosligi, aruz ilmi, geografiya, tafsir, hadis va fiqhga oid ellikdan ortiq ilmiy asarlar yaratgan. Bu asarlarning aksariyati bizgacha yetib kelgan. Uning «*Al-Mufasssal*» asari arab tili morfologiyasi va sintaksisini o'rganishda yirik qo'llanma sifatida azaldan Sharqda ham, G'arbda ham katta shuhrat topgan asarlaridan hisoblanadi. Az-Zamaxshariy o'zining «*Muqaddimat ul-adab*» asarida ham o'sha davr arab tilining iste'molda bo'lgan barcha so'zlari, iboralarini qamrashga intilgan, ularning etimologiyasiga katta e'tibor qilgan. Bu asar fors, o'zbek, turk, fransuz, nemis tillariga tarjima qilingan.

Az-Zamaxshariyning chuqur bilimi, ilm-fanning turli sohalariga oid o'lmas asarlari hali u hayot paytidayoq butun musulmon Sharqida unga katta shuhrat keltirgan. Allomani chuqur hurmat va mehr bilan

ustoz ul-arafo va-l-ajam ("Arablar va g'ayri arablar ustozlari") "Faxru orazm" ("Xorazm faxri") kabi sharaflilar bilan ataganlar. *opshiriq*. Mavzuni mustahkamlash uchun savollar tuzing

↳ *Berilgan so'z va iboralarning ma'nosini bilib oling*
ulifa, riyoziyot, tibbiyot, ilmi-nujum, jo'g'rofiya, frazeologik birliklar,
ing qamrovli, izohli lug'at, etimologik lug'at

2 *Diqqatingizni jamlang!*

Sharq tafakkuri xazinasidan
erimiz, suvimiz, farzandimiz deb,
otin, bola—chaqa, dilbandimiz deb,
rma—bir jonimiz etamiz fido,
atanni dushmanga bermaymiz aslo.

Abulqosim Firdavsiy
nyoning tilagi, samari ham biz,
ql ko'zin qorasi — javhari ham biz.
o'garak jahonni uzuk deb bilsak,
aksiz uning ko'zi — gavhari ham biz.

Umar Xayyom
shmaning ko'rsatgan yo'liga yurma,
ing pushaymon bo'lib, tizzangga urma.
nga o'qdek to'g'ri yo'l ko'rsatgan on,
n undan burilib, yurgil chap tomon.

Sa'diy Sheroziy
ol, amal agarchi jonga yaqinroq,
'z kamoli undan ming bor yaxshiroq.
rchasi jahondan yo'qolajakdir,
inyo turgunicha so'z qolajakdir.

Abdurahmon Jomiy

Suhbat matni

Ilm fidoyilari

Shavkat Rahmatullayev

Shavkat Rahmatullayev o'zbek tilshunosligida katta salmoqqa ega
ilgan, keng qamrovli sermahsul olim, filologiya fanlari doktori
(1966), professor (1967). U 1926- yilda Toshkentda tug'ildi. 1943-
47-yillarda hozirgi O'zMU (sobiq ToshDU)ning filologiya
ultetida o'qidi. 1952-yilda professor M.Nasilov rahbarligida

«Образли fe'l frazeologik birliklarning asosiy grammatik xususiyatlari» mavzusida nomzodlik, 1966-yilda «O'zbek frazeologiyasining ba'zi masalalari» mavzusida doktorlik dissertatsiyasini yoqladi.

Sh.Rahmatullayev o'zbek frazeologiyasining sardoridir. U ayni sohaga oid qator asarlari bilan ushbu yo'nalishning ilmiy - nazariy va amaliy poydevorini qurib berdi, uni yuksaltirdi, shakllantirdi. Keng qamrovli olim o'zbek ilmiy tilshunosligining qator yo'nalishlari: leksikologiya, frazeologiya, semasiologiya, morfologiya, leksikografiya, etimologiya va boshqalar bo'yicha jiddiy tadqiqotlar yaratdi. Olim frazeologiya bo'yicha nafaqat o'zbek tilshunosligida, balki turkiy tilshunoslikda ham yetakchi mutaxassislardan hisoblanadi. Shuningdek, u o'zbek tilshunosligida yirik leksikograf sifatida ham tan olingan bo'lib, ayniqsa, eng murakkab va mashaqqatli bo'lgan izohli lug'atlar yaratishda peshqadam hisoblanadi. Olimning katta xizmatlaridan yana biri shuki, u o'zbek tilshunosligida ilk bor tilimzdagi turkiy so'zlarni qamrab olgan etimologik lug'at yaratdi.

Topshiriq. Mavzuni mustahkamlash uchun savollar tuzing.

Topshiriq. Ilm haqidagi hikmatlarni yod oling.

Nodonga ilm o'rgatmoq umrni zoye o'tkazmoqdir.

Ilmsiz inson — mevasiz daraxt.

Bilim baxt keltirar.

Qog'ozga tushirilmagan ilm unutilib ketadi.

Topshiriq. So'zlarni imlo qoidalariga rioya qilib yozing (lug'at diktanti).

Mavsum, mavhum, madad, majlis, mard, mangu, maosh, masofa, miya, mahrum, marhum, mas'ul, matbuot, ma'rifat, maqbul, ma'qul, maqol, maqom, mayiz, mag'iz, mahkam, mahkum, moda, modda, muzokara, munozara, manba, minbar.

Tarjima mashqi

Хива

Хива — древнейший город Средней Азии. Она была одним из самых богатых торговых центров. В конце XVI века Хива стала столицей ханства и превратилась в жемчужину градостроительства. Стройные башни, цветные минареты, многочисленные мавзолеи, неповторимая красота узоров создавали

... удивительного города из восточной сказки. Город
остоял из двух частей: Ичан-кала – внутренний город и Динан-
ала – внешний город.

➤ *Grammatik ma'lumot.* Referat matni, uning tuzilishi va ifoda
materialining xususiyatlari.

Referat – ilmiy uslubga xos bo'lgan matn. U oldindan tayyor matn
osida yaratiladi. Referat yozishdan maqsad – manba sifatida
rganilayotgan matnning mazmunini qisqacha bayon qilishdir.

Referatda quyidagi savollarga javob beriladi:
ima haqida? Kinga va nima qiziqarli? Nima uchun bu fikrga
o'shilib bo'lmaydi?

Referat so'zi lotincha "referre" negizidan olingan bo'lib,
'g'ridan-to'g'ri tarjima qilinganda "bildirish, xabar berish" degan
a'nolarni anglatadi. Referat qismlarining tuzilishi va uning ustida
hlash bosqichlari: odatiy tartibga ko'ra referat ustida ishlashning
shlang'ich qismini tanlangan mavzuning izohi ochib berishi lozim.
nda mavzuning dolzarbligi, ushbu mavzu yuzasidan hozirgacha
nga ma'lum bo'lgan va o'z tasdiqini topgan faktlar, natijalar;
imlarning uni o'rganish ustida olib borgan ishlari; adabiy
anbalardan keltirilgan misollar, foydalanilgan materiallar;
rganilayotgan mavzuning amaliy yoki ilmiy tasdiqini topgan
asalalari o'z aksini topadi.

Referat quyidagi bo'limlaridan tashkil topadi:

Titul varag'i.

Reja.

Kirish qismi.

Asosiy qism.

Xulosa.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati.

Referatni tuzishda ma'lum qonun-qoidalarga amal qilinadi:

Referat A-4 standart formatdagi oq qog'ozga yoziladi va matn uning
jat bir tomonini egallaydi.

Titul varag'i – ishning mavzusi, muallif va ilmiy rahbarning ism-
irifi hamda o'quv muasasasining to'liq nomini o'zida aks ettirishi
rt.

Referatda foydalanilgan manbalarining nomi aniq ko'rsatilishi lozim.
Bibliografiya odatda doimiy tartibda (ko'pincha alifbo tartibida)
ladi.

5. Referatga kiritilgan barcha qo'shimchalar – grafik, chizma va rasmlar – qora pastada chizilishi shart.
6. Referatning umumiy hajmi 25 varaqdan oshmasligi lozim.

87 Test topshiriqlari

1. O'rta Osiyo tarixida birinchi akademiya qachon va qayerda tashkil topdi?
- a) 1002-1003- yy. Xorazmda b) 1004-1005-yy. Xorazmda
c) 1006-1007-yy. Buxoroda d) 1007-1008-yy. Samarqandda
2. O'rta Osiyo tarixidagi birinchi akademiyaning tashkil etilishida qaysi sulola muhim ahamiyatga ega?
- a) Ahmoniylar b) Temuriylar s) Ma'muniylar
d) Saljuqiylar
3. Ma'mun Akademiyaning 1000 yilligi qachon nishonlandi?
- a) 2006-y. b) 2005-y. s) 2006-y. d) 2007-y.
4. Az-Zamaxshariyning arab tili morfologiyasi va sintaksisiga oid asari berilgan javobni toping?
- a) "O'zbek frazeologiyasining ba'zi masalalari" b) "Muqaddimat ul-adab"
c) "Muhokamat ul-lug'atayn" d) "Al-Mufasssal"
5. Referat so'zi qanday ma'noni anglatadi?
- a) qisqacha izoh b) bildirish, xabar berish s) ilmiy tushunchalar
d) izohlash

Uyga vazifa. Ma'mun Akademiyasi faoliyati to'g'risida referat tayyorlang.

Oʻqish uchun material

Ilm va olam

Odamlar paydo boʻlibdiki, dunyoni bilishga harakat qiladi. Momaqaldiroq chaqmoqlari-yu, yer tebranishlari, fasllar aylanishi-yu, jamiyat taraqqiyoti qonuniyatlari uzoq asrlardan buyon insoniyat ongini band etib keldi. Tabiat sirlarining ochilishi insonga bitmas-tuganmas qudrat va kuch bahsh etdi, yangi jumboqlar sari ilhomlantirdi, odamlar ahli ikki karra ikki toʻrt ekanligini bilishdan, to kosmik kemalarni kashf etishgacha boʻlgan uzoq va mashaqqatli yoʻlni bosib oʻtdi. Bunday aql karvoni yoʻlida qanchadan-qancha ilm shaydolari azob chekmadilar, qanchadan-qancha insoniyatning asl farzandlari qurbon boʻlmadilar. Ammo ularning umri, hayoti va kashfiyotlari kelajak avlodlarning yoʻlini yoritib turgan abadiy soʻnmas mashʼal boʻlib qoldi. Haqiqat uchun qurbon boʻlish, ilm tantanasi uchun jon fido etish kishilik jamiyati erishgan buyuk maʼnaviy qudratning zavol bilmas haykali, buyuklik timsolidir.

Ilm [bilim; fan; nazariya] – oʻqish-oʻrganish va tadqiqot, tahlil etish bilan erishiladigan bilim; koʻnikma, maʼlumot.

Fan [mahorat; ilm, bilim] – tabiat va jamiyatning taraqqiyot qonuniyatlarini ochib beruvchi hamda oʻzi erishgan natijalar bilan atrof-muhitga taʼsir koʻrsatuvchi bilimlar tizimi.

Fan – dunyo haqidagi bilimlar sistemasi, ijtimoiy ong shakllaridan biri. U yangi bilimlarni egallash bilan bogʻliq faoliyatni ham, bu faoliyatning mahsuli – olamning ilmiy manzarasi asosini tashkil etuvchi bilimlarni ham oʻz ichiga oladi; inson bilimlarining ayrim sohalarini fodalaydi. Fanning bevosita maqsadi oʻzining oʻrganish predmeti hisoblangan voqelikning qonunlarini kashf etish asosida shu voqelikning jarayon va hodisalarini taʼriflash, tushuntirish, oldindan aytib berishdir.

Soha – inson faoliyati, ilm-fan, madaniyat va shu kabilarning har biri tarmogʻi.

📖 Lugʻat

- imboq – секрет, тайна
- oʻqnashuv – столкновение
- voqelik – реальность
- kashf etmoq – изобретать

Dilagi zo 'r birni yiqar,

Dilimi zo 'r mingni.

Hir yigitga qirq hunar ham oz.

Hunar o 'rganish uchun ham hunar kerak.

❖ Tarjima mashqi

Agar inson ilm nuri bilan o'z yo'lini yoritmasa, zulmat va nodonlik ko'chasida qoladi. Kishi qalbining nuri ilm va ma'rifat bilan baquvvat bo'ladi. Insoniyatning qadri ilm bilan hosil bo'ladi. Imdan hali hech kim zarar ko'rgan emas. Ilmni egallab olish esa bir san'atdir. Dunyoda qanday yovuzlik sodir bo'lgan bo'lsa, ularning hammasi nodonlik orqali kelib chiqqan. Eng zo'r halokat nodonlik, insoniylikni bitiruvchi ham nodonlikdur.

❖ Grammatik ma'lumot. Taqriz matni, uning tuzilishi va ifoda materialining xususiyatlari.

Taqriz (arab. — ijobiy baho) — adabiy tanqid janri, saylanma hayonning bir turi; yangi badiiy, ilmiy yoki ilmiy-ommabop asar tahlili. Taqrizda asarning bibliografik tavsifi, shuningdek, mazmuni, unda ko'tarilgan muammolar, asarning *g'oyaviy-badiiy* xususiyatlari, muallif ijodida, adabiyotda tutgan o'rni haqida ma'lumot bo'ladi; asarga baho beriladi, uning asosiy fazilatlari va nuqsonlari qayd qilinadi. Taqrizchi o'zining da'volarini turli dalillar asosida isbotlay boradi, asarga ilmiy isohlar beradi.

Taqriz yozish odobi xolislikni, haqiqatdan chetlashmaslikni talab etadi. Taqriz qilinayotgan asarning yutuq va kamchiliklari, nazariy va amaliy ahamiyati haqqoniy ko'rsatilishi lozim. Asarga baho berishda muallifning shaxsiyati, obro'si emas, balki uning (asarning) xususiyatlari, ahamiyati ko'zda tutiladi.

Taqriz, asosan, keng kitobxonlar ommasiga uchun mo'ljallanadi, ularni yangi asarlardan ogoh qiladi, zarurini tanlab olishga ko'maklashadi. Ichki taqriz ham bo'ladi. Masalan, nashriyotga kelgan badiiy, tanqidiy va ilmiy-ommabop asar ichki taqrizga beriladi, biroq bu taqriz matbuotda e'lon qilinmaydi.

Taqriz badiiy asar haqida shunchaki ma'lumot beruvchi janr darajasidan adabiy hayotning muhim masalalarini ko'taruvchi, kitobxonni hayot va adabiyot haqida o'ylashga o'rgatuvchi, uning estetik didini turbiyalashga yordam beruvchi janrga aylanadi. Taqriz

xarakteriga ko'ra xilma xil bo'ladi. Masalan, kengaytirilgan annotatsiya tipidagi taqrizda asar haqida bibliografik ma'lumot beriladi. Tanqidiy yoki publitsistik maket taqrizlarida konkret asar munosabati bilan biron muhim masala haqida fikr yuritiladi. Esse (adabiy o'ylar) xarakteridagi taqrizda taqrizchi o'z fikr tuyg'ularini, asarni o'qish jarayonida hosil bo'lgan taassurotlarini lirik tarzda ifodalaydi. Nihoyat, muallif o'z asariga ham taqriz yozishi mumkin (avtotaqriz). Bunda muallifning asarga qarashlari bayon qilinadi yoki u biron munosabat bilan munozaraga kirishadi.

O'zbek adabiyotida taqriz XX asr boshlarida vaqtli matbuot bilan eng rivojlana boshlagan. Endilikda taqriz o'zbek adabiy anqidchiligining eng muhim janrlaridan bo'lib qoldi. Oybek, Abdulla Qahhor, Shayxzoda, G'afur G'ulom kabi yozuvchilar, O.Hoshimov, S.Husayn, Olim Sharafiddinov, V.Zohidov, I.Sultonov, H.Yoqubov, M.Qo'shjonov, Ozod Sharafiddinov, U.Normatov, N. Xudoyberganov, .Haqqulov va boshqa olimlar o'zbek adabiy hayotida chuqur iz qoldirgan taqrizlar yaratdilar.

Taqriz yozishda quyidagi sxemaga amal qilinadi:

. Tezis (umumiy holati) va uni ochib berish.

. Kitob (film, teatr)ning baholanishi.

. Taqrizning boshlang'ich qismida quyidagi konstruksiyalardan foydalaniladi:

. Kitob (film, teatr)da hikoya qilinadi.

. Kitob (film, teatr)da muammolar ko'tariladi.

. Taqrizni baholash qismida quyidagi konstruksiyalardan foydalaniladi:

Men ... hisoblayman – Я считаю...

Mening fikrimcha... – Помоему...

Mening nazarimda... – На мой взгляд...

. Men ga yoqdi. – Мне понравился (-лась)...

. Men da katta taassurot uyg'otdi. – Большое впечатление на меня создала...

. Kitob (film, teatr) ...o'rgatadi. – Книга (фильм, театр) учит...

qisqartirib. Matnni o'qing, matn yuzasidan fikrlaringizni bayon eting.

Ilm martabasi martabalarining zo'ridir, degan gap shubhasiz to'g'ri. Qaysi yerda ilmu ma'rifat kuchli bo'lsa, o'sha yer baxt maskani bo'lanadi. Qaysi yerda nodonlik mavjud bo'lsa, u yer quruq yoki qorliq joy kabi. Go'zal xulq bilan payvasta bo'lgan ilm odamlarni

baxtiyor qiladi, martabasini balandlatadi. Ilmdan maqsad ko'rkam va ezgu ishlarni amalga oshirishdir.

Topshiriq. O'zingiz sevib o'qigan biron bir asar (badiiy, ilmiy asar)ga taqriz yozing.

☒ *Test topshiriqlari*

1. Qo'shma so'zlarni belgilang

a) balandparvoz, soatsoz	b) oshxona, bilakuzuk
s) jigar rang, mehnatkash	d) guldon, darvozabon

2. Qaysi qatorda to'g'ri juftliklar berilgan?

a) kuch-g'ayrat, aql- idrok	b) o'y-xayol, baxt-taxt
s) kecha-kunduz, egri-dushman	d) aql-idrok, g'am-nafas

3. Qaysi qatordagi so'zda urg'u ma'no farqlamaydi?

a) olma	b) tortma	s) burma	d) to'plama

4. *Sanog'ini* so'zida qanday fonetik o'zgarishlar kuzatiladi?

a) tovush ortishi	b) tovush almashishi
s) tovush tushishi	d) tovush almashishi, tovush tushishi

5. So'z birikmasi qaysi qatorda berilgan?

a) chiroyli manzara	b) manzara chiroyli
s) osmon musaffo	d) Ra'no – a'lochi.

? *Mavzuni mustahkamlash uchun savollar:*

1. Ilmiy faoliyat deganda nimani tushunasiz?

2. Siz egallayotgan soha bo'yicha qanday ilmiy izlanishlar olib borilgan?

3. Nazariy bilimlarni chuqur egallash qanchalik muhim ahamiyatga ega?

4. Nazariyani amaliyotdan ayri holda tasavvur etib bo'ladimi?

5. Hujjatning qaysi turida hujjat nomi ko'rsatilmaydi?

Uyga vazifa. "Soha rivojida fanning o'rni" mavzusida matn tuzing.

*Ochiq yuz, shirin soʻz, mayinlik kerak,
Feʼl - atvorda moslik, tayinlik kerak.*

O'qish uchun material

Kasb etikasi

Axloq – insoniyat kamoloti sarchashmalaridan biri. Har bir odam u yorqali oʻzining jamiyatdagi oʻrnini anglaydi, hayotining mazmunini belgilab oladi. Axloqiy munosabatlarni toʻgʻri yoʻlga qoʻymasdan turib, kasb axloqi madaniyatini shakllantirmasdan turib hech bir davlat toʻzlagan maqsadlariga erisha olmaydi. Shu bois ham bu hozirgi davrda davlatimiz oldida turgan dolzarb masalalardan biri hisoblanadi.

Kasb odobi (etikasi) bu insonlarning kasbiy faoliyatidan kelib chiqadigan oʻzaro munosabatlarning axloqiy xarakterini namunlaydigan qonuniyatlardan biridir. Kasb odobi – jamiyat tomonidan qabul qilingan axloq qoidalarini kishilarning ixtisoslariga nisbatan amalda tatbiq qiluvchi aniq kasbiy burch, shaʼn, or-nomus, qadr-qimmat kabi xatti-harakatlarning majmui, umumiy axloqning ifodasi. Kasb odobi kasb-koridagi oʻziga xos koʻrinishidir. Masalan, tibbiyot odimi oʻz amaliyotidagi qiyinchiliklarga qaramasdan, tibbiyot etikasi boʻyicha kasallikni oshkora qilmaslik; huquq vakillaridan kasb etikasi boʻyicha sodiqlik, hammaning qonun oldida teng ekanligiga rioya qilinishi talab qilinadi. Xizmat koʻrsatish sohasida esa, avvalambor, muomala madaniyati, mijozlarning ehtiyojlarini qondirishga qaratilgan qatʼiyyat-qatʼiborga bogʻliqdir.

Etika – inson faoliyatining urf-odatlariga mos kelishi yoki mos kelmasligi, xulq-atvor qoidalariga rioya qilishni oʻrgatadi. Insonning axloqiy sifatini tahlil qiladi, yaʼni uning bevosita faoliyatini kuzatadi. Kasbiy etika – har bir kasb-hunarga xos axloqiy norma, prinsip va qoidalarini oʻrgatadi va hayotga tatbiq etadi. Kasbiy etika qonun-qoidalarini kabinetlarda emas, balki, ish jarayonida shakllanadi. Kasbiy-etika etiket normalarini ishda ijodkorlikdan ajratib boʻlmaydi, balki, qisqa pedagogik ish jarayonida. Shuning uchun kasbiy omilkorlik, kasbiy ishini yaxshi bilish, qaysi kasbdan qatʼiy nazar axloqiy normalarning boshlanishidir. Xizmat koʻrsatish xodimlarining kasb etikasi va etiketi umuminsoniy axloq qonunlari, prinsiplari va normalarini, estetik qadriyatlarini aholiga xizmat koʻrsatish, muomala qilish hamda ularga axloqiy tarbiya berish, estetik madaniyatini shakllantirish yoʻllarini oʻrganadigan va oʻrgatadigan nazariy-falsafiy fan hisoblanadi. Kasb etikasi (yoki kasbiy axloq) bu odamlarning kasb

munosabatlarini ta'minlaydigan qonuniyatdir. Bunday qonuniyatlarning kelib chiqishi va rivojlanishi inson axloqiy yo'nalishlaridan birini aks ettiradi, chunki ular shaxs qadrini va shaxslararo munosabatlarda odamiylikning yuzaga kelishiga yordam beradi.

❧ Lug'at

axloq – нравственность

insoniyat – человечество

kamolot – совершенство

munosabat – отношение

ta'minlamoq – обеспечивать

nazariy-falsafiy – теоритическо-

философский

kasb etikasi – профессиональная

этика

❧ Suhbat matni

Odob – inson ziynati

Inson uchun chiroyli odob, xulq va yaxshi tarbiya oltindan, har qancha boylikdan ham qadrli, ustun va afzaldir. Chunki, boylik bilan ham topilmaydigan narsalar xushxulqlik, chiroyli muomala bilan topilishi mumkin. Boylik, asosan, insonning o'ziga foyda bersa, chiroyli odob bilan kishi barchaga manfaat yetkazadi.

Boylik bilan berkitib bo'lmaydigan ba'zi ayb-kamchiliklar chiroyli odob, xulq-atvor bilan yopilishi mumkin. Shu jihatdan odob-axloq boylikdan bir necha marta ustun turadi. Bu haqda Alisher Navoiy "Nazmul Javohir"da shunday yozadi:

Oltin-kumush etma davlat kunidin,
Kim, tortar adab ulusni mehnat kunidin.
Gar yo'qtur adab, ne sud oltun unidin,
Elning adabi xushroq erur oltunidin.

Xalqda "Inson – shirin so'zning gadosi" degan naql bor. Haqiqatan shirin so'z inson qalbini yumshatadi, uni g'azabdan muloyimlikka, qahrdan mehr sari torta boshlaydi. Shirin so'z bilan qanchadan-qancha urushib qolganlar bir-birlarini kechiradilar. Shu birgina shirin so'z tufayli yillab amalga oshmay yurgan ishlar bitadi. Shu birgina shirin so'z tufayli ikki millat bir-biri bilan oshno tutiladi, dushmanlar o'zaro og'ziga aynanadilar. Demak, shirin so'zning quvvati kuchli, shirin muomalasi bilan kishi ko'pgina narsalarga erishar ekan.

Правила речевого этикета

О вежливости или невежливости, его речевого поведения судят, прежде всего, по тому, как соблюдает он принятые правила этикета, в том числе и правила речевого этикета.

Познакомьтесь с некоторыми правилами речевого этикета.

1. *Осторожно обращайся со словом!*
2. *Выслушай обращённое к тебе слово!*
3. *Тщательно продумай свою будущую речь!*
4. *Оцени уместность своей речи!*
5. *Вникни в содержание речи и попробуй понять говорящего!*
6. *Не искажай действительности в речи!*
7. *Распознай намерения и интересы собеседника!*
8. *Не нарушай темы беседы!*
9. *Уважай достоинство и самолюбие собеседника!*
10. *Не принимай решение, выслушав только одну сторону!*
11. *Не говори о том, что всем давно известно!*
12. *Не будь многословным!*
13. *Если сомневаешься в искренности своего собеседника, сопоставь его высказывания, обращённые к разным лицам!*
14. *Не повторяй одно и то же несколько раз!*
15. *Следи за своим тоном, мимикой, жестами!*

❖ *Grammatik ma'lumot. Annotatsiya matni, tuzilishi va ifoda materialining xususiyatlari*

Annotatsiya - badiiy, ilmiy, metodik asarlarning muallifi, mavzusi, manbasi, unda ko'tarilgan asosiy masalani ko'rsatishga qaratilgan qisqa xabardir. Annotatsiya o'zining qisqaligi, hajm jihatidan nihoyatda kichikligi bilan bayonning boshqa turlaridan ajralib turadi. Annotatsiya kitob, maqola, qo'lyozma mundarijasini, g'oyaviy-siyosiy yo'nalishini va boshqa jihatlarini ochib beradi. Annotatsiyani, masalan, kitobning o'zida, bibliografik ko'rsatkichlarda va kutubxona kataloglarida ichratish mumkin. Uning vazifasi o'quvchilarda muayyan kitob, naqola, qo'lyozma to'g'risida umumiy tasavvur tug'dirish va ularga adabiyotlar tanlashda yordam ko'rsatishdir. Batafsil yozilgan innotatsiya quyidagi savollarga javob bera olishi lozim:

Ishda nima haqida so'z boradi?

Muallif qanday savollarni o'rta qo'yadi?

Bu savollar qanday yoritib berilgan?

tilning tuzilishi qanday?
Ishni qanday baholash mumkin?
Yozilgan ish kimlarga mo'ljallangan? v.h.

Namuna:

*S.A. Karimovning A. Qodiriy nomidagi Xalq merosi nashriyotida
2002-yilda chop etilgan «Til ta'limi va me'yor» nomli o'quv
qo'llanmasiga yozilgan*

ANNOTATSIYA

*Markur o'quv qo'llanmasi V – 220100 va 5 – 220100 – filologiya
(o'zbek tili va adabiyoti) – bakalavr yo'nalishida tahsil olayotgan 3-
kurs talabalariga mo'ljallangan bo'lib, Davlat ta'lim standartlariga
muvofiq keladigan va tanlov fani sifatida o'tiladigan «Hozirgi o'zbek
tilining me'yoriy muammolari» kursi dasturi asosida yozilgan.*

*Qo'llanmani yaratishda va me'yor hodisasining lingvistik
tushuncha ekanligi, uning predmeti, maqsad va vazifalari, me'yor
masalasining o'zbek tilshunosligida o'rganilish tarixi, adabiy tilga
munosabati, umumiy va xususiy me'yorlar, me'yorlarning tildagi imlo,
talaffuz, leksik-frazeologik, grammatik va uslubiy ko'rinishlari, me'yor
va lug'atchilik, me'yor va nutq madaniyati masalalarini yoritishda
mustaqillik davrida o'zbek tili va uni tadqiq etishda yuz bergan
o'zgarishlar hamda erishilgan yutuqlarga tayanilgan.*

*H. Umurovning «Adabiyot nazariyasi»
(Toshkent: Sharq, 2002) darsligining*

ANNOTATSIYASI

*Respublika universitetlarining O'zbek filologiyasi yo'nalishi
(Jadidlar)da «Adabiyot nazariyasi» bakalavriyatning 4-kursida
o'rganiladi. Unda adabiyot, badiiy asar, ijodiy jarayonning muhim
qonuniyatlari, adabiy tur va janr, ijodiy metod va uslub
muammolarining mohiyati, so'z va so'z san'atining sehru jozibasi
haqida zarur nazariy ta'limot beriladi.*

*Ushbu darslik Oliy o'quv yurtlarining filolog talaba-bakalavrlari,
magistrlari, tadqiqotchilari, doktorantlari va adabiyotga qiziquvchi
barcha ijodkorlarga mo'ljallangan.*

Qisqartirib. Quyida berilgan maqollarning ma'nosini izohlang va
ularni yod oling:

Ushbu – oltindan qimmat.

Shirin soʻz (qalbni) yumshatadi.
Inson – shirin soʻzning gadosi.

Topshiriq. Siz egallayotgan sohaning oʻziga xos etikasi haqida gapib bering.

☑ Test topshiriqlari

1. Berilgan gap nutq uslublarining qaysi biriga xos?

U kamtarin va samimiyligi, doʻstlariga mehribonligi sababli hamkurslari hurmatiga sazovor boʻlgan. Oʻzini jamoat ishlarida faol, sergʻayrat inson sifatida koʻrsatdi.

a) badiiy b) ilmiy s) publitsistik d) rasmiy

2. Adabiy tilning qanday shakli bor?

a) xalq shevalari va adabiy til b) ogʻzaki adabiy til va yozma adabiy til
s) xalq shevalari va lahjalar

d) ogʻzaki adabiy til va xalq shevalari

3. Annotatsiyaga qoʻyiladigan asosiy talab qaysi javobda toʻgʻri koʻrsatilgan?

a) badiylik b) ixchamlik s) tarixiylik d) ilmiylik

4. Asarning bibliografik tasnifi, mazmuni, unda koʻtariladigan nuammolar, asarning gʻoyavay-badiiy xususiyatlari haqida maʼlumot beruvchi adabiy tanqid janri -

a) taqriz b) rezyume s) annotatsiya d) maʼlumotnom

5. *Личная инициатива* birikmasining toʻgʻri tarjimasini toping.

a) shaxsiy tashabbus b) shaxsiy faoliyat
c) shaxsiy fikr d) shaxsiy masala

? Mavzuni mustahkamlash uchun savollar:

..Kasb etikasi deganda nimani tushunasiz?

..Kasb etikasiga rioya qilish soha egalari uchun qanchalik muhim?

..Annotatsiya yozishda nimalarga eʼtibor berish lozim?

..Qanday matnlarga annotatsiya beriladi?

..Annotatsiyada sohaviy leksikadan foydalaniladimi?

lyga vazifa. Odob-axloq mavzusidagi kitoblardan biriga annotatsiya ozing.

*Agarchi so'zlarisan, bilib so'zla so'z,
So'zing ko'rga ko'zdir, ko'rsin qora ko'z.*

III O'qish uchun material

Nutq odobi

Ritorika – notiqlik san'ati bo'lib, kishidan chuqur bilim, yuksak madaniyat va maxsus ijrochilik salohiyatini talab qilgan. Miloddan avvalgi V-IV asrlarda Yunonistonda yuzaga kelib, miloddan avvalgi III-II asrlarda tizimli fan shaklini olgan. Ritorika inson muloqotining barcha axloqiy, hissiy, mantiqiy sohalarini qamrab oladi. Shuning uchun ritorika nafaqat tadbirkorlik maqsadlarining shakllanishida, balki odamlarning qarashlari, fikrlari, jamoalarning va jamiyat qarashlarining qaror topishida ishtirok etadi. Odamlar bilan muomala qilish san'ati ham har bir kishidan katta mahoratni talab qiladi. Har qanday lavozimga nomzod deb qaralayotgan odamda bunday fazilat bo'lishi va bu fazilat har qanday sharoitda namoyon bo'lishi maqsadga muvofiqdir. Siz mehmonxonada, restoranda, kutubxonada yoki laboratoriyada tashlashingizdan qat'iy nazar, eng muhimi –o'z fikringizni aniq va ravshan ifoda eta olishingizdir. Bu esa sizning muvaffaqiyatingizga asos yaratadi.

Telefonda so'zlashish odobiga rioya qilasizmi?

Siz telefon orqali kishilar bilan muomala qilish odobini bilasizmi? Agar buni yaxshi bilmasangiz, subhatdoshingizni tanitgan bo'lasiz. Telefon orqali muomalani o'rganmoqchi bo'lsangiz, quyidagilarni esda tuting:

- Gapni salom-alikdan boshlang. So'ngra kerakli joyga tushdingizmi yoki yo'qmi, aniqlab oling.
- Telefonda qisqa, lo'nda gaplashishga harakat qiling.
- Subhatdoshingizdan hol-ahvol so'rab, maqsadga o'ting.
- Asosiy gapingiz tugagandan so'ng tanishishingizning gapiga quloq soling, uni diqqat bilan tinglang.
- Sizni telefonda chaqirishsa, "Labbay" yoki "Eshitaman" deb javob bering.
- Telefonda so'zlashayotganda baqirmang.
- Muloqot chog'ida nutq odobi qoidalariga rioya qiling.
- Agar boshqa raqamga adashib tushib qolgan bo'lsangiz, darrov uzr so'rang.

“marhamat, hechqisi yo‘q” deb javob bering.

- Xayrlashishni unutmang. Yaxshi tilak bildirib xayrlashing.

Yodingizda tuting!

So‘z – qurol, maqsad esa ko‘ngil, ko‘ngil o‘rtanmasa, ehtiroslarga to‘lmasa, so‘zda ta’sir bo‘lmaydi. Bitta so‘z olamni vayron qiladi, bitta so‘z qo‘rqoqni polvon qiladi. (Jaloliddin Rumiy)

Nutq odobi deb yuritilgan qoida va ko‘rsatmalarda sodda va o‘rinli gapirish, qisqa va mazmundor so‘zlash, ezmalik, huda-behuda gaplarni qoralash, keksalar va ustozlar oldida nutq odobini saqlash, to‘g‘ri, rost va dadil gapirishning yuksak ifodasini talqin etish va boshqalar haqida gap boradi. Shu o‘rinda, Kaykovusning shunday fikri bor: “Hamma qobiliyatlarining eng yaxshisi nutq qobiliyatidir. Nutqni juda yaxshi va san’atkorona o‘rganib ol, doimo gapga chechan bo‘lishga harakat qil. Nutqi shirin kishinning mehribon kishilari ham ko‘p bo‘ladi”.

Suhbat matni

Odob ziynati

Odobni sershox daraxtga o‘xshatish mumkin. Har bir yoshning, har bir kasb-korning o‘z odobi bor. Inson bolasi go‘dakligidan boshlab ota-onasi, ustozlari, atrofni o‘rab turgan barcha birodarlaridan qanday yashashni, odob-axloq qoidalarini o‘rganib boradi. Xalqimizda “Odobli bola elga manzur”, “Inson odobi bilan go‘zal”, “Odobning avvali salom” kabi maqollar mavjud. Darhaqiqat, odob “Assalomu alaykum”dan boshlanadi. Hatto o‘zbek xalq ertaklarida ham yovuzlik amzi hisoblangan ba’zi obrazlar tilida “Gar saloming bo‘lmasa, bitta yamlab yutardim” degan jummalarni uchratamiz. Bu so‘zni hamma vaqt, har qanday joyda bir xilda, to‘liq, sof talaffuzda aytish kerak. Talaffuzning sofliqi, to‘g‘riligi, jummalarning o‘rinli tanlanishi, va, eng muhimi, sermazmun bo‘lishi nutqimizning a’soirchanligini oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Kaykovus o‘zining “Qobusnoma” asarida O‘g‘li Gilonshohga ytgan pand-nasihatlari bilan tanishaylik. “Men dunyoda nima osil qilgan bo‘lsam, sening oldingga qo‘ydim, toki o‘zingga bino o‘ymagaysan, kattalarga hurmat, kichiklarga izzat-ikrom o‘rgizgaysan va insonga nomunosib hayvoniy-hirsiy ishlarni ilmagaysan, padaringga la’nat keltirmagaysan”.

Tarjima mashqi

Jamiyat a’zolari o‘zaro munosabatlarda so‘zlashish odobiga at’iy rioya qilishlari zarurligi ta’kidlanadi. Kishi aytadigan har bir

so'zi (gapi)ni avval o'ylab olishi, so'ngra so'zlashi lozim. O'ylamay aytilgan so'z kishini ko'pchilik oldida uyaliq qolishiga, juda yomon ahvolda tushishiga sabab bo'lishi mumkin. «So'zni ko'ngilda pishqarmaguncha, tilga kelturma va har nekim ko'ngilda bor tilga zorma» (Navoiy). Variantlari: «O'ylamaguncha so'ylama», «Ko'p o'yla, oz so'yla», «O'n qatim o'yla, bir qatim so'yla», «Dilda pishir, tilda gapir», «O'ynab gapirsang ham o'ylab gapir» va hokazo.

❖ *Grammatik ma'lumot.* Me'yor tushunchasi.

Me'yor - jamiyat a'zolari tomonidan qabul qilingan, ma'qullangan va ularga tushunarli bo'lgan til birliklarining nutq jarayonida qo'llanish holati va imkoniyatidir. Me'yor - tilning yashash shaklidir. Nutq madaniyati to'g'risida gap borar ekan, tabiiyki, nutqda so'zlarning o'rindi va o'rinsiz ishlatilishi to'g'risida ham bahs boradi. Qo'llangan til birligini to'g'ri yoki noto'g'ri deyilganda, albatta, ma'um bir o'lchovga asoslanamiz. Mana shu o'lchov tilshunoslikda adabiy til me'yori deb yuritiladi.

Har bir lahjaning, so'zlashuv tilining, adabiy tilning o'z me'yorlari bo'lganidek, nutqning alohida ko'rinishlari bo'lgan argolar, jargonlar ham o'z me'yoriga ega. Xususiy me'yorlar quyidagicha ko'rsatiladi:

1. Dialektal me'yor.
2. So'zlashuv nutqi me'yori.
3. Argolar, jargonlar me'yori.
4. Adabiy til me'yori.

Demak, me'yor milliylik va tarixiylik mazmunini kasb etadi, necha yuz, ming yillar davomida shakllangan an'anaviylikka ega bo'ladi. Tildan foydalanishdagi an'anaviy me'yorlarning davrlar o'tishi bilan o'zgarib, yangilanib turishi ham tarixiy jarayondir. Har qanday til me'yorlarini ikki guruhga - umumiy va xususiy me'yorlarga bo'lib o'rganish maqsadga muvofiq bo'ladi.

Me'yorga nisbatan qo'llaniladigan umumiylik va xususiylik til me'yorlarining faoliyat doirasi, qamrovi va ularning biri ikkinchisiga nisbatan olinganda anglashiladigan tushunchalardir. Shu ma'noda o'zbek umumxalq tilidagi barcha me'yorlar yig'indisini umumiy me'yor, adabiy, lahjaviy, turli ijtimoiy qatlamlar tiliga oid me'yorlarni xususiy me'yorlar sifatida qabul qilish mumkin.

Tushuncha. Ish jarayonidagi muomala madaniyati haqida kasbiy muomala munariysini tuzing va uni insseniroyka qiling. Bunda muomala madaniyatiga xos bo'lgan so'zlardan foydalaning.

Ma'lum marhamat, rahmat, salomat bo'ling,.....

so'zlarni ko'chiring.

☒ *Test topshiriqlari*

Ushbu fikr kim tomonidan aytilgan?

s) Alisher Navoiy d) Mahmud Qoshg'ariy

2. Adabiy til me'yorlari qaysi javobda to'g'ri berilgan?

a) grammatik, publitsistik, sintaktik, fonetik, imlo

b) ilmiy, uslubiy, soʻz tanlash va qoʻllash

s) badiiy, talaffuz, grammatik, uslubiy, imlo

d) grammatik, uslubiy, soʻz tanlash va qoʻllash, imlo, talaffuz

3. Tilshunoslikda qo'llanilgan til birligining ma'lum bir o'lchovga asoslanishi nima deyiladi?

a) nutq uslubi b) badiiy tasvir

s) adabiy til me'yorl d) nutqiy qolip

4. Berilgan gap nutq uslublarning qaysi biriga xos?

*Yomg'irdan keyin osmonda paydo bo'ladigan kamalak jahondagi
jamiki ranglarni yettita ipga tortib turganga o'xshaydi.*

a) badiiy b) ilmiy s) publitsistik d) rasmiy

5. Qaysi qatorda adabiy tilga to'g'ri ta'rif berilganini aniqlang

a) qadimgi turkiy til adabiy til deb ataladi

5) ilmiy asar tili adabiy til hisoblanadi

5) badiiy asar tilini adabiy til deb ataymiz

d) umumxalq tilining sayqallangan, ma'lum me'yorga solingan shaklidir.

? Mavzuni mustahkamlash uchun savollar:

•Adabiy tilning qanday shakllari mavjud?

2. Adabiy til me'yorlari deganda nimani tushunasiz?

So‘zlashuv uslubida me‘yorning buzilishiga sabab nima?

.Xususiy me'yorlarga nimalar kiradi?

.Jargon va argolarga ta'rif bering.

lyga vazifa: “Mutaxassisning nutq madaniyati” mavzusida matn arating.

34-mavzu. San'at va ma'naviyat

Insonkim, so'z aytdi lison tufayli,

Yaxshi so'z tufayli so'zi chiroyli

60 O'qish uchun material.

O'zbekistonda adabiyot va san'at, madaniyat, ommaviy axborot vositalari, ma'naviyat va ma'rifat biznesga aylanmasligi shart va biz bunga hech qachon yo'l qo'ymaymiz.

Shavkat Mirziyoyev

San'at va ma'naviyat

Ma'naviyat – ijtimoiy taraqqiyotni harakatlantiruvchi kuch bo'lib, u tarqishni anglash orqali hayotni anglash, inson fe'l-atvorini shakllantirish, milliy g'ururni uyg'otishga da'vat etishning asosidir. "Ma'naviyat-taqdirimizning ehsoni emas. Ma'naviyat inson qalbida kamol topishi uchun u qalblar vijdonan, aql va qo'l bilan mehnat qilishi kerak" degan edi: I.A.Karimov. Darhaqiqat, ma'naviyat insonga shunchaki berilmaydi, ma'naviyat inson umri davomida paydo bo'lib, shakllanadi, kamol topadi. Inson ma'naviyatini shakllantirishda ta'lim va tarbiyaning o'rni beqiyos. Shu bois xalqimiz azal-azaldan yoshlarning har jihatdan yetuk, barkamol inson bo'lib yetishishlari uchun harakat qilganlar. Inson ma'naviyatini kamol toptirishda ta'lim-tarbiya bilan bir qatorda san'atning ham ahamiyati bor.

San'at ijtimoiy madaniyatning insonga estetik zavq beruvchi, musiqa, musavvirlik, haykaltaroshlik, notiqlik kabi voqelikni badiiy asarlar vositasida aks ettiruvchi sohasi hisoblanadi. O'zbek xalqi – san'atsevar xalq. Shuning uchun O'zbekistonda san'atning deyarli barcha turi mukammal rivojlangan.

Musiqa san'atida qadimgi davrlardan to bugungi kunimizgacha bebaho qo'shiqlar, cholg'u asboblari va musiqa nazariyasiga oid asarlar yaratilgan. Juda ko'p mahoratli sozlandalar, bastakorlar, hofizlar o'zbek san'ati dovrug'ini olamga taratishgan. Xususan, Tamaraxonim, Halima Mustajirova, Ma'murjon Uzoqov, Komiljon Otaniyozov kabi o'zbek qo'shiqchilari jahonga mashhurdir. O'zbek milliy qo'shiqchiligi va rassomchiligi bugungi kunda ham rivojlanib, ravnaq topib bormoqda. O'zbekiston tasviriy san'ati ham o'zining qadimiy ildizlariga ega. XV-XVI asrlarda Kamoliddin Behzod, Mirak Naqqosh, Qosimali kabi katta rassomlar asos solgan an'analar hozirgacha davom etib bormoqda. O'zbek rassomlari Chingiz Axmarov, Abdulxaq Abdullayev,

..... shunday kabi musavvirlarning asarlari dunyodagi ko'pgina nufuzli ko'rgazmalarda namoyish qilingan.

O'zbekistonda kino san'ati ham juda yuqori darajada rivoj topgan. Kinoning barcha turlari – badiiy film, hujjatli film, teleseriallar, multiplikatsiya, ilmiy-ommabop filmlar sanoatining shuhrati MDH mamlakatlarida mashhur. Har yili "O'zbekfilm" kinostudiyasida tarixiy, sarguzasht, detektiv, sevgi va hayot hamda mehr-vafo haqida o'nlab filmlar suratga olinadi. "Mahallada duv-duv gap", "O'tgan kunlar", "Kelinlar qo'zg'aloni" kabi filmlarni xalqimiz juda sevir tomosha qiladi.

O'zbek teatr san'ati ham o'z tarixi, rivojlanish bosqichlari, o'ziga xos an'alariga ega. Teatr san'ati darg'alari Abror Hidoyatov, Olim Xo'jaev, Soyib Xo'jaev, Sora Eshonto'rayeva, Shukur Burxonov, G'ani A'zamov kabilar o'zbek teatr san'atini yuqori pog'onaga ko'targanlar. Ular ishtirokidagi har bir spektakl tomoshabinlarga olam-olam ma'naviy ozuqa bergan.

O'zbekistonda, shuningdek, opera, balet, estrada, me'morchilik kabi san'at turlari ham rivojlangan.

Lug'at

tasviriy san'at – изобразительное искусство

amaliy san'at – прикладное искусство

mahorat – мастерство

dunyoqarash – мировоззрение

Suhbat matni

..... San'atkor kishilarga ta'sir etishi uchun uning o'zi izlanuvchan, asari ham izlanishdan iborat bo'lishi shart. Agar u hamma narsani topib-bilib olgan bo'lsa va pandnasihatga berilsa yoki atayin naynavozchilik qilsa, u hech kimga ta'sir etolmaydi. Faqat izlangan aqdirdagina tomoshabin, tinglovchi, o'quvchi u bilan birga izlanib, yakdil bo'lib ketadi.

Men san'atkorman va mening butun hayotim go'zallikni izlashdan iborat. Agar siz menga shu go'zallikni ko'rsatganingizda edi, sizdan quddi mana shu oliy baxtga meni ham sazovor qiling, deb tiz cho'kib yolvorgan bo'lardim. San'at asari deb atashadigan narsani yaratish uchun, kishi nima yaxshi, nima yomonligini aniq-ravshan, hech hubhasiz bilishi, ularni ajratib turadigan chegarani noziklik bilan o'rib turishi va shu boisdan ham bor narsani emas, balki bo'lishi mumkin narsani yozishi kerak. (L. N. Tolstoy)

Musiqaning qudrati

Rivoyat qilishlaricha, Olloh yaratgan o'n sakkiz ming olam ichida eng g'aroyibi bo'lgan inson dunyoga kelar ekan, unga jon musiqa orqali singdirilibdi. Shundan buyon inson o'z hayotini musiqasiz tasavvur eta olmaydi. Zero, kuy-qo'shiq kishiga cheksiz estetik zavq berishi barobarida uning qalbida ajib his-tuyg'u uyg'otadiki, u insonni doimo ezgulikka chorlaydi. Shu bois bo'lsa kerak, asrlar mobaynida ota-bobolarimiz farzand tarbiyasida musiqa ilmiga alohida e'tibor bilan yondashganlar. Zotan, musiqaga, kuy-qo'shiqqa yoshligidanoq oshno bo'lgan insonning hech qachon ko'nglida adovat bo'lmaydi, qo'lidan yovuzlik kelmaydi. Bugun bobolar tomonidan aytilgan ushbu fikrlarning naqadar haqiqat ekanligini respublikamizning turli musiqa dargohlarida tahsil olayotgan talaba-yoshlarning fikr-o'ylari misolida ham bilib olishimiz mumkin.

U choyxona yonidan o'tib borarkan, ichkaridan taralayotgan kuy tovushlarini eshitib, to'xtab qoldi.

Holaning yuragi hapriqib ketdi. Uyi tarafga yugurdi. Bir bo'lak yog'och parchasini topib, uni pichoq bilan yo'ndi, tekisladi... Nihoyat, shakli dutorga o'xshagan bir nima yasadi. Keyin unga ot qilidan tor tortdi va tirnoq barmoqlari bilan asta chertib ko'rdi. Ojizgina vizillagan tovush eshitildi. Yana chertdi... Shu kuni ohang tug'ildi. Bola uchun rangli, ohangli bir olam paydo bo'ldi. (E. Usmonov)

✿ Tarjima mashqi

Искусство

Искусство является творческим отражением, воспроизведением действительности в художественных образах.

Существуют различные виды искусства: архитектура, музыка, литература, театр, кинематограф, хореография, живопись, графика, скульптура, прикладное и декоративное искусство, которые, в свою очередь, в зависимости от формы произведения и его содержания делятся на жанры.

Средства отражения действительности в каждом виде искусства своеобразны. В литературе - это образное слово, в музыке - чувство, в живописи - краски, в скульптуре - камень и форма и т.д.

Роль искусств воспроизводит внешнюю форму действительности. Это скульптура, живопись и отчасти театр и

ВНОСИТ ЧТО-ТО НОВОЕ, СВОЁ В ЭСТЕТИЧЕСКОЕ ВОСПИТАНИЕ ЧЕЛОВЕКА. С ПОМОЩЬЮ ИСКУССТВА ВЫРАЖАЕТСЯ ТАКЖЕ СМЕШНОЕ, САТИРИЧЕСКОЕ, И ТО, ЧТО ВЫЗЫВАЕТ В НАС ЧУВСТВО ОТВРАЩЕНИЯ И НЕПРИЯЗНИ.

🔗 *Grammatik ma'lumot.* Umumxalq leksikasiga kirgan san'atshunoslik terminlari

San'at [mehnat; mahorat] – 1. Ijtimoiy madaniyatning estetik zavq beruvchi, musiqa, musavvirlik, haykaltaroshlik kabi voqelikni badiiy obrazlar vositasida aks ettiruvchi sohasi. *Tasviriy san'at.* 2. Muayyan faoliyat sohasidagi yuksak mahorat, ustalik; iste'dod. *So'z san'ati.*

Tilda shunday so'zlar borki, ular ma'lum bir fan (masalan, tilshunoslikka oid *tovush, fon, fonema, ega, kesim, aniqlovchi, aniqlanmish, sifatlovchi, sifatlanmish, to'ldiruvchi, hol, gap, undalma* va h.), texnika (*kalit, ko'targich, qisqich, gayka, shayba, bolt* va h.), sport (*to'p, to'r, darvoza, himoya, hujum, kurash, yonbosh, chala, halol* va h.), madaniyat (*sahna, musiqa, qo'shiq, lapar, raqs, ijro, soz, nutq* va h.)ga oid tushunchalarni ifodalash uchun xizmat qiladi. Bunday so'zlar atamalar (terminlar) deb yuritiladi. Ularni o'rganuvchi soha esa atamashunoslik (terminologiya) deb ataladi.

Atama so'zini Abdurauf Fitrat 1927-yilda nashr etilgan "Nahl" kitobida birinchi bo'lib qo'llagan bo'lsa-da, bu so'z XX asrning 90-yillariga kelibgina keng qo'llanila boshladi. Ilmiy adabiyotlarda, usosan, "termin" so'zi qo'llanishda bo'ldi.

Umumxalq leksikasida san'atshunoslik sohasiga oid terminlar ham alaygina. Bu terminlarning ba'zilar sof turkiy so'zlardan iborat bo'lsa, ayrimlari arab, fors - tojik, rus tili va u orqali boshqa Evropa tillaridan o'zlashgan so'zlardir.

Topshiriq. Abdulla Qodiriyning "O'tkan kunlar" romani asosida ura tga olingan badiiy filmni tomosha qiling. Film yuzasidan krlaringizni bildiring.

Topshiriq. Quyida aytilgan fikrga munosabat bildiring.

... Muxlislar senga gul berishsa, gul ko'rmagan odamga o'xshab ammasini quchoqlab olib ketma, oxirida sahnaga ta'zim qil va bir onagina gulni sahna uchun qoldirishni unutma. (Bahodir o'ldoshev)

35-mavzu. Men sevgan asar

Bu turkcha qo'shuqlar tuzattim senga.

O'qisang, duo qil mening haqimga.

O'qish uchun material

Sakkizinchi mo'jiza

Tasavvur qiling: siz tasviriy san'at muzeyiga kirdingiz. Polotnolardagi ranglarni, odamlarni qiyofasini ko'zingiz bilan ko'rib, hayajonga tushasiz.

Tasavvur qiling: siz magnitofonda musiqa tinglayapsiz. Cholg'u ohanglari, xonandaning ovozi qulog'ingiz bilan eshitib, hayajonga tushasiz...

Endi tasavvur qiling: siz kitob o'qiyapsiz. Oq qog'ozda qora chiziqlar – harflardan bo'lak hech qanaqa rang yo'q. Hech kim kuy ham chalmaydi. Ammo asarni o'qishga kirishishingiz bilan ko'z o'ngingizda rangin manzaralar paydo bo'ladi. Qulog'ingiz ostida ajib ohanglar jaranglay boshlaydi. O'zingiz bilmagan holda qattiq hayajonga tushasiz...

Hech shubhasiz, badiiy adabiyot – dunyodagi sakkizinchi mo'jiza!

Lug'at

tasavvur – kishining narsa, hodisa va sh.k. haqidagi tushunchasi
tasvirlamoq – suratini, rasmini chizmoq, tasvir etmoq
qiyofa – tashqi ko'rinish, tus
xonanda – ashula, qo'shiq aytuvchi sanatkor, hofiz
ohanglar – bir-biriga ulangan, uyg'unlashgan yoqimli tovushlar to'qimi.

Men sevgan shoir

Men o'zbek shoirlari she'rlarini sevib o'qiyman. Ayniqsa, A. Navoiy g'azallari, Bobur ruboiylari, E. Vohidov, A. Oripov she'rlarini yaxshi ko'raman. Eng sevgan shoirim Erkin Vohidov.

Erkin Vohidov Farg'ona viloyatida o'qituvchilar oilasida tug'ilgan. Toshkent Davlat Universiteti filologiya fakultetini bitirib, turli tashriyotlarda muharrir bo'lib ishlagan. E. Vohidovning ko'plab she'riy o'plamlari nashrdan chiqqan. To'plamdagi ba'zi she'rlarni yod qilganman. Jumladan: "Uzum", "Qaro qoshing", "O'zbekim" she'rlari menga zavq bag'ishlaydi. Shuningdek, men Shuhrat ijodi bilan ham iziqaman. Uning "O'qituvchi qasidasi" she'rini o'qiganimda har doim birinchi ustozimni esga olaman...

O'qituvchi qasidasi

Agar hayot bo'ston esa, bog'bon muallim,
 Agar hayot karvon esa, sarbon muallim.
 Agar hayot oltin bo'lsa, zargar muallim,
 Agar hayot dengiz bo'lsa, gavhar muallim.
 Agar hayot uzuk bo'lsa, ko'zi muallim.
 Agar hayot shoir bo'lsa, so'zi muallim.
 Chunki udir har insonga berguvchi ta'lim.
 Ta'lim so'zi jamisidan chiqmish muallim!
 Sharafl unga, obro' unga, unga tantana!
 Maqolavilarga muyassarsan, ey ulug' ona. (Shuhrat)

 Nahbat matni

Men sevgan asar

Men o'zbek yozuvchilaridan Abdulla Qodiriy, Tohir Malik asarlarini sevib o'qiyman. Ayniqsa, Abdulla Qodiriyning "O'tgan kunlar", Tohir Malikning "Shaytanat" asarlarini qayta-qayta o'qiyman.

"O'tgan kunlar" romani qahramonlari Otabek va Kumush men uchun chin sevgi timsoliga aylanganlar. Otabekning aqli, dunyoqarashi, chin sevgisi, jasurligi meni hayratga soladi. Kumushning go'zalligi, sholigi, latofati, sevgisiga sodiqligi havasimni keltiradi. Shunday go'zal muhabbatning fojiali tugashi juda achinarli hol. Buning sababi o'sha davrdagi urf-odatlardir. Asar meni tamomila o'ziga rom etgan.

 Tarjima mashqi

Абдулла Арипов

Абдулла Арипов родился 21 марта 1941 года в кишлаке Невус Касанского района Кашкадарьинской области. Окончив школу с золотой медалью, Абдулла Арипов в 1958 году поступил учиться на отделение журналистики филологического факультета Ташкентского Государственного университета. Спустя некоторое время, Абдулла Арипов становится членом Союза писателей Узбекистана. Закончив университет, А.Арипов работал в 1963-74 годах в различных издательствах, а потом в журналах "Шарк намуна", "Туйхан". После сборника "Звёздочка" А.Арипов опубликовал и другие книги стихов. Кроме стихотворений и поэм А.Арипов пробовал силы и в драматургии. Он написал драму "Самбокраи". В этой драме, состоящей из пяти действий, автор

пытался показать великого Темура в качестве государственного деятеля, рассказать о его жизни и чувствах. Он раскрывает смысл его заслуг в развитии культуры, взаимоотношения с близкими людьми, обращения с жёнами и детьми.

Абдулла Каххар

Абдулла Каххар - один из крупных представителей узбекской литературы XX века. Абдулла Каххар родился 17 сентября 1907 года в городе Коканде в семье кузнеца. Абдулла в начале 20-х годов поступает в кокандский техникум. Первое стихотворение "При лунном затмении" было напечатано в 8-м номере журнала "Муштум" в 1924 году.

Одним из самых совершенных произведений, созданных в эту пору, является рассказ Абдуллы Каххара "Страх". Сатирический талант Абдуллы Каххара ярко проявился в рассказах 30-х годов "Женщина, не пробовавшая изюма", "Вопль души", "Лицемер", "Учитель словесности", "Артист", "Упрямец", "Девушки". В них писатель разоблачал общечеловеческие пороки. Наступление нового периода в творчестве Абдуллы Каххара в середине 30-х годов было знаменательно ещё и тем, что он опубликовал свой первый роман "Мираж", считающийся в узбекской прозе второй вершиной после "Минувших дней" Абдуллы Кадыри. 1954 году новую комедию "Больные зубы".

❖ *Grammatik ma'lumot. Badiiy tasvir vositalari*

So'zlovchi yoki yozuvchi o'zi bayon qilayotgan fikrni tinglovchiga ixcham, aniq, ta'sirchan va tushunarli qilib yetkazib berishga harakat qilishi shart.

Ko'pincha biror narsa belgi xususiyatini tinglovchi yoki o'quvchiga tushunarli, aniq qilib tasvirlab berish uchun uzundan-uzoq va birdan ortiq gaplarga murojaat qilishga to'g'ri keladi. Shunday raqtlarda so'zlovchi yoki yozuvchi ayni shu fikrni bayon qilib berishda uzundan-uzoq gaplarni qatorlashtirishdan qochib, boshqa vositalardan foydalangan holda lo'nda va aniq qilib tushuntirishga erisha oladi. Shunday vositalarni tilshunoslik va adabiyotshunoslikda ifoda – tasviriy vositalar deyiladi.

Ifodalilik, ekspressivlik va aniqlikni ta'minlash uchun biror arsaning nomini, belgisini ikkinchisiga ko'chirish, o'xshatish yoki o'zlarni shu maqsadda umuman ko'chma ma'noda ishlatish troplari deyiladi.

Uzraviy ma'noning asosiy taraqqiyot yo'llari (ko'chish usullari) quyidagicha: *metafora*, *metonimiya*, *sinekdoxa*, *funksiyadoshlik* (vazifadoshlik), *kinoya*.

Metafora (grekcha "ko'chirish") – bir predmet nomining boshqa predmet nomiga ular o'rtasidagi ma'lum o'xshashlik asosida ko'chishidir. Metafora – "o'xshashlik" asosidagi ma'no ko'chishi: *oltin zot, kumush choyshab, fan cho'qqilari, litsey qaldirg'ochlari. Po'lat qilichingni ko'rganman o'tda. Quyoshning oltin qalami nur taratar edi.*

Metaforalarga juda yaqin vosita – o'xshatishlar bo'lib, ular yordamida shaxs-predmetlar bir-biriga o'xshatiladi, qiyos qilinadi. Unda – *dek*, - *day*, *go'yo*, *yanglig'*, *singari xuddi* (v. b) kabi shakl va so'zlardan ham foydalaniladi: *Bahor kelinchakdek yasanib keldi. Ulug'bek – misoli oftob. G'oz singari qo'nar ko'llarda.*

Metonimiya grekcha "qayta nomlash" demakdir. Narsa va hodisalar o'rtasida makon va zamondagi o'zaro aloqadorlik asosida biri nomining ikkinchisiga ko'chishi metonimiya hisoblanadi: *Qishloq chetida samovar ochildi (samovar-choyxona); Osmonga tikildi million juft ko'zlar (ko'z-odam); Fuzuliyni oldim qo'linga (Fuzuliyni-kitobini). Oshmon fanarini ham yoqdi shu onda. Zal oyoqqa turdi. Auditoriya mukunda.*

Sinekdoxa grekcha "birgalikda anglash" so'zidan olingan bo'lib, bo'lak orqali butunni yoki butun orqali bo'lakni ifodalashni bildiradi. Sinekdoxa – butunning nomi bilan qismni, qismning nomi bilan butunni atash. Masalan: *besh qo'l barobar emas (qo'l- "barmoq")*; *O'n qo'li hunar (qo'l- "barmoq")*; *Besh qo'lini og'ziga tiqdi (qo'l – "barmoq")*; *Shu bitta tuyoq bilan olti bolani boqdim n (tuyoq – "oyoq")*; *Tirnoqqa zor o'tdi (tirnoq – "farzand")*; *Besh qo'l barobar emas. Dunyoda o'zimizdan keyin qoldiradiga tuyog'imiz ... faqat shul oshbekdir, deb yozdi Yusufbek Hoji.*

Vazifadoshlik (funksiyadoshlik) - vazifa asosida ma'no ko'chishi. Narsa va hodisalar o'rtasidagi vazifaviy bir xillik asosida butun nomi orqali ikkinchisining ifodalanishi vazifadoshlik asosidagi ma'no ko'chishi deyiladi: *o'q, kotib, pero, qalam, qanot, chiroq* so'zlarida vazifaga ko'ra ma'no ko'chishi ro'y bergan.

Kinoya – qochiriq, kesatiq ma'nolarida aytilgan o'zgalar "gapi", "so'zi". Kinoya bilan aytilgan so'z teskari ma'noda tushuniladi: *"A'lo" "a'lochi" o'quvchi (ikkichi). "A'lo" natijadan so'ng "sahomatika" sinfdoshimni algebrani "suv qilib ichmoqqa" yo'lladi. "Kamuy" lardan himoya qilg'il, degan sharq xalqida piching –*

... janob taylari, qaysi sho'rik xalq Sizing
"himoyangiz"ga qolmish intizor.

Topshiriq. Yod olgan she'ringizda qanday tasviriy vositalar
qo'llanganini aniqlang va ularni izohlang.

☒ *Test topshiriqlari*

1. Asosan qaysi uslubda so'zlar ko'chma ma'noda qo'llanmaydi?
a) badiiy uslubda b) rasmiy uslubda s) b, d d) ilmiy uslubda
2. *Vatan – bu yurakning tubidagi gul.* Gapda qaysi usulda ma'no
ko'chgan?
a) metonimiya b) metafora s) sinekdoxa d) allegoriya
3. "Maysalar qiqirlar bexosdan, Gulbahor kelganin eshitib." Ushbu
she'riy parchada qanday ma'no ko'chish usuli qo'llangan?
a) metonimiya b) sinekdoxa s) jonlantirish d) vazifadoshlik
4. "El oyoqqa turdi," gapida kim yoki nima nazarda tutilgan.
a) shovqin b) rahbariyat s) odamlar d) jimjitlik
5. Ushbu gapda ma'no ko'chishining qaysi ko'rinishi mavjud?

Dasturxonga qarang.

- a) metonimiya b) metafora s) sinekdoxa d) allegoriya

Uyga vazifa. "Meni maftun etgan asar" mavzusida esse yozing.

*Saodatli erur moli yo'q gadoy,
Borga toqat qilsa, uning ko'ngli boy.*

1.1 O'qish uchun material

Iqtisod va hayot

Iqtisod - jamiyatning hamma a'zolari uchun farovon hayot yaratish usul va vositalarini o'rganadigan va amalda qo'llaydigan soha. Iqtisodning yagona maqsadi - jamiyatning har bir a'zosi uchun yaxshi turmush tarzini yaratish. Ana shu asosiy maqsaddan boshqa ikkilamchi maqsadlar kelib chiqadi: iqtisodiy rivojlanishni ta'minlash, ishlab chiqarishni rivojlantirish, barchani ish bilan ta'minlash va hokazo.

Iqtisodiyot

Iqtisodiyot — yunoncha "ekonom" va "oykos" so'zlari birlashmasidan kelib chiqqan bo'lib, "ekonomika" *qishloq xo'jalik usullari haqida fan* degan ma'noni anglatadi. "Ekonomika" so'zi zamonaviy o'zbek lug'atiga o'tilganda "iqtisodiyot" atamasiga o'zgaradi. Iqtisodiyot cheklanmagan ehtiyojlarni, cheklangan resurslardan samarali foydalanib boshqarishni o'rganuvchi fan. U:

- kishilar tomonidan mehnatni qo'llagan holda inson uchun zaruriy bo'lgan ne'matlar, hayot sharoitlari va vositalarini yaratish orqali muhtajlikni ta'minlash, ehtiyojlarni qondirishda foydalaniladigan xo'jalik vositalar, obyektlar, jarayonlar majmui. Ishlab chiqarish, ayitiboshlash, taqsimot, iste'mol sohasidagi ijtimoiy munosabatlarni qamraydi;

- muayyan mamlakatning milliy xalq xo'jaligi yoki uning bir tarmog'i (transport iqtisodiyoti, qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti va boshqalar);

- xo'jalikning u yoki bu tarmog'ini, mintaq xo'jaligini, ishlab chiqarishni tashkil etish usullari va shakllarini, shuningdek, ishlab chiqarishni boshqarishni o'rganadigan iqtisodiyot fanlari (sanoat iqtisodiyoti, savdo iqtisodiyoti va boshq.)

Bozor iqtisodiyoti

Ushbu bozor iqtisodiyoti deganda, iqtisodiy yechimlar, asosan, muhtajlanmagan tarzda qabul qilinadigan iqtisodiyot tushuniladi. Bozor iqtisodiyotining faoliyat ko'rsatishi, asosan, bozor mexanizmlari orqali amalga oshiriladi. G'arb adabiyotida bozorning ko'pgina tushunchasi mavjud. Lekin ularning hammasi shundan iboratki, bozor iqtisodiyoti ravishda qarorlar qabul qiluvchi alohida xo'jalik yurituvchi muassasalar o'rtasidagi o'zaro munosabatlar, aloqalar shakli hisoblanadi.

raqobatli bozor o'z faoliyatini ko'rsatadi. Uning faoliyat ko'rsatishi uchun dastavval mulkchilikning xilma-xil shakllarini (xususi, kooperativ, aksiyadorlik, davlat va boshqalarni) ro'yobga chiqarishini va bozor infrastrukturasini vujudga keltirishini talab etadi.

✍ *E'tibor bering!*

Товар. Bu so'z jonli va jonsiz mol ma'nosida o'zbek va boshqa turkiy tillarda qadimdan ishlatilgan. Mahmud Koshg'ariyning "Devonu lug'otit-turk" (XI) asarida keltirilishicha, tovar o'g'uz lahjasida ishlatilgan va tovar shaklida bo'lgan. Turk va ozarbayjon tillarida dovar shaklida yuritiladigan bu "tovar" so'zi rus tiliga XII-XIII asrlarda o'zlashgan.

Товарищ. Rus tilidagi bu so'z asli turkiy "tovar" (mol-merek va ish, turkiycha "o'rtoq", "yaqin", "hamkor") so'zidan tashkil topgan va dastlab "savdo qiluvchi o'rtoq, savdodagi hamkor" ma'nolarini bildirgan. U XIV asrdan ishlatila boshlandi, keyinchalik ma'nosi kengaydi. *Товарищ* so'zi "hamkor, hamdam" ma'nolarida ham ishlatila boshlandi.

✍ *Berilgan so'z va iboralarning ma'nosini bilib oling*
pul birligi, Yevropa Ittifoqi, iqtisodiy krizis, kapitalistik davlat, mustamlakachilik, strategiya, hamkorlik, bozor munosabatlari, pul-kredit siyosati, bunyodkorlik

🌀 *Tarjima mashqi*

Экономика

Сегодня Узбекистан - член организации Экономического Сотрудничества, Международного валютного фонда и других объединений. Государственный суверенитет молодой республики официально признали многие страны мира. Открыты посольства Франции, Германии, России, Турции, Индии и других стран. Установлены дипломатические отношения более чем с 67 зарубежными странами.

Стержнем внутренней политики является построение рыночной экономики, ориентированной на интересы человека. Только рынок позволяет гармонично сочетать интересы каждого человека, предприятий, отраслей регионов и государства в целом.

Узбекистан сегодня — это составная часть мирового пространства и глобального финансового — экономического рынка.

Экономическая наука

Слово "экономика" в переводе с греческого означает "управление хозяйством". Экономика — это особая профессия, специальная сфера трудовой деятельности, которая связана с различными направлениями развития хозяйства. Впервые в научном труде слово «экономика» появляется в IV в. до н. э. у Аристотеля, который называет её «естественной наукой». В современной философии экономика рассматривается как система общественных отношений, рассмотренных с позиции понятия ценности. Главная функция экономики состоит в том, чтобы эффективно создавать такие блага, которые необходимы для жизнедеятельности людей и без которых общество не сможет существовать.

В экономической науке принято деление экономических процессов на следующие уровни:

Микроэкономический уровень - это отдельное домохозяйство,

экономика страны или региона.

Международный уровень - экономические отношения между странами.

Макроэкономический уровень - мировая экономика в целом.

Grammatik ma'lumot. Umumxalq leksikasiga kirgan iqtisodiy

terminlar.

Yangi iqtisodiy aloqalar rivojlanishi, dunyoning juda ko'p iqtisodiyotlari bilan turli sohalarda hamkorlikning o'rnatilishi o'zbek iqtisodiyotida yangi-yangi terminlarning paydo bo'lishiga sabab bo'lmoqda.

Bu yangi terminlar sirasida iqtisodiy terminlarni ham kiritishimiz kerak va bu terminlar tilimizda o'ziga xos o'rinni egallab bormoqda.

Bu haqda aytish kerakki, tilda an'anaviy tarzda qadimdan saqlanib kelgan iqtisodiy atamalar bilan zamonaviy iqtisodiy terminlar o'rtasida juda katta farq bor. Qadimgi iqtisodiy atamalarning miqdori cheklangan bo'lsa, hozirgi yangi davr, ya'ni bozor iqtisodiyotiga o'tish davrida iqtisod terminlariga ehtiyoj ortishi munosabati bilan yangi terminlar benihoya boyib bormoqda.

Diqqatingizni jamlang!

Ma'lumot [foydalanish, kirim] — savdo-sotiq, mehnat, ishlab chiqarish sohasidan kelib tushadigan sof pul.

Bano [narx, qiymat] – biror narsaning pul bilan o'ltirishidagi qiymati, narx. Inflatsiya baholar o'sishi, aholi turmush darajasining pasayib ketishi tufayli ham yuz beradi.

Moddiy – [jism, moddaga oid] - mol va puldan iborat. *Moddiy yordam*. *Moliyaviy* – moliyaga oid. Pul mablag'lari va ularni to'plash, taqsimlash bilan bog'liq bo'lgan. *Moliyaviy masala*.

Mablag' [naqdina, tayyor pul] - biror narsa yaratish, qurish, o'tkazish uchun sarflanadigan ma'lum miqdordagi pul. *Aholi o'z mablag'larini pul shaklida tutib turishga bo'lgan xohishini yo'qotadi va ularni moddiy ne'matlarga sarflaydi*.

Inflatsiya [lot. inflatio - shishish, ko'tarilish; bo'rtib chiqish] - muomaladagi qog'oz pullar massasining taklif qilinayotgan real tovarlar hajmiga nisbatan haddan tashqari ortib ketishi va pulning qadsizlanishi, buning natijasida tovar va xizmatlar bahosining ko'tarilishi, pulning xarid qilish quvvatining pasayishi. *O'rmonchilikda inflatsiya*.

Ishsizlik – ishsiz holat, ish bilan ta'minlanmaganlik. *Inflatsiya mehnatkashlar ahvolining yomonlashuviga olib keladi, ularning hayot darajasini pasaytiradi, ishsizlikni ko'paytiradi*.

Kredit [lot. creditum - qarz< credere - ishonmoq] –foyda qaytarish sharti bilan, vaqtincha foydalanish uchun pul yoki moddiy mablag'lar berish jarayonida yuzaga keladigan iqtisodiy munosabatlar tizimi; shaxs yoki muassasaning o'ziga tegishli pullarni hisoblab qo'yiladigan schyoti; qarz, mablag', chiqarilgan pul. *Kredit olmoq*.

Giperinflatsiya – shiddat bilan rivojlanuvchi va iqtisodiy halokat, inqiroz xavfini tug'diruvchi inflatsiya. *Inflatsiyaning yana bir turi – giperinflatsiyadir*.

Pul [pul, aqcha] – oldi-sotdi yoki to'lov muomalalarida narx, baho, qiymat o'lchovi bo'lgan metall yoki qog'oz belgi; aqcha. Pul bo'lsa, changalda sho'rva.

Lokal [lot. localis - mahalliy] – mahalliy, muayyan joyga xos yoki uning chegarasidan chiqmaydigan. *Lokal inflatsiya – bir mamlakat doirasida inflatsiyadir*.

Naqd [qo'lda bor, mavjud pul] – 1. Pulni darhol to'lash sharti bilan bo'lgan yoki bo'ladigan savdo muomalasi. *Naqdda olmoq*.

Topshiriq. Iqtisodiyotga oid so'z va terminlarning qo'shib yozilishiga e'tibor bering va mashqni davom ettiring.

Bojxona, arznoma, shartnoma, talabnoma, kamxarj, umumdavlat,

ambasar, so'zboshi.....

Topshiriq. Quyida berilgan maqollardagi iqtisodiyotga oid so'zlarning ma'nosi va qo'llanishiga e'tibor bering.

Qummatda bir hikmat bor,

Arazonda bir illat bor.

Asl aynimas, oltin zanglamas.

Boshing ikki bo'lmaguncha,

Ko'ling ikki bo'lmas.

Arazoning sho'rvasi tatimas.

II Test topshiriqlari

1. Atamalar berilgan qatorni toping

a) narvon, shoti, sarlavha

b) o'lpon, botmon

c) jarida, firqa, ulus

d) kub, kvadrat, integral

2. Qaysi javobda atamalar ta'rifi berilgan?

a) aytilishi va yozilishi bir xil, ammo ma'nosi har xil so'zlar

b) shakli har xil, ammo ma'nosi bir-biriga yaqin bo'lgan so'zlar

c) qarama-qarshi ma'noli so'zlar

d) (im-fan, texnika, san'at, kasb-hunarga oid so'zlar

3. Qaysi hujjatda shartnomaning bajarilishiga e'tiroz bildiriladi?

a) shartnoma

b) axborot xat

s) yo'llanma xat

d) da'vo xat

4. Nima narsa yaratish, qurish, o'tkazish uchun sarflanadigan ma'lum miqdordagi pul bu -

a) soliq

b) mablag'

s) daromad

d) kredit

5. *Innovatsiya* so'zining lug'aviy ma'nosini toping.

a) to'qirlik

b) yangilik

s) yaratuvchilik

d) bilimdonlik

III Ma'nuni mustahkamlash uchun savollar

1. Mamlakatimiz iqtisodiyotida yuz berayotgan yangiliklardan bahardurmiz?

2. Ushbu sharoitda faoliyat ko'rsatayotgan qanday qo'shma

korxonalarni bilasiz? 3. Termin umumiste'moldagi so'zlardan qaysi shartlari bilan farq qiladi?

4. Iqtisodiy bilimlarni o'rganishning ahamiyati nimada?

5. Iqtisodiy so'z va terminlarni tartibga solish qanday amalga oshiriladi?

Unga mas'ul. Iqtisodiyotga oid qiziqarli ma'lumotlarni topib yozish.

O'qish uchun material

Hujjat – ish yuritishning asosi. O'zbek hujjatchiligini shakllantirish va takomillashtirishdagi eng muhim va dolzarb masalalardan biri hujjatlarning tili va uslubi masalasidir. Hujjat tayyorlash va rasmiylashtirishda eng avvalo o'zbek tilining barcha asosiy qonuniyatlari va qoidalarini ma'lum darajada tasavvur etish zarur.

Hujjatchilik tarixi

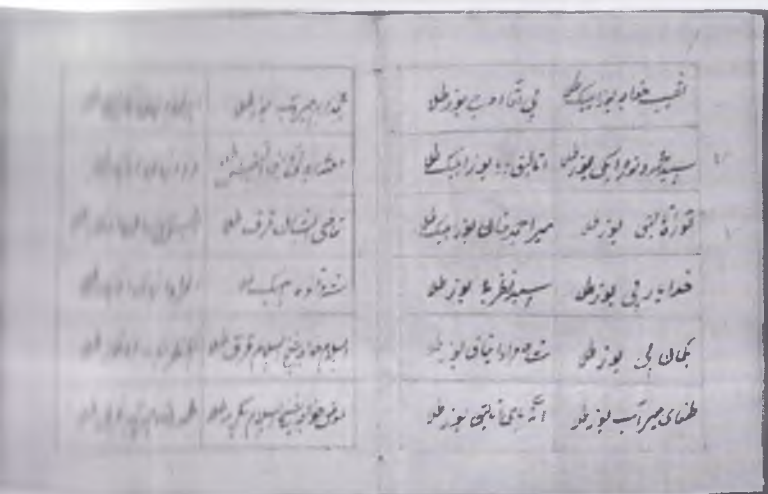
O'zining qadimiy va boy tarixiy an'analariga ega bo'lgan o'zbek davlatchiligi, o'z ish yuritish tarixiga ega. Davlatchilikning boshlang'ich shakllarida, hali yozuv bo'lmagan paytlarda, ma'lum odat tusiga kirgan og'zaki huquqiy me'yorlar asosida ish olib borilgan. Ular yordamida davlatlararo va mamlakat ichidagi, shaxslararo va oilaviy munosabatlar, jinoyatga qarab jazo belgilash, tartib va intizom masalalari yo'lga qo'yilgan. Yozuv paydo bo'lgandan keyingi davrlar mahsuli hisoblanadigan qonun, farmon va farmoyishlar hamda boshqa mazmundagi hujjatlarning amaldagi ko'rinishlari ham aynan ana shu hujjatlarning davomidir. O'zbek davlatchiligining ma'lum bir bosqichi arablar istilosi bilan bog'liq ravishda yuzaga kelgan musulmon huquqi bilan bog'liq bo'lib, u Qur'oni Karim va hadislar shaklidagi urf-odatlarini izga soluvchi hujjatlar majmuini qamrab oladi. Ular uzoq yillar davomida jamiyatni boshqarish va tartibga solishning asosiy na'naviy-huquqiy hujjatlari bo'lib kelgan. Huquq doirasida amal qiluvchi asosiy hujjatlardan biri – yer egaligi bilan bog'liq bo'lgan *vaqfnomalar* sanaladi. *Vasiqa* ham qadimda keng tarqalgan hujjat urlaridan biri bo'lib, mulkka bo'lgan egalikni bildirib, kishilar o'rtasidagi munosabatlarni huquqiy asosga qo'yuvchi hujjat sanalgan va qozilar tomonidan tasdiqlangan. Amir Temur davrida ham soliqqa oid ish yuritish ana shu ko'rsatmalarga asoslangan.

O'rta asrlarda ish yuritish huquqiy maqomga ega bo'ldi, davlat mahkamasida munshaot tizimi shakllandi va qator hujjat turlari paydo o'ldi. O'zbek tilining rasmiy-idoraviy til sifatida qo'llanishi oraxoniylar hukmronligi davrida boshlandi.

XX asrdan so'ng o'zbek xonlari va amirlari saroylarida yozilgan urli xil hujjatlar o'ziga xos mazmuni, muayyan tartibi va nutqiy qoliplan ajralib turdi.

➤ *Berilgan so'z va iboralarning ma'nosini bilib oling*

munshaot, yorliq, patta, noma, chopar, munshiy, farmoni oliy, irzaboshi, devonbegi, mahkama, nutqiy qolip

Yodugizda tuting!

Hujjat – (arab “guvohnoma, isbot, dalil”) axborot qayd etilgan shunda uni vaqt va makonda uzatish imkonini beruvchi moddiy obyekt.

Normativ (me’yoriy) hujjat deb faoliyatning har xil turlari yoki ularning natijalariga doir qoidalar, umumiy tamoyillar va xususiyatlarni belgilab beruvchi hujjatga aytiladi.

Hujjat aylanishi– hujjatlarning muassasada ularning yaratilishi yoki qabul qilinishidan boshlab ijrosi yakunlangunga yoki jo‘natilgunga qadar harakatlanishi demakdir.

Elektron hujjat – elektron shaklda qayd etilgan, elektron imzo bilan tasdiqlangan va hujjatni identifikatsiya qilish imkoniyatiga beradigan boshqa rekvizitlariga ega bo'lgan axborot.

Hujjatlarni to'g'ri va bexato yozish savodxonlik va yozma nutq madaniyati ko'rsatkichidir. Yozma nutqning rasmiy uslubida, asosan, quyidagi munosabatlar doirasidagi hujjatlar tuziladi:

1. Huquqiy munosabatlarga oid: qonun, fuqarolik va jinoyat aktlari, nizom, shartnoma va boshqalar.
2. Idoraviy-ma'muriy shaklga oid: dalolatnoma, buyruq va farmoyishlar, turli ish qog'ozlari (ariza, tavsiyanoma, tilxat, ma'lumotnoma kabi).
3. Diplomatik munosabatlarga doir: bayonot, nota, bitim, memorandum va boshqalar.

Topshiriq. Quyidagilar ishtirokida gaplar tuzing.

guvohlik berish	—	свидетельствовать
hissiy	—	эмоциональный
hujjat aylanishi	—	документооборот
hujjatlashtirish	—	документирование
kirish hujjatlari	—	входящая документация
ko'rsatkich	—	показатель
ish faoliyati	—	трудовая деятельность
mansabdor shaxs	—	должностное лицо
muassasa	—	учреждение
tadbirlar majmuasi	—	комплекс мероприятий
tamoyil	—	принцип
tarixiy manba	—	исторический источник
tezkorlik	—	оперативность
tizimlashtirish	—	систематизация
chiqish hujjatlari	—	исходящая документация

? Mavzuni mustahkamlash uchun savollar:

1. O'zbek hujjatchiligi tarixidan nimalarni bilasiz?
2. Hujjat yuritish ishlarini o'rganish nima uchun kerak?
3. Rasmiy-idoraviy nutq uslubining o'ziga xos tomonlari nimada?

Uyga vazifa. Ish yuritish terminlarining lug'atini tuzish.
Hujjatlar tarixi mavzusida matn tuzing.

1. O'qish uchun material

Har qanday hujjat muayyan axborotni u yoki bu tarzda ifodalash uchun xizmat qiladi, demak, har qanday hujjatdagi birlamchi va asosiy ma'no — bu tildir.

Hujjatlarning sof o'zbek tilidagi yagona andazalarini yaratish, ular bilan bog'liq atamalarning bir xilligiga erishish borasida ish olib borish muhim. Mukammal va oqilona tashkil etilgan hujjatchilik har qanday sharoitdagi ish yuritishning asosi hisoblanadi.

➤ Hujjatlar mazmuniga ko'ra ikki turli bo'ladi :

1. Sodda hujjatlar (muayyan dir masalani o'z ichiga oladi)
2. Murakkab hujjatlar (ikki yoki undan ortiq masalani o'z ichiga oladi).

➤ Ish yuritish hujjatlari *qo'llanish doirasi, maqsad va vazifalariga ko'ra* to'rt guruhga bo'linadi:

1. Tashkiliy hujjatlar (guvohnoma, yo'riqnoma, nizom, shartnoma va boshqalar)
2. Farmoyish hujjatlari (buyruq, ko'rsatma, farmoyish)
3. Ma'lumot-axborot hujjatlari (ariza, bayonnoma, dalolatnoma, idonchnoma, tavsifnoma, tarjimai hol, tilxat, tushuntirish xati, e'lon va boshqalar)
4. Xizmat yozishmalari (taklifnoma, telegramma, xatlar).

➤ Hujjatlar mazmun bayonining shakliga ko'ra uch turli bo'ladi :

1. Xususiy hujjatlar
2. Namunaviy hujjatlar
3. Qolipli hujjatlar.

Xususiy hujjatlarga fuqarolardan kelib tushgan ariza va shikoyatlar, ularning asosida olib boriladigan xizmat yozishmalari misol bo'ladi. Ular aksariyat hollarda ayni bir vaziyat va holatni izohlab, tushuntirib berish maqsadida yoziladi.

Namunaviy hujjatlar sirasiga ish yuritish sohasiga oid hujjatlarning aksariyati, ya'ni har bir tashkilot va uning bo'linmalari uchun zaruriy bo'lgan bildirgi, xizmat ma'lumotnomasi, tavsifnoma, majlis bayoni kabi belgilangan tartibda tuziladigan hujjatlar kiradi.

Qolipli hujjatlarning ko'plab turlari mavjud, ular soha faoliyatini standartlashtiradi, vaqt va moddiy resurslarni tejashga imkon beradi, ish jarayonida qulaylikni oshiradi.

Rekvizit deb hujjatni rasmiylashtirishning majburiy elementiga aytiladi. Rekvizitlar hujjatda qat'iy tartibda joylashtiriladi. Bu

turlari quyidagilardir:

1. O'zbekiston Respublikasining gerbi.
2. Vazirlik yoki yuqori idoraning nomi.
3. Tashkilot yoki muassasa nomi.
4. Tarkibiy tarmoqning nomi.
5. Aloqa muassasasining shartli raqami (*indeksi*), tashkilot manzili, telefon raqami, faks raqami.
6. Elektron pochta manzili.
7. Matn sarlavhasi.
8. Sana.
9. Hujjatga beriladigan shartli raqam (*indeks*).
10. Kelgan hujjatning sanasi va shartli raqamiga havola.
11. Tuzilgan yoki nashr qilingan joyi.
12. Hujjat loyihasini tayyorlagan bo'linmaning shartli raqami.
13. Hujjatni oluvchi (*adresat*).
14. Tasdiqlash ustxati.
15. Munosabat belgisi (*rezolutsiya*).
16. Hujjat turining nomi.
17. Nazorat haqida qayd.
18. Matn.
19. Ilova mavjudligi haqida qayd.
20. Imzo.
21. Kelishuv ustxati.
22. Rozilik belgisi (*viza*).
23. Muhr.
24. Nusxaning tasdiqlanishi haqidagi qayd.
25. Ijrochining familiyasi va telefon raqami.
26. Hujjatning bajarilganligi va uni uning hujjatlar yig'majildiga o'naltirilganligi haqidagi qayd.
27. Axborot ichki serverga joylashtirilganligi haqidagi qayd.
28. Hujjat kelib tushganligi haqida qayd.

Hujjat tayyorlashda nimalarga e'tibor berish kerak?

- . Hujjatlarning aksariyati A4 formatdagi qog'ozda tayyorlanadi, umumiy tarzda qabul qilingan shaklda va ma'lum tartibda tuziladi.
- . Hujjatning yaxlit va uzluksiz matni uni tusunishni qiyinlashtiradi, huning uchun matnni mazmun jihatdan abzas (xat boshi) larga bo'lish maqsadga muvofiq.

1. Ish hujjatlarida yakka shaxsga murojaat qilinganda “Siz” kishilik shaxsi bosh harf bilan yoziladi.

2. Sonlar ish hujjatlarida raqamlar bilan yoziladi. Pul bilan bog‘liq hujjatlarda (dalolatnoma, ishonchnoma, tilxat) – raqamlar va qavs ichida so‘g‘lar bilan ifodalanadi.

3. Tartib son arab raqami bilan ifodalanganda *-nchi (-inchi)* qo‘shimchasi o‘rinda chiziqcha qo‘yiladi: *2-kurs, 3-chorak*. Tartib sonni rim raqami yordamida ifodalashda chiziqcha qo‘yilmaydi, biroq o‘qitganda *-nchi (-inchi)* tarzida talaffuz qilinadi: *II kurs, III chorak*.

4. Tartib sonlar arab raqami bilan ifodalanib, sanani bildirsa, imlo qoidalariga ko‘ra chiziqcha qo‘yiladi: *2016-yil 6-sentabr*. Shuningdek, hujjatning sanasini 06.09.16. tarzida ifodalash ham mumkin.

5. Hujjatlarni imzolashda o‘rnatilgan qoidalarga rioya qilish lozim: avval hujjatni imzolaydigan mansabdor shaxsning lavozimi, maxsus tayin, so‘ngra ismi va familiyasi yoziladi hamda imzo qo‘yiladi.

6. Hujjatlarda qisqartmalarni qo‘llash ularning hajmi qisqarishiga va shundagi ma’lumotlarni qabul qilishni tezlashtirishga yordam beradi.

Tupshiriq. “BBB” texnologiyasi yordamida mavzuni qisqartirish kamlang.

Tupshiriq. Berilgan nutqiy qoliplar hujjat guruhlarining qaysi turlarida qo‘llanishini aniqlang. Ular ishtirokida gaplar tuzing.

lavozimga tayinlansin

ga ruxsat berishingizni so‘rayman

buviy qizini nazorat qilish ... zimmasiga yuklatilsin

partizidan foydalanib, yana bir bor ...muborakbod etamiz

karmat va ehtirom bilan

ga javabiya etiladi

qilda ... ni tamomladim

imzoni tasdiqlayman.

III Maqollarni yod oling

Ular bir xazina bo‘lsa, bu xazinaning kaliti savoddir.

Ular kelinchakka o‘xshaydi, u hikmat va pinhonlikni yoqtiradi.

Ular — inson ziynati.

Ular o‘zga tushirilmagan ilm unutilib ketadi.

O‘zga vatifa. Quyidagilarni tarjima qiling va ular ishtirokida gaplar tuzing.

Выдать удостоверение, ответственность за хранение, предъявить документ, утеря личного удостоверения, реквизиты удостоверения, подпись руководителя.

O'qish uchun material

Har qanday tashkilotning faoliyati hujjatlarning turli ko'rinishlarida o'z aksini topadi. Tashkiliy hujjatlar o'zaro bog'liq hujjatlar majmua bo'lib, quyidagilarni qat'iy belgilab beradi:

- tashkilot, muassasa yoki korxonaning strukturasi (tuzilishi) va vazifalari;
- ularning ish faoliyatini qanday tashkil qilish;
- ularning rahbariyati hamda xodimlarining huquqlari, majburiyatlari va javobgarligi.

Tashkiliy hujjatlarda, shuningdek, boshqa tashkilotlar bilan aloqalarning huquqiy tomonlari kabi masalalar ham aks etadi.

Tashkiliy hujjatlarning turlariga nizom, ustav, shartnoma, ta'asis shartnomasi, yo'riqnoma, lavozim yo'riqnomasi, shtat jadvali, mehnat tartiboti qoidalari, xizmat guvohnomasi, xizmat safari guvohnomasi va boshqalar kiradi.

Ikki va undan ortiq tomonning fuqarolik huquqlari va majburiyatlarini belgilash, o'zgartirish yoki to'xtatish yo'lidagi kelishuv shartnoma deyiladi. Shartnoma davlat yoki nodavlat, jamoat tashkilotlari, korxonalar, muassasalar, shuningdek, fuqarolar o'rtasida tuzilishi mumkin. Unda hujjatni imzolagan tomonlar bajarishi lozim bo'lgan shartlar va boshqa majburiyatlar ko'rsatiladi.

Nizom – tashkilot yoki uning tarkibiy bo'linmalari tuzilishi, huquqlari, vazifalari, burchlari, ishni tashkil qilishlari tartibotini belgilaydigan huquqiy hujjat. Nizomning asosiy zaruriy qismlari quyidagilardir:

1. Tasdiqlash ustxati.
 2. Muassasa (tarkibiy qism) nomi.
 3. Hujjat nomi (Nizom).
 4. Hujjat matni:
 - muassasa tuzilishining maqsad va vazifalari;
- asosiy vazifalari;
- muassasa tuzilishi (strukturasi);
 - muassasaning huquqlari;
 - muassasada ishni tashkil qilish tartiboti.

1. Nom va joy.

Yo'riqnoma qonun yoki boshqa normativ hujjatlarni tushuntirish maqsadida tuziladigan huquqiy hujjat bo'lib, davlat organlari tomonidan chiqariladi.

Yo'riqnomaning zaruriy qismlari quyidagilardan iborat:

1. Tasdiqlash ustxati.

2. Yo'riqnoma tuzilgan vaqt (sanasi) va uning tartib raqami, shartli raqami (indeksi).

3. Hujjatning sarlavhasi, nomi (Yo'riqnoma).

4. Matn

1) kirish qismi;

2) bo'limlar va kichik bo'limlar;

3) yakuniy qism.

5. Yo'riqnoma tuzuvchining lavozimi, ismi, familiyasi, imzosi.

➤ *Mavzuni mustahkamlash uchun savollar tuzing.*

➤ *Berilgan so'z va iboralarning ma'nosini bilib oling*
ma'lag', majburiyat, ma'muriyat, moddiy javobgarlik, nizom,
yo'riqnoma, indeks

Taqchirig. Quyidagi so'zlar va jumlar ishtirokida gaplar tuzing:
tasdiqlansin, bajarilsin, bo'shatilsin, tayinlansin; eshitildi,
qaror qilindi, ko'rib chiqildi, ko'rsatib o'tildi

Taqchirig. Quyidagi nutqiy qoliplar ishtirokida gaplar tuzing.
qodir qilishingizni so'rayman, ozod etishingizni so'rayman, ruxsat
berishingizni so'rayman, buyruqqa asosan, betobligim tufayli

Taqchirig. Mehnat shartnomasidan tayanch so'zlarni ajratib yozing.

Unga tanqidi. Oliy ta'lim muassasasi Nizomi bilan tanishib chiqing.

O'qish uchun material

Farmoyish hujjatlari asosan tashkilot rahbarining buyruq, ko'rsatma, farmoyishlari asosida yuzaga keladi. Farmoyish hujjatlarida vazirlik, idora, tashkilot faoliyatiga oid ma'muriy va tashkiliy masalalarning yechilishi belgilab beriladi. Bunday hujjatlar tashkilot faoliyatini boshqaradi va muvofiqlashtiradi, boshqaruv organiga uning oldiga qo'yilgan vazifalarni amalga oshirishni ta'minlash imkonini beradi.

Farmoyish hujjatlari boshqaruv tizimi bo'yicha yuqoridan quyiga boshqaruvchi organdan boshqariladigan organga, tashkilot rahbaridan tarkibiy tuzilmalar va xodimlarga yo'llanadigan qarorlarni o'z ichiga oladi. Buyruq – muayyan muassasa oldida turgan asosiy va kundalik vazifalarni hal qilish maqsadida qo'llanadigan hujjat bo'lib, muassasa rahbari yoki uning vazifasini bajaruvchi muovin tomonidan imzolanadi. Buyruqlarning ikki turi mavjud: asosiy faoliyatga oid va shaxsiy tarkibga oid buyruqlar. *Asosiy faoliyatga oid buyruqlar* ishni tashkil qilish, muassasa yoki uning bo'limlari faoliyatini tartibga solishda qo'llanadi. Ularda, odatda, yuqori tashkilotlardan kelgan ko'rsatmaviy hujjatlar xodimlarga yetkaziladi, ularning ijrosi yuzasidan aniq tadbir-choralar belgilanadi, mas'ul shaxslar va bajarish muddati tayinlanadi.

Buyruqning asosiy matni asoslovchi (kirish) va farmoyish qismlaridan tarkib topadi. Asoslovchi qismda buyruqdan maqsad, shart-sharoitlar, sabablar ko'rsatiladi, asos qilib olinayotgan buyruqqa havola qilinadi (nomi, raqami, sanasi yoziladi). *Kadrlarning shaxsiy tarkibiga oid buyruqlar* biror xodim ishga qabul qilinganda yoki bo'shatilganda, boshqa bo'limga o'tkazilganda, shuningdek muayyan xodimga nisbatan rag'batlantirish yoki intizomiy jazo choralari qo'llanganda, xodimga mehnat ta'tili berilganda va shu kabi hollarda beriladi. Bunday buyruqlarga tarkibiy tuzilma rahbarining taqdimnomasi, shaxsiy ariza hamda bildirgilar, xizmat tekshiruv xulosalari va shu kabilar asos bo'ladi.

Yodingizda tuting!

Farmoyish – boshliq, uning o'rinbosarlari tomonidan amaliy masalalar yuzasidan qabul qilinadigan hujjat. Odatda, farmoyishlarda harakat muddati cheklangan bo'lib, biror-bir bo'lim, ayrim mansabdor shaxslar va fuqarolarga taalluqli bo'ladi. Farmoyish matni, xuddi buyruqdagi kabi zaruriy qismlardan tarkib topadi, faqat uning asos

qismida "BUYURAMAN" so'zi o'rniga "TALAB QILAMAN", "TAVSIYA QILAMAN", "RUXSAT BERAMAN" kabi iboralar ishlatiladi. Ko'rsatma – idoralarda axborot-metodik tusdagi masalalar, shuningdek buyruqlar, yo'riqnomalar va boshqa hujjatlarning ijrosi bilan bog'liq tashkiliy masalalar yuzasidan chiqariladigan huquqiy hujjat. Ko'rsatmalarga birinchi rahbar, ularning o'rinbosarlari imzo chekish huquqiga ega. Ko'rsatma muassasaning xos ish qog'oziga bosiladi. U ham buyruq kabi odatda, sarlavha bilan yoziladi, asos (kiritish) va farmoyish qismlaridan tarkib topadi.

7. mavzuni mustahkamlash uchun savollar

1. Farmoyish hujjatlari qanday vazifani bajaradi?
2. Farmoyish hujjatlarining uslubida qanday xususiyatlar mavjud?
3. Buyruq matni qanday qismlarga bo'linadi?

Topshiriq.

1. Quyidagi so'zlarni zarur grammatik shakllarga qo'yib, rasmiy uslubiga xos gaplar tuzing.

ishlamoq, qaror qilmoq, ma'lumot bermoq, boshliqlari, tavsiya qilmoq, faol ishtirok etmoq, hurmatli, guruh rahbari, tashrif buyurmoq, qamunga binoan, ilova qilmoq, nazorat qilmoq, kasaba uyushmasi, javob yozmoq, navbatchilik qismi, taklif kiritmoq, ruxsat bermoq

2. Quyidagi hikmatli so'zlarni o'qib, mazmunini ajratib bering.
Dunyoda turmoq uchun dunyoviy fan va lozimdur, zamona
fani fanidan behabra millat boshqalar poymol bo'lar.
(Hoshimudxo'ja Behbudiy)

Aql kiritishi uchun aql tishi chiqishini kutish shart emas.
(U. Hoshimov)

3. Topshiriq. Ish yuritish hujjatlari ro'yxatini klassifikatsiyasida tasniflang.

8. Tajriba mashqi

Утвердить, положение, организовать, учение приказа, усилить контроль, требовательность, на инспектора Валиева, объявить, договор, принять все необходимые меры, представить на утверждение Ученого совета, утвердить состав комиссии в установленном порядке, возложить на ...

Yig'a vazifa. Quyidagi Farmonning to'liq matnini o'qib, Farmoiyish
ujjatlarida qo'llanadigan tayanch so'zlarni yozib keling.

«Yoshlarga oid davlat siyosati samaradorligini oshirish va O'zbekiston
yoshlar ittifoqi faoliyatini qo'llab-quvvatlash to'g'risida» O'zbekiston
Respublikasi Prezidentining PF - 5106-sonli farmoni

... Mamlakatimizda mustaqillik yillarida yoshlarni ma'naviy yetuk
a jismonan sog'lom, vatanparvar va fidoyi etib tarbiyalash, ularning
huquq va manfaatlarini himoya qilish borasida keng ko'lamli ishlar
amalga oshirildi. Mazkur sohadagi faoliyatni tubdan takomillashtirish
a yangi yuksak sifat bosqichiga ko'tarish maqsadida O'zbekiston
Respublikasi Prezidentining "Yoshlarga oid davlat siyosati
samaradorligini oshirish va O'zbekiston yoshlar ittifoqi faoliyatini
qo'llab-quvvatlash to'g'risida"gi farmoni qabul qilindi. Farmonga
muvofiq, yoshlarga oid davlat siyosatini izchil va samarali amalga
oshirish, yoshlarni har tomonlama qo'llab-quvvatlash, huquq va
manoniy manfaatlarini himoya qilish tizimini tubdan isloh etish
maqsadida O'zbekiston "Kamolot" yoshlar ijtimoiy harakati negizida
O'zbekiston yoshlar ittifoqi tashkil etildi. O'zbekiston yoshlar ittifoqi
tashkil topgan kun 30-iyun sanasi mamlakatimizda "Yoshlar kuni"
ifatida nishonlanadi.

O'zbekiston yoshlar ittifoqiga 2017-2021-yillarda O'zbekiston
Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha
harakatlar strategiyasi doirasidagi islohotlarda yoshlar faolligini
oshirish bilan bog'liq bir qator yangi va muhim vazifalar qo'yildi.
O'zbekiston yoshlar ittifoqi respublikamizda yoshlarga oid davlat
siyosatining amalga oshirilishida davlat organlari, nodavlat notijorat
tashkilotlari va fuqarolik jamiyatining boshqa institutlari bilan samarali
hamkorlikni ta'minlovchi, "Yoshlar – kelajak bunyodkori" shiori ostida
professional faoliyatni amalga oshiruvchi tuzilmaga aylanadi. Yoshlarga
oid davlat siyosatini amalga oshirishda ishtirok etuvchi vakolatlari
har qanday sharoitda faoliyati ustidan samarali jamoatchilik nazoratini tashkil etish
natijasi bo'yicha ta'sirchan choralar ko'rish maqsadida O'zbekiston
yoshlar ittifoqining huquqiy va amaliy vakolatlari kengaytirildi,
qulay imkoniyat va imtiyozlar berildi.

...O'zbekiston Respublikasi Prezidenti devonida Yoshlar siyosati
masalalari xizmati tashkil etilib, unga O'zbekiston Respublikasi
Prezidentining yoshlar siyosati masalalari bo'yicha Davlat
maslahatchisi – O'zbekiston yoshlar ittifoqi Markaziy Kengashi mas

ta'kid qilishi belgilandi. Yoshlar siyosati masalalari xizmati O'zbekiston yoshlar ittifoqi Markaziy Kengashi faoliyatini samarali tashkil etish, O'zbekiston Respublikasining "Yoshlarga oid davlat siyosati to'g'risida"gi qonunida belgilangan vazifalarning to'laqonli ijrosini tashkil etish va nazorat qilish, davlat hokimiyati va boshqaruvi organlari, nodavlat notijorat tashkilotlari va fuqarolik jamiyati boshqa institutlarining bu boradagi faoliyatini monitoring qilish va muvofiqlashtirish, ularga g'oyaviy-uslubiy yordam ko'rsatishni tashkil etish, sohaga oid qonun hujjatlari va huquqni qo'llash amaliyotini iskmallashtirish yuzasidan takliflar ishlab chiqish kabi vazifalarni amalga oshiradi,

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI PREZIDENTI
SH.MIRZIYOYEV

Toshkent shahri, 2017-yil 5-iyul

O'qish uchun material

Ma'lumot-axborot hujjatlari muayyan qarorlarni qabul qilishga undaydigan ma'lumotlarni yetkazadi. Ma'lumot-axborot hujjatlari idoraviy hujjatlarning katta guruhini tashkil qiladi. Ularning xususiyati shundaki, hujjatlar boshqaruv tizimida quyidan yuqoriga: xodimdan bo'lim rahbariga, bo'lim rahbaridan muassasa rahbariga, quyi tashkilotdan yuqori tashkilotga qarab harakatlanadi. Ma'lumot-axborot hujjatlariga ariza, bayonnoma, bildirgi, dalolatnoma, e'lon, faksogramma, hisobot, ishonchnoma, ma'lumotnoma, taklifnoma, tarjimai hol, tavsifnoma, tavsiyanoma, tushuntirish xati va boshqalar kiradi.

Tarjimai hol – ma'lum bir shaxs tomonidan o'z shaxsiy hayoti va faoliyati bayon qilingan hujjat. Tarjimai hol bir xil andozada yozilishi shart emas. U muallif tomonidan mustaqil, erkin (ixtiyoriy) shaklda tuzilsa-da, biroq unda ayrim rekvizitlarning bo'lishi shart. Hujjat matni “men” so'zi bilan boshlanadi. Tarjimai holda o'tgan va hozirgi zamon fe'llari ishlatiladi. Unda dastlab *Tarjimai hol* deb yoziladi, keyin muallifning ismi, familiyasi va otasining ismi to'liq ko'rsatiladi, tug'ilgan yili, kuni, oyi va joyi ham aniq yoziladi. Otalar haqida qisqacha ma'lumot beriladi. Shundan so'ng qayerlarda, nima ishlar qilinganligi to'g'risida batafsil, yilma-yil yoziladi, oilaviy ahvoli va turar joyi haqida ma'lumot beriladi. Oxirida yozilgan sana ko'rsatilib, imzo chekiladi.

Bildirgi – muayyan muassasa (tarkibiy qism) rahbariga xizmat faoliyati bilan aloqador muhim masalalar yuzasidan yoki yuqori idora mansabdor shaxsga biron-bir voqea va hodisa haqida xabardor qilish zarurati tug'ilganda taqdim etiladigan mufassal yozma axborot.

Tavsifnoma – ma'lum bir shaxsning mehnat va ijtimoiy faoliyati, shuningdek, uning o'ziga xos xislati va fazilatlarini aks ettiruvchi rasmiy hujjat. Unda shaxsning mehnat faoliyati qisqa bayon qilinib, jamoat ishlarida ishtiroki, mehnat jamoasidagi o'rni, lavozim vazifalarini ado etish sifati, tashkilotchilik qobiliyati, axloqiy sifatlari va boshqa jihatlari ko'rsatib o'tiladi.

Topshiriq . So'zlarni o'z o'rniga qo'ying va gapni to'g'ri tuzing.

1. yoziladi, korxonalarda, shaxsiy tarkibiga oid, blankalarda, kadrlarning, buyruqlar, ko'p, maxsus.

huquqiy, boshqa, aks, muassasa, hujjatlar, mazmunan, huquqiy tashkilot, kabi, va maqomi, tashkilotlar, ettiradi, masalalarni, bilan, shiqalarning, tashkiliy, tomonlari, korxonalarning.

Tupshiriq. Ma'lumot-axborot hujjatlarining turlarini klaster shaklida tasviflang.

Tupshiriq. Ikki kichik guruhga bo'lining. Har bir guruh boshqa guruhga ham tanish bo'lgan shaxsning tarjimai holiga oid ba'zi ma'lumotlarni yozadi va boshqa guruhga o'qib beradi. Ushbu ma'lumotlar bo'yicha tarjimai hol kimga tegishli ekanligi aniqlanadi.

22 Tarjima mashqi

Общественный, выдвижение на должность, заверяется, функциональные обязанности, награда, поощрение, морально-волевые качества, личная инициатива, основательно, эффективно, старательно, небрежность, недобросовестный, безответственно, работоспособность, выносливый, сохраняет присутствие духа, патристик, высокое чувство ответственности.

Tupshiriq. Shaxsni tavsiflashda qo'llanadigan so'z va so'z birlikmalarini yozing. Ular ishtirokida do'stingiz faoliyatiga haqqoniy tavsif bering.

Namuna

Mehnatsevar. U mehnatsevar, o'z kasbini yaxshi ko'radi.

23 Hujjat namunalari bilan ishlash

Tarjimai hol

Men, Karimov Salim Oqilovich, 1970- yilda Samarqand viloyati Kattaqo'rg'on (hozirgi Nurobod) tumaniga qarashli Ulus qishlog'ida otishi oilasida tug'ilganman. Otam – Karimov Oqil va onam – Karimova Zebo vafot etishgan. 1977-1987-yillarda Kattaqo'rg'on davlatlik Pstdarg'om) tumanidagi 100-o'rta maktabda o'qiganman, 1990- yilda Samarqand Davlat universitetining o'zbek filologiyasi fakulteti tugatganman.

Mehnat faoliyatim ofitserlikdan boshlangan. 1992-1994- yillarda Armiya salida xizmatda, 1994-1995- yillarda Pstdarg'om tumanidagi №99-o'rta maktabda o'qituvchi, 1997-1999- yillarda Nurobod (hozirgi Nurobod) tumanida ijroiya qo'mita tashkilotchi, 1999-2003-yillarda SamDU tahrir-nashriyot bo'limida

muharrir, katta muharrir, bo'lim boshlig'i, 2004-2007-yillarda Samarqand viloyati qo'mitasida instruktor, lektor, sektor mudiri vazifalarida ishladim.

2007-2009- yillarda SamDU qoshida doktoranturani o'tadim. 2009- yildan hozirgacha universitet o'zbek tilshunosligi kafedrasining mudiri va professori vazifasida ishlab kelyapman.

O'zbek tilshunosligining dolzarb muammolariga bag'ishlangan 2005- yilda nomzodlik, 2010- yilda doktorlik dissertatsiyalarini himoya qilganman. Shu paytga qadar 10 dan ortiq monografiya, o'quv qo'llanmalar, ma'ruzalar matni, lug'atlar hamda 50 dan ortiq ilmiy, ilmiy-ommabop maqolalarim nashr etilgan.

Oilaliman, 3nafar farzandim bor.

Manzil...

S.Karimov.....

2012- yil 20- yanvar

? Mavzuni mustahkamlash uchun savollar:

1. Ma'lumot-axborot hujjatlarining vazifalari nimalardan iborat?
2. Tarjimayi holda nimalarga e'tibor beriladi?
3. Bildirgi qanday hujjat hisoblanadi?
4. Tavsifnomaning o'ziga xos xususiyatlari nimada?

Uyga vazifa. Tarjimayi hol namunasini o'rganib, tarjimayi holingizni yozing.

4.1 O'qish uchun material

Ishonchnoma – inson faoliyati jarayonida shunday paytlar bo'ladiki, alohida bir kishi, tashkilot yoki muassasa boshqa bir shaxs, tashkilot yoki muassasa bilan bo'ladigan ijtimoiy-iqtisodiy aloqalarini amalga oshirishda, oldi-berdi qilishda vositachilik qiladigan boshqa shaxslarning ko'magiga muhtoj bo'ladi. Ana shu vositachilikni qonun-qoidalar yordamida amalga oshirish maqsadida ularning qo'liga ishonch qog'ozi – ishonchnoma beriladi. Ishonchnomani olgan kishi boshqa bir shaxs, tashkilot yoki muassasa oldida uni berganlar nomidan ish ko'rish huquqiga ega bo'ladi.

Faoliyat qamrovidan kelib chiqib, ishonchnomalar ikki xil bo'ladi: xizmat doirasidagi ishonchnomalar va shaxsiy ishonchnomalar. Davlat va nodavlat tashkilotlari o'rtasida ish yuritishda foydalaniladigan ishonchnomalar xizmat doirasidagi, bir shaxsning ikkinchi bir shaxsga biron bir vazifani bajarishga o'z nomidan vakil etib tayinlanganini tasdiqlovchi hujjat esa shaxsiy ishonchnoma ma'nosida qo'llanadi.

Xizmat doirasidagi ishonchnomaning faoliyat doirasi keng bo'lib, ular asosan boshqa joydan pul yoki moddiy buyumlar olib kelish maqsadida beriladi. Ular odatda maxsus blankalar – namunaviy shakllar bo'lgan ish qog'ozida rasmiylashtiriladi. Ishonchnoma moliyaviy hujjat sanalgani tufayli uning namunadagi barcha o'rinlari aniq va ayvoldi to'ldirilishi, tuzatishlar kiritilmagan bo'lishi lozim. Shaxsiy ishonchnomalar asosan xodimning o'zi borib olishi imkoni bo'lmagan paytlarda boshqa bir kishiga maoshi yoki nafaqasini olish uchun beriladi. Bunday ishonchnomalar o'ziga tegishli bo'lgan hujjatlarni olib kelish uchun berilishi ham mumkin.

Xizmat doirasidagi ishonchnomaga tashkilot rahbari va uning bosh hisobchisi tomonidan imzo chekilsa, shaxsiy ishonchnoma davlat amaliyoti yoki xodim ishlab turgan tashkilot, muassasa rahbariyati tomonidan tasdiqlanishi mumkin. Ishonchnoma *Ishonchnoma* deb yozilgan so'z, ishonch bildiruvchining to'liq nomi, familiyasi va shaxsning ismi, lavozimi, ishonchnomaning mazmuni, amalga oshirilishi bo'yicha bo'lgan vazifa va uning kim yoki qaysi tashkilot yoki muassasa bilan amalga oshirilishi, ishonch bildiruvchining imzosi va uni tasdiqlovchi muhr, berilgan vaqti va amal qilish muddati kabi zaruriy qoidalar iborat bo'ladi. Shaxsiy ishonchnomalar esa qo'lda

uzilishi hamda davlat notariusi va tashkilot rahbariyati tomonidan asdiqlanishi bilan ma'lum darajada xizmat doirasidagi shonchnomalardan farq qiladi. «Ish yuritish» qo'llanmasining nualliflari ishonchnomaning mulkni boshqarish va mulk huquqini olish, uy-joy sotish va sotib olish, ish haqi, nafaqa va shaxsiy amg'armadagi pullarni olish, avtotransportdan foydalanish va uni sotish huquqini beradigan turlari mavjud ekanligini qayd etishadi (Aminov M. va boshq. Ish yuritish. – T.: O'zME, 2000, 218-223-betlar). Shonchnoma orqali muayyan muassasa yoki shaxs ikkinchi bir shaxsga so'z nomidan ish ko'rish uchun ishonch bildiradi. Ishonchnomalar shordamida: mol-mulkni boshqarish, pul va moddiy buyum, boyliklarini olish, sud idoralarida ish olib borish va boshqa ishlarni amalga oshirish mumkin. Ushbu ish-harakatlarni bajarishga vakolat kim tomonidan berilsa (muassasa tomonidan yoki ayrim shaxs tomonidan) shunga ko'ra ishonchnomalar rasmiy (xizmat) va shaxsiy turlarga bo'linadi.

Tilxat – pul, hujjat, qimmatbaho buyumlar yoki boshqa biror narsa olinganligini, shuningdek, ma'lum bir majburiyatlarning bajarilishini asdiqlovchi rasmiy yozma hujjat. Tilxatlarning aksariyati qarzga pul olishda, mol-mulkni saqlashga topshirishda, oldi-sotdi ishlarini rasmiylashtirishda tuziladi. Yuridik jihatdan to'g'ri tuzilgan tilxatdan zarur hollarda sud jarayonida foydalanish mumkin. Tilxat qo'lda tuziladi, bir nusxada tayyorlanadi va qimmatbaho hujjat sifatida saqlanadi. Olinadigan pul miqdori yoki buyumning bahosi va uning nomi tilxatda raqamlar bilan ko'rsatiladi, qavs ichida esa so'zlar ham berilishi shart. Tilxat notarial idorada tasdiqlanmaydi, shu bois tilxatni tuzish jarayonida bir necha guvoh ishtirok etadi.

Tilxatning asosiy zaruriy qismlari:

1. Hujjatning nomi (Tilxat).
2. Matn:
 - a) tilxat beruvchi shaxsning lavozimi, ismi va otasining ismi, familiyasi;
 - b) pul, hujjat, buyum yoki boshqa biror narsani beruvchi shaxsning lavozimi, ismi va otasining ismi, familiyasi (zaruriyat bo'lganda muassasa nomi);
 - l) pul, hujjat, buyum yoki boshqa biror narsaning nomi va ularning miqdori (zaruriyat bo'lganda bahosi);
 - e) olinayotgan buyumning texnik holati (agar u mashina, apparatlar va h. k. bo'lsa).
3. Tilxat berilgan sana.

4. Tilxat muallifining imzosi.

5. Guvohlarning familiyasi, ismi, otasining ismi; yashash manzili va imzosi.

Tushuntirish xati. Xizmat sohasidagi, xizmatga aloqador masalani, uning ayrim jihatlarini yozma izohlovchi va muassasa yoki bo'lim rahbariga yoxud yuqori tashkilotga yo'llanuvchi hujjat tushuntirish xati deb ataladi. Tushuntirish xati ichki va tashqi xususiyatga ega.

Ichki (shaxsiy) tushuntirish xatlari asosan xodim yoki tinglovchi tomonidan, ba'zan bo'linmalar rahbarlari tomonidan muassasa rahbari nomiga yoziladi. Tashqi tushuntirish xati yuqori tashkilotga yuboriladi va ko'pincha biror asosiy hujjat (rejalari, hisobotlar, loyihalar) ga ilova tarzida bo'lib, mazkur hujjatni umuman yoki uning ba'zi o'rinlarini qisman izohlab, tushuntirib beradi. Bu xildagi tushuntirish xati, shuningdek muassasada bo'lib o'tgan voqea-hodisaga, rahbarning muayyan xatti-harakatiga, rejalashtirilgan ishlarning bajarilmay qolishiga ham izoh beradi yoki dalillaydi.

Topshiriq. Quyidagi nutqiy qoliplar ishtirokida gaplar tuzing.

... qabul qilishingizni so'rayman, ... ta'minlashingizni so'rayman, ... ozod etishingizni so'rayman, ... ruxsat berishingizni so'rayman, ... topshirig'ingizga binoan, ... buyruqqa asosan, betobligim tufayli, ... rejasiga muvofiq, ... muddatini uzaytirib berishingizni so'rayman.

Topshiriq. Matnni tartib bilan yozing. Natijada tilxat namunasi hosil bo'lsin.

Talabalar ilmiy-amaliy anjumani o'tkazilishi munosabati bilan ... Tilxat. Men, "Kimyo" fakulteti talabasi Aminov Rustam, ... Kitoblarni anjuman tugagandan so'ng keltirib topshirish majburiyatini zimnamga olaman. (imzo). ... institut kutubxonasidan... R.Aminov. Institut hayoti va faoliyatini yorituvchi burchak tashkil etish maqsadida... Institut professor-o'qituvchilari tomonidan chop etilgan 30 (o'ttiz) dona kitob oldim. (Ro'yxat ilova qilinadi).

Tarjima mashqi

Доверяю, получить в кассе института, получить деньги (заработную плату), почтовый перевод на имя, подпись, подпись доверяю. Доверенность от имени юридического лица, доверенность на заключение договора, наименование и местонахождение организации, уполномочить сотрудника,

действовать на основании устава организации, заключить договоры, выполнять все необходимые действия.

Я, Валиев Равшан Рустамович, проживающий по адресу: г. Ташкент, ул. Тинчлик, дом 5, кв. 57, паспорт АА 345678, получил 3000000 (три миллиона) сум от Хасанова Музаффера Азимовича, проживающего по адресу: г. Ташкент, ул. Тинчлик, дом 1, кв. 4. Сумма займа должна быть возвращена до 10 апреля 2016 года.

Число

Подпись.....

Hujjat namunalari bilan ishlash

Mirzo Ulug'bek nomidagi
O'zbekiston Milliy universiteti
O'zbek filologiyasi fakulteti
dekani N.Jabborovga
2-kurs talabasi N. Komilovadan

TUSHUNTIRISH XATI

2016 -yilning 13- yanvar kuni ertalab 87- avtobus kechikib kelganligi sababli 1-juftlik darsiga kela olmadim. Bu kamchilikni boshqa takrorlamaslikka harakat qilaman.

N. Komilova (imzo)

13.01.2016

? *Berilgan savolga FSMU jadvali yordamida javob bering:*

Talabaning tavsifnomasida uning ijobiy xislatlari bilan bir qatorda salbiy jihatlarini ham ko'rsatish shart deb hisoblaysizmi?

Uyga vazifa. Qimmatbaho buyum olganligingiz haqida tilxat hamda darsga kelmaganligingiz sababini ko'rsatuvchi tushuntirish xati matnini yozing.

1.1 O'qish uchun material

Dalolatnoma. Hujjatning bu turi ilgari *akt* deb yuritilgan bo'lib, ish jarayonida xodim yoki tashkilot va uning bo'linmalari faoliyatida biron bir voqea-hodisaning yuz berganligini tasdiqlash maqsadida tuziladi hamda bir necha kishi, asosan shu ishga aloqador bo'lgan mas'ul xodimlar tomonidan imzolalanadi. Agar u tekshirish natijalariga ko'ra tuzilsa, bir kishi – taftishchi yoki nazoratchi tomonidan imzolinishi ham mumkin. Dalolatnoma ijtimoiy hayotning barcha sohalarida, ayniqsa moliya va hisob-kitob ishlarini yo'lga qo'yishda, insoniyat pul va materiallar hisob-kitobi bilan bog'liq holatlarda keng qo'llaniladi.

«Dalolatnomalar tegishli taftish o'tkazilgandan keyin, rahbarlik almashtirilayotganda, moddiy boyliklarni bir xususiy yoki yuridik shaxsdan ikkinchisiga o'tkazishda, qurib tugallangan inshootlarni qabul qilishdan oldin va keyin, mashina va uskunalarining yangi nusxalarini sinovdan o'tkazish chog'ida, qimmatbaho buyumlarni hisobdan o'tkazish yoki hisobdan chiqarishda, tovarlarni miqdor va sifat bo'yicha qabul qilib olishda, baxtsiz hodisalar yoki tabiiy ofatlar oqibatlarini tekshirishda, sud-tergov ishlari va tibbiyot sohasida, xodimlarning moddiy, yashash jarayonlarini o'rganishda va boshqa hollarda tuziladi» (*Aminov M. Ish yuritish. – T.: O'zME, 2000, 186-bet*).

Dalolatnoma – muassasa yoki ayrim shaxslar faoliyati bilan bog'liq biron-bir bo'lib o'tgan (sodir bo'lgan) voqea, hodisa, ish-harakatni yoki mavjud holatni tasdiqlash, unga guvohlik berish maqsadida bir necha kishi tomonidan tuzilgan hujjat. Dalolatnoma tuzishdan asosiy maqsad – sodir bo'lgan voqea-hodisalarni yoki mavjud holatni qonuniy-huquqiy jihatdan isbotlash yoki tasdiqlashdir.

Dalolatnomaning zaruriy qismlari:

1. Tashkilot, muassasa va tarkibiy bo'linmaning nomi.
2. Tuzilgan sanasi va joyi.
3. Tartib raqami va tasdiq belgisi (zarur hollarda).
4. Matn sarlavhasi.
5. Hujjat turi nomi (Dalolatnoma).
6. Hujjatni tuzish uchun asos (tashkilot rahbarining buyrug'i, idoraning qarori yoki ko'rsatmasi kabilar).
7. Komissiya tarkibi (raisi va a'zolar).
8. Ishtirok etuvchilar (guvohlar).

Dalolatnoma man.

10. Ilovalar (har bir ilovaning necha betligi ko'rsatiladi).
11. Dalolatnomani tuzgan va ishtirok etgan shaxslarning imzolari.
12. Ijro haqidagi belgi.

Dalolatnomalar voqea-hodisalarni haqqoniy aks ettirish maqsadida bir necha shaxslar (tashkilot rahbarining buyrug'i bilan komissiyalar, doimiy komissiyalar) yoki maxsus vakolatli yakka shaxs (taftishchi, nazoratchi) tomonidan tuziladi. Keyingi holatda va, umuman, dalolatnoma yakka shaxs tomonidan tuzilganda, guvohlarning ishtirok etishi va imzosi bo'lishi shart.

Ma'lumotnomada bo'lgan voqea yoki mavjud holatlar bildirish-axborot berish mazmunida ifodalanadi. *Ma'lumotnomalar*, odatda, yuqori idora mansabdor, xususiy va yuridik shaxslar hamda oddiy kishilarning ko'rsatmasi, talabi yoki iltimosiga ko'ra tuziladi hamda biron-bir masalada iltimosni qondiradigan axborot va ma'lumotlarni o'zida aks ettiradi.

Ma'lumotnoma o'z xususiyati va mazmuniga ko'ra ikki turga: xizmat ma'lumotnomasi va shaxsiy ma'lumotnomaga bo'linadi.

? Mavzuni mustahkamlash uchun savollar tuzing.

Topshiriq. Dalolatnomaning zaruriy qismlarini klaster shaklida tasniflang.

Topshiriq. Quyidagi so'z va so'z birikmalari ishtirokida gaplar tuzing, ularni hozirgi-kelasi zamon shaklida qo'llang.

Talaba hisoblanmoq, iqtisodchi, lavozimida ishlamoq, yashamoq, jarada yashagan, tikuvchi, ushlanib qolmoq, taqdim etish uchun, nuhandis, universitet ma'muriyatiga, asos, topshirish uchun, qabul qilinmoq, tibbiy ma'lumotnoma, dorishunos, ko'rsatish uchun, oylik naoshi, ijtimoiy ta'minot bo'limiga.

 Hujjat namunalari bilan ishlash

Ma'lumotnoma

Ushbu ma'lumotnoma Olimov Odil Oqilovichga uning haqiqatan ham Caid Ahmad ko'chasi 3-uyda yashashi va oilasida 4 farzandi borligi haqidagi ma'lumotni tasdiqlab berildi.

Muammoning turi	Muammoning kelib chiqish sabablari	Muammoni yechishda sizning harakatlaringiz	Muammoni yechishdagi to‘siqlar

Tarjima mashqi

Акт, копия, провести инвентаризацию, согласно приказу, материальное имущество, составлен, указать, взыскать с заработной платы.

Составить служебную справку, выдать личную справку, список документов прилагается, справка выдана по месту требования, согласно утверждённому плану, в соответствии с распоряжением руководства, дата выдачи, подпись должностного лица.

Uyga vazifa. Talabalar davomati xususida ma’lumotnoma tuzish.

O'qish uchun material

BAYONNOMA (majlis bayoni)

Majlis bayoni - bayonnomalarni rasmiylashtirish ham barcha asmiy idoralar hayotidagi ish yuritishning muhim qismlaridan hisoblanadi. Chunki turli tashkilot va muassasalar jamoalari faoliyatiga oid ko'plab masalalar yig'ilishlarda, demokratik yo'l bilan hal bo'ladi va ularni hal qilishga oid qabul qilingan qarorlar hayotga tatbiq etilishi uchun belgilangan tartibda rasmiylashtiriladi. Ana shu rasmiylashtirilgan hujjat bayonnoma sanaladi. Bayonnomada turli yig'ilish- lardagi chiqishlar va qarorlar rasmiy tilda batafsil yoziladi. Ushbu hujjat asosida jamoaning faoliyati olib boriladi va nazorat qilinadi.

Bayonnomada uni rasmiylashtirayotgan tashkilot va muassasaning nomi, *Bayonnoma* degan so'z, yig'ilish raqami, sanasi va joyi, atnashuvchilar, kun tartibi, uning muhokamasi tafsiloti (asosiy ma'ruzachi va so'zga chiquvchilar), qabul qilingan qarorlar, majlisga a'zolik va kotiblik qilganlarning imzosi o'z aksini topgan bo'lishi lozim. Agar zarur bo'lsa, uning oxirida ilova ham berilishi mumkin. *Majlis bayoni*. Turli majlis, kengash va boshqa tur anjumanlarning borishini, yig'ilish qatnashchilarining chiqishlari va ular qabul qilgan qarorlarni aniq holda qayd qiluvchi rasmiy hujjat majlis bayoni deb ataladi. Ushbu hujjat turli organlarning doimiy kotiblari tomonidan tuziladi va rasmiylashtiriladi.

Majlis bayonining asosiy zaruriy qismlari:

- tashkilot nomi;
- hujjat nomi
- (majlis bayoni) va shartli raqami;
- majlis o'tkazilgan sana; majlis o'tkazilgan joy;
- tasdiqlash ustxati (agar hujjat tasdiqlanishi zarur bo'lsa);
- majlis raisi va kotibining familiyalari;
- qatnashuvchilar ro'yxati yoki soni;
- matn.

1) KUN TARTIBI, 2) ESHITILDI, 3) SO'ZGA CHIQDILAR, 4) QAROR QILINDI; ilovalar (agar bo'lsa); majlis raisi va kotibining imzolari.

Zarur hollarda majlis davomida qabul qilingan qarorlardan ko'chirmalar rasmiylashtiriladi. Buyruqdan ko'chirmada bo'lganidek, majlis bayonidan ko'chirma ham imzo bilan tasdiqlanadi. Bayondan ko'chirma quyidagi asosiy qismlardan iborat:

- tashkilot nomi;
- hujjat nomi (majlis bayonidan ko'chirma);
- yig'ilish o'tkazilgan sana;
- shartli raqam;
- bayon tuzilgan joy;
- matn.

1) KUN TARTIBI; 2) ESHITILDI; 3) QAROR QILINDI. Imzolar. Nusxa tasdiqlanganligi haqida belgi (muhr bilan).

Hisobot. Muayyan vaqt uchun rejalashtirilgan ish yoki vazifa, topshiriqlaning bajarilishi, amaliy dolzarb ishlar, xizmat va ilmiy safarlar yakuni haqida ma'lumot beruvchi hujjat hisobot deb ataladi. Hisobotda keltirilgan ma'lumotlar aniq, ishonarli bo'lishi kerak.

Hisobotda quyidagilarga e'tibor beriladi:

- topshirilgan ish mazmuni va ko'lami;
- ishning qanday bajarilganligi;
- ishni bajarishda nimalarga e'tibor berilganligi;
- ishni bajarishda qanday kamchiliklarga yo'l qo'yilganligi;
- kamchiliklarni bartaraf etish yo'llari.

Topshiriq bajarilmagan holatlarda hisobot so'nggida topshiriqning bajarilmaganlik sababi ko'rsatiladi va bu borada takliflar beriladi. Har qanday vazirlik, idora va uning qoshidagi tashkilot, muassasa va korxonalar faoliyatida rejalashtirilgan ish haqidagi hisobotlar amalda keng qo'llanadi. Bunday hisobotlar ish smenasi, hafta, o'n kunlik, oy, chorak, yarim yillik, yil yakunlari bo'yicha tuziladi, ularni davriy hisobotlar deb atash ham mumkin. Hisobot shakl va mazmuniga ko'ra bildirishnomaga o'xshash bo'lsa-da, bunda qanday ishlar rejalashtirilgani, ularning bajarilish darajasi, bu yo'ldagi kamchiliklar va ularni bartaraf etishga oid takliflar kengroq beriladi. Ish yuritishda rejalashtirilgan ishlar, xizmat safari yakuni yuzasidan hisobotlar yozish keng tarqalgan. Hisobot matni 1- shaxs nomidan yoziladi va hisobot beruvchi tomonidan imzolanadi.

Topshiriq. Hikmatlarni o'qing va ularda ilgari surilgan g'oya haqida fikrlashing.

Ilm mehnat bilan, tilak g'ayrat bilan go'zal.

Odamni katta gavda emas, aql yuksaltiradi.

Inson ilm-u hunari va aql-idroki bilan har qanday qushdan baland parvoz qiladi.

shimdonlikning shu asosida aytilganida matnning buni o'qishi va
organishdadir.

Bobolarning ulug'vor ishlarini ijodiy rivojlantira olsang, sen
taxtiyorsan.

Topshiriq. Majlis bayonining asosiy zaruriy qismlarini klaster shaklida
asniflang.

Topshiriq. Guruh rahbaringiz nomiga mutaxassisligingiz bo'yicha
maliyot natijalari haqida hisobot yozing.

Hujjat namunalari bilan ishlash

I. O'zbekiston Milliy universiteti matematika fakulteti
2- kurs «ART» guruhi talabalari yig'ilishining
1- BAYONNOMASI

05.09.2018

oshkent shahri

ais : I. Hasanov- guruh murabbiysi

otiba: M. Muslimova.

atnashdilar: 24 talaba.

KUN TARTIBI:

. Guruh faollarini saylash masalasi. Guruh rahbari N. Yusupov.

. Murabbiylar kuni munosabati bilan o'tkaziladigan tadbirga

yyorgarlikning borishi to'g'risida S.Hakimov axboroti.

. Tinglandi:

. Yusupov guruh yetakchisini hamda boshqa faollarni saylash
azasidan hamda guruh faollari oldida turgan vazifalar to'g'risida

xborot berdi. Nomzodlar ko'rib chiqildi.

O'ZGA CHIQQILAR:

. Safarov, M. Ravshanov, T. Umarova.

QAROR QILINDI:

) Guruh faollariga nomzodlar tasdiqlansin.

) Guruh faollarining vazifalari belgilab berilsin.

Tinglandi:

Hakimov murabbiylar kuni munosabati bilan o'tkaziladigan tadbirga
yyorgarlikning borishi to'g'risida axborot berdi.

O'ZGA CHIQQILAR:

. Usmonov, O. Rasulova, K. Azizova.

QAROR QILINDI:

1) S.Hakimovning murabbiylar kuni munosabati bilan o'tkaziladigan tadbirga tayyorgarlikning borishi haqidagi axboroti ma'lumot uchun qabul qilinsin.

2) Murabbiylar kuni munosabati bilan o'tkaziladigan tadbirga tayyorgarlik kuchaytirilsin.

Rais: (imzo)

I. Hasanov.

Kotib: (imzo)

M. Muslimova.

II. Samarqand Davlat universiteti rektori prof. D.T.Rasulovga

O'zbek filologiyasi fakulteti dekani dotsent T. I.

Qurbonovning Toshkent shahrida o'tgan xizmat safari
yuzasidan

HISOBOTI

Men, Qurbonov Tohir, Sizning topshirig'ingiz va rasmiylashtirilgan buyrug'ingizga asosan 2018- yilning 13-15- iyun kunlari Toshkent shahrida Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligida bo'ldim va qabul qilingan yangi DTSlarini o'quv jarayoniga tatbiq etish bo'yicha yo'l-yo'riqlar oldim hamda amaliyotda foydalanish uchun bir necha qo'llanma va yo'riqnomalar keltirdim.

O'zbek filologiyasi fakulteti dekani T.Qurbonov 2018- yil 17- iyun

Uyga vazifa. Majlis bayonini tuzish va to'garak hisobotini yozish.

O'qish uchun material

Xizmat yozishmalari muassasa faoliyatiga oid turli masalalar bilan og'liq bo'lgan talab, iltimos, taklif, kafolat mazmunida amalga shiriladi. Ularga telefonogrammalar, faksogrammalar, taklifnomalar, atlar, diplomatik yozishmalar, tijorat yozishmalari kiradi. Xizmat o'zishmalarining eng ko'p tarqalgan turi xatlardir. Xat insonlar 'rtasidagi muloqot shakllaridan biri bo'lib, uning yuzaga kelishi yozuv a masofa bilan bog'liqdir. Ya'ni, u faqat yozuv yordamidagina iakllanadi va ma'lum masofada bo'lgan kishiga jo'natiladi. Unda xat uallifining fikr-mulohazalari va his-tuyg'ulari ifoda etiladi. Xatni 'natish esa ma'lum vositalar yordamida amalga oshiriladi.

«O'zbek tilining izohli lug'ati»da ushbu so'zning 9 ta ma'nosi erilgan:

Uzoqdagi kishiga biror xabar berish yoki fikrlashish maqsadida, latda pochta orqali yuboriladigan, biror matn yozilgan qog'oz, noma, aktub;

Xatda yozilgan maktub, xat matni;

Yozuv uchun ishlatiladigan grafik belgilar, harflar sistemasi, grafika;

Harflarni yozishdagi o'ziga xos uslub, ko'rinish, yozuv xili;

O'qish va yozish, savod, savodlilik;

Yozuvdagi har bir qator, satr yoki misra;

Chiziq, liniya;

Biror kimsa yoki narsani yozma ravishda sanab ko'rsatish, ro'yxatga sh, ro'yxat;

Rasmiy qog'oz, hujjat [5, 318-319-b.]. Bu o'rinda so'zning birinchi i'nosi e'tiborga olinadi.

Yozuv bilan bog'liq ravishda o'z tarixiga ega bo'lgan va omma usida keng tarqalgan xat bitish xalqimizning muomala madaniyati irasida insonlarning bir-birlariga fikr ifoda etishning alohida usuli algan va san'at darajasiga ko'tarilgan hamda, ayni paytda, badiiy dning bir turi sifatida qaralgan. Shuning uchun ham u badiiyat ilmida hida bir janr sifatida o'rganilgan. Bunday tadqiqotlar to'g'risida ibiyotshunos S.G'aniyeva quyidagi ma'lumotlarni beradi: «Abul san al-Marg'iloniyning «Mahosinul-kalom», Muhammad bin Umar Rodiyoniy (XI asr) ning «Tarjimonul balog'a», Rashididdin Vatvot I asr) ning «Hadoyiqus-sehr fi daqoyiq ush she'r», Shamsiddin Qays ziyning «Al-mu'jam fi maosir ush ash'or ul Ajam», Tojud Xalaviy

nomi bilan mashhur bo'lgan Ali ibn Muhammad (XIV asr) ning «Daqoyiqush - she'r» kabi badiiyat masalalaridan bahs etuvchi asarlaridagi alohida boblar, Amir Xusrav Dehlaviy (XIV asr) ning «Mahzanul – insho», «Sahifai shohiy» nomli asarlari maxsus insho nazariyasiga bag'ishlangan edi». Munshaot, ya'ni nasr yoki nazmda maktublar bitish sharq poeziyasida san'at darajasiga ko'tarilgani uchun ham, u alohida she'riy janr sifatida e'tirof etilgan. Turkiy she'riyatda uning shakllanishiga juda katta hissa qo'shgan Alisher Navoiy birinchi bo'lib o'z maktublarini kitob shakliga keltirgan va uni «Munshaot» deb nomlagan. Turkiy tilda davlat ishlari va hujjatlarini yuritish va xatlar bitishning qat'iy tarafdori bo'lgan ulug' alloma ushbu asarida ularning fors-tojik tilida yozilganidan qolishmaydigan namunalarini keltiradi.

Jamiyat taraqqiyoti bilan bog'liq ravishda insoniy muomalaning xat usulidan foydalanish imkoniyatlari ham jiddiy ravishda kengaydi. Avvaliga ular ikki kishi o'rtasidagi yozishmalardangina iborat bo'lgan bo'lsa, endilikda xat bitish rasmiy uslub doirasida qaraladigan nutqiy jarayonning alohida bir ko'rinishiga – yozma turiga aylandi. Hozirgi kunda xatlar idoralar va muassasalar, tashkilotlar va korxonalar o'rtasidagi o'zaro faol aloqa vositasi, mavjud ijtimoiy-iqtisodiy masalalarni hal qilishning qulay usuli sifatida xizmat qilmoqda. Shu ma'noda ularni ikki guruhga bo'lib o'rganish mumkin bo'ladi:

1. Shaxsiy-xususiy xatlar

2. Rasmiy xatlar.

Xatlar vazirlik, idora, tashkilot va muassasalar orasida xizmat aloqalarini amalga oshiruvchi asosiy hujjat hisoblanadi. Ular vositasida turli ko'rsatmalar, so'rovlar, javoblar, tushintirishlar, xabarlar, takliflar, iltimoslar, kafolatlar beriladi yoki qabul qilinadi. Bu hujjatlar umimlashtirilgan holda xizmat xatlari deb yuritiladi.

Bajaradigan vazifasiga qarab xizmat xatlari quyidagi turlarga bo'linadi:

- 1) javob xatni talab qiluvchi xatlar (da'vo xat, so'rov xat, iltimos xat);
- 2) javob xatni talab qilmaydigan xatlar (ilova xat, tasdiq xat, eslatma xat, axborot xat, kafolat xat, farmoyish xat, takiif xat va boshqalar).

Xizmat xatlari ma'lum bir maqsadda yoziladi. Shuningdek, mazmunida bir necha (kafolat berish, iltimos, eslatish) ma'no ifodalanadigan xatlar ham bo'ladi.

Xizmat xatlari odatda xatlar uchun tayyorlangan blanklarga yoziladi. Blank bo'lmagan hollarda oddiy qog'ozga yoziladi. Xat oddiy qog'oz

o'natayotgan muassasa nomi ko'rsatilgan to'rtburchak muhr qo'yiladi. Agar xat ikki va undan ortiq joyga yo'llansa, xat jo'natayotgan asosiy muassasa yoki rahbar xodimning nomidan so'ng boshqalari beriladi. Xizmat xatlarining matnini uch qismga bo'lish mumkin. Birinchi (kirish) qismda xat bilan murojaat qilishga asos yoki sabab ko'rsatiladi. Ikkinchi qismda xatda qo'yilayotgan masalani hal qilish zarurligi soslalab beriladi. Uchinchi (xulosa) qismda xat yozishdan ko'zlangan sosiy maqsad bayon etiladi. Xizmat xatlarining matni imkon qadar isqqa bo'lishi, shu bilan birga aniq va ravshan tushunilishi kerak. Rasmiy xatlar matnida ko'chma ma'nodagi so'z va iboralarni imkon adar qo'llamaslik tavsiya etiladi. Xizmat xatlarining asl nusxasi o'ratilib, kseronusxasi muassasaning o'zida saqlanadi.

Da'vo xatlari uch nusxada tayyorlanib, 1-nusxasi aybdorga, 2-nusxasi da'vogarga beriladi, 3-nusxasi esa sud idoralariga topshiriladi.

Xizmat xatlarining turiga qarab ularni rasmiylashtirishda ba'zi rqlar bo'ladi. Masalan, axborot va da'vo xatlariga ularning mazmunidan kelib chiqqan holda sarlavha qo'yiladi. Ilova xat, iltimos at, ba'zi kafolat xatlarining matnida adresatga uning ismi va otasining mi bilan murojaat qilinadi. Murojaat "hurmatli", "muhtaram" o'zlaridan boshlanadi, "Siz" kishilik olmoshi bosh harf bilan yoziladi. Xizmat xatlarining matnlarida ularning mazmuniga ko'ra turli jumlar atiladi. Chunonchi, ilova xatida "yo'llaymiz", "yo'llanadi", iltimos so'rov xatlarida "so'raymiz", "so'raydi", kafolat xatida "kafolat radi", "o'z zimmasiga oladi", tasdiq xatida "tasdiqlaymiz", "oldik", latma xatda "eslatib o'tamiz", "yana bir bor iltimos qilamiz" kabi o'zlar qo'llanadi.

Xizmat xatlari muassasa rahbari tomonidan imzolanaadi. Rahbar o'lmagan hollarda shunday vakolatga ega bo'lgan shaxs, ya'ni uning zifasini bajaruvchi yoki o'rinbosari, lavozimi aniq ko'rsatilgan holda zo chekadi.

Xizmat xatlarining o'ziga xos xususiyatlaridan biri shundaki, urning nomi (kafolat xati, ilova xat, so'rov xat va boshqalar) zilmaydi.

Mavzuni mustahkamlash uchun savollar tuzing

Rasmiy xat shaxsiy xatdan qanday xususiyatlari bilan farq qiladi?

Topshiriq. “So‘z ustasi” o‘yini asosida hujjatchilikka oid atamalar zanjirini tuzing.

Namuna:

ariza – axborot – tasnif –

Topshiriq. Xizmat xatlarining turlarini klaster shaklida tasniflang.

Topshiriq. Quyidagi gaplarni davom ettiring.

1. Shu narsaning guvohi bo‘ldikki,
2. Me‘yoriy hujjatlarni o‘rganish maqsadida
3. Qayerda tartib-intizom bo‘lsa,
4. Har bir hujjatlarning o‘ziga xos zaruriy

Topshiriq. Matnda tushirib qoldirilgan qo‘shimchalarni to‘g‘ri qo‘ying va daftaringizga ko‘chiring.

“Sharq ziyokori” kitob do‘koni
direktori A.S.Jalilovga

Biz... institutimiz... ajratilgan umumiy qiymati... to‘lab olish sharti bilan “O‘zbekiston” nashriyoti... chop etilgan “O‘zbek tilining izohli lug‘ati” ... 10 (o‘n) nusxa jo‘natishingiz... so‘raymiz.

Rektor

(imzo) (F.I.SH.)

Bosh hisobchi

(imzo) (F.I.SH.)

Uyga vazifa. Quyidagi xat namunasini tahlil qiling va undan rasmiy xatdan farq qiluvchi leksik-grammatik vositalarni toping.

Yusuf savdosida beqaror Zulayxo ismidan, Majnun ishqida yig‘lag‘an Layli otidan – sizga boshimdag‘i sochlarimning tuklaricha behad salom. Mendan – haddu-hisobsiz gunoh, sizdan kechirish. O‘tkan ishka salovat. Chunki shu ikki yil ichida kechirgan qora kunlarni eska olish manim uchun o‘sha kunlarni qaytadan boshdan kechirishlik singari, ul kunlarni siz unuting, unutmang, men unutdim. Shuning uchun so‘zimni o‘zimning oxirg‘i, ham chin baxt islari khdllagan tariximdan boshlayman.

Siz – qochqoqsiz, nari-beri til uchida menga bir narsa yozg‘andek bo‘lib qochqansiz, ikki yil bo‘yi Marg‘ilon kelib yurishlaringizni men o‘zimcha yeshdim, lekin topib yeshdim: sizning barcha mashaqqatlaringiz – dushmanlaringizdan o‘ch olish uchun bo‘lg‘anini anglatdim. Yo‘qsa, meni ko‘rar edingiz, ko‘rgingiz kelmaganda ham boshqalar sizni ko‘rar edilar, to‘yar edilar... Men kabi baxtsiz, men

...g'urug'asi ko'p sizni zerikurib, jonaan to'ydirgan bo'lsa, ajab
naski, qocha boshlag'ansiz... Qochsangiz qochib ko'ringiz, ammo
en bu kundan boshlab birovlarini quvushqa bel bog'ladim: otam bilan
nam rafoqatlarida (rafoqat – hamrohlik, yo'ldoshlik, eshlik)
zmatingizga – cho'rilig'ingizga erta-indin yuraman, suyganingiz
indoshim oldida qadru qiymatimning nima bo'lishini ham
laman...Siz oliyjanobsiz: eski qadrdonliq hurmatiga ko'ngil uchun
olib boqarsiz...Loaqal shugina bilan ham baxtsizni mas'uda qilarsiz.
mmo...suyganingiz – kenjangizning jekirishlaridan, qarg'anishlaridan
had qo'rqaman, o'zimda yo'q qo'rqaman. Shu yaqin oradag'i uning
lan bo'lading'an mas'ud daqiqalaringizda xudo yo'lig'a va'da olingiz
meni og'ritmasin, raqibam keldi deb o'ylamasin. Nihoyati maqsadim
ki do'stka bir cho'rilik va shu munosabat bilan biravlarni ko'rib
rish...

Xatim oxiriga shuni ham aytib qo'yay: o'ch qaytib, men ham
'chadan haydalmasam edi, degan xavf hamisha ko'nglimda. Agar
do'yarlaqab eshikingizda o'rinlashib olsam, u yog'ini o'zim bilan
im...

Erta-indin ko'zimga yil ko'rinar,

Yo'l bosishliq ko'ngilga bir umr ko'rinar...

3-chi hamal, Marg'ilon, Kumushingiz yozdi.

Hujjat namunalari bilan ishlash

Mirzo Ulug'bek nomidagi O'zbekiston Milliy universiteti
Fizika fakulteti 4-kurs talabasi, 1991-yilda tug'ilgan Olim
Shukurovga

TAVSIFNOMA

Nazar Shukurov 1991-yil 23-aprelda Toshkent shahrida tug'ilgan.
ta maktabni tugatgach, 2007-yilda O'zbekiston Milliy universiteti
ika fakultetining 1-kursiga o'qishga kirdi. Universitetda tahsil olish
rida u intizomli, ziyrak va zukko talaba sifatida o'zini ko'rsatdi.
imlarni qunt bilan o'rganishga harakat qiladi. Fizika, matematika,
ormatika va ingliz tili fanlariga alohida qiziqadi. U 2010-yilning
el oyida talabalarning Xalqaro ilmiy konferensiyasida o'z ma'ruzasini
in qatnashdi va konferensiyaning faxriy yorlig'i bilan taqdirlandi.

Nazar Shukurov fakultetning jamoat ishlarida faol qatnashadi.
ultetning "Yosh fiziklar" devoriy gazetasiga muharrirlik qiladi.

U kamtarin va to'g'riso'zligi, mehribonligi tufayli kursdoshlari
hurmatiga sazovor bo'lgan.

Tavsifnoma Olmazor tumani hokimiyatiga taqdim etish uchun
berildi.

Dekan:	(imzo)	O.R.Azizov
Kasaba uyushmasi raisi:	(imzo)	A.R.Mirvaliyev
(muhr)		(sana)

TAVSIYANOMA

Men Hakim Shamsiddinovni 1974-yildan beri yaqindan taniyman, 1984-yildan boshlab O'z FA Til va adabiyot institutida birga ishlaymiz. Bu davr ichida u atamashunoslik sohasida yetuk mutaxassis sifatida tanildi, filologiya fanlari nomzodi bo'ldi. Uning dissertatsiya ishi, bir qancha maqolalari ilmiy puxtaligi bilan ajralib turadi.

Hakim Shamsiddinov intizom va qat'iyatliliigi bilan jamoada obro' qozongan, totuv oilaning boshlig'i. Institut ilmiy va ijtimoiy hayotida faol ishtirok etib kelmoqda.

Shu sababli men Hakim Shamsiddinovni "O'zbekiston Milliy ensiklopediyasi" Davlat ilmiy nashriyotida ilmiy muharrir lavozimiga tavsiya qilaman.

(sana)
A.Madvaliyev

(imzo) Filologiya fanlari nomzodi

Mirzo Ulug'bek nomidagi
O'zbekiston Milliy universiteti
Xorijiy filologiya fakulteti
dekani I.A.Jurayevaga
3-kurs talabasi Odil
Salimovdan

TUSHUNTIRISH XATI

Men 2018-yilning 21 - sentabridan 10-oktabrigacha bo'lgan lavrda onamning qattiq betobligi tufayli 46 soat mashg'ulotga qatnasha olmadim.

lova: Onamning kassaligi haqidagi shifokor ma'lumotnomasi.

(sana)
D.Salimov

(imzo)

Mirzo Ulug'bek nomidagi
O'zbekiston Milliy universiteti
Xorijiy filologiya fakulteti
dekani I.A.Jurayevaga
1-kurs talabasi Asad Valiyevdan

TUSHUNTIRISH XATI

Surxondaryo viloyatida bir necha kun transport qatnovi uchun qulay ob-havo sharoiti bo'lmaganligi sababli 2017-yilning 28-29-oktabr kunlariga belgilangan mashg'ulotlarga yetib kela olmadim. Fanlar bo'yicha o'tilgan mavzularni o'zlashtirib olishga va'da beraman.

(sana)

(imzo) A. Valiyev

E'LON

2018-yil 21-oktyabr kuni soat 16:00 da O'zbekiston Milliy universiteti Madaniyat saroyida O'zbek tiliga davlat tili maqomi berilgan kun munosabati bilan " *Til – millatning iftixori* " deb nomlangan bayram tadbiri bo'lib o'tadi.

Tadbirda elimiz suygan shoirlar, san'atkorlar hamda universitet talabalari ishtirok etadilar.

Barchangizni tadbirga taklif etamiz!

Tashkiliy qo'mita

TAKLIFNOMA

Muhtaram (a)

O'zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi Alisher Navoiy nomidagi Til va adabiyot instituti va O'zbekiston Yozuvchilari uyushmasi Sizni ulug' adibimiz ABDULLA QODIRIY tavalludining 104 yilligiga bag'ishlangan ilmiy anjumanga taklif etadi.

Ilmiy anjuman shu yilning 12-yanvar kuni ertalab soat 10.00 da Alisher Navoiy nomidagi Til va adabiyot institutining majlislar zalida bo'lib o'tadi.

(Akademik Ibrohim Mo'minov ko'chasi, 9 - uy, 2 - qavat).

O'zbekiston Milliy universiteti
Xorijiy filologiya fakulteti dekani
I.A.Jurayevaga 2-kurs talabasi
Sobir Mahmudovdan

ARIZA

Kasalligim tufayli qishki imtihon va sinovlarni o'z vaqtida topshira olmadi. Shu sababli imtihon va sinovlarni topshirishga ruxsat berishingizni so'rayman.
Arizamga kasalligim haqidagi tibbiy ma'lumotnoma ilova qilindi.

(sana)

(imzo)

S.Mahmudov

O'zbekiston Milliy universiteti
Kasaba uyushmasi qo'mitasiga
Tarix fakulteti 2-kurs talabasi
Komiljon Rahimovdan

ARIZA

Stipendiya miqdorining kamligi va xususiy xonadonda ijarada ashayotganligimni e'tiborga olib, menga moddiy yordam o'rsatishingizni so'rayman.

(sana)

(imzo) K.Rahimov

7 Test topshiriqlari

. Hujjatning qaysi turida ma'lum bir davr mobaynidagi faoliyat natijalari aks ettiriladi?

a) ma'lumotnoma

b) hisobot

c) bildirgi

d) majlis bayoni.

. Tarjimayi hol qaysi uslubda yoziladi?

a) publitsistik uslub

b) badiiy uslubda

c) ilmiy uslubda

d) rasmiy uslubda

. Axborot qayd etilgan hamda uni vaqt va makonda uzatish imkonini beruvchi moddiy obyekt bu-...

a) guvohnoma

b) dalil

c) hujjat

d) xat

. Hujjatning qaysi turida hujjat nomi ko'rsatilmaydi?

a) majlis bayonidan ko'chirma

b) bildirgi

c) xat

d) hisobot

. Majlis bayonida qaysi sana qo'yiladi?

- a) yig'ilish o'tkazilgan sana b) hujjat rasmiylashtirilgan sana
 a) hujjat imzolangan sana d) hujjat tasdiqlangan sana
6. Dalolatnomada qaysi sana qo'yiladi?
 a) hujjat tuzilgan sana b) tekshiruv o'tkazilgan sana
 a) hujjat imzolangan sana d) hujjat bilan tanishtirilgan sana
7. Hujjat tuzilgan joy qaysi hujjatda qo'yilmaydi?
 a) buyruqda b) bildirgida s) farmoyishda d) majlis bayonida
8. Muayyan muassasaga yoki mansabdor shaxs nomiga biror iltimos, taklif yoki shikoyat mazmunida yoziladigan rasmiy hujjat —
 a) ma'lumotnoma b) ariza s) tavsifnoma d) tarjimayi hol
9. Kafolat xati bu — ...
 a) biror narsaning muddati tugayotganligini ma'lum qiladigan hujjat
 b) tadbirga taklif qiladigan hujjat
 a) qimmatbaho buyumning yetkazilganligini tasdiqlovchi hujjat
 d) biror narsa yoki ish uchun haq to'lanishiga ishontiradigan hujjat
10. Xizmat xatlari odatda quyidagi jumla bilan tugaydi: ...
 a) Sizning iltimosingizga binoan
 b) hurmat bilan
 a) Sizning takliflaringiz ko'rib chiqildi
 d) ... munosabati bilan
11. Qaysi hujjatda shartnomaning bajarilishiga e'tiroz bildiriladi?
 a) shartnoma b) axborot xati s) yo'llanma xati d) da'vo xati
12. Adresatga yuborilayotgan hujjatlar haqida xabar beruvchi xat turini ko'rsating.
 a) yo'llanma xati b) eslatma xati s) tasdiq xati d) kafolat xati
13. Xizmat xatining muallifi — ...
 a) xatni jo'natadigan tashkilot b) xatni tayyorlagan xodim
 a) xatni jo'natgan xodim d) xatni imzolagan rahbar
14. Ish yuritish hujjatining xizmat yozishmalari gurihiga taalluqli bo'lmagan turini toping.
 a) telegramma b) xatlar s) tilxat d) taklifnoma
15. Tarjimayi holda fe'llarning qaysi zamon shakli qo'llanadi?
 a) faqat hozirgi zamon b) hozirgi va o'tgan zamon
 a) hozirgi va kelasi zamon d) faqat o'tgan zamon
16. Qaysi hujjatda xodimning ijobiy va salbiy xislatlari ko'rsatiladi?
 a) bildirgi b) tushuntirish xati s) tavsifnoma d) tarjimayi hol
17. Xizmat sohasidagi, xizmatga aloqador masalani, uning ba'zi bir jihatlarini yozma izohlovchi va muassasa rahbariga yoki yuqori tashkilotga yo'llanuvchi hujjat —

8. Muassasa yoki ayrim shaxslar faoliyati bian bog‘liq biron-bir sodir o‘lgan voqea, hodisa, ish-harakatni yoki mavjud holatni tasdiqlash, nga guvohlik berish maqsadida bir necha kishi tomonidan tuzilgan ujjat-bu...

а) tilxat б) tushuntirish xati в) bildirgi д) dalolatnoma

9. Ado etmoq so‘ziga sinonim so‘zni toping.

а) eplamoq б) bajarmoq в) tugatmoq д) qatnashmoq

10. Rasmiylashtirish so‘zining rus tilidagi muqobilini toping.

а) полномочие б) визировать в) оформление д) деловой

1. Dalolatnoma necha nusxada tuziladi?

а) bir nusxada б) ikki nusxada в) uch nusxada д) nusxa olinmaydi

2. Dalolatnoma so‘zining rus tilidagi muqobilini toping.

а) доверенность б) акт в) факт д) иск

3. Ishonchnoma so‘zining rus tilidagi muqobilini toping.

а) доверенность б) акт в) факт д) иск

4. Tavsiyanoma so‘zining rus tilidagi muqobilini toping.

а) характеристика б) рекомендация в) требование д) иск

5. Da‘vo so‘zining rus tilidagi muqobilini toping.

а) характеристика б) рекомендация в) требование д) иск

5. Tashkiliy hujjatlar berilgan qatorni ko‘rsating.

а) buyruq, farmoyish, qaror, ko‘rsatma, farmon

б) hisobot, tilxat, ariza, tavsifnoma, e‘lon

в) guvohnoma, nizom, shartnoma, yo‘riqnoma

г) taklifnoma, telegramma, kafolat xati, iltimos xati

Mustaqil ish uchun quyidagi mavzular tavsiya etiladi:

Buyuk Ipak yo‘li va uning insoniyat tarixidagi o‘rni.

To‘maris va Shiroq haqidagi afsonalar.

Qomusiy olim Al Xorazmiy.

Ahmad al Farg‘oniy va uning merosi.

Abu Nasr Forobiy va uning buyuk asarlari.

Ibn Sinoning “Tib qonunlari”

“Temur tuzuklari”

Mirzo Ulug‘bek – olim va davlat arbobi

Alisher Navoiy – o‘zbek adabiy tilining asoschisi

1. Jadidchilik harakati namoyandalari

2. Birlashgan Millatlar Tashkiloti

3. Milliy madaniy markazlar

13. O'zbekiston muzeylari
14. Dunyoning mashhur universitetlari
15. Terrorizm va uning insoniyatga tahdidi
16. Shanxay hamkorlik tashkilotining faoliyati
17. O'zbekiston Respublikasining hukumat portali.

1-ilova

GLOSSARIY (QISQACHA IZOHLI LUG'AT)

Abbreviatura — qisqartma so'zlar.

Agglyutinativ tillar — so'z yasalishi va shakl yasalishi agglyutinatsiya yo'li bilan bo'ladigan tillar. Mas., *turkiy tillar*, *fin-ugor tillari*.

Agglyutinatsiya — 1. So'z yasalish yoki shakl yasalish asosi o'zgarmagan holda yangi so'z yoki so'z shakli hosil bo'lishi. Bunda har bir affiks ma'lum bir ma'no, vazifa bilan qatnashadi: *ter-im-chi-lar-imiz-ga*. 2. Ikki so'z (asos) ning bir so'zga, bir so'z shakliga aylanishidan iborat morfologik jarayon. Mas., *echkini emar>echki emar>echkemar*.

Adabiy me'yor — til birliklarining adabiy til qoida-talablariga mos holda, namunali tarzda qo'llanishini, tilning adabiyiligini ta'minlovchi vositalarni belgilovchi me'yor.

Adabiy til — umumxalq tilining ishlangan, sayqal berilgan, ma'lum me'yorga solingan, xalqning turli madaniy ehtiyojlariga xizmat qiluvchi shakli.

Alifbo — yozuv shakllarining (harf va belgilarning) majmuyi, ma'lum tartibda joylashgan holati: o'zbek alifbosi.

Amaliy tilshunoslik — tilshunoslikning lingvistik masalalarni (mas., mashina tarjimasini) hal etishni hisobga olgan holda amaliy yo'l bilan o'rganuvchi sohalari (eksperimental fonetika, leksikografiya, lingvostatistika) kabi.

Antonimiya — til birliklarining semantik jihatdan o'zaro zid, qarama-qarshi bo'lish hodisasi: Leksik antonimiya. Affiksali antonimiya. Sintaktik antonimiya.

Argo — yasama til. Biror ijtimoiy guruh, toifaning (masalan, talabalar, sportchilar, o'g'rilar va b.) o'ziga xos, boshqalar tushunmaydigan lug'aviy birliklardan iborat yasama tili.

Arxaizm — ma'lum davr uchun eskirgan, iste'moldan chiqqan boshlagan til birligi.

Aforizm — hikmatli so'z.

Affiks — soʻzga zid qoʻyiladigan (leksik maʼnoga ega boʻlmagan), oʻzi qoʻshiladigan asosning lugʻaviy yoki grammatik maʼnolarining shakllanishiga xizmat qiladigan qoʻshimcha morfema. Mas., ish-chilar-imiz-ni. Affikslar fazifalariga koʻra ikki asosiy qismga boʻlinadi: 1) soʻz yasovchi affikslar; 2) forma (shakl) yasovchi affikslar. Affikslar soʻzning boshiga, oʻrtasiga yoki oxiriga qoʻshilishi mumkin. Soʻzning boshiga qoʻshiladigan affikslar prefix, oʻrtasiga qoʻshiluvchilari infiks, oxiriga qoʻshiladiganlari suffiks deyiladi. Oʻzbek tilidagi affikslar asosan soʻzning oxiriga, baʼzilari soʻz oldiga qoʻshiladi, yaʼni suffiks va prefixs holida boʻladi.

Affiksatsiya — 1. Umuman, asosga affiks qoʻshish, affiks yordamida soʻz yoki shakl yasaliishi: *soʻroq(soʻra+q)*—soʻz yasaliishi, *soʻradi(soʻra+di)* shakl yasaliishi.

Badiiy uslub — funksional uslubning turlaridan boʻlib, u tilning kommunikativ va estetik vazifalarining birligi bilan, boshqa uslublarga xos unsurlardan keng foydalanishi, ekspressiv va tasviriy vositalarning keng qoʻllanishi, soʻzlarning obrazli, koʻchma-metoforik qoʻllanishi va sh. k. belgilari bilan ajralib turadi.

Bogʻlangan qoʻshma gap — tarkibidagi predikativ birliklar oʻzaro teng bogʻlovchilar yordamida birikkan (teng aloqali) qoʻshma gap: *Otdan tushib, jilovini Ortiqqa berdi-yu, oʻzi direktorni molxonalar tomoniga boshlab ketdi (P. Qodirov).*

Bogʻlovchisiz ergashgan qoʻshma gap — tarkibiy qismlari (bosh va ergash gap) oʻzaro bogʻlovchi, bogʻlovchi vazifasini bajaradigan yordamchi soʻz bilan emas, balki boshqa vositalar, mas., feʼl shakllari, koʻmakchi va yuklamalar yordamida bogʻlanadigan qoʻshma gap: *Togʻlar orqasidagi bulutlar tarqalib, quyosh koʻrina boshladi (Sh. Rahmon). Yoshing ulgʻaygan sari, tajribang ham orta boradi (A. Qahhor).*

Bogʻlovchisiz qoʻshma gap — tarkibidagi predikativ birliklar oʻzaro bogʻlovchi yoki bogʻlovchi vazifasidagi soʻz yordamida emas, balki boshqa vositalar yordamida birikkan qoʻshma gap. Bunday qoʻshma gaplarda ohang muhim rol oʻynaydi. Bogʻlovchisiz qoʻshma gaplar bogʻlangan va ergashgan qoʻshma gaplarning bogʻlovchisiz qoʻllangan variant emas, balki qoʻshma gapning alohida turi: *Saodatxon eshikni ochib yubordi, uyga muzday kuz davosi kirdi (S. Zunnunova).*

Vosita til — millatlar, elatlar orasida aloqa vositasi bo'lib xizmat qiladigan til.

Gap — til qonunlari asosida grammatik va ohang jihatdan shakllangan, fikrni ifodalash uchun xizmat qiladigan nutq birligi.

Glossariy — biror asar, ayniqsa qadimgi asarlardagi eskirgan va kam qo'llanadigan, tushunilishi qiyin bo'lgan so'zlar izohlanadigan lug'at.

Dialektologiya — tilshunoslikning dialekt, lahja va shevalarni o'rganuvchi bo'limi.

Dialoq — suhbatdoshlarning bevosita bir-biriga qaratilgan nutqi. Nutqning bu turi o'ziga xos bir qator belgi-xususiyatlarga ega. Mas., uning sintaktik qurilishi nisbatan sodda bo'ladi, har bir shaxsning gapi odatda qisqa bo'ladi.

Yozma nutq — nutq tovushlarini maxsus grafik belgilar vositasida yozish bilan ifoda etiladigan nutq.

Yozuv — nutqni qog'ozda (yoki boshqa narsada) aks ettirish uchun xizmat qiladigan harfiy grafik shakllar tizimi, shu tizimga asoslanuvchi aloqa vositasi.

Juft so'z — mustaqil leksik ma'noli yoki leksik ma'noga ega bo'lmagan ikki qismning teng bog'lanishi asosida tashkil topib, umumlashtirish, jamlik kabi ma'nolarni ifodalovchi so'z; so'zning juft shakli. Juft so'z qismlari o'rtasidagi to'xtam (pauza) qisqa bo'ladi: *baxt-saodat*, *xat-xabar*, *yaxshi-yomon*, *bog'-rog'* kabi.

Ilmiy uslub — funksional uslubning bu turi terminologik va mavhum leksikaning, murakkab sintaktik tuzilmalarning qo'llanishi, so'zlarning asosan konkret, to'g'ri ma'noda qo'llanishi, maxsus iboralarga egaligi va sh.k. bilan ajralib turadi. Ilmiy uslub o'z ichida quyidagi mayda uslublarga bo'linadi: ilmiy-texnik uslub, ilmiy-ish uslubi, ilmiy-omnabop uslub, ilmiy-publitsistik uslub.

Kasb-hunar leksikasi — ma'lum kasb-hunar kishilari guruhiga xos, shular nutqida ishlatiladigan leksika: *bigiz*, *sari*, *poshna*, *dastak*, *dazgil* so'zlari kosiblikka oid so'zlardir.

Kontekst — nutqiy matn.

Kundalik leksika — kundalik hayotga oid narsa-hodisalarni bildiruvchi so'zlar: *uy*, *ko'cha*, *choy*, *ishlamoq*...

Lahja — mahalliy dialektning bir necha shevadan iborat guruhi. Sheva.

Leksema — tilning lug'at tarkibiga xos birlik; til qurilishining lug'aviy ma'no anglatuvchi unsuri.

1. Tilning lugʻat tarkibi. Oʻzbek til leksikasi. 2. Lugʻat tarkibining qoʻllanish sohasi, uslubiy belgisi, kelib chiqishi kabi turli jihatlardan yondashib ajratiladigan guruhlar. Ogʻzaki nutq leksikasi. Ijtimoiy-siyosiy leksika. Oʻzlashma leksika. Ekspressiv leksika. Oybek asarlari leksikasi.

Leksikologiya — tilshunoslikning tilning lugʻat tarkibini oʻrganuvchi boʻlimi. Oʻrganish obyekti, vazifasi nuqtayi nazaridan leksikologiya uch turga boʻlinadi: 1) tarixiy leksikologiya; 2) tasviriy leksikologiya; 3) qiyosiy leksikologiya.

Matal — hayotiy voqelikni ixcham shaklda emotsional-ekspressiv baho bilan tasvirlovchi ifodalar. Matallar nutqda hukmning qismi vazifasida boʻlishi, hamma vaqt koʻchma maʼno anglatishi kabi xususiyatlari bilan maqollardan farqlanadi: *Tuyaning dumi yerga tekkan*.

Matn — yonma-yon harflar, yozuv orqali aks ettirilgan nutq, umuman, nutq parchasi: tekst.

Mashina tarjimasi — matn (tekst)ni berilgan dastur asosida elektron mashinalar yordamida bir tildan ikkinchi tilga avtomatik tarjima qilish.

Maqol — chuqur maʼnoli, tuzilishi gapga teng, alohida ritmik-melodik xusu-siyatlarga ega boʻlgan folklor janri. Maqollarda xalqning koʻp yillik tajribalari, hayot hodisalarining maʼlum bahosi (unga nunosabat) aks etadi: *Daryo suvini bahor toshirar, odam qadrini nehnat oshirar*.

Milliy til — millat boʻlib shakllangan jamoaning umumiy tili.

Monolog — soʻzlovchining oʻziga qaratilgan, boshqa shaxsning inglash va javob berishini eʼtiborda tutmaydigan nutq.

Morfema — tilning maʼnoli, boshqa maʼnoli qismlarga boʻlinmaydigan eng kichik birligi. Asosiy xususiyatiga koʻra, morfemalar ikki turga boʻlinadi: 1) leksik morfema; 2) affiksial morfema. Mas., ishchi soʻzida ikki morfema bor: ish va chi — affiksial morfema.

Morfologiya — 1. Soʻz shakllari haqidagi Grammatik taʼlimot. Morfologiya sintaksis bilan birga grammatikani tashkil etadi: Oʻzbek ili leksikologiyasi va morfologiyasi. 2. Tilning morfologik qurilishi: Oʻzbek tilining leksikasi va morfologiyasi.

Nutq — 1. Tilning amaliyot shakli, voqelanishi; soʻzlovchining til ositalaridan foydalanish jarayoni va shunday jarayon natijasida uzaga keladigan hodisa. 2. Nutqning kommunikatsiya maqsadi va

sharoitiga qarab leksik va grammatik vositalardan muvofiq'ini saylab ishlatish bilan xarakterlanuvchi turi: Rasmiy nutq. So'zlashuv nutqi. 3. Sintaktik ifodaning turi: Muallif nutqi. O'zga nutqi.

Nutq tovushi — nutq a'zolarining artikulyatsiya bilan hosil bo'luvchi eng kichik nutq birligi.

Nutq uslublari — til uslublarning nutqning muayyan ko'rinishlarida namoyon bo'lishi.

Ovoz — tovush paychalarining titrashi bilan bog'liq holda og'iz bo'shlig'ida hosil bo'ladigan tovush.

Ona tili — bolaning yoshlikdan atrofdagi kattalarga taqlid qilish yo'li bilan o'rganadigan tili

Onomastika — 1. Tilshunoslikning atoqli otlarni o'rganuvchi bo'limi.

2. Atoqli otlar majmui (tizimi).

Og'zaki nutq — tovush (talaffuz) bilan ifodalangan nutq.

Paronimlar — fonetik tarkibi boshqa-boshqa, talaffuzdagina o'xshash, yaqin bo'lib qoladigan so'zlar: *fakt* – *pakt*, *abzal* – *afzal*, *amr* – *amir* kabi.

Piktografik yozuv — nutq mazmuni rasm, shartli tasvir tarzidagi grafik shakllar asosida ifodalanadigan yozuv.

Publitsistik uslub — funksional uslubning bir turi bo'lib, u ijtimoiy-siyosiy so'z va iboralarning qo'llanishi bilan, janrlarning xilma-xilligi va buning natijasida til vositalaridan uslubiy foydalanishning rang-barangligi va shu kabi belgilari bilan xarakterlanadi. Publitsistik uslub ijtimoiy-siyosiy adabiyotlarda, vaqtli matbuotda, siyosiy chiqishlarda, majlislardagi nutqlar va sh.k.larda o'z ifodasini topadi.

Purizm — tilning sofligini saqlashga, chet tillardan so'z o'zlashtirishga qarshi chiqish.

Rasmiy - ish uslubi — funksional uslubning bir turi bo'lib, u rasmiy (ish-idoraga xos) leksika va frazeologiyaga egaligi, so'zlarning to'g'ri, nomlovchi ma'nosida qo'llanishi, bir qolipdagi iboralarning, amalmansab atamalarining keng ishlatilishi, ekspressiv nutq vositalarining deyarli yo'qligi kabi belgilari bilan ajralib turadi.

Sinonimiya — til birliklarining (so'zlar, iboralar va b.) bir xil denotativ ma'noga ega bo'lishi: Leksik sinonimiya. Frazeologik sinonimiya.

Atiksal sinonimiya. Sintaktik sinonimiya.

Sintaktik aloqa — soʻz birligi bilan gap qisimlarining oʻzaro bogʻlanishi. Sintaktik aloqaning ikki turi farqlanadi: 1) teng aloqa; 2) tobe aloqa.

Stilistika — uslubshunoslik. Uslubiyat.

Sunʼiy til — tabiiy(bor boʻlgan) tillar unsurlaridan xalqaro aloqa uchun yordamchi vosita sifatida yaratiladigan til: *Esperanto, interlingva, ido va b.*

Soʻz — leksemaning nutqda muayyan shakl va vazifa bilan voqelangan koʻrinishi. Oʻz tovush qobigʻiga ega boʻlgan, narsa-hodisalar haqidagi ushunchani, ular oʻrtasidagi aloqani yoki ularga munosabatlarni ifodalay oladigan, turli grammatik maʼno va vazifalarda qoʻllanadigan eng kichik nutq birligi.

Soʻzlashuv uslubi — funksional uslubning bu turi oʻziga xos ish koʻrish sharoiti bilan, intonatsiya vositalari, mimika, imo-ishora tabirlardan keng foydalanishi bilan, oddiy leksik va frazeologik birliklarning keng ishlatilishi va shu kabi xususiyatlari bilan ajralib turadi.

Tabiiy til — haqiqiy maʼnodagi, yaʼni fikr alishuv quroli sifatida avloddan avlodga oʻtib kelayotgan til.

Talaffuz — nutq tovushlarining aytilishi: toʻgʻri talaffuz, adabiy talaffuz.

Termin — fan, texnika va boshqa sohaga oid narsa haqidagi ushunchani aniq ifodalaydigan, ishlatilish doirasi shu sohalar bilan chegaralangan soʻz yoki soʻz birikmasi; atama.

Terminologik lugʻat—maʼlum bir sohaga oid soʻz-terminlarni qayd etuvchi lugʻat

Til oilasi — oʻzaro oʻxshashliklari kelib chiqish asosining umumiyligi bilan izohlanadigan tillar guruhi: *Turkiy tillar oilasi.*

Tovush almashinuvi — morfema ifoda planidagi ayni bir tovushning turli holatlarda boshqa tovush bilan almashinuvi: *ong-angla, yurak-turagi* kabi.

Uslub — til unsurlarining maʼlum vazifa bajarishiga bogʻliq holda birlashadigan, til birliklarining oʻzaro tanlanishi, birikishi va shu tabiiyalar bilan ajralib turuvchi tizimlar: *Til uslublari. Funksional uslublari.*

Uslubiyat — til birliklarining uslubiy imkoniyat va xususiyatlari, funksional-uslubiy, emotsional-ekspressiv boʻyogʻi, shuningdek, nutqda til vositalarini maqsadga muvofiq tarzda tanlash va qoʻllash usulidagi taʼlimot.

Fleksiya — bir necha grammatik ma'noni bir yo'la ifodalaydigan shakl yasovchi morfema (rus tilshunosligida "okonchaniye" deb yuritiladi). O'zakning morfonologik o'zgarishi.

Flektiv til — grammatik ma'nolar fleksiya yo'li bilan ifodalanadigan tillar kiradi. Bunda birdan ortiq grammatik ma'no birligina grammatik ko'rsatkich orqali ifodalanadi: rus tilidagi kniga so'zi tarkibidagi -a qo'shimchasi jinsni (jenskiy rod), bosh kelishikni, birlik sonni bildirib kelgan. Flektiv tillarga hind-yevropa, semit, xamit tillari kiradi.

Frazeologik birlik — tuzilishiga ko'ra so'z birikmasiga, gapga teng, semantic jihatdan bir butun, unumlashgan ma'no anglatadigan, nutq jarayonida yaratilmay, nutqqa tayyor holda kiritiladigan lug'aviy birlik. Turg'un birikmalarning obrazli, ko'chma ma'noga ega turi. Mas., *tomdan tarasha tushganday, oyog'ini qo'liga olmoq, richqonning ini ming tanga* va b.

Xalqaro til — millatlararo aloqa vositasi sifatida tavsiya etiladigan xalqaro tili.

Sheva — mahalliy dialektning fonetik, leksik, grammatik umumiylikka ega bo'lgan, bir yoki bir necha qishloqni o'z ichiga oluvchi kichik bir qismi, guruhi.

Qim til — jonli iste'moldan chiqqan (tabiiy so'zlashuv tili bo'lmagan), yozma yodgorliklarda saqlangan til. Mas., *lotin tili*.

Harfli yozuv — har bir grafik shakl bilan alohida nutq tovushi ko'rsatiladigan yozuv.

Hikmatli so'z — aniq va ixcham shaklli, chuqur mazmunli, muallifi aniq gap: Oz demak - hikmatga bois, oz yemak]- sihatga bois.

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI VAZIRLAR MAHKAMASINING QARORI

1. O'zbekiston Respublikasining "Lotin yozuviga asoslangan o'zbek alifbosini joriy etish to'g'risida"gi Qonunni bajarish maqsadida Vazirlar Mahkamasi qaror qiladi:

1. O'zbek tilining asosiy imlo qoidalari (ilova qilinadi) tasdiqlansin.

2. Respublika vazirliklari, idoralari, homiyat va boshqaruv idoralari, marmaviy axborot vositalari lotin yozuviga asoslangan o'zbek alifbosidagi barcha turdagi yozishmalarda, matbuotda, ish yuritishda shbu qoidalami joriy qilish yuzasidan tegishli tadbirlarni ishlab chiqarish va amalga oshirsinlar.

3. O'zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi, Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi, Xalq ta'limi vazirligi, Davlat matbuot qo'mitasi uch oy muddat ichida maktablar uchun qo'llanma sifatida o'zbek tilining imlo qoidalarini, kishi ismlari va joy nomlari lug'atlarini tayyorlasinlar va nashr etish choralari ko'rsinlar.

4. Mazkur qarorning bajarilishini nazorat qilish Vazirlar Mahkamasining Ta'lim va fan hamda ijtimoiy masalalar va madaniyat o'limlariga yuklansin.

Vazirlar Mahkamasining Raisi

I. KARIMOV

Toshkent shahri,

1995-yil 24-avgust

O'ZBEK TILINING ASOSIY IMLO QOIDALARI HARFLAR IMLOSI

1. Inlilar imlosi:

1. A harfi: 1) aka, alanga, aloqa, og'a; sentabr, noyabr kabi so'zlarda old qator, keng, lablanmagan unlini ifodalash uchun yoziladi; 2) bahor, zamon; savol, gavda; vasvasa kabi so'zlarning oldingi o'g'inida, vaqt, vahm kabi so'zlarda a aytiladi va yoziladi.

2. Oo harfi: 1) ona, omon, quyosh, fido, baho, xola, lotin; mukofot, ahorat kabi so'zlarda orqa qator, keng, lablangan unlini ifodalash uchun yoziladi; 2) boks, poyezd, tonna, talon; agronom, mikrofon, rektor, termos kabi o'zlashma so'zlardagi o'rta keng, lablangan unlini ifodalash uchun yoziladi;

3.1 i harfi: 1) ish, iz, qil; xirmon, ilhom, ikki, ixtisos, shoyi, tulki; volida, piramida; bilan, biroq, sira, qishloq, chiroq kabi soʻzlarda old qator, tor, lablanmagan unlini ifodalash uchun yoziladi; 2) oʻtin, oʻrik, boʻlim kabi oldingi boʻgʻinida o unlisi keladigan soʻzlarning keyingi boʻgʻinida i aytiladi va yoziladi. 4. U u harfi: 1) uy, kun; buzoq, buloq, fluxoro; butun, uchuq, usul, yulduz; mafkura; koʻzgu, uyqu; aluminiy, yubiley kabi soʻzlarda orqa qator, tor, lablangan unlini ifodalash uchun yoziladi; 2) qovun, sovun, tovush, yovuz, qirgʻovul, chirmoviq kabi soʻzlarning oldingi boʻgʻinida o unlisi kelsa, keyingi yopiq boʻgʻin boshidagi v undoshidan keyin u aytiladi va yoziladi.

5. Oʻ oʻ harfi: oʻt, oʻq, oʻzbek, oʻsimlik, doʻppi; boʻtakoʻz, semizoʻt, gulkoʻrpa, nooʻrin kabi soʻzlarda orqa qator, oʻrta keng, lablangan unlini ifodalash uchun yoziladi.

6. E e harfi ekin, esla, evara, ekran, eksport; kel, zehn; kecha, behi; telefon, teatr, atelye; eʻlon, neʻmat sheʻr kabi soʻzlarda old qator, oʻrta keng, lablanmagan unlini ifodalash uchun yoziladi.

7. Yonma-yon keladigan unlilar imlosi: 1) unlilar orasiga baʻzan y undoshi qoʻshib aytilsa ham, yozilmaydi: a) ia: material, milliard, radiator, tabiat, shariat kabi; b) io: biologiya, million, stadion, radio kabi; c) ai: mozaika, ukrain, said, maishat kabi; d) oi: alkaloid, ellipsoid, doim, shoir, oilakabi; e) ea: teatr, okean, laureat kabi; 2) ae, ne unlilari soʻz ichida kelganda ikkinchi unli y aytilsa ham, asliga muvofiq e yoziladi: aerostat, aeroport kabi. Boshqa hollarda yonma-yon kelgan unlilar odatda aynan aytiladi va yoziladi: manfaat, kauchuk, amir, saodat, poema, burjua, shuaro, inshoot, sanoat, vakuum, matbuot, rioya va boshqalar.

Undoshlar imlosi:

8. B b harfi: 1) bobo, bahor, bir, majbur, zarb kabi soʻzlarda jarangli, portlovchi, lab undoshini ifodalash uchun yoziladi; 2) kitob, yuzlab, betib kabi soʻzlar oxirida p aytilsa ham, b yoziladi; 3) qibla, tobla kabi soʻzlarda baʻzan v aytilsa ham, b yoziladi.

9. P p harfi: paxta, pichoq, opa, tepa, tup, yop kabi soʻzlarda portlovchi, portlovchi, lab undoshini ifodalash uchun yoziladi.

10. V v harfi: 1) ov, suv, kuyov, ovoz, savol, volida, vatan kabi soʻzlarda ovozdor, sirgʻaluvchi, lab undoshini ifodalash uchun yoziladi; 2) avtomat, avtomat kabi oʻzlashma soʻzlarda v baʻzan f aytilsa ham, v yoziladi.

11. F f harfi: 1) fan, feʻl, futbol, fizika, asfalt, juft, insof, isrof kabi soʻzlarda jarangsiz, sirgʻaluvchi, lab undoshini ifodalash uchun

aytilsa ham, asliga muvofiq f yoziladi.

12. M m harfi: moy, muborak, tomon, umum kabi soʻzlarda ovozdor, lab-lab, burun undoshini ifodalash uchun yoziladi.

13. D d harfi: 1) dala, odat, bunyod, modda, jiddiy kabi soʻzlarda jarangli, portlovchi, til oldi undoshni ifodalash uchun yoziladi; 2) obod, savod, marvarid, zavod, pud, sud; badqovoq, badxoʻr kabi soʻzlarda aytilsa ham, d yoziladi.

14. T th harfi: tong, tun, butun, oʻtin, oʻt, kut kabi soʻzlarda til oldi, jarangsiz, portlovchi undoshni ifodalash uchun yoziladi.

15. Z z harfi: 1) zar, zamon, toza, oʻzbek, yoz, gʻoz kabi soʻzlarda til oldi, jarangli, siigʻaluvchi undoshni ifodalash uchun yoziladi; 2) ztirob, izquvar, boʻzchi, tuzsiz kabi soʻzlarda jarangsiz undoshdan oldin s aytilsa ham, z yoziladi.

16. S s harfi: sogʻ, somon, oson, asos, olmos kabi soʻzlarda til oldi, jarangsiz, sirgʻaluvchi undoshni ifodalash uchun yoziladi.

17. Sh sh harflar birikmasi shahar, shisha, shodlik, ishq, pishiq, yosh, tosh kabi soʻzlarda til oldi, jarangsiz, sirgʻaluvchi, ikki toʻsiqli undoshni ifodalash uchun yoziladi. Sh harflari ikki tovushni ifodalasa, ular orasiga tutuq belgisi qoʻyiladi: Isʻhoq, asʻhob kabi.

18. J j harfi: 1) jon, jahon, juda, tijorat, rivoj, vaj kabi soʻzlarda til oldi, jarangli, ikki toʻsiqli qorishiq undoshni ifodalash uchun yoziladi; 2) jurnal, proyektor; gijda, ajdar, tiraj kabi oʻzlashma soʻzlarda til oldi, jarangli, ikki toʻsiqli sirgʻaluvchi undoshni ifodalash uchun yoziladi.

19. Ch ch harflar birikmasi: choy, chevar, chiroyli, chaman, ichchiq, uchun, bichiqchi, kuch, kech kabi soʻzlarda til oldi, jarangsiz, ikki toʻsiqli qorishiq undoshni ifodalash uchun yoziladi.

20. R r harfi: rahmat, rohat, orom, doira, bor, diyor kabi soʻzlarda til oldi, ovozdor, titroq undoshni ifodalash uchun yoziladi.

21. Ll harfi: lola, loyiq, laʼl, iloj, mahal kabi soʻzlarda sirgʻaluvchi, ovozdor, yon undoshni ifodalash uchun yoziladi.

22. N n harfi: 1) non, nomus; ona, tana; bilan, tomon kabi soʻzlarda til oldi, ovozdor, burun undoshini ifodalash uchun yoziladi; 2) shanba, undosh, jonbozlik, yonma-yon, koʻrinmaslik kabi soʻzlarda n tovushi aʼzan m aytilsa ham, n yoziladi.

23. G g harfi: gul, goʻzal; ega, gugurt; teg, eg kabi soʻzlarda til orqa, jarangli, portlovchi undoshni ifodalash uchun yoziladi.

24. K k harfi: koʻl, koʻylak; uka, moki; tok, bilak kabi soʻzlarda til orqa, jarangsiz, portlovchi undoshni ifodalash uchun yoziladi.

15. Y y harfi: yo'l, yigit, yetti, yaxshi, yoz, yulduz; tuya, dunyo, laylay, soy, tuy kabi so'zlarda til o'rta, sirg'aluvchi undoshni ifodalash uchun yoziladi.

16. Ng ng harflar birikmasi: yangi, ko'ngil, dengiz, singil, bordingiz; keling; tong, ming, teng kabi so'zlarda til orqa, ovozdor, kunun tovushini ifodalash uchun yoziladi.

17. Q q harfi: qizil, qim iz, qirq; haqiqiy, aql, oq, uq, sariq kabi so'zlarda chuqur til orqa, jarangsiz, portlovchi undoshni ifodalash uchun yoziladi.

18. Q' g' harfi: g'oz, bag'ir, tog' kabi so'zlarda chuqur til opqa, jarangli, sirg'aluvchi undoshni ifodalash uchun yoziladi.

19. X x harfi: xabar, xo'roz, xohish, xushnud, baxt, axborot, mix kabi so'zlarda chuqur til orqa, jarangsiz, sirg'aluvchi undoshni ifodalash uchun yoziladi.

20. H h harfi: hosil, hamma, bahor isloh, nikoh kabi so'zlarda jarangsiz, sirg'aluvchi, bo'g'iz undoshni ifodalash uchun yoziladi.

21. Yonma-yon keladigan undoshlarning imlosi: 1) baland, Samarqand, poyezd; bo'st, artist, g'isht kabi so'zlarda d, t tovushlari bo'zan aytilmasa ham, yoziladi; 2) metall, kilogramm, kilovatt, kongress kabi o'zlashma so'zlar oxirida bir undosh aytilsa ham, ikki harf yoziladi. Lekin bunday so'zga xuddi shu tovush bilan boshlanadigan qism qo'shilsa, so'z oxiridagi bir harf yozilmaydi: metall + lar = metallar, kilogramm + mi = kilogrammi kabi.

22. ' tutuq belgisi: 1) a 'io, ba'zan, m a'yus, ta'zim; ra'y, ta'b; a'tim, e 'tibor, e 'tiqod, m e'mor, ne'mat, she'r, fe'l, N u'mon, shu'la kabi o'zlashma so'zlarda unli dan keyin shu unli tovushning cho'ziqroq aytilishini ifodalash uchun qo'yiladi; mo'jiza, mo'tadil, mo'tabar kabi so'zlarda o' unlisi cho'ziqroq aytilsa ham, tutuq belgisi qo'yilmaydi; 2) in'om, san'at, qat'iy, mas'ul kabi o'zlashma so'zlarda unli o'zidan oldingi undosh tovushdan ajratib ifodalash uchun qo'yiladi.

Asos va qo'shimchalar imlosi :

23. Qo'shimcha qo'shilishi bilan so'z oxiridagi unli o'zgaradi: 1) a unli bilan tugagan fe'llarga -v, -q, -qi qo'shimchasi qo'shilganda a unli o'zgarib aytiladi va shunday yoziladi: sayla-saylov, sina-sinov, aya-ayaloq, to'ra-so'roq, bo'ya-bo'yoq; o'yna-o'ynoqi, sayra-sayroqi kabi; 2) i unli bilan tugagan ko'pchilik fe'llarga -v, -q qo'shimchasi qo'shilganda, bu unli u aytiladi va shunday yoziladi: o'qi-o'quvchi,

fe'llarga q qo'shimchasi qo'shilganda, bu unli i aytiladi va shunday yoziladi: og'ri - og'riq, qavi - qaviq kabi. Eslatma: 1) undosh bilan tugagan barcha fe'llarga -uv qo'shiladi: ol - oluv, yoz - yozuv kabi; 2) undosh bilan tugab, tarkibida u unlisi bor fe'lga -uq qo'shiladi: uz - uzuv, yut - yutuv kabi. Lekin uyushiq, burushiq, uchuriq (shuningdek, ulduriq) kabi so'zlarining uchinchi bo'g'inida i aytiladi va shunday yoziladi.

34. k, q undoshi bilan tugagan ko'p bo'g'inli so'zlarga, shuningdek, k, yo'q kabi ayrim bir bo'g'inli so'zlarga egalik q o'q qo'shimchasi qo'shilganda, k undoshi g undoshiga, q undoshi g' undoshiga aylanadi va shunday yoziladi: tilak - tilagi, yurak - yuragim, kubok - kubogi, bek - begi; tayoq — tayog'i, qoshiq - qoshig'i, yaxshiroq - yaxshirog'i, yo'q - yo'g'i kabi. Lekin ko'p bo'g'inli o'zlashma so'zlarga, bir bo'g'inli ko'pchilik so'zlarda egalik qo'shimchasi qo'shilganda k, q tovushi k, k' aytiladi va yoziladi: ishtirok - ishtiroki, ocherk - ocherki, erk - erki, huququhuquqim, ravnaq-ravnaqi, yuq-yuqi kabi.

35. Quyidagi qo'shimchalar qo'shilishi bilan so'zning tarkibida qo'shimcha vush tushadi yoki ortadi: 1) o'rin, qorin, burun, o'g'il, bo'yin, ko'ngil kabi bi ba'zi so'zlarga egalik qo'shimchasi qo'shilganda, qayir, ayir kabi so'zlarga nisbat shaklini yasovchi -il qo'shimchasi qo'shilganda, ayrim so'zlarga fe'l yasovchi -ay qo'shimchasi qo'shilganda ikki, olti, yetti qo'shilariga -ov, -ala qo'shimchalari qo'shilganda, ikkinchi bo'g'indagi k qo'shiladi va aytilmaydi va yozilmaydi: o'rin-o'rnim, qorin - qornim, burun - burnim, o'g'il - o'g'li, ko'ngil - ko'ngli, yarim- yarmi; qayir-qayril, ayir-ayil, sariq - sarg'ay, ikki-ikkov, ikki -ikkala, yetti-yettov kabi; u, bu, shu, o'sha olmoshlariga -da, -dan, -day, -dagi, - ga, -gacha, -a qo'shimchalari qo'shilganda, n tovushi qo'shib aytiladi va shunday yoziladi: unda, bunday, shunday, o'shancha kabi; bu olmosh va ishlariga egalik qo'shimchalari quyidagicha qo'shiladi: buningiz, hanisi kabi; 3) o, o', u, e unilari bilan tugaydigan so'zlarga qo'shimchalar quyidagicha qo'shiladi: a) ko'pchilik so'zlarga egalik qo'shimchalari -m, -ng, -si, - miz, -ngiz, -si (yoki -lari) shaklida tovush qo'shilmay qo'shiladi: bobom, bobong, bobosi; bobomiz; orzum, orzung, usi; orzumiz, orzungiz, orzulari kabi b) parvo, obro', mavqe, mavzu, o so'zlariga I, II shaxs egalik qo'shimchalari qo'shilganda, bir y tovushi qo'shib aytiladi va shunday yoziladi: parvoyim, parvoying; voyimiz, parvoyingiz; obro'yimiz, obro'yingiz kabi; III shaxs egalik qo'shimchasi parvo, avzo, obro', mavqe so'zlariga -yi shaklida; xudo,

mavzu soʻzlariga esa -si shaklida qoʻshiladi: avzoyi, mavzusi kabi. Dohiy, vodi y kabi y undoshi bilan tugagan soʻzlarga ham III shaxsda -si qoʻshiladi: Fargʻona vodiysi kabi; 4) men, sen olmoshlariga -ni, -ning, -niki qoʻshimchalari qoʻshilganda, qoʻshimchadagi n aytilmaydi va yozilmaydi: meni, mening, meniki; seni, seniki kabi.

36. Quyidagi qoʻshimchalarning birinchi tovushi ikki xil aytilsa ham, bir xil yoziladi: 1) -bon, -boz qoʻshimchalari -von, -voz aytilsa ham, hamma vaqt -bon, -boz yoziladi: darvozabon, masxaraboz kabi. Lekin -vachcha qoʻshimchasi hamma vaqt shunday aytiladi va yoziladi: amakivachcha, xolavachcha kabi. 2) oʻrin-payt kelishigi va chiqish kelishigi qoʻshimchasining, oʻtgan zamon yasovchisi va III shaxs koʻrsatkichi -di qoʻshimchasining boshidagi undosh baʼzan t aytilsa ham, d yoziladi: ishda, misdan, ketdi, kelmabdi kabi.

37. Quyidagi qoʻshimchalaraing bosh tovushi ikki yoki uch xil aytiladi va shunday yoziladi: 1) taqlid soʻzlardan feʼl yasovchi -ilia (chirilla, taqilla) qoʻshimchasi soʻz tarkibida v yoki u tovushi boʻlganda -ulla aytiladi va shunday yoziladi: shovulla, lovulla, gurulla kabi; 2) nisbat shaklini yasovchi -dirqoʻshimchasi jarangli undosh bilan tugagan bir boʻgʻinli soʻzlarga (kel soʻzidan boshqa), shuningdek, z undoshi bilan tugagan ortirma nisbat yasovchisidan keyin qoʻshiladi: quvdır, qıdır, kuldir, yondır; oʻtkazdir, tomizdir kabi. Qolgan barcha hollarda bu qoʻshimcha -tir aytiladi va shunday yoziladi: tiktir, kestir, uyaltir, chaqirtir kabi; 3) joʻnalish kelishigi qoʻshimchasi -ga, chegara bildiruvchi - gacha, ravishdosh shaklini yasovchi -gach, -guncha, -gani, -gudek, sifatdosh shaklini yasovchi -gan, buyruq maylining ikkinchi shaxs koʻrsatkichi -gin, shuningdek, —gina qoʻshimchasi uch xil aytiladi va shunday yoziladi: a) k undoshi bilan tugagan soʻzlarga qoʻshilganda, bu qoʻshimchalarning bosh tovushi k aytiladi va shunday yoziladi: tokka, yoʻlakkacha, koʻnikkach, zerikkuncha, toʻkkani, bechikkudek, bukkan, ekin, kichikkina kabi; b) q undoshi bilan tugagan soʻzlarga qoʻshilganda, bu qoʻshimchalarning bosh tovushi q aytiladi va shunday yoziladi: chopiqqa, qishloqqacha, yoqqach, chiqquncha, chiniqqani, qoʻrqqudek, achchiqqina kabi; d) qolgan barcha hollarda, soʻz qanday tovush bilan tugashidan va bu qoʻshimchalarning bosh tovushi k yoki q aytilishidan qatʼiy nazar, g yoziladi: bargga, pedagogga, bugʻga, sogʻga, ogʻgan, sigʻguncha kabi.

Qo'shib yozish:

38. Xona, noma, poya, bop, xush, ham, baxsh, kam, umum, rang, mijoz, sifat, talab kabi so'zlar yordamida yasalgan qo'shma ot va o'shma sifatlar qo'shib yoziladi: qabulxona, tabriknoma, taklifnoma, edapoya, ommabop, xushxabar, hamsuhbat, orombaxsh, kamquwat, ug'doyrang, umumxalq, sovuqmijoz, devsifat, suvtalab kabi.

39. -(a)r (inkor shakli -mas) qo'shimchasi bilan tugaydigan qo'shma ot va qo'shma sifatlar qo'shib yoziladi: o'rinbosar, otboqar, cho'lquvar, hyoqmas, qushqo'nm as kabi.

40. Takrortaqolid so'zlarga qo'shimcha qo'shish bilan yasalgan ot va o'zgarishlar qo'shib yoziladi: piipirak (pir-pir+ak), hayhayla (hayhay+la), jigijla (gij-gij+la) kabi.

41. Narsani (predmetni) boshqa biror narsaga nisbatlash (qiyoslash), o'xshatish yo'li bilan yasalgan narsa-buyum nomini bildiruvchi qo'shma ot va qo'shma sifatlar qo'shib yoziladi: karnaygul, o'ziqorin otquloq, oybolta, devqomat, sheryurak, bodomqovoq, arg'iyko'z kabi.

42. Narsani uning rangi, mazasi, o'zidagi biror narsasi va shu kabi xususliklari asosida bildiruvchi qo'shma otlar qo'shib yoziladi: olaqarg'a, zilishton, achchiqtosh, mingoyoq kabi.

43. Narsaning biror maqsad, ish uchun mo'ljallanganligini bildiruvchi qo'shma otlar qo'shib yoziladi: kirsovun, qiymataxta, xaqaychi, oshrayhon, molqo'ra, nosqovoq, ko'zoynak kabi.

44. Narsani joyga nisbat berish asosida hosil qilib, predmet nomini bildiruvchi qo'shma otlar qo'shib yoziladi: tog'olcha, cho'laylpiz, vilon, qashqargul kabi. 45. Marosim, afsona kabilarni bildiruvchi qo'shma otlar qo'shib yoziladi: kiryuvdi, kelintushdi, qoryog'di, to'qmoq, Ochildasturxon kabi.

46. Qaratuvchili birikmaning bir so'zga aylanishi bilan yuzaga kelgan qo'shma otlar qo'shib yoziladi: mingboshi, so'zboshi, olmaqoqi va boshqalar.

47. Ikkinchi qismi turdosh ot bilan yoki obod so'zi bilan dalangan joy nomlari qo'shib yoziladi: Yangiyo'l, Tortko'l, Izacho'l, Sirdayo, Kosonsoy, Yangiobod, Xalqobod kabi. Lekin birinchi qismi atoqli ot bo'lgan joy nomlari ajratib yoziladi: O'rta yo, Kohna Urganch, O'rta Chirchiq kabi.

48. Rus tilidan aynan o'zlashtirilgan yoki so'zma-so'z tajjima qilish yo'li bilan hosil qilingan so'zlar qo'shib yoziladi: kinoteatr,

radiostansiya, fotoapparat, elektrotexnika, teleko'rsatuv, yarimavtomat, hayramoldi, suvosti kabi.

49. Qisqartmalarning barcha turlari va ularga qo'shiladigan qo'shimchalar qo'shib yoziladi: SamDU, ToshDUNing kabi. Lekin yonma-yon kelgan ikki qisqartma ajratib yoziladi: O'z XDP MK (O'zbekiston Xalq demokratik partiyasi markaziy kengashi) kabi.

50. Bir tovush ikki va undan ortiq tovush tarzida aytilsa, bunday holat harfni takror yozish bilan ko'rsatiladi: yo'o'q, nimaa, himm, ufffi kabi, Chiziqcha bilan yozish 51. Juft so'z va takror so'z qismlari chiziqcha bilan yoziladi: el-yurt, mehr-shafqat, qovun-tarvuz, omon-omon, kecha-kunduz, yozin-qishin, asta-sekin, uch-to'rt, o'n -o'n beshta (10-15), bilinar-bilinmas, bordi-keldi, kuydi-pishdi, don-dun, oz-moz, mayda-chuyda, aldab-suldab, o'ylab-netib, so'ramay-netmay, kiyim-kechak, adi-badi, ikir-chikir, duk-duk, taq-tuq, qop-qop, ming-ming (ming-minglab), bitta-bitta (bitta-bitalab), baland - baland, chopachopa, ishlay-ishlay, yaqin-yaqinlaigacha, hamma hammasi, uy-uyiga, ich-ichidan kabi. Eslatma: 1) juft so'zdan qo'shimcha yordamida yasalgan so'zlar ham chiziqcha bilan yoziladi: baxt-saodatli, xayrxo'shlashmoq kabi; 2) juft so'z qismlari orasida -u (-yu) bog'lovchisi kelsa, undan oldin chiziqcha qo'yiladi va juft so'z qismlari ajratib yoziladi: do'st-u dushman (do'st-dushman), kecha-yu kunduz (kecha-kunduz) kabi; 3) yetakchi va ko'makchi fe'l bir xil shaklda bo'lsa, chiziqcha bilan yoziladi: yozdi-oldi, borasan-qo'yan. uxlabman-qolibman kabi.

52. Belgini kuchaytiruvchi qip-qizil, yam-yashil, dum-dumaloq, kuppakunduzi, to'ppa-to'g'ri, bab-barobar kabi so'z shakllari chiziqcha bilan yoziladi (lekin oppoq so'zi qo'shib yoziladi).

53. So'zning -ma, ba- yordamida birlashgan qismlari chiziqcha bilan yoziladi: ko'chama-ko'cha, uyma-uy, rang-barang, dam-badam kabi. Lekin mustaqil ishlatilmaydigan qism qatnashsa, bunday so'zlar qo'shib yoziladi: ro'baro', darbadar kabi.

54. Rus tilidan aynan yoki so'zma-so'z taijima qilish yo'li bilan olingan so'zlar asliga muvofiq chiziqcha bilan yoziladi: unter-ofitser, kilovatt-soat kabi.

55. -chi, -a (-ya), -ku, -u (-yu), -da, -e, -ey (-yey) yuklamalari chiziqcha bilan yoziladi: sen-chi, boraylik-chi, sena, kutaman-a, bolayu, mingta-ya, keldi-ku, kelgan-u, yaxshi-yu, yaxshi-da, qo'y-e, yashang-e, keldi-yey kabi. Ammo -mi, -oq (-yoq), -ov (-yov), -gina (-lina, qina) yuklamalari o'zidan oldin kelgan so'zga qo'shib yoziladi:

kabi.

56. Tartib son arab raqamlari bilan yozilsa, -nchi, -inchi qo'shimchasi o'miga chiziqcha (-) qo'yiladi: 7-sinf, 5-«A» sinf o'quvchisi, 3-, 7-, 8- sinf o'quvchilari, 60- yillar, 1991- yilning 1-sentabri kabi. Tartib sonni ko'rsatuvchi rim raqamlaridan keyin chiziqcha yozilmaydi: XXI asr, IX sinf kabi.

Ajratib yozish:

57. Qo'shma fe'lning qismlari ajratib yoziladi: sarf qil, ta'sir et, tamom bo'ldi, sotib ol, olib kel, olib chiq, miq etma kabi.

58. Ko'makchi fe'l va to'liqsiz fe'l mustaqil fe'ldan ajratib yoziladi: aytib ber, olib ko'r, so'rab qo'y, ko'ra qol, bera boshla, yiqila yozdi; ketgan edi, ketgan ekan, ketgan emish kabi. Lekin mustaqil fe'l bilan yordamchi fe'l orasida tovush o'zgarishi bo'lsa, bunday qismlar qo'shib yoziladi: aytaver (ayta ber), boroladi (bora oiadi), bilarkan (bilar ekan) kabi.

59. Ko'makchilar ajratib yoziladi: shu bilan, soat sayin, bo'lgan sari, bu qadar, kun bo'yi kabi. Lekin bilan ko'makchisining -la shakli, uchun ko'makchisining -chun shakli chiziqcha bilan yoziladi: sen-la, sen-chun kabi.

60. Hamma, har, hech, bir, qay, u, bu, shu, o'sha so'zlari o'zidan keyingi yoki oldingi so'zdan ajratib yoziladi: hamma vaqt, har kim, hech qaysi, qay kuni, u yerda, shu yoqdan, o'sha yoqqa kabi. Lekin iipas, biroz, birato'la, birvarakayiga, birmuncha, buyon so'zlari o'shib yoziladi: qayoqqa, qayerda kabi.

61. Sifat oldidan kelib, belgining ortiq yoki kamligini bildiradigan o'q, jiqqa, tim, liq, lang, och kabi so'zlar ajratib yoziladi: tim qora, liq o'la, lang ochiq, och sariq kabi.

62. Murakkab son qismlari ajratib yoziladi: o'n bir, besh yuz, qirq ming olti yuz bir, bir ming yetti yuz sakson beshinchi kabi.

63. Yildan yilga, tomdan tomga kabi birinchi qismli chiqish elishigida, ikkinchi qismi jo'nalish kelishigida bo'lgan birikmalar ajratib yoziladi.

64. Belgining ortiq darajasini bildiruvchi ko'pdan ko'p, tekindan kin, yangidan yangi, ochiqdan ochiq, qizigandan qizidi kabilar ajratib yoziladi.

65. Izofali birikmalar ajratib yoziladi. Bunda izofa undosh bilan gagan so'zlarga i shaklida, unli bilan tugagan so'zlarga yishaklida o'shiladi: dardi bedavo, nuqtayi nazar, tajjimaiy hoi kabi. Lekin izofa

qismmaydigan soʻzlar, shuningdek, qismlaridan biri yoki har ikkisi oʻzbek tilida mustaqil ishlatilmaydigan soʻzlar qoʻshib yoziladi: gulbeor (guli beor), dardisar kabi.

Bosh harflar imlosi

66. Kishining ismi, ota ismi, familiyasi, taxallusi, ramziy atoqli oti bosh harf bilan boshlanadi: Dilbar Oʻrinova, Muhabbat Majidova, Azamat Shuhrat ogʻli, Hamza Hakimzoda, Muhammadsharif Sofizoda, Mannon Otaboy, Navoiy, Furqat; Yelpigʻichxon, Salomjon Alikov kabi.

67. Joy nomlari bosh harf bilan boshlanadi: Andijon, Yangiyoʻl (shaharlar), Naymancha, Buloqboshi (qishloqlar), Bodomzor, Chigʻatoy (mahallalar), Zavraq(dara), Yorqoq (yaylov), Qoratogʻ, Pomir (togʻlar), Oqtepa, Uchtepa (tepalar), Zarafshon, Sirdaryo (daryolar), Yoyilma (kanal), Turkiya, Hindiston (mamlakatlar) kabi. Bunday atoqli ot tarkibidagi sifatlovchi ham bosh harf bilan yoziladi: Shimoliy Kavkaz, Markaziy Qizilqum kabi.

68. Yulduz va sayyoralar, boshqa xil osmon jismlarining atoqli oti bosh harf bilan boshlanadi: Hulkar, Qavs, Mirrix (yulduz va sayyoralar nomi), Tinchlik dengizi (Oydagi relyef nomi) kabi. Yer, quyosh, oy turdosh otlari sayyora nomi boʻlib kelganida bosh harf bilan boshlanadi: Yer Quyosh atrofida, Oy Yer atrofida aylanadi.

69. Madaniy-maishiy va savdo korxonalariga, adabiyot va sanʼat asarlariga, sanoat va oziq-ovqat mahsulotlariga, shuningdek, transport vositalari, sport inshootlariga qoʻyilgan nomlar bosh harf bilan boshlanadi: "Tong" (mehmonxona), «Saodat» (firma), «Navroʻz» (xayriya jamgʻarmasi), «Kamalak» (matbaa birlashmasi), «Guncha» (bogʻcha), «Botanika» (sanatoriy), «Paxtakor» (stadion), «Qutlugʻ qon» (roman), «Dilorom» (opera), «Tanovor» (kuy), «Ozodlik» (haykal), «Jasorat» (yodgorlik), «Sino» (sovutgich) kabi.

70. Muhim tarixiy sana va bayramlaming nomlari tarkibidagi birinchi soʻz bosh harf bilan boshlanadi: Mustaqillik kuni, Xotira kuni, Ramazon hayiti, Navroʻz bayrami kabi.

71. Davlatlaming, davlat oliy tashkilotlari va mansablarining, xalqaro tashkilotlaming nomidagi har bir soʻz bosh harf bilan boshlanadi: Oʻzbekiston Respublikasi, Rossiya Federatsiyasi, Misr Arab Respublikasi, Oʻzbekiston Respublikasi Prezidenti, Oʻzbekiston Respublikasi Oliy Sudining Raisi, Biriashgan Millatlar Tashkiloti, Jahon Tinchlik Kengashi kabi. Boshqa tarkibli nomlarda oliy mansabni bildiruvchi birinchi soʻzgina bosh harf bilan boshlanadi: Bosh vaziring

o'rinbosari, Mudofaa vaziri, Yozuvchilar uyushmasi, O'zbekiston Miiliy tiklanish demokratik partiyasi kabi. Vazirliklar va idoralar, korxonalar va tashkilotlar nomi tarkibidagi birinchi so'z bosh harf bilan boshlanadi: Sog'liqni saqlash vazirligi, Fan va texnika davlat qo'mitasi, Fanlar akademiyasi, Tilshunoslik instituti kabi.

72. Davlatning oliy darajali mukofoti nomi tarkibidagi har bir so'z bosh harf bilan boshlanadi: "O'zbekiston Qahramoni" (unvon), «Oltin Yulduz» (medal). Boshqa mukofotlar, faxriy unvonlar, nishonlar nomidagi birinchi so'zgina bosh harf bilan boshlanadi: "Sog'lom avlod uchun" (orden), "O'zbekistonda xizmat ko'rsatgan fan arbobi" (faxriy unvon), "Matbaa a'lochisi" (nishon) kabi.

73. Gapning birinchi so'zi bosh harf bilan boshlanadi: Yer tagidan Muqaddasga bir qarab oldim (O.Yoqubov) Eslatma: 1) ko'chirma gapdan keyin kelgan muallif gapining birinchi so'zi (agar u atoqli ot bo'lmasa) kichik harf bilan yoziladi: "Bu men", - qo'rqibgina javob berdi To'lagan. (O.Yoqubov); 2) xatboshiga gapning sanaluvchi qismlari chiqarilganda bunday qismlar oldidan chiziqcha qo'yiladi va ular kichik harf bilan yoziladi: Ma'muriy huquqbuzadik to'g'risidagi ishni ko'rishga tayyoriash vaqtida tegishli organ (mansabdor shaxs) quyidagi masalalarni: - mazkur ishni ko'rib chiqish uning huquq doirasiga kirish - kirmasligini; - ma'muriy huquqbuzarlik to'g'risidagi protokol va ishga oid boshqa materiallar to'g'ri tuzilgan-tuzilmaganligini hal qiladi; 3) gapning qismlari qavsli raqam yoki qavsli harf qo'yib sanalsa, bunday qismlar ham kichik harf bilan yoziladi: Hozirgi o'zbek adabiy tilining lug'at boyligi asosan besh manba negizida tarkib topgan: 1) umumturkiy so'zlar, 2) o'zbekcha so'zlar, 3) tojik tilidan kirgan so'zlar, 4) arab tilidan kirgan so'zlar, 5) rus tilidan kirgan so'zlar ("O'zbek tili" darsligidan).

74. Tarkibli nomlaming bosh harfidan iborat qisqartmalar, atoqli ot bo'lmagan ba'zi birikmalaming qisqartmalari bosh harf bilan yoziladi: AQSH (Amerika Qo'shma Shtatlari), BMT (Birlashgan Millatlar Tashkiloti), AES (atom elektr stansiyasi) kabi. Qisqartma tarkibida bo'g'inga teng qism bo'lsa, uning birinchi harfigina bosh harf bilan yoziladi: ToshDTU (Toshkent davlat texnika univeisiteti) kabi.

75. Ko'p bo'g'inli so'zning oldingi satriga sig'may qolgan qismi keyingi satrga bo'g'inlab ko'chiriladi: to'q-son, si-fatli, sifat-li, pax-takor, paxta-kor kabi. Tutuq belgisi oldingi bo'g'inda qoldiriladi: va'-da, ma'-rifat, mash'-al, in'-om kabi.

76. Soʻzning bosh yoki oxirgi boʻgʻini bir harfdan iborat bolsa, ular quyidagicha koʻchiriladi: 1) soʻz boshidagi bir harfdan iborat boʻgʻin yolgʻiz oʻzi oldingi satrda qoldirilmaydi: a-badiy emas, aba-diy, e-shikdan emas, esnik-dan kabi; 2) soʻz oxiridagi bir harfdan iborat boʻgʻin yolgʻiz oʻzi keyingi satrga koʻchirilmaydi: mudofa-a emas, mudo-faa, matba-a emas, mat-baa kabi.

77. Oʻzlashma soʻzlarning boʻgʻinlari chegarasida kelgan ikki yoki undan ortiq undosh quyidagicha koʻchiriladi: 1) ikki undosh kelsa, ular keyingi satrga birgalikda koʻchiriladi: dia-gramma, mono-grafiya kabi; 2) uch undosh kelsa, birinchi undosh oldingi satrda qoldirilib, qolgan ikki undosh keyingi satrga koʻchiriladi: silin-drik, kasan-drakabi.

78. Bir tovushni koʻrsatuvchi harflar birikmasi (sh, ch, ng) birgalikda koʻchiriladi: pe-shayvon, pe-shona, mai-shat, pi-choq, bi-chiq-chi, si-ngil, de-ngiz kabi.

79. Bosh harflardan yoki boʻgʻinga teng qism va bosh harfdan iborat qisqartmalar, shuningdek, koʻp xonali raqamlar satrdan satrga boʻlib koʻchirilmaydi: AQSH, BMT, ToshDU, 16, 245, 1994, XIX kabi.

80. Harfdan iborat shartli belgi oʻzi tegishli raqamdan ajratib koʻchirilmaydi: 5-»A» sinf, V «B» guruh, 110 gr, 105 m, 25 sm, 90 mm kabi.

81. Aloqli ot taikibiga kiradigan raqam nomdan ajratilgan holda keyingi satrga koʻchirilmaydi: «Navroʻz-92» (festival), «Oʻqituvchi-2004» (koʻriktanlov), «Andijon-9», «Termiz-16» (gʻoʻza navlari), «Helsing-767» (samolot), «Foton-774» (televizor) kabi.

82. A. J. Jabborov, A. D. Abduvaliyev kabilarda ismning birinchi harfiga teng qisqartmalar familiyadan ajratib koʻchirilmaydi. Shuningdek v.b. (va boshqalar), sh.k. (shu kabilar) singan harfiy qisqartmalar ham oldingi soʻzdan ajratib koʻchirilmaydi.

O'zbek xalq maqollari

- Adolat qilichi kesgan qo'l og'rimas.
- Aql ko'pga yetkazar,
Hunar — ko'kka.
- Aqlning qayrog'i - bilim.
- Armondan qolsang ham, darmondan qolma.
- Arzon beillat bo'lmas,
Qimmat - behikmat.
- Avval iqtisod, keyin siyosat.
- Avval taom, badaz kalom.
- Baland nom baland tomdan ulug'.
- Befoyda so'zni aytma,
Foydali so'zdan qaytma.
- Bola zamonasiga o'xshar.
- Bulbul chamanni sevar,
Odam - Vatanni.
- Buromad bo'lmasa, daromad bo'lmas.
- Daromadga qarab buromad.
- Daryo suvini bahor toshirar,
Odam qadrini mehnat oshirar.
- Do'stlik - barcha boylikdan afzal.
- Do'stsiz kishi bor, dushmansiz kishi yo'q.
- El sog'lig'i - yurt boyligi.
- Erinchoqning qo'li yetmas,
Qo'li yetsa ham ishi bitmas.
- Erta ekkan erta o'rar.
- Farzand — belning quvvati.
- Fikri ravshanning so'zi ravshan.
- Fosiqdan hayo tilama,
Zolimdan - vafo.
- Gap quvgan baloga yo'liqar,
Yo'l quvgan - xazinaga.
- Gapning qisqasi yaxshi,
Qisqasidan - hissasi.
- Gunohiga yarasha jazosi.
- Go'zallik husnda emas, mehnatda.

- Har daryoning o'z kemasi bor,
Har hunaming - o'z chashmasi.
- Harakat, harakatda barakat.
- Haq gap tosh kesar.
- Haqiqat oltindan qimmat.
- Hisobli do'st ayrilmas.
- Hunar bilan ilmning o'g'risi yo'q.
- Hunarli er xor bo'lmas,
Do'st-dushmanga zor bo'lmas.
- Hunarmandning noni butun.
- Hurmat qilsang, hurmat ko'rasan.
- Hurmating — savlating,
Mehnating — davlating.
- Ikki kemanding boshini tutgan g'arq bo'lar.
- Ilmni mehnatsiz egallab bo'lmas.
- Intizomli lashkar yengilmas.
- Ish ustasidan qo'rqar.
- Ishlaganing mingga,
O'rganganing o'zingga.
- Jag'likka jag' bo'lguncha,
Aqliga qo'l bo'l.
- Jon koyitmay ish bitmas.
- Joy berganga joy ber,
Jon berganga — jon.
- Johil ulfat — boshingga kulfat.
- Jo'xori eksang, tubiga ko'za botsin.
- Kattaga hurmatda bo'l,
Kichikka izzatda bo'l.
- Kattaga salom ber,
Kichikka - kalom.
- Ko'p bo'lsa, ketar,
Oz bo'lsa, yetar.
- Ko'pchilik — mo'lichilik,
Ozchilik — kamchilik.
- Laylakning ketishiga emas,
kelishiga boq.
- Mehnat qancha qiyin bo'lsa,

- Mehr - ko'zda, aql - so'zda.
- Molini quritaman degan pul qilar,
Donini quritaman degan un qilar.
- Nafs — xiyonat yo'li.
- Narvonga chiqsang, shoshmay chiq,
O'z haddingdan oshmay chiq.
- Nomardga ishi tushmagan
Mardning qadrini bilmas.
- Nomusni yoshlikdan ehtiyot qil.
- Odam bo'lish oson,
Odamiy bo'lish qiyin.
- Olim bo'lsang, olam seniki.
- Olish o'rgatmas, sotish o'rgatar.
- Ona yurtning omon bo'lsa,
Rangi ro'ying somon bo'lmas.
- Ota rozi — xudo rozi.
- Otalar so'zi — aqlning ko'zi.
- Otangning duosidan ustozning faxri yaxshi.
- Osh qolsa — davlat,
Ish qolsa - mehnat.
- Oshning ta'mi tuz bilan,
Odamning ta'mi so'z bilan.
- Patirdan qil chiqmas,
Baxildan - pul.
- Puling kuchli bo'lguncha,
Biliming kuchli bolsin.
- Podsho zolim bo'lsa, yurt to'zar,
Podsho odil bo'lsa, yurt o'zar.
- Pul bermas ma'raka buzar.
- Pulning onasi — tiyin.
- Pul topguncha hisob top.
- Puxtaning ishi besh,
Shoshmaning ishi bo'sh.
- Qadam qo'y asta-asta,
Qadam yetguncha ilm ista.
- Qish g'amini yoz yegan

Xo'ragini soz yer.
Qunt bilan o'rgan hunar,
Hunardan rizqing unar.
Qunt bilan ilm o'rganish,
Igna bilan quduq qazish.
Qush tilini qush bilar.
Rahmat olgan omondir,
La'nat olgan yomondir.
Rejasiz ish — qolipsiz g'isht.
Rohatning onasi — mehnat.
Rost so'z haqqa qaror topar.
Rost so'z — qilichdan o'tkir.
Sabog'ingni bilmasang,
Do'konda bo'z to'qitar.
Saqlasang, ming kunlik,
Saqlamasang, bir kunlik.
Savolni javobsiz qoldirma,
Do'stni — e'tiborsiz.
Sevdigan ham til,
Bezdirgan ham til.
Suvdan ilgari — to'g'on,
Balodan ilgari - sadaqa.
Suvning oqishiga qara,
Xalqning xohishiga qara.
So'zdan so'zning farqi bor,
O'ttiz ikki narxi bor.
Tadbir bilan mushkul oson bo'lar.
Tekin boylik axtarguncha,
O'zingga bop hunar top.
Tikansiz gul bo'lmas,
Mashaqqatsiz — hunar.
Tig' yarasi tuzalar,
Dil yarasi tuzalmas.
Toma-toma ko'l bo'lur,
Tommay qolsa, cho'l bo'lur.
Tosh bilan otganga osh bilan ot.
Ulug'lik yoshda emas, boshda.

- Ustadan shogird o'zar.
- Uydagi hisob bozorga to'g'ri kelmas.
- Uyiga sig'magan eliga sig'mas.
- Uyning vayronasi yomon,
Undan ko'ngil vayronasi yomon.
- Uzoqqa tuzoq qo'yma.
- Vafosizda hayo yoq,
Hayosizda vafo yoq.
- Vatan gadosi — kafan gadosi.
- Vatanning vayronasi,
Umrning g'amxonasi.
- Va'daga vafo — mardning ishi,
Va'dasiz — subutsiz kishi.
- Xalq so'zi — haq so'z.
- Xalqqa suyansang, to'lasan,
Xalqdan chiqsang, so'lasan.
- Xazina g'oyibdan emas, mehnatdan.
- Xizmati oz - minnati ko'p.
- Yaxshilarga yondashsang,
Maqsadingga yetarsan.
- Yer qadrini bilmaydi yer ekmagan dehqonlar,
El qadrini bilmaydi el ko'rmagan nodonlar.
- Yer to'ymaguncha, el to'ymas.
- Yer - xazina, suv — oltin.
- Yetti o'lchab, bir kes.
- Yomg'ir bilan yer ko'karar,
Duo bilan — el.
- Yurishga yo'l yaxshi,
Aytishga - baxshi.
- Yutuqning kaliti - mehnat.
- Yo'lda yursang tuya ishlat,
Elda yursang - miyya.
- Zamon senga boqmasa,
Sen zamonga boq.
- Zamon seni o'qitar,
Tayoq bilan so'qitar.
- Ziyrakning aqli tosh yorar,

Nomardning mushti — bosh.

- O'ylab qilingan ish bitar,
O'ylamay qilingan ish yitar.
- O'qigan boshqa, uqqan boshqa.
- O'qimay mulla bo'lgan — Cho'qimay qarg'a bo'lar.
- O'qishning erta - kechi bo'lmas.
- O'choqdagi o't boshqa,
Yurakdagi o't boshqa.
- G'am yuki tog'dan og'ir.
- G'at-g'at qilgan kamaychi
Baloga qolgan sumaychi.
- Gayrat etgan tog'ni kesar.
- G'urur g'urbatga solur.
- Sheriklashib ishlaganning
Yuragi sherday bo'lar.
- Shirin so'z - shakardan shirin.
- Shoshganning ishi unmas.
- Shoshmasang, tez yetasan,
Shoshgandan o'zib ketasan.
- Chin boylik - imon boylik.
- Chin so'z — mo'tabar,
Yaxshi so'z — muxtasar.
- Cho'pon ko'p bo'lsa,
Qo'y harom o'lar.
- Chunchuq so'ysa ham, qassob so'ysin.

H va X harfli soʻzlarning imlo lugʻati

h — soʻz boshida

ha	hamdam	harfma-harf	habash
hamd-u sano	hargiz	habib	hamiyat
haram	had	hamisha	harorat
hadeb	hamjihat	hars-hars	hadiksirash
hamkasb	harsillamoq	hadis	hamkor
harchand	hadya	hamla	hasad
hafsala	hamma	hasanot	hafta
hammabop	hafta	hammolc	
hasip	haftiyak	hammom	hasrat
hah	hamon	hassa	ha-ha
hamqishloq	hatlamoq	hamroh	hatto
hujj	hamsoya	havas	hajm
hamxona	havaskor	hajv	hamyon
havo	hakam	hamshahar	havza
hakim	hamshira	hayajon	hakka
hondalak	haybat	hakkalamoq	handasa
huydamoq	hal	hangoma	haydovchi
hulim	hansiramoq	hayfsan	halinchak
huzgacha	hayhot	halitdan	haq
huyqmoq	halloslamoq	haqgoʻy	hayit
hulokat	haqida	haykal	halol
hujjat	hayo	halovat	haqiqatan
huyot	halqa	haqorat	hayqirmoq
hujqob	haqqoniy	hayrat	halqum
huyron	ham	harakat	hayvonot

hardam	harbiy	hamda	hardam
hazil	hazil	hiylakor	hazil-huzul
hazrat	hazm	hodisa	hazrat
hashamatli	hasham	hojat	hashamatli
hasharot	hashar	hoji	hasharot
hokimiyat	hokim	hibsxona	hokimiyat
hijjalamoq	hidoyat	holat	hijjalamoq
hijrat	hijob	holva	hijrat
hijron	hijriy	hordiq	hijron
hikoya	hikmat	hormang	hikoya
hilol	hil-hil (pishgan)	hosil	hilol
himmat	hilpiramoq	hovli	himmat
himoya	himmatli	hovoncha	himoya
hindi	hind	hovuch	hindi
hirotlik	hiringlamoq	hozirjavob	hirotlik
his	hirs	huda-behuda	his
hiq-hiq	his-hayajon	hujjat	hiq-hiq
hiqichoq	hiqildoq	hujum	hiqichoq
hisobot	hiqillamoq	hukmdor	hisobot
hissiyot	hissadorlik	hukumat	hissiyot
hunarmand	hiyla	humo	hunarmand
hurkmoq	hur	hurkak	hurkmoq
husayni (uzum)	hurpaymoq	hurriyat	husayni (uzum)
huzur-halovat	husnixat	huvillamoq	huzur-halovat
hushyorxona	hushtak	hushyor	hushyorxona
ho'ng-ho'ng	ho'plam	ho'plamoq	ho'ng-ho'ng

h — soʻz oʻrtasida

ahamiyat	ahbob	ahd	ahl
ahil	ajdarho	alahlamoq	alayhissalom
alhamdu	alhazar	allamahalda	alohida
anhor	aslaha	ayyuhannos	badhazm
badjahl	baham	bahamjihat	bahavo
bahaybat	baho	bahodir	bahona
bahor	bahr	bahramand	bahs
bahuzur	bamaslahat	barham	barhayot
beʼfahm	behad	behi	behisob
behisht	behold	behuda	behuzur
beʼmahal	benihoya	berahm	boʻhton
daha	dahan	dahanaki	dahliz
daho	dahshat	darhaqiqat	darhol
dehqon	dehqonchilik	dohiyona	ehha
ehhe	ehrom	ehson	ehtimollik
ehtirom	ehtiros	ehtiyoj	ehtiyot
es-hush	fahm-farosat	fahmlamoq	fasohat
gohiha	gavhar	gohida	goho
ilbahor	gulchehra	guvohnoma	ihota
ilraq	ilhom	ilhombaxsh	ilohiy
ilʼtixon	intiho	islohot	istehkom
ehzo	istihola	istirohat	izhor
ilʼtaha	jabha	jahannam	jahd-jadal
il	jaholat	jahon	jahongir
ionshumul	jarohat	javohir	jihat
oz	johil	jumhuriyat	kaltafahm
inhafsala	kamhosil	karohat	kampirdahan

lahja	lahja	lahza	lavha
loyiha	loyiha	madhiya	mahal
mahbub	mahbub	mahbus	mahkam
mahkum	mahkum	mahliqo	mahliyo
mahobot	mahobot	mahorat	mahr
mahsi	mahsi	mahsul	mahtal
mahzun	mahzun	majhul	malham
marhabo	marhabo	marhamat	marhum
mavhum	mavhum	mazhab	mashhur
mehnat	mehnat	mehr	mehribon
mohir	mohir	mohiyat	
mudhish	mudhish	muhabbat	muhandis
muhayyo	muhayyo	muhim	muhit
muhofaza	muhofaza	muhojir	muhokama
muhtaram	muhtaram	muhtasham	muhtoj
musohaba	musohaba	mustahkam	muttaham
nahor	nahor	nahotki	nasihat
nihol	nihol	nihon	nihayot
nogahon	nogahon	nomahram	obihayot
ohho	ohho	ohangrabo	ohista
ohu	ohu	oh-voh	pahlaviy
parhez	parhez	payhon	payraha
podishoh	podishoh	qabihlik	qabohat
qahhor	qahhor	qahqaha	qahqahlamog
qahramon	qahramon	qahraton	qahvaxona
radiohavaskor	radiohavaskor	rahbar	rahmat
rahnamo	rahnamo	rayhon	rohat

		saqaraynon	
sahar	sihat-salomatlik	sahifa	sahn
sahna	sahro	siyohdon	salohiyat
sarhad	sarhisob	sarlavha	sa'y-harakat
sayhon	sayohat	sehrGAR	soha
sohibqiron	sohil	subhidam	subbat
subhatdosh	sulhparvar	tahammul	tahdid
shlika	tahlil	tahqiriamoq	tahririyat
shlika	tahlil	tahqiriamoq	tahririyat
shahum	toshmehr	to'y-hasham	tuhfa
shlamoq	umumjahon	umumshahar	vahhobiylar
shima	vaholanki	vahshiy	vajohat
shiahd	voha	xayrixohlik	xohlamoq
shhavo	yahudiy	yahudiycha	yuho
shn	zinhor	zohir	zuhul
shur	zuhlifja	o'ho	o'hho'
sham-hasrat	g'am-	hasratli(siz)	g'unchadahan
shahar	shahd	shahd-shakar	shahid
shahlo	shahloko'z	shahriston	shahriyor
shazoda	shak-shubhasiz	shohi	shohid
shnoma	shohona	shohsupa	shubha
shurat	shuzahoti	chakra	chorraha

h — so'z oxirida

loh	anduh	arvoh	astagfirulloh
rogoh	bazmgoh	beh-beh	dargoh
stgoh	dilsiyoh	dugoh	eh

foth	fath	fiqh	fotih
goh	goh-goh	gulruh	gumroh
guruh	guruh	guvoh	iloh
izoh	izoh	janggoh	jarroh
maddoh	maddoh	majruh	makruh
namozgoh	namozgoh	nigoh	nikoh
ogoh	ogoh	oh	olampanoh
qadah	qadah	qarorgoh	qiblagoh
ruh	ruh	sath	sayilgoh
sayyoh	sayyoh	segoh	sipoh
solih	solih	subh	sulh
tanbeh	tanbeh	tarh	tarovih
tashbih	tashbih	timsoh	uh
xilvatgoh	xilvatgoh	xonaho	o'yingoh
shoh	shoh	shohruh	shukuh

x — so'z boshida

xaspo'shlamoq	xaspo'shlamoq	xirillamoq	xafo
xirmon	xirmon	xafoqon	xat
xala	xala	xatar	xirom
xatib	xatib	xirs	xalaqit
xir-xir	xir-xir	xalat	xatlamog
xalfo	xalfo	xatm	xit
xatna	xatna	xitlanmog	xaloskor
xitob	xitob	xaloyiq	xat-xabar
xalq	xalq	xavf	xitoycha
xavotir	xavotir	xivich	xalta

		xayon	xiyia
xiyobon	xam	xayr	xiyol
xamir	xayr-ehson	xiyonat	xamsa
xanda	xandaq	xandon	xayrixoh
xayriyat	xazina	xizmat	xizr
xoda	xazon	xodim	xanjar
xashak	xoh	xarajat	xari
xarid	xesh	xijil	xohish
xoin	xaridor	xijolat	xoja
xarita	xilma-xil	xok	xarj
xaijlamoq	xilof	xokandoz	xilqat
xokisor	xarob	xilvat	xokisor
xaroba	xil-xil	xokkey	xarsang
xilxona	xo!	xaitum	xina
xola	xarxasha	xippa	xoli
xas	xipcha	xoliq	xasis
xipchin	xolis	xaskash	xira
xolos	xasib	xirgoyi	xom
xomaki	xomashyo	xomkalla	xomsurp
xomtalash	xomtama	xomtok	xomush
xom-xatala	xomcho't xon	xona	xonadon
xonaki	xonanda	xonatlas	xonavayron
xonim	xontaxta	xonqizi	xoqon
xor	xorij	xos	xosiyat
xossa	xotima	xotin	xotira
xirjam	xrom	xudbin	xuddi
xido	xufiyona	xufton	xullas

xulq-atvor	xum	xumdon
xumob alla	xun	xunob
xunuk	xuijun	xurmacha
xurofot	xurrak	xurram
xuruj	xususiyyat	xutba
xushbichim	xushbo'y	xushmanzara
xushmulozamat	xushnud	xushomad
xushro'y	xushtor	xushvaqt
xushxat	xushchaqchaq	xo'ja
xo'jayin	xo'p	xo'ra
xo'rand	xo'rda	xo'rlamoq
xo'rlab	xo'roz	xo'rozqand
xo'rlamoq	xo'sh	

X — so'z o'rtasida

alaxsitmoq	arxaizm	arxar
arxitektoriya	arxivshunoslik	axborot
axloq	axtarmoq	ayronxo'rlik
badaxshonlik	badbaxt	badxat
badxo'r	bamaylixotir	barxan
baxil	baxmal	baxt
baxiyon	baxshi	bedilxonlik
bexatar	bexato	bexosdan
bojxona	bosmaxona	boxabar
gultojixo'roz	buxgalteriya	gulxan
gulxayri	daraxt	darvozaxona
dasturxon	dastxat	daxldor

		xayr	xiyia
xiyobon	xam	xayr	xiyol
xamir	xayr-ehson	xiyonat	xamsa
xanda	xandaq	xandon	xayrixoh
xayriyat	xazina	xizmat	xizr
xoda	xazon	xodim	xanjar
xashak	xoh	xarajat	xari
xarid	xesh	xijil	xohish
xoin	xaridor	xijolat	xoja
xarita	xilma-xil	xok	xarj
xaijlamoq	xilof	xokandoz	xilqat
xokisor	xarob	xilvat	xokisor
xaroba	xil-xil	xokkey	xarsang
xilxona	xo!	xaitum	xina
xola	xarxasha	xippa	xoli
xas	xipcha	xoliq	xasis
xipchin	xolis	xaskash	xira
xolos	xasib	xirgoyi	xom
xomaki	xomashyo	xomkalla	xomsurp
xomtalash	xomtama	xomtok	xomush
xom-xatala	xomcho't xon	xona	xonadon
xonaki	xonanda	xonatlas	xonavayron
xonim	xontaxta	xonqizi	xoqon
xor	xorij	xos	xosiyat
xossa	xotima	xotin	xotira
xirjam	xrom	xudbin	xuddi
xido	xufiyona	xufton	xullas

xulq-atvor	xum	xumdon
xumkalla	xun	xunob
xunuk	xuijun	xurmacha
xurofot	xurrak	xurram
xuruj	xususiyyat	xutba
xushbichim	xushbo'y	xushmanzara
xushmulozamat	xushnud	xushomad
xushro'y	xushtor	xushvaqt
xushxat	xushchaqchaq	xo'ja
xo'jayin	xo'p	xo'ra
xo'rah	xo'rda	xo'rlamoq
xo'rlik	xo'roz	xo'rozqand
xo'rammoq	xo'sh	

X — so'z o'rtasida

alaxsitmoq	arxaizm	arxar
arxitektor	arxivshunoslik	axborot
axloq	axtarmoq	ayronxo'rlik
badaxloq	badbaxt	badxat
badxo'r	bamaylixotir	barxan
baxil	baxmal	baxt
baxiya	baxshi	bedilxonlik
bexatar	bexato	bexosdan
bojxona	bosmaxona	boxabar
gultojixo'roz	buxgalteriya	gulxan
gulxayri	daraxt	darvozaxona
dasturxon	dastxat	daxldor

qaxmaz	qaxmaz	qevonxona	dilxasta
ilxiroj	dilxush	donxo'rak	dorixona
oxil	duoxon	duxoba	do'zax
o'xtir	dushxona	elchixona	er-xotin
in-texnika	faxriy	faxrlanmoq	fotomuxbir
tonusxa	gazetxon	ginaxonlik	gulixandon
odatxona	iflixor	issiqxona	ixlos
tisos	ixtiyoriy	ixcham	ishxona
nbaxsh	jumaxon	jo'jaxo'roz	jo'xori
bobxona	kalxat	kamxatj	karaxt
salxona	kimxob	kirxona	kitobxon
rxona	kutubxona	ko'mirxona	laxtak
g'monxona	loyxo'rak	makkajo'xori	masxaraboz
axdum	maxfiy	maxluq	maxraj
xsus	maxzun	mazaxo'rak	merosxo'r
exanizatsiya	mixon	molxona	moxora
shxo'rda	murodbaxsh	mutaxassis	muxammas
ixbir	muxlis	muxolif	muxtasar
ixtoriyat	muzxona	namozxon	navoiyxonlik
woyxona	noxush	nusxa	nusxakash
xat	no'xatsho'rak	odamoxun	olmaxon
o'ri	omixta	onaxon	otashxona
xon	oxiri	oxirat	oxirgi
rzamon	oxun	oxur	oshtaxta
xamir	oshxona	oshxo'rlik	palaxsa
ovxo'rlik	panshaxa	paroxod	patriarxal
sa	paxtakor	pashshaxona	pashshaxo'rda

pixillamoq	poxol	poytaxt
puxtalamoq	qabulxona	qiroatxonlik
qorixona	qorxat	qo'qonjo'xori
raxit	raxna	ruxsat
ruxsor	ro'yxat	sarf-xarajat
sartaxta	sarxil	savodxonlik
saxovat	serxarxasha	sinxron
somonxona	somsaxo'rlik	soxta
suratxona	suxandon	
sxolastika	taxallus	taxir
taxlit	taxminan	taxmon
taxta	taxtakach	taxchil
tekinxo'rlik	teploxod	
texnologiya	tixirlik	tuxum
to'xtam	to'xtamoq	ukaxon
umumxalq	ustaxona	ustuxon
vaqtixush	vaxta	
yakkaxon	yaxlamoq	yaxlit
yaxna	yaxob	yaxxona
yemakxona	yemxona	yetimxona
ax farax	mazax	yotoqxona
yuz-xotirchilik	zavqbaxsh	
zaxa	zaxalanmoq	zaxira
ziyoratxona	o'xshamoq	o'xshatma
o'xchimoq	g'amxo'rlik	g'ayriixtiyoriy
shaxdam	shaxobcha	shaxmat
shaxsan	shaxt	shifoxona

shirinsuxanlik	shirinsuxanlik	shirxo'rda	shox-shabba
sho'rxok	shaxta	shaxtor	sho'xchan
charxpalak	chandamoq	choyxona	choyxo'rlik

X — so'z oxirida

almanax	ax	farax	mazax
mix	nasx	rux	six
tarix	shayx	sho'x	zax
shox	sho'x	charx	

IIUQUQIY - ME'YORIY ADABIYOTLAR

1. Mirziyoyev Sh.M. Erkin va farovon, demokratik O'zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. Toshkent: "O'zbekiston", 2016.-56b.

2. Mirziyoyev Sh.M. Tanqidiy tahlil, qat'iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik – har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo'lishi kerak. Toshkent: "O'zbekiston", 2017.-104b.

3. Mirziyoyev Sh.M. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz. Toshkent: "O'zbekiston", 2017.-488b.

4. Mirziyoyev Sh.M. Qonun ustuvorligi va inson manfaatlarini ta'minlash – yurt taraqqiyoti va xalq farovonligining garovi. Toshkent: "O'zbekiston", 2017.-48b.

5. Mirziyoyev Sh.M. Milliy taraqqiyot yo'limizni qat'iyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko'taramiz. Toshkent: "O'zbekiston", 2017.-592b.

6. Каримов И.А. Юксак маънавият – енгилмас куч. – Тошкент: Маънавиёт, 2008. – 176

7. "O'zbekiston Respublikasining" Lotin yozuviga asoslangan o'zbek alifbosini joriy etish to'g'risida"gi Qonuni – 02.09.1993-y.

8. O'zbekiston Respublikasining "Davlat tili haqida"gi Qonuni– 31.10.1989-y.

9. O'zbekiston Respublikasining "Davlat tili haqida"gi Qonunning yangi tahriri– 21.12.1995y.

IMIY-USLUBIY ADABIYOTLAR

10. Muhiddinova X., Salisheva Z., Po'latova X. O'zbek tili (oliy ta'lim muassasalari rus guruhлари uchun darslik). – Toshkent: O'qituvchi, 2012. – 288 b.

11. Normatova SH., Abdurahmonova M. O'zbek tili (darslik). – Toshkent: JIDU, 2014. – 192 b.

12. Fayzullayeva SH., Azimova H., Usmonova G. O'zbek tili (oliy ta'lim yurtlarining iqtisodiy ta'lim yo'nalishlari talabalari uchun o'quv qo'llanma). – Toshkent: Iqtisodiyot, 2012. – 108 b.

13. Yuldasheva SH., Kabulova D., Sobirova M. O'zbek tili (o'quv qo'llanma). – Nukus: Bilim, 2013. – 156 b.

14. Husanov N., Xo'jaqulova R., Dilmurodova N. O'zbek tili (o'quv qo'llanma). – Toshkent: TMI, 2017. – 336 b.

15. Lafasov U. O'zbek tili (o'quv qo'llanma). – Toshkent: ToshDSH, 2016. – 532
16. Asilova G. Bojxona tizimida me'yoriy hujjatlarni yuritish (rus guruhlari uchun o'quv qo'llanma). – Toshkent, 2016. – 176 b.
17. Iskandarova G. O'zbek tili grammatikasi. – Toshkent, 2009. – 67 b.
18. Iskandarova G., Gulibonu Keybatuli. O'zbek tili darsligi (xitoyliklar uchun). – Pekin, 2016. – 348 b.
19. Muqimov Z. O'zbekiston davlati va huquqi tarixi. "Zarafshon", 1998.
20. Мирқосимова М., Алимова Ш., Зоитова О., Умарова Н. Ўзбек тили (техника университетининг русийзабон талабалари учун). – Тошкент: ТДТУ, 2004. – 101 б.
21. Turdiyeva K., Ahmedova D. O'zbek tili (tibbiyot institutlarining rus guruhlari talabalari uchun darslik). – Toshkent: Musiq, 2007. – 206 b.
22. Qahhorova H., Muhammedova S. O'zbek tili. -Toshkent Universitet, 2004. – 192 b.
23. Назаров К.Н., Хўжанова Г.Ў. Ўзбек тили (юридик институт ва университетларнинг ҳуқуқшунослик факультетлари рус гуруҳлари учун дарслик). – Тошкент: ТДЮИ, 2003. – 334 б.
24. Рафиев А. ва б. Чет элликлар учун ўзбек тили. II қисм (CD дискда). – Тошкент: Ўзбекистон, 2001.
25. Рафиев А., Маҳмудов Н., Юлдашев И. Культура речи и делопроизводство на узбекском языке. – Ташкент, 2011. – 143 б.
26. Rafiyev A., Mahmudov N., Yuldashev I. Nutq madaniyati va davlat tilida ish yuritish. – Toshkent, 2013. – 143 b.
27. Русча-ўзбекча луғат (2 жилдли). – Тошкент: Ўзбекистон миллий энциклопедияси, 2013.
28. Тоғаев Т. Ўзбек тилининг кирилл ва лотин алифболаридаги имло луғати. – Тошкент: "Шарк", 1999. – 368 б.
29. Usmonova Sh. O'zbek tili (koreyslar uchun). – Pusan, 2005. – 182 b.
30. Ўзбек тилининг изоҳли луғати (5 жилдли). – Тошкент: Ўзбекистон миллий энциклопедияси, 2005–2008.

31. AloRaun. Basic course in uzbek. Published by Indiana University, 1996.
32. Iskandarova G., Gulibonu Keybatuli. O'zbek tili darsligi (shoyliklar uchun). – Pekin, 2016
33. Usmonova Sh. O'zbek tili (koreyslar uchun). – Pusan, 2005. – 182 b
34. Зимняя И.Н. Ключевые компетенции – новая парадигма результата образования // Ж.Высшее образование сегодня, №5. – Москва, 2003. – С.34-42.
35. Пассов Е. И. Основы коммуникативной методики обучения иноязычному говорению. – Москва: Просвещение, 1989. – 277 с.
36. Попова Е. В., Шаяхметова Н. Ш., Хасанова Г.Ф. Концепция обучение татарскому языку в школе с углубленным изучением английского языка и опыт её реализации. – Казань, 2004.
37. Норенков И.П., Зимин А.М. Информационные технологии в образовании. Учебное пособие. – М.: Изд. МГТУ, 2002. – 336 с.
38. Эсер Э.Ф., Шахматова Н. Личностно-ориентированные технологии профессионального развития специалиста. – Екатеринбург, 1999. – 244
39. Joseph J.E. Language and Politics.- Edinburgh: Edinburgh University Press, 2006.-170 p.
40. Bach K., Harnish R.M. Linguistic communication and speech acts. – Cambridge, Mass.: MIT Press, 2000, - 484p.
41. Маслова А.Ю. Введение в прагмалингвистику. Учебное пособие. М.Флинта, 2017,-148 с
42. Корнилов О.А. Языковая картина мира как производные национальных менталитетов. – М.: Че Ро, 2003.-347 с.
43. Колесов В.В. Язык и ментальность. – СПб: Петербургское Востоковедение, 2004.
44. Блакар Р.М. Язык как инструмент социальный власти. В Язык и моделирование социального взаимодействия. – М Прогр, 1987. – С.88-125.
45. Богданов В.В. Речевое общение: прагматические и социалистические аспекты. – Ленинград: Изд-во ЛГУ, 1990. -89 с.
46. Hudson R.A. Sociolinguistics. -Cambridge: Cambridge University Press, 2001.-279 p.

15. Lafasov U. O'zbek tili (o'quv qo'llanma). – Toshkent: ToshDSH, 2016. – 532
16. Asilova G. Bojxona tizimida me'yoriy hujjatlarni yuritish (rus guruhlar uchun o'quv qo'llanma). – Toshkent, 2016. – 176 b.
17. Iskandarova G. O'zbek tili grammatikasi. – Toshkent, 2009. – 67 b.
18. Iskandarova G., Gulibonu Keybatuli. O'zbek tili darsligi (xitoyliklar uchun). – Pekin, 2016. – 348 b.
19. Muqimov Z. O'zbekiston davlati va huquqi tarixi. "Zarafshon", 1998.
20. Мирқосимова М., Алимова Ш., Зоитова О., Умарова Н. Ўзбек тили (техника университетининг русийзабон талабалари учун). – Тошкент: ТДТУ, 2004. – 101 б.
21. Turdiyeva K., Ahmedova D. O'zbek tili (tibbiyot institutlarining rus guruhlar talabalar uchun darslik). – Toshkent: Musiq, 2007. – 206 b.
22. Qahhorova H., Muhammedova S. O'zbek tili. -Toshkent Universitet, 2004. – 192 b.
23. Назаров К.Н., Хўжанова Г.Ў. Ўзбек тили (юримдик институт ва университетларнинг ҳуқуқшунослик факультетлари рус гуруҳлари учун дарслик). – Тошкент: ТДЮИ, 2003. – 334 б.
24. Рафиев А. ва б. Чет элликлар учун ўзбек тили. II қисм (CDдискда). – Тошкент: Ўзбекистон, 2001.
25. Рафиев А., Маҳмудов Н., Юлдашев И. Культура речи и делопроизводство на узбекском языке. – Ташкент, 2011. – 143 б.
26. Rafiyev A., Mahmudov N., Yuldashev I. Nutq madaniyati va davlat tilida ish yuritish. – Toshkent, 2013. – 143 b.
27. Русча-ўзбекча луғат (2 жилдди). – Тошкент: Ўзбекистон миллий энциклопедияси, 2013.
28. Тоғаев Т. Ўзбек тилининг кирилл ва лотин алифболаридаги имло луғати. – Тошкент: "Шарк", 1999. – 368 б.
29. Usmonova Sh. O'zbek tili (koreyslar uchun). – Pusan, 2005. – 182 b.
30. Ўзбек тилининг изоҳли луғати (5 жилдди). – Тошкент: Ўзбекистон миллий энциклопедияси, 2005–2008.

31. AloRaun. Basic course in uzbek. Published by Indiana University, 1996.
32. Iskandarova G., Gulibonu Keybatuli. O'zbek tili darsligi (talimiyliklar uchun). – Pekin, 2016
33. Usmonova Sh. O'zbek tili (koreyslar uchun). – Pusan, 2005. – 162 b.
34. Зимняя И.Н. Ключевые компетенции – новая парадигма результата образования // Ж.Высшее образование сегодня, №5.– Москва, 2003. –С.34-42.
35. Пассов Е. И. Основы коммуникативной методики обучения иноязычному говорению. – Москва: Просвещение, 1989. – 377 с.
36. Попова Е. В., Шаяхметова Н. Ш., Хасанова Г.Ф. Концепция обучения татарскому языку в школе с углубленным изучением английского языка и опыт её реализации. – Казань, 2004.
37. Норенков И.П., Зимин А.М. Информационные технологии в образовании. Учебное пособие. – М.: Изд. МГТУ, 2002. – 336 с.
38. Зеер Э.Ф., Шахматова Н. Личностно-ориентированные технологии профессионального развития специалиста. – Екатеринбург, 1999. – 244
39. Joseph J.E. Language and Politics.- Edinburgh: Edinburgh University Press, 2006.-170 p.
40. Huch K., Harnish R.M. Linguistic communication and speech acts. – Cambridge, Mass.: MIT Press, 2000, - 484p.
41. Мислова А.Ю. Введение в прагмалингвистику. Учебное пособие. М.Флинта, 2017,-148 с
42. Корнилов О.А. Языковая картина мира как производные рациональных менталитетов. – М.: Че Ро, 2003.-347 с.
43. Колесов В.В. Язык и ментальность. – СПб: Петербургское Востоковедение, 2004.
44. Блалкар Р.М. Язык как инструмент социальный власти. В Язык и моделирование социального взаимодействия. – М. Прогр, 1987. –С.88-125.
45. Богданов В.В. Речевое общение: прагматические и коммуникативные аспекты. – Ленинград: Изд-во ЛГУ, 1990. -89 с.
46. Hudson R.A. Sociolinguistics. -Cambridge:Cambridge Univ. Press, 2001.-279 p.

... Pragmatics in Language Teaching (ed. by K.R.Rose and G. Kasper).-Cambridge: Cambridge Univ. Press 2001.-386 p.

Internet saytlari

<http://teachyourselfuzbek.com/resources/coursebooks/>—

Самоучитель узбекского языка

<http://solver.uz/translate.php> — Русско-узбекский переводчик

http://sahifa.tj/rusko_uzbekskij_razgovornik.aspx — Русско-узбекский разговорник

http://sahifa.tj/uzbeksko_russkij.aspx— Узбекско-русский переводчик

<https://www.lex.uz>. — O‘zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari na’lumotlari milliy bazasi

<http://library.ziyonet.uz/> — ta’lim portali

So'zbochi

- 1-mavzu. O'zbekiston – yagona Vatan
- 2-mavzu. O'zbek tili – Davlat tili
- 3-mavzu. Milliy qadriyatlar – millat iftixori
- 4-mavzu. Tarix va zamonamiz
- 5-mavzu. Ulug' ajdodlarimiz
- 6-mavzu. Vatan va vatanparvarlik
- 7-mavzu. Muzeylar – o'tmish va kelajak orasidagi ko'prik
- 8-mavzu. Kelajak bilimli yoshlar qo'lida
- 9-mavzu. Zamonaviy dunyoda ta'lim
- 10-mavzu. Kitob mutolaasi
- 11-mavzu. Alisher Navoiy nomidagi O'zbekiston Milliy kutubxonasi
- 12-mavzu. Adabiyot – ma'naviyatni yuksaltiruvchi manba
- 13-mavzu. Ommaviy axborot vositalari
- 14-mavzu. Internet hayotimizda
- 15-mavzu. O'zbekiston va jahon
- 16-mavzu. XXI asrda innovatsiyalar
- 17-mavzu. Davrimizning global muammolari
- 18-mavzu. Tabiat va inson
- 19-mavzu. Inson va salomatlik
- 20-mavzu. Huquqiy madaniyat
- 21-mavzu. O'zbekistonda oliy ta'lim
- 22-mavzu. Ilm maskanimiz hayotidan
- 23-mavzu. Bo'lajak kasbim
- 24-mavzu. Hayot mening tasavvurimda
- 25-mavzu. Ustoz maktabi
- 26-mavzu. Kasbim tarixi
- 27-mavzu. Iqtidor va mehnat
- 28-mavzu. Yetuk mutaxassis
- 29-mavzu. Kasb bayrami
- 30-mavzu. Sharq akademiyalari
- 31-mavzu. Ilm sari yo'l
- 32-mavzu. Kasb etikasi
- 33-mavzu. Nutq odobi
- 34-mavzu. San'at va ma'naviyat
- 35-mavzu. Men sevgan asar
- 36-mavzu. Iqtisod va hayot
- 37-43-mavzular. Ish yuritish tili va uslubi

Beva

Adabiyotlar

Предисловие

1-тема. Моя Родина

2-тема. Узбекский язык

3-тема. Национальные ценности – гордость нации

4-тема. История и современность

5-тема. Наши великие предки

6-тема. Родина и патриотизм

7-тема. Музей – это мост между прошлым и будущим

8-тема. Будущее в руках образованной молодёжи

9-тема. Образование в современном мире

10-тема. Чтение книг

11-тема. Национальная библиотека Узбекистана имени Алишера Навои

12-тема. Литература – источник духовного процветания

13-тема. Средства массовой информации

14-тема. Интернет в нашей жизни

15-тема. Узбекистан и мир

16-тема. Инновации в XXI веке

17-тема. Глобальные проблемы современности

18-тема. Природа и человек

19-тема. Человек и здоровье

20-тема. Юридическая культура

21-тема. Высшее образование в Узбекистане

22-тема. Из жизни нашего учебного заведения

23-тема. Моя будущая профессия

24-тема. Жизнь в моём воображении

25-тема. Школа учителя

26-тема. История моей профессии

27-тема. Талант и труд

28-тема. Ведущий специалист

29-тема. Профессиональный праздник

30-тема. Академии Востока

31-тема. Путь к знанию

32-тема. Профессиональная этика

33-тема. Культура речи

34-тема. Искусство и духовность

35-тема. Моё любимое произведение

36-тема. Экономика и жизнь

37-45-темы. Язык и стиль делопроизводства

Приложение

Литература

чебное пособие «узбекский язык» было создано на основе типовой программы, рекомендованной Министерством высшего и среднего специального образования. В этом учебном курсе содержатся темы, охватываемые планом в течение учебного года. Каждый курс обогащен текстами разного направления, грамматическим материалом, упражнениями и заданиями для закрепления темы, тестами, лексическими упражнениями, глоссарием и словарем. Данное пособие предназначено для студентов 1-х курсов русских групп бакалавриата.

The textbook "Uzbek language" was created based on the model program recommended by the Ministry of Higher and Secondary Special Education. This course contains topics covered in the plan during the academic year. Each course is enriched with texts about different fields, grammar materials, exercises and tasks for the topic, vocabulary textbooks, vocabulary exercises, and glossary, also was enriched with dictionary. This textbook is intended for students of the 1st Russian language group and undergraduate Uzbek language students.

Ilmiy-uslubiy nashr

M Abdulrahmanova, D.Fattoxova, U.Xalmuxamedova, N.Inogamova,
N.Egamberdiyeva

O‘ZBEK TILI

O‘quv qo‘llanma

Nashriyot muharriri: Ilhom Yo‘ldashev

Musahhiha: Gulnigor Murodova

Texnik muharrir: Behzod Boltaboyev

«MUMTOZ SO‘Z»

*mas‘uliyati cheklangan jamiyati
nashriyoti*

Manzil: Toshkent, Navoiy ko‘chasi, 69.

Tel.: 241-60-33

Nashriyot litsenziyasi AI № 103. 15.07.2008

Bosishga ruxsat etildi 27.12.2018

Qog‘oz bichimi 60x84 1/32. Ofset qog‘ozi.

Font New Roman garniturasida. Hisob-nashriyot tobog‘i 38,5 b.t.

Shartli bosma tobog‘i ????? Adadi ?????

Bahosi kelishilgan narxda

Bosmaxona

